

ВОЛОДИМИР
БОСЬКО

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР КІРОВОГРАДСЬКОЇ ЛЮДИ. ПОДІЇ. ФАКТИ

*ВІЙНА. РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКА (1941-1945).
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА (2014-2022).
ГЕРОЇ УСЛАВЛЕНІ ТА ЗНЕСЛАВЛЕНІ.
НАЦІОНАЛІСТИ ТА АВАНТЮРИСТИ.*

2023

Володимир Босько

**ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР
КІРОВОГРАДЩИНИ
Люди. Події. Факти.
2023 рік**

**Герої уславлені й знеславлені:
уродженці Кіровоградщини
у радянсько-німецькій (1941-1945)
та російсько-українській (2014-2022) війнах,
таємниці Кіровограда часів окупації**

Кропивницький
«Імекс-ЛТД»
2022

УДК 94(477)(059.3)
ББК 63.3(4УКР-4КІР)Оя25

Автор-упорядник:

Босько Володимир Миколайович, лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова, лауреат обласної премії у галузі образотворчого мистецтва імені Олександра Осмьоркіна.

Б 85 Босько В.М.

Історичний календар Кіровоградщини. Люди. Події. Факти. 2023 рік. Герої уславлені й знеславлені: уродженці Кіровоградщини у радянсько-німецькій (1941-1945) та російсько-українській (2014-2022) війнах, таємниці Кіровограда часів окупації / В.М. Босько. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2022. – 256 с.

ISBN 978-966-189-658-0

18-й випуск альманаху містить відомості про ювілеї близько 400 визначних особистостей минулих часів і сьогодення (від середини 18-го століття до наших часів), пов'язаних з Єлисаветградським й Олександрійським повітами та сучасною Кіровоградською областю. Історико-краєзнавчі нариси і розвідки розповідають про трагічні долі уродженців краю, про їхній видатний внесок у перемогу над нацизмом, спростовують рашистські міфи, буцімто Україна воювала так-сяк. Представлено також близько 30 біографічних довідок про наших земляків, героїв АТО та учасників російсько-української війни, які віддали життя за суверенітет і територіальну цілісність України. Видання ілюстроване, розраховане на широке коло читачів.

УДК 94(477)(059.3)
ББК 63.3(4УКР-4КІР)Оя25

ISBN 978-966-189-658-0

© В.М. Босько, 2022
© «Імекс-ЛТД», 2022

Ой у лузі червона калина
(Гімн Українських Січових Стрільців)

*Ой у лузі червона калина похилилася,
Чогось наша славна Україна зажурилася,
А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!
Марширують наші добровольці у кривавий тан,
Визволяти наших українців з ворожих кайдан.
А ми наших братів-українців визволимо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!
Гей, у полі яріє пшенички золотистий лан,
Розпочали Стрільці Українські з ворогами тан!
А ми тую ярюю пшеничку ізберемо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!
Як повіє буйнесенький вітер з широких степів,
Та прославить по всій Україні Січових Стрільців!
А ми тую стрілецьку славу збережемо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!*

«А МИ ТУЮ ЧЕРВОНУ КАЛИНУ...»: УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ПІСНІ НА ЄЛИСАВЕТГРАДЩИНІ

*Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України!*

Тарас Шевченко

Семен Климовський

Що наш край – пісенний доводити, мабуть, зайве. Хоча нагадати про деякі надзвичайно приємні факти вважаємо доречним.

Саме на Єлисаветградщині в XVIII столітті жив, творив та похований легендарний автор все-світньо відомої пісні «Їхав козак за Дунай» Семен Климовський – «козак, філософ та поет». Це той рідкісний випадок, коли відомий автор пісні, що стала народною. Скільки ще пісень Климовський створив на нашій землі і яких саме, ми, на превеликий жаль, вже ніколи не дізнаємося. Найбільш

глибоке й афористичне тлумачення цієї несправедливості щодо поетів-піснярів належить іспанському поету Мануелю Мачадо:

*Поки не поет их народ
Песни еще не песни,
А когда их поет народ,
Сочинитель уже неизвестен.
Такая судьба, без сомненья,
Всем песенникам суждена.
Остаются их сочиненья,
Забываются их имена...*

Отже, Семену Климовському, можна сказати, ще й поталанило: залишитися автором пісні, яка стала народною. На Єлисаветградщині народились також популярні пісні «Ой, під вишнею, під черешнею», «Там, де Ятрань круто в'ється» та багато інших.

У своєрідний спосіб український народ помстився руйнівнику Січі генералу Петру Текелії. Після виходу у відставку він жив у Новомиргороді. У похилому віці одружився на юній красуні, страшенно ревнував її, ні на крок

не відпускаючи від себе. Він і став «героєм» пісні «Ой, під вишнею...». Авторство її тексту приписують засновнику нової української літератури Івану Котляревському. Однак є літературознавчі розвідки, які свідчать про те, що І.П. Котляревський лише впорядкував один із варіантів народної пісні й увів його до свого безсмертного твору «Наталка Полтавка».

Петро Текелія

Ой під вишнею, під черешнею
Стояв старий з молодюю, як із ягодою.
І просилася, і молилася:
Пусти мене, старий діду, на вулицю погулять!
Ой і сам не піду, і тебе не пуцу,
Бо ти мене, старенького, покинути хочеш.
Куплю тобі хатку, іще сіножатку,
І ставок, і млинок, і вишневенький садок!
Ой, не хочу хатки, і ні сіножатки,
Ні ставка, ні млинка, ні вишневого садка!
Ой ти, старий дідуга, ізогнувся, як дуга,
А я молоденька, гуляти раденька!
Ти в запічку: хахи-кахи! Я з молодим: хихи-хихи.
Ой ти все спиши, а я плачу, тільки літа марно трачу!

Упорядники антології «Аполлонова лютня: київські поети 17-18 ст.», виданої в 1982 році, відносять цей вірш, що став народною піснею, до акровіршевої поезії. Своє ім'я, вважають вони, автор зашифрував у перших літерах (виділені нами) початкової строфи. Отже, звали автора пісні Йосипом! Жодної іншої інформації про себе він не подає: просто поет Йосип, але який – невідомо.

Має свого автора й текст знаменитої народної пісні «Там, де Ятрань круто в'ється». Її написав поет Антін Шашкевич (1813-1880), яскравий представник «української школи» в польській поезії. Антін мав бурхливу юність. Брав участь у двох повстаннях польської шляхти 1831 та 1863 років. Був поранений, сидів у в'язниці. Вийшовши на волю, став душею так званих «балагулів» (тодішніх хуліганів), шляхетської молоді, яка буянила і викидала всілякі коники на шляхах та ярмарках.

Відійшовши від «балагульства», оженився і вів благопристойне життя. Йому присвячена літературно-критична стаття І.Я. Франка «Король балагулів. Антін Шашкевич і його українські вірші». Свої твори Шашкевич

писав, наслідуючи українські народні пісні. Уперше пісня його авторства «Там, де Ятрань круто в'ється» з'явилася в збірнику «Руський співаник», укладеному в 1888 році та виданому у Львові. Пісня стала своєрідною візитівкою Кіровоградщини: Ятрань – це і річка в Голованівському та Новоархангельському районах, яка впадає в Синюху, і назва друкарської машинки, що виготовлялася в Кіровограді, і назва місцевого м'ясокомбінату та мережі його магазинів, нарешті, «Ятранню» називався наш легендарний ансамбль народного танцю України:

*Там, де Ятрань круто в'ється,
Де по каменю шумить,
Там дівчина, гей, як зветься,
Козак знає та й мовчить.
Ой у полі криниченька,
В тій криниці б'є вода,
Там дівчина воду брала
Чорнобрива, молода.
Даром, дівко, квіти сієш,
Вони тобі не зійдуть,
Даром батька, матір просиш,
Бо за мене не дадуть.
Бо ти дівчина багата,
В тебе батько, мати є,
Двір великий, гарна хата,
Ще й у хаті всього є.
А я бідний сиротина,
Степ широкий то ж мій сват,
Шабля й люлька – вся родина,
Сивий коник то ж мій брат.*

Данило Крижанівський

У XIX столітті традиції хорового співу в Єлисаветграді підтримувались місцевими українофілами. Так, засновник Єлисаветградського ремісничо-грамотного училища Микола Федоровський (1838-1918) розповідав, що земляки, повертаючись з інших міст, привозили та розучували з учнями хорошу українську пісню. Не випадково саме в Єлисаветграді в 1876 році групою місцевих аматорів (М. Кропивницький, І. Тобілевич та інші) була здійснена перша постановка знаменитих «Вечорниць» Петра Ніщинського.

А в 1886 році вихованець Єлисаветградського духовного училища, композитор Данило Крижанівський (1856-1894) написав музику на текст з поеми Тараса Шевченка «Причинна». Так народилась одна з найулюбленіших пісень українського народу «Рева та стогне Дніпр широкий», яку автор музики присвятив Марку Кропивницькому.

Пісні Єлисаветградщини містяться в славетних збірках Володимира Антоновича і Михайла Драгоманова (видані в 1874-75 роках), Миколи Лисенка (1885-1903). До речі, чимало пісень Микола Віталійович записав безпосередньо від Марка Кропивницького. А скільки чудових пісень записали та видали до 1917 року єлисаветградські фольклористи та етнографи: Андрій Грабенко (1857-1932), Олександр Волошин (1855-1933), Павло Рябков (1848-1927), Володимир Ястребов (1855-1899), Іван Бессараба (1850-1921), дружина драматурга Софія Тобілевич (1860-1953), Олена Маркович та інші. Честь і хвала їм за збереження наших духовних надбань! От і подумалось: чудово було б мати зібрання народних пісень, записаних на території нашого краю. А їх – не сотні, тисячі, і вони – невмирущий внесок наших пращурів у пісенне багатство українського народу.

Уже в новітні часи влітку 1918 року під час перебування на Єлисаветградщині наш край надихнув Українських Січових Стрільців на створення десятків патріотичних пісень (більшість написав Роман Купчинський – «Зажурилися галичанки», «Як стрільці йшли з України», «Гей, видно село», «Мав я раз дівчиноньку» та ін.).

Та і як могло бути інакше, коли саме на Єлисаветградщині було записано одну з найпопулярніших козацьких історичних пісень «Розлилися круті бережечки», її оптимістичний фінал окрилював борців за незалежну Україну:

*Розлилися круті бережечки, гей, гей, по роздоллі,
Пожурилися славні козаченьки, гей, гей, у неволі.
Гей ви, хлопці, ви, добрі молодці, гей, гей, не журіться,
Посідлайте коні воронії, гей, гей, садовіться –
Та поїдем у чистеє поле, гей, гей, у Варшаву,
Та наберем червоної китайки, гей, гей, на славу.
Гей, щоб наша червона китайка, гей, гей, не злиняла.
Та щоб наша козацька слава, гей, гей, не пропала!
Гей, щоб наша червона китайка, гей, гей, червоніла,
А щоб наша козацькая слава, гей, гей, не змарніла.
**Гей, у лузі червона калина, гей, гей, похилилася.
Чогось наша славна Україна засмутилася,
А ми ж тую червону калину, гей, гей, та піднімемо,
А ми ж свою славу Україну, гей, гей, та розвеселимо.***

Але ж, скажете ви, остання строфа пісні – це ж перший і головний куплет ще більш знаменитої народної пісні «Ой у лузі червона калина», яка стала гімном Українських січових стрільців, а в наш час російсько-української війни набула неймовірної популярності, стала неофіційним гімном боротьби українського народу з рашизмом. Прогриміла на весь світ після того, як її виконав легендарний рок-гурт «Пінк Флойд» разом з українським співаком Андрієм Хливнюком, фронтменом гурту «Бумбокс». Назва композиції – «Heу, Heу, Rise Up!» – взята з останнього куплета пісні «Розлилися круті бережечки».

Цю знамениту пісню я вперше почув багато років тому ще в Радянському Союзі часів горбачовської перебудови. Якщо не зраджує пам'ять, було це у 1988 році, коли я перебував на стажуванні у Львівській картинній галереї.

На бульварі напроти галереї щодня збиралося багато львів'ян, які хором і співали «Червону калину». Ніхто їх не розганяв, хоча пісня сприймалася як відверто націоналістична, а отже – антирадянська. Звісно, я поцікавився, що це за пісня, звідки вона взялася. «А це пісня Українських Січових Стрільців», – просвітили мене хористи. Тоді я й гадки не мав, що пісня дотична до нашого краю, що вона є по суті римейком, тобто новішою версією, сучасною інтерпретацією козацької історичної пісні часів Хмельниччини «Розлилися круті бережечки»!

А записана вона була на початку 70-х років XIX ст. в с. Мар'янівка Єлисаветградського повіту і вперше надрукована в збірці «Исторические песни малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова. Том второй. Выпуск I. Песни о борьбе с поляками при Богдане Хмельницком» (К., 1875, стор. 50). Незабаром, 1880-го року, її обробку для чоловічого хору здійснив Микола Лисенко.

У 1914 році, завдяки директору і режисеру Українського театру «Руська бесіда» у Львові Степану Чарнецькому, остання строфа пісні «Розлилися круті бережечки...» стала початком нового патріотичного хоралу «Ой у лузі червона калина».

Можливо її автор, як і свого часу Семен Климовський, жив на території Єлисаветградщини, а з плином часу, коли пісня стала народною, його ім'я забулося? Така доля переважної більшості піснярів!

ВІТАННЯ «СЛАВА УКРАЇНІ!» ОДНИМИ З ПЕРШИХ ПОЧАЛИ ВЖИВАТИ НАШІ ЗЕМЛЯКИ

Нещодавно львівський історик Юрій Юзич зробив спробу ґрунтовно дослідити, як, де й коли народилося українське вітання, національне гасло «Слава Україні!», хто його ввів в обіг. Оскільки, як виявилось, серед його перших користувачів були наші земляки, то є сенс зупинитися на цьому детальніше.

А взагалі-то, Юрій Юзич вважає, що вітання «Слава Україні!» виникло не в Галичині, як можна було уявити, а в майже цілковито зросійщеному Харкові серед українського студентства ще наприкінці ХІХ століття, тобто задовго до появи ОУН-УПА.

Хоча радянська, а нині російська пропаганда називають ці гасла «Слава Україні!», «Героям слава!» «бандерівсько-нацистськими» за походженням. А тим часом, зазначає історик, «у збірнику праць Степана Бандери немає отої популярно вживаної в інтернеті цитати, яка йому приписується: «І прийде час, коли один скаже: «Слава Україні!», а мільйони відповідатимуть: «Героям слава!».

Сам же вислів «слава Україні», вважають історики, почав вживатися від часів Шевченка, щоправда, не у вигляді вітання чи гасла. У вірші «До Основ'яненка» (1840, у варіанті 1860 року) Тарас Шевченко висловив упевненість:

*Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України!*

Певно, це Тарасове пророцтво надихнуло й Павла Чубинського, автора вірша «Ще не вмерла Україна» (1862), який став нашим державним гімном. Не випадково ж Чубинський починає його словами, що перегукуються з Шевченковими:

*Ще не вмерла Україна
і слава, і воля!*

Микола Левитський

Перша письмова згадка про використання вітання «Слава Україні!» міститься в спогадах «артільного батька», елісаветградця Миколи Левитського (1859-1936), видатного українофіла. Їхав він якось у Харків у гості до свого приятеля

Левко Мацієвич

Олександра Коваленка. Їхав, їхав, розглядався навкруги, але забув назву потрібного провулку. Спитатись би когось, але можуть засміяти – Харків то ж не Кобеляки, де всі всіх знають: «Коли дивлюсь – іде студент-технолог, чорнявий, смуглявий, ну – наш парубок із села, та й годі. Спитатися б його, та якось ніяково. Коли чую – він насвистує "Ще не вмерла Україна". – Почекайте! – я до візника. – "Слава Україні!" – гукаю до студента. – "По всій землі слава!" – відповідає, підбігаючи до мене...»

11 лютого 1900 року в Харкові діячі українських студентських громад на «Раді чотирьох» створили Революційну українську партію (РУП) – першу підпільну політичну партію Наддніпрянської України. Політичною платформою РУП стала брошура адвоката Миколи Міхновського «Самостійна Україна», 100 примірників якої надрукували у Львові. «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна, від Карпатів аж по Кавказ» – йшлося у «Самостійній Україні».

Гнат Хоткевич, Олександр Коваленко, Левко Мацієвич (праворуч) та його три сестри

«Рада чотирьох» (засновників РУП) – це Дмитро Антонович (син історика Володимира Антоновича), Боніфатій Камінський, Левко Мацієвич і Михайло Русов (син подружжя Русових, відомих громадських та політичних діячів). До них приєднався й згаданий Левитським Олександр Коваленко. Наш земляк, уродженець

містечка Олександрівка, Левко Мацієвич (1877-1916) був неймовірно обдарованою особистістю: корабельний інженер-винахідник, перший авіатор українського походження, суднобудівник, український політичний діяч. Звісно, РУПівці так і віталися, як згадував Микола Левитський: «Слава Україні!» – «По всій землі слава!».

У своїх мемуарах «1917 рік» полковник Армії УНР Володимир Кедровський згадує: «Перший військовий з'їзд, який проходив 18-21 травня 1917 р. у Києві, легендарного кооперативного діяча Миколу Левитського вітав стоячи, оплесками та вигуками "Слава!". Старий аж заплакав від радості, але відповів: *"Дякую... дітки! Дякую!.. Слава Творцеві, таки дожив!.. Слава Україні!.."* І це *"Слава Україні!"* підхопив увесь зал».

Спочатку відповіді на вітання «Слава Україні!» були найрізноманітніші: крім «По всій землі слава», вживалися й такі – «Навіки слава!», «Козакам слава!», «Хай живе Україна!», «Гетьманові слава» та інші.

Друга частина вітання як обов'язкова, звична нам сьогодні «Героям Слава!», з'явилася значно пізніше. Це сталося на Другому великому зборі ОУН у 1941 році. З 2018 року «Слава Україні!» – військове вітання в Збройних силах України та в Національній поліції.

Андрій Долуд

Проте вперше вітання «Слава Україні!» офіційно було введено ще у військах Армії УНР. Сталося це в кінцевій фазі легендарного Першого Зимового походу 19 квітня 1920 року після взяття м. Вознесенська Єлисаветградського повіту (тепер Миколаївська обл.). Тоді війська УНР здобули блискучу перемогу: знищено 250 і поранено близько 400 червоноармійців, захоплено 48 кулеметів, 28 гармат, 5 тисяч гвинтівків, 2 мільйони набоїв.

19 квітня 1920 року командарм військ УНР Михайло Омелянович-Павленко та виконувач обов'язків начальника штабу війська Андрій Долуд з нагоди цієї перемоги видали наказ, у якому було ухвалено: *«Всім частям армії на похвалу, а то подяку за службу Україні відповідати: «Слава Україні!»*

Один з підписантів наказу Андрій Данилович Долуд (1893-1976) – наш земляк: уродженець Єлисаветграда або с. Плетений Ташлик Новоукраїнського району. З 1911 навчався в Олександрійській учительській семінарії, звідки був виключений за участь в українофільському гурткові Дмитра Чижевського. Після цього навчався в Одеському піхотному юнкерському училищі, звання поручника отримав у 1913. У 1914-1917 перебував на фронтах Першої світової війни.

Був одним з будівничих армії Української Народної Республіки; його обрали до проводу Української соціально-демократичної робітничої партії,

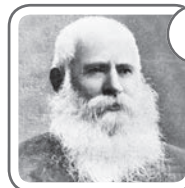
Центральної Ради, делегатом Всеукраїнського військового з'їзду. У 1917 на III Всеукраїнському Військовому З'їзді був обраний до складу Всеукраїнської ради військових депутатів, перебував у розпорядженні Військового міністра Центральної Ради. На початку листопада 1918 сформував в Одесі загін ім. Івана Гонти, на чолі якого вирушив до Львова на допомогу Західно-Українській Народній Республіці. Брав участь у боях за Львів, був командиром куреня в 6-й бригаді УГА. З кінця серпня 1919 – командир першого Гайсинського пішого полку ім. С. Петлюри.

З грудня 1919 до травня 1920 року – начальник штабу Армії УНР під час Першого Зимового походу. З 22.05.1920 – начальник 5-ї Херсонської стрілецької дивізії. Полковник Армії УНР (генерал-хорунжий в еміграції). Жив у Польщі. У 1942 формально очолював так зване Українське Визвольне Військо, що формувалось у складі сухопутних сил німецької армії (Вермахту). З 1943 року очолював так званий Запорізький загін (Ost-Nachschub-Bataillon 651) у складі Вермахту. У 1944 – член Козацького штабу генерала А. Шкуро, співпрацював з А. Власовим. Після 1945 емігрував до Бразилії, де й помер у місті Курітіба. У 2008 львівське телебачення зняло документальний фільм про А.Д. Долуда (із серії «Українські державники»).

Дивно, що й досі ні в Єлисаветграді, ні в Олександрії не з'явилося вулиці на честь Андрія Долуда.

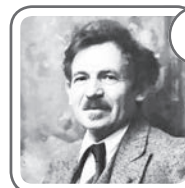
СІЧЕНЬ

1 (1823) — 190 років тому народився (м. Златопіль) **Ізраїль Маркович Бродський** (1823-1888), підприємець, цукрозаводчик, меценат. *До переїзду в Київ (1876) спорудив у Златополі лікарню та богадільню.* Відіграв важливу роль у розвитку цукрової промисловості в Україні: сприяв удосконаленню методів виробництва, створив ефективну систему збуту цукру в Росії і за кордоном. *Перший цукровий завод побудував 1847 неподалік Лебедина (поблизу Новомиргорода).* А в 90-ті роки XIX ст. його заводи вже виробляли чверть всього цукру Російської імперії. З'явилась навіть приказка: «Чай – від Висоцького, цукор – від Бродського». У Києві на його кошти відкрито єврейську лікарню та ремісниче училище.

1

1 (1878) — 145 років тому народився (м. Єлисаветград) **Іван Григорович Олінський** (1878 – 1962 у Нью-Йорку), живописець і педагог. *Перші уроки малювання отримав у Єлисаветграді, відвідуючи ВРК при ЄЗРУ. Після 1890 з родиною емігрував до США, де став класиком американського живопису.* У 1894-1898 навчався в Національній академії мистецтв і дизайну в Нью-Йорку, у 1901-1902 – у Художній Студентській Лізі. У 1908-1911 працював у Франції та Італії. Писав портрети на замовлення, переважно жіночі. Виконав настінні розписи лютеранської церкви Св. Томаса у Бронксі (1920-1922). З 1912 впродовж 50 років викладав у Національній АМ США, у 1919 обраний академіком. У 1928-1934 та 1944-1962 одночасно вів курс портретного живопису в Художній Студентській Лізі. Працював у заснованій ним студії *Greenwich Village. Удостоєний премії Карнегі та багатьох інших нагород.* Персональні виставки влаштовувались у 1930, 1931, 1962 (Нью-Йорк), 1985 (Бостон), 1995 (Олд-Лайн). Твори представлені в зібраннях Національної АМ, Бруклінському музеї, Художньому інституті Чикаго, Музеї образотворчого мистецтва Бостона. У 1995 в США вийшла книжка про творчість Олінського. *В 2016 у колишньому Єлисаветграді (нині Кропивницькому) з'явилася вулиця Івана Олінського.*

1

1 (1913) — 110 років тому народилася (м. Єлисаветград) **Ірина Павлівна Белотьолкіна** (до заміжжя Рудакова) (1913-2009, м. Сан-Франциско), американська художниця, кутюр'є, дизайнерка, меценатка. Рано залишилась сиротою: батько генерал Павло Рудаков загинув під час громадянської війни. Мати померла від тифу. Подолавши 8-річною

1

дівчинкою майже 1000 км, дісталась до Москви, а звідти в 1922 – нелегально до родичів в Естонії, згодом була переправлена до Франції. У 1928 переїхала в США, де вже жив її брат. Зібрала унікальну колекцію яєць Фаберже. Регулярно влаштувала в Сан-Франциско святкування російського Різдва і Пасхи. Ази мистецтва почала освоювати у Франції, продовжила в Америці, закінчивши школу дизайну в Нью-Йорку. У 1945 відкрила в Сан-Франциско першу студію-салон, створила колекцію з 118 жіночих капелюшків для великого балу (зберігаються в Музеї мистецтв у Сан-Франциско). У 1950 відкрила в Сан-Франциско власне ательє, де розробляла і продавала одяг (сукні, костюми, пальто) під маркою Irina Roublon. Її називали «Коко Шанель Північного побережжя». Творчість Белотолькіної високо цінував Крістіан Діор та інші видатні кутюр'є. У 1953 розробила костюми для постановки опери Пуччіні в міланському театрі Ла Скала. Протягом всього життя покровительствувала оперному театру Сан-Франциско. У 1961 розробила програму модотерапії для психічно хворих людей, яка з успіхом застосовувалась навіть у Парижі. З 1960 по 1985 створила велику кількість портретів і натюрмортів, які експонувалися на багатьох виставках. Дружила з видатними артистами балету Р. Нурієвим, М. Баришниковим (написала декілька його портретів).

1

1 (1953) — 70 років тому народився (с. Порубаї Кобеляцького району Полтавської області) **Андрій Борисович Іванко** (1953-2014), педагог, історик. У 1974 закінчив історичний факультет Полтавського педагогічного інституту ім. В.Г. Короленка. **З 1974 до 1976 працював учителем історії Високбайрацької СШ Кіровоградського району, у 1976-1995 – Сосонівської СШ, у 1982-1995 – заступник директора цієї школи**

з навчально-виховної роботи. З 1996 по 2013 – заступник директора з навчально-методичної роботи Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського. Автор книжок: «Етюди про школу» (у співавт., 1995), «Методика вивчення української культури в шкільному курсі історії України» (1998), «Вивчення теми «Національно-визвольна війна українського народу під проводом Б. Хмельницького в шкільному курсі історії України» (2001), «Історики України XIX-XX ст. (Нариси української історіографії)» (2001), «В.О. Сухомлинський, І.Г. Ткаченко: діалог самодостатніх педагогічних систем» (2002), «Освітня діяльність та педагогічна спадщина І.Г. Ткаченка» (2004), «Нащадки Нестора» (у 2-х частинах) (2010), а також понад 100 статей з освітнянської та просвітнянської проблематики в різних виданнях. Кандидат педагогічних наук (2006). **У 2016 світ побачила книжка «Я завжди пишався званням учителя...», присвячена пам'яті А.Б. Іванка (упорядники Лариса Гайда і Світлана Орел). Лауреат обласної педагогічної премії імені Василя Сухомлинського (2010).**

1 (1953) — 70 років тому народився (м. Олександрія) **Олег Володимирович Попов**, педагог, поет-пісняр, педагог, громадський діяч. У 1974 закінчив філологічний факультет КДПІ ім. О.С. Пушкіна. Вчителював у Васильківській восьмирічній школі Онуфріївського району (1975-1979), Куколівській СШ Олександрійського району (1979-1985). У 1991-1992 — завідувач кабінету народознавства Кіровоградського обласного інституту удосконалення вчителів. З 1992 по 2005 викладав у КДПІ ім. О.С. Пушкіна (КДПУ імені Володимира Винниченка). Кандидат філологічних наук, доцент. Автор посібників з народознавства: «стежина» (1995), «Перевесло» (1996). Автор поетичних збірників: «Пісня на крилі» (1999), «Коли вже з осінню на ти» (2009), «Солодкий щем» (2010), «На Покуті душі» (2012); художньо-публіцистичної повісті «Спогад на майбутнє» (2007) та ін. Редактор, автор програм обласного радіо «Пісенне перехрестя», «Пісенний вирій» (2000-2008), автор та організатор обласного фестивалю-конкурсу дитячої та юнацької пісні «Пісенне перехрестя». З 2005 мешкає в Одесі. *Лауреат обласної краєзнавчої імені Володимира Ястребова (2003), обласної літературної імені Євгена Маланюка (2012). Заслужений працівник культури України (2006).*

1

1 (1958) — 65 років тому народився (сmt Компаніївка) **Павло Олексійович Ангелуца**, лікар, журналіст, громадський діяч. У 1981 закінчив Київський медичний інститут. Кандидат медичних наук (1986). У 1993 емігрував до Австралії, де працює сімейним лікарем. Член Австралійської медичної асоціації та Королівського коледжу сімейних лікарів. З 1993 по 2000 був позаштатним кореспондентом газети «Голос України» в Австралії. Регулярно друкується в газеті українських австралійців «Вільна думка», що виходить у Сіднеї. Автор публіцистичної книжки «Австралія надзвичайна» (2001). Виступає українською мовою з передачами на медичні теми на радіостанції SBS.

1

3 (1863) — 160 років тому народився (м. Олександрія) **Сергій Георгійович Пищевич** (1863 – 1945) у Парижі, похований на знаменитому російському кладовищі Сент-Женев'єв-де-Буа), підприємець, громадський діяч, благодійник. *Походив із відомої родини сербських переселенців, які залишили помітний слід в історії нашого краю. Власник декількох шахт та підприємств в Олександрії, мільйонер.* Закінчив у 1884 Миколаївське кавалерійське училище. Служив у 21-му драгунському Білоруському полку. У 1892 вийшов у запас у чині ротмістра і повністю присвятив себе громадській діяльності. В 1892-1903 — земський начальник 7-ї ділянки Олександрійського повіту. З 1903 по 1912 — голова Олександрійської повітової земської управи. Дружина — Леоніда Георгіївна Ерделі (1868-1941) — походила з не менш славетної родини Єлисаветградського повіту,

3

подружжя мало двох дітей. 18.10.1912 обраний депутатом 4-ї Державної Думи від Херсонської губернії. Однак дуже швидко розчарувався в думській діяльності й 14.08.1913 заявив про складання своїх депутатських повноважень. **Повернувся в рідну Олександрію. Після Лютневої революції з 8.03.1917 – Олександрійський повітовий комісар Тимчасового уряду. Після жовтня 1917 залишався на батьківщині. Був першим старостою (начальником) Херсонської губернії незалежної України (1918-1919).** Тривалий час після 1919 доля Пишчевича залишалася невідомою. Лише недавно стало відомо, що Семену Григоровичу з родиною вдалося емігрувати до Франції. **Окрасою сучасної Олександрії є дві будівлі, споруджені Пишчевичем на початку ХХ ст.: будинок земської управи (1908-1910) та його власний особняк у стилі українського модерну. Обидві споруди визнані пам'ятками архітектури державного значення.**

3

3 (1978) – 45 років тому народився (с. Лозуватка Маловісківського району) **Віктор Михайлович Бойко** (1978-2014), герой АТО. Після закінчення школи працював у радгоспі. Пройшов курси трактористів. 26.03.2014 був мобілізований. Солдат 79-ї окремої аеромобільної бригади. Загинув 11.07.2014 на блокпосту в районі м. Зеленопілля Луганської області під час обстрілу бойовиками з установки «Град». Похований у с. Лозуватка на сільському кладовищі. Нагороджений (по смертно) орденом «За мужність» III ступеня (2014).

4

4 (1908) – 115 років тому народився (м. Одеса) **Григорій Іванович Синиця** (1908-1996), художник. **Дитинство пройшло в Єлисаветграді, де хлопець виховувався в дитячому будинку, навчався в Зінов'євській художньо-промисловій школі в художника С.І. Данишевського. Деякий час працював учителем малювання в Олександрії.** У 1934 закінчив Київський художній інститут, учень М. Бойчука. За українофільство його переслідували радянські каральні органи. Твори: «Моє дитинство» (1984), «Царський в'язень» (1986), «Лихоліття» (1987), «Святі руїни» (1998) та ін. Лауреат Державної премії України імені Т.Г. Шевченка (1992).

5

5 (1908) – 115 років тому народився (м. Олександрія) **Семен Абрамович Грановський** (1908-1999), інженер-конструктор, фахівець зі спорудження гідротурбін. У 1935 без відриву від виробництва закінчив ВТУЗ при Ленінградському металічному заводі ім. Сталіна. З 1930 по 1983 працював на ЛМЗ: бригадир, старший інженер (1935), начальник бюро конструкторського відділу водяних турбін, з 1945 – заступник головного конструктора, з 1978 – заступник начальника СКВ «Гідротурбомаш».

Кандидат технічних наук (1955). Розробляв гідротурбіни для найпотужніших ГЕС Радянського Союзу (Братської, Красноярської, Саяно-Шушенської, Усть-Лимської) та зарубіжних країн (Індія, Сирія, Бразилія, Югославія, Румунія). Лауреат двох Сталінських премій першого ступеня (1946, 1950) та Державної премії СРСР (1967).

5 (1938) — 85 років тому народився (с. Медове Устинівського району) **Віктор Олександрович Рибинок**, радіотехнік. У 1961 закінчив механічний, а у 1968 – радіотехнічний факультети Запорізького машинобудівного інституту ім. В.Я. Чубаря. З 1978 працював у Львові на ВО «Електрон». З 1991 по 2001 – президент ВАТ «Концерн-Електрон». Був депутатом Верховної Ради УРСР 11-го скликання. Член Президії ВР (1985-1990). Доктор технічних наук (1989), професор (1991). Академік Академії технологічних наук України. Автор 55 наукових праць у галузі мікроелектроніки в серійному телевізоробудуванні. Заслужений машинобудівник України (2002).

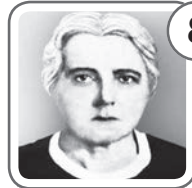
5

6 (1898) — 125 років тому народився (ст. Дебальцеве Донецької області) **Володимир Миколайович Сосюра** (1898-1965), поет. Класик української літератури ХХ століття, неперевершений поет-лірик. Зібрання творів виходило у 10 томах. У 1918-1919 перебував в армії УНР. *Один з перших віршів українською мовою «Ми любимо на словах...» написав у лютому 1919 на станції Знамянка. Згодом уже червоноармієць декілька місяців навчався на військово-політичних курсах у Єлисаветграді (осінь-зима 1920-1921), друкував свої поезії у місцевій пресі. Єлисаветградські враження наявні у єдиному прозовому творі «Третя рота» (1926, надрукований 1989), поемі «Махно» (1928, надрукована 1991) та інших. У квітні 1929 відвідав Зінов'євськ з бригадою українських письменників, виступив з читанням своїх віршів. Неодноразово бував на Єлисаветградщині і згодом.*

6

8 (1888) — 135 років тому народилася (м. Київ) **Надія Яківна Іщук-Шульгина** (1888-1979), педагог, громадська діячка. *Батько – відомий український історик Я.М. Шульгин, мати Любов Шульгина – із старовинного українського роду Устимовичів-Полуботків. Сестра братів Олександра, Володимира та Миколи Шульгиних. З 1893 по 1899 жила в Єлисаветграді, де батько працював контролером Єлисаветградського відділення Державного банку Росії. Закінчила Вищі жіночі курси в Санкт-Петербурзі, Університет святого Володимира у Києві (1913). У 1917 брала участь в організації Першої Української гімназії ім. Т. Шевченка в Києві, викладала в ній. Авторка першого українського підручни-*

8

ка з математики на Наддніпрянщині (1918). Викладала в Інституті народної освіти (від 1920). Від 1923 – у Галичині, згодом – у Чехії, де 1926-1927 викладала в Українському педагогічному інституті, 1927 – професор математики Карлового університету (обидва в Празі). Від 1945 – викладач філії УВУ в м. Авгсбург (Німеччина). Від 1950 – у США. Дружина відомого педагога Романа Іщука. Мати Наталії Романівни Іщук-Пазуняк, доктора філології, дійсного члена Української Вільної Академії і Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Нью-Йорку, громадської діячки: протягом багатьох років – секретар Уряду УНР в екзилі, секретар Проводу Організації Українських Націоналістів.

8

8 (1888) – 135 років тому народився (с. Федвар, тепер с. Підлісне Олександрівського району) **Гнат Петрович Юра** (1888-1966), актор, режисер. *Навчався в Єлисаветградському земському реальному училищі. У юності відвідував аматорський театральний гурток при клубі заводу Ельворті в Єлисаветграді.* У 1920 – один із засновників Нового українського драматичного театру ім. І. Франка (Вінниця, Харків, Київ), який очолював до 1961. З 1946 – професор Київського театального інституту. Автор праць із питань театального мистецтва. Народний артист СРСР (1940). Двічі лауреат Державної премії СРСР (1949, 1951).

8

8 (1938) – 85 років тому народився (с. Рахнівка Гайсинського району Вінницької області) **Василь Семенович Стус** (1938-1985), поет, перекладач. Закінчив філологічний факультет Донецького університету. *Декілька місяців (серпень-жовтень 1959) до призову на військову службу вчителював у селі Таужному Гайворонського району. Збереглося 5 листів Стуса до Віктора Дідківського того періоду.* Навчався в аспірантурі Інституту літератури АН УРСР. В'язень радянських концтаборів. Якби не передчасна смерть у концтаборі, вважався б найімовірнішим кандидатом на здобуття Нобелівської премії з літератури.

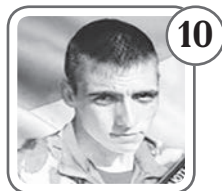
8

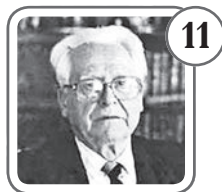
8 (1978) – 45 років тому народився (м. Кіровоград) **Андрій Олександрович Табалов**, політик, підприємець і громадський діяч. Здобув три вищі освіти: у 2001 закінчив факультет бізнесу Брайтонського університету (Велика Британія), у 2009 – факультет економіки і підприємництва Центральноукраїнського національного технічного університету, у 2015 – юридичний факультет Національного університету «Одеська юридична академія». Трудову діяльність розпочав у 1996. Працював фінансовим директором ЗАТ «Формула» (2003-2007), директором

спільного українсько-італійського підприємства ТОВ «Лігурія» (2007-2011), директором ТОВ «Домініон-Кіровоград». З грудня 2014 по вересень 2016 – генеральний директор ТОВ «Молочна компанія «Волошкове поле» (Кіровоград). Обирався депутатом Кіровоградської міської ради V, VII і VIII скликання, депутатом Кіровоградської обласної ради VI скликання. У 2012-2014 – народний депутат України VII скликання. Працював у Комітеті з питань податкової та митної політики, очолював підкомітет з питань місцевих податків та зборів. Секретар міської ради міста Кропивницького VII скликання (2016-2019). З липня 2014 при громадській приймальні Андрія Табалова вперше в Україні було відкрито Штаб юридичної допомоги військовослужбовцям, де фахову юридичну допомогу надавали військовій юстиції. Ними було оброблено понад 150 звернень від учасників АТО та їхніх рідних. З дитинства займається спортом, має чорний пояс із дзюдо, очолював Федерацію дзюдо та самбо Кіровоградської області до 2016 року, опікується кількома спортивними залами та майданчиками.

10 (1988) – 35 років тому народився (м. Миколаїв) Вадим Олексійович Рогожкін (1988-2014), герой АТО. *Проживав у селі Митрофанівка Новгородківського району, куди родина переїхала 2001. Закінчив Олександрійське профтехучилище, здобув спеціальність будівельника. Мобілізований у жовтні 2014: старший солдат 2-ї танкової роти танкового батальйону 24-ї окремої механізованої бригади. Загинув 19.10.2014 під час супроводження вантажу з провізією на один з блокпостів внаслідок прямого влучення снаряду в танк. Вважався зниклим безвісти, ідентифікований серед загиблих, похованих 18.11.2014 під Старобільськом (останки виявили в двох могилах). На початку липня 2016 силами громади Митрофанівки та одеських волонтерів місії «Чорний тюльпан» останки повернули додому, перепохований 8.07.2016 у Митрофанівці.* Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2014).

11 (1918) – 105 років тому народився (хутір Жученки поблизу с. Гурівки Долинського району) Яр Славутич (справжнє ім'я **Жученко Григорій Михайлович**) (1918-2011), поет. Закінчив Запорізький педагогічний інститут. Учасник українського визвольного руху під час Другої світової війни, емігрант. Навчався у Пенсильванському університеті (США), доктор славистичних наук, професор української мови і літератури Альбертського університету (Канада, з 1960). Автор 10 збірок поезій, семи монографій, книжки спогадів «Місцями запорізькими».

11

11 (1933) — 90 років тому народився (с. Куца Балка Вільшанського району) **Василь Іванович Безузя**, художник. У 1969 закінчив Одеське театральнo-художнє училище, а в 1981 — Український поліграфічний інститут у Львові. Працює в галузі живопису та сценографії. З 1972 до 1982 — головний художник Хмельницького театру ляльок. Від 1982 — головний художник Полтавського обласного лялькового театру, де здійснив постановки понад 80 вистав. Учасник республіканських виставок з 1979, всесоюзних — з 1987. У 1987 персональна виставка влаштовувалась у Бельгії. Заслужений художник України (1994).

14

14 (1938) — 85 років тому народився (м. Павлоград Дніпропетровської обл.) **Леонід Іванович Бондар** (1938-2013), живописець, педагог. Закінчив Кримське художнє училище ім. М.С. Самокиша (1960). **З 1960 викладає у Кіровоградській дитячій художній школі (КДХШ), з 1989 по 2012 — директор КДХШ. Учасник виставок з 1969. Член Національної спілки художників України. Чільне місце у творчості посідає портрет (серія діячів культури Кіровоградщини), природа степового краю і краєвиди Кіровограда, натюрморти.** Твори зберігаються в кіровоградських музеях і приватних збірках багатьох країн. Персональні виставки влаштовувалися в Кіровограді (1971, 1986, 1998, 2000). **Лауреат обласної премії в галузі образотворчого мистецтва імені Олександра Осмьоркіна (2008).** Заслужений працівник культури України (2004).

15

15 (1888) — 135 років тому народився (м. Єлисаветград) **Ісидор Самійлович Золотаревський** (1888-1961), скульптор, архітектор, художник. **Відвідував Вечірні Рисувальні Класи при Єлисаветградському земському реальному училищі, удосконалював свою майстерність у Франції. У 1912 повернувся в Єлисаветград разом з А.М. Нюренбергом і С.І. Данишевським. З 1913 давав приватні уроки рисування, ліплення та металопластики. На Першій Єлисаветградській художній виставці (1913) експонувалося 11 творів (у тому числі «Посмертна маска художника М.О. Врубеля»), брав участь у конкурсі на спорудження пам'ятника імператору Олександрі II в Єлисаветграді (1914).** Два портрети Золотаревського (графічний та живописний) у 1921-1922 виконав видатний російський художник Б.М. Кустодієв. У 1925 знімав посмертну маску із Сергія Єсеніна. Автор ідеї про музеєфікацію Країни Рад. У 1919 заснував у Петрограді художньо-репродукційну майстерню, яка займалася копіюванням шедеврів скульптури з колекцій найславетніших музеїв світу для провінційних музеїв Радянського союзу (проіснувала 10 років). Був репресований у 1950, перебу-

вав на засланні до смерті Сталіна (1953). У 1956-1958 жив з дружиною на Україні (с. Баштанка і Володимирівка Миколаївської обл.), оформляв сільські клуби.

15 (1903) — 120 років тому народився (м. Єлисаветград)

Юлій Сергійович Мейтус (1903-1997), композитор. Навчався у Єлисаветградській чоловічій гімназії та музичній школі Нейгауза. Закінчив Харківську консерваторію (1931). Написав 15 опер («Гайдамаки», «Ярослав Мудрий», «Украдене щастя» та ін.), 400 романсів та інших творів.

3 нагоди 100-ї річниці від дня народження на будинку Мейтуса

встановлено меморіальну дошку. Там розміщується Кіровоградська дитяча музична школа № 1 ім. Г.Г. Нейгауза. Будівля - пам'ятка архітектури початку ХХ століття - споруджена за проєктом єлисаветградського зодчого Я.В. Пауценка. Лауреат Державної премії СРСР (1951). Лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка (1991). Народний артист УРСР (1973).

15

17 (1923) — 100 років тому народився (с. Мошорине

Знам'янського району) Микола Тимофійович Білуха (1923-2015), економіст. **Навчався в Кіровоградському педагогічному інституті. У 1940 за реферат «Історичні основи поеми Т.Г. Шевченка "Гайдамаки" заарештований і засуджений до 10 років позбавлення волі.** У 1947 звільнений за відсутністю складу злочину. Продовжив навчання в Українському поліграфічному інституті на факультеті журналістики (1947, Львів). У 1948 заарештований вдруге без пред'явлення звинувачення за рішенням Особливої наради при Міндержбезпеки СРСР. Засуджено як українського націоналіста на довічне заслання до Сибіру. У концтаборах ГУЛАГу перебував понад 10 років, працював бухгалтером. Звільнений і реабілітований у 1954. **Працював учителем української мови у Добровеличківській середній школі (1954-1956),** літературним редактором журналу «Перець» (1956-1957). Завершив заочно навчання у Львові (1956) і Московському фінансовому інституті (1957). Перебував під наглядом КДБ. З 1966 – на науково-педагогічній роботі. Доктор економічних наук (1973), професор (1979). Працював у Київських економічному та торгово-економічному університетах, Національному університеті «Києво-Могилянська академія».

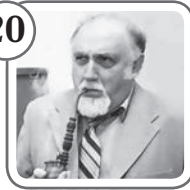
Запровадив українську економічну термінологію з бухгалтерського обліку, фінансового контролю й економічного аналізу; уклав глосарій української бухгалтерії. Заснував українську наукову школу бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту. Фундатор і президент Асоціації бухгалтерів і аудиторів України. Автор 10 монографій та підручників: «Контроль і ревізія в галузях народного господарства» (1992), «Судово-бухгалтерська експертиза» (1992), «Аудит у бізнесі»

17

(1994), «Теорія бухгалтерського обліку» (2002) та ін. Заслужений діяч науки і техніки України (1991).

20

20 (1948) — 75 років тому народився (м. Кіровоград) **Олександр Леонідович Становський**, інженер-технолог, поет. З 1954 живе в Одесі. У 1970 з відзнакою закінчив Московський авіаційний технологічний інститут за фахом «Ливарне виробництво чорних і кольорових металів». З 1974 працює в Одеському політехнічному інституті. Доктор технічних наук (1994). З 1993 – завідувач кафедри нафтогазового і хімічного машинобудування Одеського національного політехнічного університету, професор. Має понад 250 наукових праць, 12 авторських свідоцтв на винаходи. Автор книжок: «Енциклопедія любови. Стихотворення» (2002), «Згадати матері ім'я» (1997), «Грани безумія» (1995), «Лирика и емпірика» (1997), «Воскресну из любви и пепла» та ін. Лауреат літературної премії імені Адама Міцкевича.

22

22 (1833) — 190 років тому народився **Микола Деметійович Новицький** (1833-1906), військовий діяч. Належав до оточення М. Чернишевського й М. Добролюбова (1857-1860), член товариства «Земля і воля». Випускник Академії Генерального штабу. **Викладав у Єлисаветградському кавалерійському училищі, де в 1860 заснував недільну школу для дітей ремісників. Перебуваючи в нашому місті, брав активну участь у визволенні з кріпацтва родичів Тараса Шевченка** (1860), листувався з ним. Написав спогади про зустрічі з Кобзарем, **у Єлисаветграді його відвідував Добролюбов**. Дослужився до генерала кавалерії та члена Військової Ради Росії.

22

22 (1888) — 130 років тому народився (м. Єлисаветград) **Давид Медов** (1888 – 1978 у Нью-Йорку), актор, співак. У 1907 розпочав театральну кар'єру, вступивши до української трупи, яка гастролювала в м. Бобруйську (Білорусія). До початку I Світової війни виступав у російсько-українських трупах Суходольського, Мещерського, Гайдемаки-Вертепова. У 1915 з дружиною Раїсою Соловйовою виїхав до Америки. У 1916 уклав контракт з Нью-Йоркським національним театром Бориса Томашевського, який включив Медова до складу оперети Й. Румшинського. На початку 20-х рр. грав у російсько-українському театрі «Бублички». Після тріумфального виступу в опереті «Зламана скрипка» (арія з неї стала «візитівкою» актора) вступає до спілки єврейських акторів. Тоді ж укладає перші контракти

з фірмами грамзапису. Однак за будь-якої нагоди виступає й на українській сцені. 12.12.1930 у складі трупи Кунст театру в Бронксі зіграв у перекладеній на ідіш п'єсі І. Котляревського «Наталка-Полтавка». Його син Сем Медов став чудовим піаністом-аранжувальником, керівником оркестру Sam Medoffand His Yiddish Swing Orchestra, музичним директором радіостанції WARD у Нью-Йорку.

27 (1968) — 55 років тому народився (с. *Майське Джанкойського району АР Крим*) **Володимир Іванович**

Степанок (1968-2015), герой АТО. У Криму закінчив загальноосвітню й музичну школи. У 1985 вступив до Новосибірського вищого військово-політичного загально-військового училища (закінчив у 1989). З тих часів за ним закріпилося прізвисько «Апостол», яке залишилося на все життя.

Розпочав службу в Туркестанському військовому окрузі на посаді заступника командира парашутно-десантної роти по політчастині. Отримав перший бойовий досвід у прикордонних сутичках з афганськими контрабандистами. За час проходження військової служби мав 165 стрибків з парашутом. З 1992 – у Збройних Силах України. У 1996-1998 навчався у Київському військовому гуманітарному інституті (факультет виховної і соціально-психологічної роботи).

Після цього отримав направлення у військову частину А 0759 в місті Кіровограді на посаду старшого офіцера відділення виховної роботи. Вийшов у запас у 2005. Був активним учасником Помаранчевої революції та Революції Гідності. З початком вторгнення російських військ на територію України добровольцем пішов до війська. Майор, заступник командира 42-го окремого мотопіхотного батальйону 57-ї окремої мотопіхотної бригади (раніше 42-й БТО Кіровоградської області «Рух Опору»).

Загинув 26.01.2015 у районі м. Дебальцеве внаслідок обстрілу БТР, на якому їхали військові. У бойову машину влучив протитанковий реактивний снаряд. **Похований у Кіровограді, на Алеї Слави Рівненського кладовища.** Нагороджений (по-смертно) орденом Богдана Хмельницького III ступеня (2015).

27 (1973) — 50 років тому народилася (м. *Кіровоград*) **Тетяна Олександрівна Волошинова**, художниця театру, живописець. У 1998 закінчила Академію образотворчого мистецтва і архітектури у Києві (1998, майстерня Д. Лідера). Оформила такі вистави: «Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра (Київський молодий театр), «Ілюзія обману» за М. Резановим (Київський театр драми «Четверта стіна»; обидві – 2003) та ін. У 1999-2006 влаштувала чотири персональні виставки. Автор пейзажів, натюрмортів і тематичних картин: «Натюрморт із гранатами» (1997), «Колекціонер», «Міранда», «Фердинанд» (усі – 1998); серій – «Книга Юдити»

(1999), «Пори року» (1999), «ISADORA. Танок» (2001) та ін. Член Національної спілки художників України (2000).

27

27 (1983) — 40 років тому народився (м. Дніпропетровськ) Валерій Петрович Чмихаленко (1983-2015), герой АТО. Молодший сержант 10-го мотопіхотного батальйону 24-ї бригади. Загинув 15 листопада 2015 при виконанні бойового завдання біля с. Золоте Луганської області від смертельних поранень в результаті вибуху фугаса. Похований у с. Полтавка Компаніївського району. Нагороджений (по смертно) орденом «За мужність» III ступеня (2016).

28

28 (1928) — 95 років тому народився (с. Дическулове Новоукраїнського району) Віталій Андрійович Логвиненко (1928-1990), письменник. Учасник II Світової війни. У 1947 закінчив військово-морське училище, навчався в Інституті іноземних мов. **Займався комсомольською роботою в Кіровоградській області** та на Чорноморському флоті. Друкуватися почав з 1952. Член Спілки письменників УРСР (1958). Автор романів: «Літа молодії» (1957), «Вінчання» (1965), «Рубікон» (1966), «Важка вода» (1972), «Росава» (1975), «Мертвий якір» (1980), «Холодна Вись» (1981), «Чорні бушлати» (1983), «Створи» (1984) та інших творів. Лауреат премії СПУ ім. А. Головка (1982). Вибрані твори виходили в 2-х томах.

29

29 (1933) — 90 років тому народився (с/мт Петрове) Леонід Іванович Даценко (1933-2004), фізик-експериментатор. **Син новомиргородського лікаря І.В. Даценка. З 1940 по 1946 жив у Новомиргороді.** У 1957 закінчив фізичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. Доктор фізико-математичних наук (1978), професор Інституту напівпровідників АН УРСР (1985). Завідувач відділу дифракційних досліджень структури напівпровідників Інституту фізики АН УРСР. Двічі Лауреат Державних премій України в галузі науки і техніки (1983 та 1994). Серед його учнів 12 кандидатів та 5 докторів наук. Засновник київської школи з досліджень динамічного розсіяння рентгенівських променів реальними кристалами в області аномальної дисперсії. Основні роботи присвячені вивченню процесів розсіяння рентгенівських променів реальними кристалами та дослідженням їхньої дефектної структури. Співавтор двох фундаментальних монографій (1988 та 2002). Автор більше 250 наукових і науково-популярних праць та 20 свідоцтв на винаходи. **У 1989 відвідав Новомиргород з нагоди відкриття меморіальної дошки батькові.** Заслужений діяч науки і техніки України.

29 (1938) — 85 років тому народився (м. Кіровоград) **Володимир Ілліч Курбатов**, інженер-технолог, спортсмен-аматор. У 1965 закінчив Київський технологічний інститут легкої промисловості. *Впродовж багатьох років – директор ВАТ «Кіровоградська швейна фабрика «Зорянка»*. Після розпаду СРСР зумів зберегти це підприємство. Член обласного клубу «Любителі оздоровчого бігу». Учасник 22 марафонських забігів. *Почесний громадянин Кіровограда (2009)*. Заслужений працівник промисловості України.

29

31 (1933) — 90 років тому народився (м. Зінов'євськ) **Михайло Ілліч Барський**, режисер, драматург (1933–2012). Закінчив Київський театральний інститут (1968). *У 1965–1989 працював головним режисером обласної студії телебачення. З 1989 по 1995 – директор і художній керівник Кіровоградського українського музично-драматичного театру ім. М.Л. Кропивницького*. Автор низки п'єс: «Шляхи до щастя» (у співавт., 1960), «Недоспівана пісня» (1969), «Іскра його вогню» (1970), «Високе небо» (1981), «Жених напрокат» (1992), «Мила сімейка» (у співавторстві з В. Шураповим та Н. Нуусбаумом, 1995) та ін. Постановки: «97» М. Куліша (1989), «Пошилися у дурні» М. Кропивницького (1991), «Як наші діди парубкували» В. Канівця (1991), «Сільва» І. Кальмана (1992), «Різдвяна ніч» М. Старицького (1993), «Сава Чалий» І. Карпенка-Карого (1994). У 1996 виїхав до Ізраїлю. Народний артист України (1992).

31

31 (1938) — 85 років тому народився (с. Люшнювате Голованівського району) **Валентин Леонідович Мороз**, поет. Закінчив філологічний факультет Одеського державного університету. Працював відповідальним секретарем Одеської організації СПУ, науковим співробітником Одеського державного літературного музею. Автор поетичних збірок: «Говоріть, колоски, говоріть», «Ми – земля», «Дерево на обрії», «Білий-білий світ», «Тінь дощу», «Крило трави», «Крізь пам'ять», «Земле моя, доле моя», «У ритмі сонця», «Осінній сад», «Пісочний годинник», «Моя душа – як пташка на долоні», «Ім'я тобі – кохана: вибрана любов-на лірика», «Дорога в осінь: вибрані поезії». Лауреат літературних премій імені П. Тичини та імені Е. Багрицького.

31

ЛЮТИЙ

1

1 (1998) — 25 років тому народився (м. Новомиргород) **Артем Вадимович Васечко** (1998-2022), військовослужбовець ЗСУ, старший лейтенант, учасник російсько-української війни. У 2019 закінчив військову академію в Одесі. Після навчання служив у військовій частині в Полтаві. Двічі був у зоні антитерористичної операції. Загинув у перший день вторгнення Росії в Україну неподалік міста Суми. Посмертно присвоєно звання капітана. Нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня (2022, посмертно). Похований у рідному місті.

2

2 (1947) — 75 років тому народився (с. Калинівка Кіровоградського району) **Анатолій Олександрович Ковальов**, тренер. У 1971 закінчив факультет фізичного виховання Черкаського державного інституту. З 1973 по 1983 працював викладачем КДПІ ім. О.С. Пушкіна. З 1983 по 1989 – старший тренер-викладач у ДСТ «Спартак». Підготував 12 кандидатів у майстри спорту. У 1989 переходить на роботу до Кіровоградського медичного училища, де в 1990 році спільно з однодумцями організовує групу «Здоров'я» для інвалідів з ураженням опорно-рухового апарату, яка згодом переросла в навчально-тренувальну з плавання та легкої атлетики. З 1984 по 1991 тренував Юрія Андрушина – багаторазового чемпіона світу з плавання, параолімпійського чемпіона (Сідней, 2000), заслуженого майстра спорту України. Інший вихованець, Андрій Цуканов, у 1998, виступаючи в складі Національної збірної команди України з футболу, став чемпіоном світу серед інвалідів. З 2000 працював викладачем з легкої атлетики на факультеті фізичного виховання КДПУ ім. В.К. Винниченка, доцент кафедри теорії та методики олімпійського і професійного спорту (з 2004). Заслужений тренер України (1998). У 2021 нагороджений знаком «Почесний працівник університету». Дочка Ковальова Юлія Анатоліївна (на знімку справа) (1976 р. н.) – заслужений тренер України з плавання, кандидат педагогічних наук, старший викладач ЦДПУ імені Володимира Винниченка. Підготувала понад 50 чемпіонів України з плавання, спортсменів з фізичними відхиленнями різних нозологій. Троє її вихованців входять до складу збірної команди України.

5 (1923) — 100 років тому народився (м. Єлисаветград) **Олександр Олексійович Хмура** (1923-1970), педагог, методист, організатор освіти. **У 1940 закін-**

чив Кіровоградську СШ № 4. Учасник II Світової війни (пілот-винищувач на Північному Кавказі). **У 1948 закінчив фізико-математичний факультет Кіровоградського педагогічного інституту. Працював учителем математики Кіровоградських шкіл № 15 та № 18. З 1954 — у Кіровоградському обласному інституті удосконалення вчителів (нині Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського) на посаді завідувача кабінету математики і фізики, у 1959 — заступник директора, з 1964 до 1970 — директор КОІУВ.** Кандидат педагогічних наук (1966), доцент (1969). Автор нової форми навчального процесу — лекційно-практичної. Створив авторську школу математичної думки, поширену в Україні, Росії, Білорусі, Молдові та Литві. Автор багатьох наукових праць. З 2004 в КОІППО імені Василя Сухомлинського проводяться щорічні Хмурівські методичні читання «Технологія фахової майстерності». Заслужений учитель України (1968).

5

6 (1938) — 85 років тому народився (м. Бобринець) Вадим Якович Пихтін (1938-1997), фізик. У 1961 закінчив Московський енергетичний інститут. Відтоді і до самої смерті працював у НДІ електронно-обчислювальних машин (НДІЕОМ): начальник лабораторії, заступник головного інженера, головний конструктор. Був директором НДІЕОМ у 1987-1988 та 1994-1997. Брав безпосередню участь у розробці основних моделей ЕОМ, створених НДІЕОМ. Доктор технічних наук (1990), професор. Академік Міжнародної академії інформатизації. Автор 96 наукових праць. Пихтіна називають одним з піонерів обчислювальної техніки та організаторів комп'ютеробудування в СРСР. Лауреат Державної премії СРСР (1983).

6

7 (1968) — 55 років тому народився (м. Вільногорськ Дніпропетровської обл.) Андрій Васильович Хворост, живописець, графік. У 1987 закінчив Дніпропетровське державне художнє училище ім. Є.В. Вучетича. У 1995 — факультет книжкової графіки Української академії друкарства (м. Львів). Член Національної спілки художників України (2000). Основні твори: «Чумацькі пісні», «Крила небес», «Ностальгія за морем», серія «Рибний день», «Сонячні квіти», «Останній сніг», «Спекотний серпень», «Вечірня набережна», «Нова генерація» та ін. **Голова правління Кіровоградської обласної організації Національної спілки художників України (з 2015). Лауреат обласної мистецької премії імені Олександра Осмьоркіна «за оригінальні творчі доробки, що наслідують неконформістські форми світогляду в сучасному образотворчому мистецтві» (2015).**

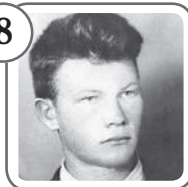
7

8

8 (1893) — 130 років тому народився (*с. Іванівка Кіровоградської області*) **Григорій Карпович Дробницький** (1893-1986), новатор сільськогосподарського виробництва. У 1901 разом з батьками переїхав у с. Богодухівка Золотоніського повіту Полтавської губернії, а згодом – в м. Золотоноша. У 1913 закінчив Золотоніську гімназію. У 1914 мобілізований у царську армію. У 1919 за звинуваченням у військовому закладі проти денікінщини заарештований і відправлений до Лук'янівської в'язниці (м. Київ). Під час слідства втік. Після відновлення радянської влади повернувся в Золотоношу, де працював заступником повітового комісара народної освіти. У 1921 одружився з Наталією Ужвій, актрисою Золотоніського аматорського театру. У 1926 закінчив агрономічний факультет Київського політехнічного інституту, був направлений працювати в Носівський цукрокомбінат Київської філії «Головцукор». На той час дружина вже стала відомою акторкою на українській сцені і не погодилась на переїзд із Києва, що стало однією з причин розлучення подружжя (1927). З 1932 по 1942 працював головним агрономом радгоспу Октябрського цукрокомбінату в м. Карлівка Полтавської області. За спогадами очевидців, багато зробив для порятунку від голоду жителів Карлівського і Машівського районів у 1932-1933: ризикуючи життям, зумів роздати голодуючим сою, кукурудзу та інші продукти. У 1941 очолив евакуацію підприємства на схід країни. Повернувшись з евакуації, працював головним агрономом Первухінського бурякорадгоспу Богодухівського району Харківської області. Віддав сільськогосподарському виробництву понад 50 років свого життя. Заслужений агроном УРСР. Герой Соціалістичної Праці (1948).

8

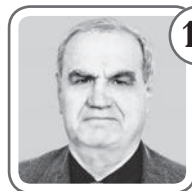
8 (1938) — 85 років тому народився (*с. Чистопілля Вільшанського району*) **Олександр Сергійович Марченко** (1938-1989), спеціаліст у галузі статистичних методів прогнозу погоди. **У 1954 закінчив Березовобалківську СШ.** Вищу освіту здобув в МДУ ім. М.В. Ломоносова (1960). У 1960-1963 – науковий працівник Московського НДІ аерокліматології. З 1963 по 1988 працював у Вчислювальному центрі

Сибірського відділення АН СРСР, очолював лабораторію статистичних методів у метеорології. Доктор фізико-математичних наук (1972), професор. Одночасно викладав у Новосибірському університеті, був проректором з навчальної роботи (1974-1979). Одним з перших заклав основи сучасного уявлення про статистичну структуру вітру. Автор 100 наукових праць у галузях статистичної і динамічної метеорології, математичної статистики, обчислювальної математики, статистичних методів прогнозу. Багато його ідей залишаються актуальними дотепер.

10 (1898) — 125 років тому народився (с. Ганнівка Петрівського району) **Кость Степовий-Блакитний** (справжнє ім'я **Костянтин Юрійович Пестушко**) (1898-1921), військовий діяч. Після закінчення міністерської двокласної школи навчався в механіко-технічному училищі м. Олександрівська (Запоріжжя) до 1916 (на знімку). Добровольцем пішов на Першу світову війну. Закінчив військову школу, дослужився до офіцерського чину. З 1918 – в Армії УНР. **У 1920 обраний головою волосного революційного комітету в Ганнівці. Переконав мобілізованих у Червону армію селян організуватись у повстанський загін. У травні 1920 створив та очолив Степову дивізію, яка нараховувала від 12 до 18 тисяч бійців. Вів боротьбу з більшовицьким режимом партизанськими методами. Згодом командував Першою Олександрійською повстанською армією, був обраний Головним отаманом Холодного Яру. Повстанський рух під проводом отамана Блакитного восени 1920 охопив усю Херсонщину й частину Катеринославщини. Загинув у Ганнівці в бою з підрозділом криворізьких чекістів.**

12 (1943) — 80 років тому народився (с. Липовеньке Голованівського району) **Василь Прокопович Лисий**, філософ. У 1970 закінчив філософський факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка. З 1973 працює на кафедрі філософії Львівського національного університету імені Івана Франка: старший науковий співробітник (1984), доцент (1986), професор (1990). Доктор філософських наук (1988). Автор близько 150 наукових праць. Вийшли друком монографії: «Єдність теорії і практики в матеріалістичній діалектиці», «Вища школа на шляху оновлення» (у співавт.), «Філософія. Пізнання. Наука» (у співавт.), «Філософія А. Шопенгауера і сучасність» (у співавт.). Підготував до друку навчальний посібник «Діалектика». У 2007 присвоєно почесне звання «Заслужений професор Львівського національного університету ім. Івана Франка».

12 (1947) — 75 років тому народився (с. Новогригорівка Перша Долинського району) **Микола Іванович Нецадим**, військовий діяч. У 1971 закінчив Київське вище військове інженерне училище зв'язку. Кандидат технічних наук (1978). З 1982 викладав у Київському вищому військовому інженерному училищі зв'язку. З 1997 – начальник Головного управління військової освіти Міністерства оборони України. Генерал-лейтенант Збройних Сил України (1999). З 2005 – заступник міністра оборони України.

Автор понад 100 наукових праць. Доктор педагогічних наук (2004). Заслужений працівник освіти України (1996).

13

13 (1938) – 85 років тому народився (м. Кіровоград) Юрій Іванович Махно, спортсмен, тренер, організатор фізкультурно-спортивного руху. *У 1961 закінчив факультет фізвиховання КДП ім. О.С. Пушкіна. 15 років працював тренером-викладачем Світловодської ДЮСШ (футбол).* Грав за місцеву команду «Авангард» (був її капітаном), виховав десятки відомих майстрів шкіряного м'яча (*Борис Білоус, Микола Федоренко, Валерій Гошкодеря, Анатолій Старков та ін.*). *З 1975 по 1982 – начальник команди, старший тренер кіровоградської «Зірки», яка в 1975 виборола кубок України. З 1985 – голова обласної організації ФСТ «Колос», що стала однією з найуспішніших в Україні.* З 1990 – делегат Федерації футболу України на матчах клубів вищої ліги. Нагороджений золотою відзнакою ПФЛ. *Почесний громадянин м. Бобринця (1998), почесний громадянин м. Світловодська (2003).* Заслужений тренер України (1998). Заслужений працівник фізичної культури і спорту України.

15

15 (1898) – 125 років тому народився (м. Єлисаветград) Альфред Миколайович Окснер (1898-1973), ботанік. *Випускник Єлисаветградської чоловічої гімназії (1917).* У 1924 закінчив Київський інститут народної освіти. *Деякий час працював помічником завідувача Зінов'євського природничо-історичного музею. Тоді ж написав наукову роботу «Про деякі рідкісні рослини Зінов'євської округи на Херсонщині» (1924).* З 1931 по 1973 – в Інституті ботаніки АН УРСР (завідувач відділу, у 1968-1970 – директор). Одночасно – завідувач кафедри Київського гідромеліоративного інституту, читав лекції у Київському університеті. Наукові дослідження присвячені флористиці, філогенії, ботанічній географії і фітоценології рослин. Створив українську школу ліхенології. Автор «Определителя лишайников УССР» (1937), один з авторів «Определителя лишайников СССР» (1972-1977). Почесний член Всесоюзного ботанічного товариства (1972). Доктор біологічних наук, професор. Член-кореспондент АН УРСР (1972).

15

15 (1953) – 70 років тому народився (м. Гайворон) Олександр Миколайович Дзиговський, історик. У 1975 закінчив історичний факультет Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова. З 1976 по 2000 працював в Інституті археології АН УРСР (НАН України) на посадах старшого лаборанта, молодшого наукового співробітника,

наукового співробітника, старшого наукового співробітника. В Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова на кафедрі археології та етнології України працює з 2000. Основним напрямом наукових інтересів є вивчення старожитностей сарматських племен, що мешкали на землях між Карпатами та Дніпром, та відтворення історії цих номадів. Оpubліковано близько 100 наукових праць, в тому числі дві авторські монографії та шість монографій у співавторстві. Доктор історичних наук (2003), професор (2004).

15 (1953) — 70 років тому народився (с. Вільхове Ульяновського району) **Леонід Васильович Куценко** (1953-2006), літературознавець. Закінчив Кіровоградський державний педагогічний інститут ім. О.С. Пушкіна (1978). Доктор філологічних наук, професор. У сучасному літературознавстві – найавторитетніший дослідник творчості Євгена Маланюка та Празької літературної школи. Автор багатьох книжок, присвячених видатним уродженцям Єлисаветградщини: «Боян степової Еллади» (1993), «Dominus Маланюк: тло і постать» (2002), «Поезії з нотатників» (2003), «Князь Духу» (2003), «Євген Маланюк: дорогами втрат і сподівань» (2002), «Івчність на каміннях Праги...»: біографічні нариси» (2006) та ін. **Його пам'яті присвячений відеофільм «Леонід Куценко. Ностальгія по-справжності» (автори В.М. Мощинський та В.Є. Панченко), започатковані щорічні «Куценківські читання» в міському літературно-музеї ім. І. Карпенка-Карого, встановлено меморіальну дошку на батьківщині. Лауреат обласної красназавчої премії імені Володимира Ястребова. Лауреат обласної літературної премії імені Євгена Маланюка (2002). У 2013 світ побачила книжка спогадів про Леоніда Куценка «Я обрав свій шлях...» (упорядник Іван Задоя). Член Національної Спілки письменників України. Заслужений працівник народної освіти України.**

15

16 (1938) — 85 років тому народився **Артур Борисович Будулатєв** (с. Велика Виска Маловисківського району), тележурналіст. Закінчив Олександрійське культосвітнє училище, а в 1965 – Харківський інститут культури. Працював керівником гуртка юних кінооператорів Палацу піонерів. **З 1966 - на Кіровоградському обласному державному телебаченні:** оператор, редактор, режисер, автор і співавтор програм. У 1967 зняв сюжет, з яким наше телебачення дебютувало на ЦТ СРСР. Знімав кіно і теленариси про видатних особистостей Кіровоградщини: педагогів В.О. Сухомлинського й І.Г. Ткаченка, хліборобів О.В. Гіталова, Л.Й. Шліфера та багатьох інших. Лауреат обласної премії ім. Ю.І. Яновського за стрічку «30 квітучих весен» (1975). З 1996 – автор і ведучий популярної телепрограми «Киньте все, гармошка грає!». За 17 років в ефір вийшло понад 1000 випусків за участю

16

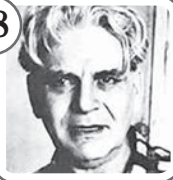
понад 500 гармоністів, які записані майже в 100 населених пунктах області й інших регіонах України.

17

17 (1863) – 160 років тому народився (*Санкт-Петербург*) **Федір Сологуб** (справжнє ім'я **Федір Кузьмович Тетерников**) (1863-1927), письменник (поет і прозаїк). Друкуватися почав з 1884, належав до символістів старшого покоління. Автор знаменитого роману «Мелкий бес» (1905), головний герой якого – учитель Передонов – яскравий представник найгіршої частини освітян. Писав вірші, що відзначалися високою поетичною культурою. Перекладав твори Т. Шевченка, П. Тичини. *Три дні (з 6 по 8 грудня 1913) на запрошення Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності й ремесел перебував у Єлисаветграді з лекцією «Искусство наших дней». Про цікаві подробиці відвідин письменником нашого міста можна дізнатися з трьох листів Сологуба до дружини Анастасії Чеботаревської та з публікацій в газетах «Голос Юга» і «Елисаветградские новости». Зокрема звернув увагу, що елисаветградці називали своє місто «Второй Одессой». В Єлисаветграді поет написав три вірші. Виступ Сологуба, його вірші справили величезний вплив на 6-річного Арсенія Тарковського. Згодом у 1924 він, поет-початківець, приїхавши до Ленінграда, першим відвідав Ф. Сологуба. Нагадав поетові про його відвідини Єлисаветграда, висловив своє захоплення його творчістю і показав власні вірші.*

18

18 (1898) – 125 років тому народився (*м. Єлисаветград*) **Роман Васильович Гершаник** (1898-1984), живописець і графік. Середню освіту здобув у рідному місті. Навчався в Москві – у студії І. Машкова (1917-1918) та ВХУТЕМАСі (1923-1926). Був членом Асоціації художників Революції (1926-1932). Учасник виставок з 1921. Картина «Агітаторша» (1931) зберігається в Державній

Третьяковській галереї. Виконав серію портретів «Кращі люди Узбекистану» (пастель, 1941-1944; 15 портретів – у музеї мистецтв Узбекиської РСР). Ілюстрував та оформлював книжки для видавництва «Детгиз»: «На Востоке» П. Павленка (1937), «Рассказы» Р. Фраермана (1939), «Золото» Б. Польового (1954) та ін. Персональні виставки влаштовувалися в Москві (1930 і 1959), Ташкенті (1944). У 1985 в Москві видано каталог виставки живопису і графіки Р.В. Гершаника. Заслужений діяч мистецтв Узбекикої РСР (1944).

20 (1878) – 145 років тому народилася (*с. Миролюбівка, тепер с. Кіровка Маловисківського району*) **Ксенія Олександрівна Ерделі** (1878-1971), арфістка і педагог. *Навчалася в Єлисаветградській гімназії.* Великий вплив на музич-

ний розвиток Ксенії мав батько Олександр Олександрович Ерделі, який гарно співав і грав на роялі. Закінчила Смольний інститут, де поряд із загальноосвітніми предметами навчалася співу, гри на фортепіано, диригуванню. У 1891-1899 серйозно захопилася грою на арфі, виступала з концертами в багатьох містах Росії, була арфісткою оркестру Італійської опери. У 1900-1907 і 1919-1938 – солістка оркестру Великого театру СРСР. Вела педагогічну роботу в Петербурзькій консерваторії (1913-1918), з 1918 – у Московській консерваторії (з 1939 – професор). Автор п'єс і багатьох обробок для арфи. Вважається основоположницею радянської школи гри на арфі. Славетну арфістку згадала Ліна Костенко у вірші «Колись давно, в сумних біженських мандрах...»: «Дроти бриніли арфою Ерделі...» Включена в енциклопедію (автор-упорядник Самін Д.К.) «Сто великих музыкантов» (2003). Народна артистка СРСР (1966).

20

20 (1853) – 170 років тому народився (*Подільська губернія*) **Платон Олександрович Гейсман** (1853-1919), військовий історик, генерал від інфантерії. У 1872 закінчив 2-ге Костянтинівське військове училище. У 1881 році – Академію Генерального штабу. Служив у Генеральному штабі, *був викладачем тактики в*

20

Єлисаветградському кавалерійському училищі. Автор декількох десятків праць та 6 монографій з військової історії. *У 1891 в Єлисаветграді під псевдонімом Антисарма-тікус видав монографію «От Берлина и Вены к Петербургу и Москве и обратно».* У 1892-1907 був професором військової історії в Академії Генштабу, заслужений професор (1902). Від 1907 командував дивізією, в 1911-1914 – корпусом. Від січня 1915 року був головним начальником Казанського військового округу. Від 1918 року працював у Петроградському університеті.

21 (1883) – 140 років тому народилася (*м. Єлисаветград*) **Клавдія Василівна Флоровська** (1883-1963), історик, мемуаристка. Навчалася на історико-філологічному факультеті Бестужевських курсів – першого вищого навчального закладу Російської імперії для жінок – у відомого історика-культуролога І.М. Гревса. Захоплювалася історією середньовічної Європи. Багато подорожувала по культурних центрах Італії та Франції. Блискуче знала латинську, італійську, французьку, болгарську

21

та інші мови. Після революції 1917 емігрувала. З 1924 по 1949 жила з батьком та братом Антоніном у Софії (Болгарія). Доцент Софійського університету. Автор історичних досліджень: «Святий Франциск», «Древо хресного життя», «З історії хрестових походів». Перекладала з російської на болгарську художню прозу. У 50-х роках ХХ ст. повернулася в СРСР. **Написала цікаві спогади про перебування родини Флоровських у Єлисаветграді. Частково під назвою «Згадуючи Єлисаветград» вони надруковані в історико-краєзнавчому додатку «Єлисавет» (1993, № 8).**

21

21 (1928) — 95 років тому народився (с. Новаківка Новоукраїнського району) **Валентин Мефодійович Марчук**, правознавець. У 1952 закінчив юридичний факультет Київського університету. Викладав кримінальне право в навчальних закладах держбезпеки. Доктор юридичних наук (1978), професор (1985). З 1960 до 1995 працював науковим співробітником держави і права АН УРСР, доцентом юридичного факультету Київського університету, начальником кафедри адміністративного права Вищої школи МВС СРСР й інших київських вишів. З 1995 – завідувач кафедри права Міжрегіональної академії управління персоналом. Досліджує проблеми теорії держави і права, адміністративного права, наукової організації державного управління. Автор 4-х монографій.

23

23 (1938) — 85 років тому народився (с. Василівка Добровеличківського району) **Володимир Григорович Симчук**, скульптор. Закінчив Косівське училище прикладного мистецтва. Педагоги з фаху – П. Сопільняк, В. Гуз, М. Федірко. Працює в галузі декоративно-прикладного мистецтва (художня обробка дерева). Основні твори: «Домлина» (1988), «Крізь віки» (1990), «Доброта» (1989), «Материнство» (2000), «Мавка», «Боровик», «Лісовик», «Хортиця-мати», «Грішниця» та ін. Живе в м. Запоріжжі, працював головним художником на заводі «Сувенір» з 1983 по 1987. Член Національної спілки художників України (1992).

26

26 (1913) — 110 років тому народилася (м. Єлисаветград) **Євгенія Володимирівна Махно** (1913-1992), археолог. **У 1932 закінчила соціально-економічний факультет Зінов'євського інституту соціального виховання**, у 1939 – історичний факультет Київського університету. Кандидат історичних наук (1949). З 1938 по 1983 працювала старшим науковим співробітником в Інституті археології АН УРСР.

Дослідник зарубинецької, черняхівської і синхронних культур. У 1975-1992 – науковий співробітник Переяслав-Хмельницького історико-культурного заповідника (Київ. обл.). Керувала 40 археологічними експедиціями. У 1964-1983 працювала над археологічною частиною 26-томного видання «Історія міст і сіл УРСР». Має 92 наукові публікації. Похована на Байковому кладовищі в Києві.

БЕРЕЗЕНЬ

1

1 (1923) — 100 років тому народився (сmt Новоархангельськ) **Володимир Натанович Гельфанд** (1923-1983), військовий діяч, педагог. З травня 1942 по листопад 1946 – учасник II Світової війни. У 1952 закінчив Пермський університет. З 1952 по 1983 – викладач історії та суспільствознавства у ПТУ м. Дніпропетровська. Відомий як автор опублікованих щоденників 1941-1946 років «Фронтовые записки офицера», неодноразово виданих у Німеччині, найчастіше під назвою «Немецкий дневник 1945-1946» (2002, 2005, 2006, 2008). Ось один з відгуків німецької преси: *«Дневник советского солдата. Его сила в описании действительности, которая отрицалась долгое время и никогда не описывалась в перспективе будней. Несмотря на все ужасы, это захватывающее чтение, дошедшее до нас через много лет. Более чем радостно, что эти записки, даже с 60-летним опозданием, стали доступны, по крайней мере для немецкой публики, поскольку именно такой перспективы не хватало. Эти записки впервые показывают лицо красноармейских победителей, что дает возможность понять внутренний мир русских солдат...»* У Росії та інших країнах СНД щоденники Гельфанда не публікувались.

2

2 (1958) — 65 років тому народився (с. Голоскове Миколаївської області) **Володимир Данилович Зубицький**, акордеоніст, композитор, диригент. *Син знаменитого цілителя Данила Зубицького. Дитинство минуло на Кіровоградщині, навчався у Знамянській дитячій музичній школі.* Закінчив Київську консерваторію: по класу баяна В. Бесфамільнова (1976), по класу композиції М. Скорика (1977), по класу симфонічного диригування В. Кожухаря (1979). Лауреат Міжнародного конкурсу баяністів-акордеоністів «Кубок світу» (Фінляндія, 1975), Міжнародного конкурсу композиторів «Молоді за мир» (Польща, 1985) та ін. У 1976-1979 – соліст Укрконцерту (Київ). Від 1979 – на творчій роботі. З 1995 мешкає і працює в Італії. Викладає на міжнародних курсах акордеоністів (Бельгія, Болгарія, Італія, Німеччина, Польща, США, Чехія). Автор трьох опер: «До третіх півнів» (за В. Шукшиним, 1981), «Палата № 6» (за А. Чеховим, 1982), «Чумацький шлях» (за мотивами народного епосу, 1983); двох балетів – «Задунайські жарти» (за мотивами опери С. Гулака-Артемовського, 1984), «Гей, музики!» (1986) та багатьох інших творів. Його п'єси є обов'язковими на міжнародних конкурсах акордеоністів, а хорові композиції – у репертуарах більшості колективів України. Автор духовних творів – молитви «Царю небесний» і псалма «Я люблю Господа». Про нього знято д/ф «Четверта

хвиля» (2008). **Виступав з концертами у Кіровограді** (грудень 2004). Заслужений діяч мистецтв України (1993).

2 (1938) — 85 років тому народився (с. Сухий Ташлик Вільшанського р-ну) **Анатолій Федорович Кравчук**, економіст, педагог. У 1964 закінчив Донецький політехнічний інститут. З 1966 по 1976 працював у Луганському НДІ автоматизації вугільної промисловості. **У 1976-2002 викладав у КІСМі: декан факультету; професор, перший завідувач кафедри маркетингу та економічної кібернетики КНТУ. З 1996 по 1999 — проректор з науково-методичної роботи Кіровоградського інституту регіонального управління та економіки.** Кандидат технічних наук (1976), академік Академії економічних наук України. Автор понад 70 наукових та науково-методичних праць, 5 навчальних посібників з питань автоматизації, математичних основ кібернетики, системного аналізу; 8 винаходів. Заслужений працівник народної освіти УРСР.

2

3 (1903) — 120 років тому народився (містечко Нова Прага Олександрійського повіту) **Олександр Волгін** (Alexandre Volguine) (1903-1976), французький астролог. Середню освіту здобув у Харкові. Астрологією почав займатися у 1917. У 1920 емігрував до Франції, де й написав французькою мовою свої основні праці. У 1933 побачила світ книга «LesAstresparlent» («Звезды говорят»), яка зробила автора відомим в астрологічних колах Європи. З 1938 видавав астрологічний журнал «LesCahiersastrologiques» (з 1969 — також на англійській мові), який виходив понад 40 років (200 номерів). Брав участь у Міжнародному конгресі з наукової астрології в Парижі (1937), де познайомився зі співвітчизником Олександром Чижевським, який виступав з доповіддю «Влияние солнечных пятен и как его избежать». Під час Другої світової війни з 1942 по 1945 перебував у концтаборі Маутхаузен, точно передбачив дату свого визволення. У 1936 вийшла книжка «Місячна астрологія, яку він сам охарактеризував як «спробу відновлення стародавньої астрологічної системи місячного Зодіаку». Вона неодноразово перевидавалась, а в 1992 була перекладена на російську мову. У Росії також надрукована ще одна фундаментальна праця Волгіна, присвячена прогностичній методиці сонячних революцій «Метод солнечных обращений».

3

5 (1938) — 85 років тому народився (с. Мар'янопіль Новоукраїнського району) **Юрій Іванович Волков**, математик, педагог. У 1959 закінчив КДПІ ім. О.С. Пушкіна. З 1964 до 1993 працював у Вінницькому політехнічному інституті: завідувач кафедри математики (від 1978). **З 1993 викладає у КДПУ імені Володимира Винниченка, професор кафе-**

5

дри програмного забезпечення. З 2000 — завідувач кафедри математики. Доктор фізико-математичних наук (1992), професор (1992). **З 2016 — почесний професор КДПУ імені Володимира Винниченка.** Заслужений працівник освіти України.

5

5 (1943) — 80 років тому народився (с. Грабовці Губушевського району Люблінського воєводства) Григорій Дмитрович Клочек, літературознавець, критик. У 1965 закінчив Одеський університет. **З 1979 викладає у Кіровоградському державному педагогічному інституті ім. О.С. Пушкіна (нині ЦДПУ імені Володимира Винниченка).** Доктор філологічних наук (1990), професор (1992).

Досліджує історію української літератури, проблеми методології і методики системного аналізу, поетику художнього твору. Засновник наукової школи рецептивної поетики. Член Національної спілки письменників України (1982). Автор книжок: «*«Душа моя сонце наміряла...»: Поетика сонячних кларнетів Павла Тичини*» (1986), «*Поетика Бориса Олійника*» (1989), «*У світлі вічних критеріїв*» (1989), «*Поетика та психологія*» (1990), «*Поезія Тараса Шевченка; сучасна інтерпретація*» (1998), «*Світ «Велесової книги*» (2002), «*Енергія художнього слова*» (2007), «*Константи Василя Сухомлинського*» (2008)), «*Шевченкове Слово: спроби наближення*» (2014) та ін. **Ректор Кіровоградського державного педагогічного університету ім В.К. Винниченка (2005-2011).** **Лауреат обласної літературної премії ім. Є.Ф. Маланюка (2004).** Заслужений діяч науки і техніки України (2003).

10

10 (1898) — 125 років тому народився (с. Нова Осота Олександрівського району) Денис Мусійович Гупало (1898-1923), отаман Чорного лісу. Із серпня 1920 воював у складі Чорноліського полку отамана П. Хмари та Першого кінного полку Степової повстанської дивізії К. Блакитного. Потім перейшов до загону отамана Кібця (Миколи Бондаренка із Цибулевого), а після його загибелі

боровся за свободу й незалежність України у складі інших збройних формувань холоднороських отаманів. У 1922 створив власний загін, який підпорядковувався Головному отаману Холодного Яру Л. Завгородньому. Діяв у лісовому масиві між станціями Хировка та Знам'янка, який більшовики оголосили поза законом. 29.09.1922 чекісти заманили Гупала «на з'їзд» у Звенигородку, де й заарештували всіх. Засуджені на смерть холоднороські отамани підняли повстання в Лук'янівській в'язниці. 9.02.1923, коли у їхніх рушницях залишилось по одному набою, вони перестріляли один одного.

12 (1958) — 65 років тому народилася (сmt Добровеличківка) Євгенія Михайлівна Шустер, журналістка, держслужбовець, громадська діячка.

У 1981 закінчила філологічний факультет КДПІ ім. О.С. Пушкіна, з того часу – в журналістиці. 25 років працювала на телебаченні: від випускового редактора до директора творчо-виробничого об'єднання. Була автором і ведучою програм «Сонячні кларнети», «Таланти степового краю» та ін., благодійних телемарафонів, телепроєкту «З добром до людей»; редактор та ведуча творчих звітів області в Києві.

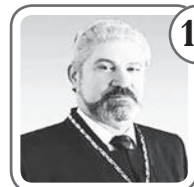

Автор трьох телефільмів, два з яких стали лауреатами всеукраїнських телефестивалів. З 2008 до 2013 очолювала управління у справах преси та інформації обласної державної адміністрації. Брала безпосередню участь у підготовці десятків знакових книжкових видань у рамках регіонального проєкту КОДА «Історія рідного краю». Від 2015 – помічник кіровоградського міського голови. Лауреат обласної журналістської премії (1987). Заслужений журналіст України (2013).

13 (1888) – 135 років тому народився (м. Білопілля Сумської області) **Антон Семенович Макаренко** (1888-1939), педагог, письменник. Закінчив Кременчуцьке міське училище та Полтавський педінститут (1917). Організатор трудових колоній. Автор славетних творів «Педагогічна поема», «Прапори на баштах» та ін. **У 1911-1914 працював учителем у Долинській залізничній школі на Єлисаветградщині (нині ЗШ № 2). У 1983 їй присвоєно ім'я А.С. Макаренка, відкрито музей (1978) та пам'ятник великому педагогу (1979). У літературно-художньому альманасі «Боковенька - 2002» вміщено оповідання Макаренка «З історії героїзму», в якому відбилися «долинські враження» великого педагога; розповідається про приліт до містечка першого аероплана в 1913.**

14 (1953) – 70 років тому народився (м. Тирасполь, Молдова) **Віктор Іванович Шишкін**, правознавець, державний діяч. У 1981 закінчив юридичний факультет Одеського університету. **З 1981 по 1990 працював суддею на Кіровоградщині. У 1985-1990 – заступник голови Кіровоградського обласного суду.** Кандидат юридичних наук (1987). Займався викладацькою діяльністю, доцент. Народний депутат України трьох скликань (1990-2002). З 4.09.1991 по 21.10.1993 – перший генеральний прокурор незалежної Української держави. Автор книжок: «Конституционное право на обжалование в суд действий должностных лиц» (1990), «Забезпечення прав громадян в судах США» (2000) та ін. Член Конституційного Суду України (з 2006 по 2015). Заслужений юрист України (1996).

15 (1858) – 165 років тому народився **Олександр Йосипович Волохін** (1858-1911), державний і громадський діяч. **Закінчив Єлисаветградське земське**

15

реальне училище і Московське Імператорське технічне училище. У 1877 оселився у своєму маєтку на Єлисаветградщині (2000 десятин землі), де займався сільським господарством. З 1895 розпочав громадську діяльність як гласний м. Єлисаветграда (обирався ним протягом 20 років!). Крім того, був членом багатьох міських комісій, попечителем народних та міських училищ. Зокрема обирався почесним блюстителем Єлисаветградського духовного училища, головою Єлисаветградського сільськогосподарського товариства, членом міського комітету Російського товариства Червоного Хреста. 20.12.1909 обраний «Головою Єлисаветградского общества любителей воздухоплавания». Член 3-ї Державної Думи Росії від Херсонської губернії, потомствений почесний громадянин.

16

16 (1908) – 115 років тому народився (м. Тбілісі) Володимир Аркадійович Канделакі (1908-1994), співак, кіноактор, режисер. Навчався в Єлисаветградській приватній гімназії М. Крижановського (жив у нашому місті з 1915 по 1923), закінчив Тбіліську консерваторію. 60 років віддав оперній сцені. З 1929 – соліст Музичного театру ім. Станіславського та Немировича-Данченка. З 1943 – режисер-постановник у театрах Алма-Ати, Харкова, Дніпропетровська, Праги. З 1954 по 1964 – головний режисер Московського театру оперети. Знімався в кіно: «Хлопець з нашого міста» (1942), «Вірую в любов» (1986), у музичному фільмі «Вас запрошує Канделакі» (1985). Викладав у Державному інституті театрального мистецтва ім. А.В. Луначарського. У спогадах писав: *«Всегда вспоминаю Єлисаветград с большой нежностью. Здесь родилось мое увлечение музыкой».* Включений до «Всемирного биографического энциклопедического словаря» (М., 1998, с. 322). Лауреат Державної премії СРСР (1952). Народний артист СРСР (1970).

17

17 (1863) – 160 років тому народився (м. Полтава) Леонід Якович Манько (1863-1922 в Єлисаветграді), актор і драматург. Навчався у Полтавській гімназії. Сценічну діяльність розпочав в аматорському гуртку, працював у російській трупі Г. Виходцева. Потім служив у трупах М. Кропивницького, М. Старицького, Г. Деркача, О. Суслова, Д. Гайдамаки в Єлисаветграді (1882-1916). Автор п'єс: «Нещасне кохання», «Розбите щастя», «Що посієш, те й пожнеш», «Пройдисвіт» та ін.

17 (1898) — 125 років тому народився (м. Єлисаветград) **Амінадав Мойсейович Каневський** (1898 – 1976 у Москві), художник. У 1924-30 навчався у ВХУТЕМАСі – ВХУТЕІНі в Москві у Д. Моора, В. Фаворського. Автор ілюстрацій до дитячих книжок «Золотий ключик» О.М. Толстого (1942-1943 і 1950), «Мойдодыр» К.І. Чуковського; до творів М. Гоголя, М. Салтикова-Щедріна, В. Маяковського, а також карикатур і сатиричних плакатів. У 1936-1976 був співробітником журналу «Крокодил». У 1937 створив популярний в СРСР образ Мурзилки – жовтого пухнастого персонажа в червоному береті, з кашне і фотоапаратом через плече. **У 1968 привозив у Кіровоград виставку своїх творів.** Про творчість художника розповідає монографія Ю. Халаминського «А.М. Каневский» (1961). Народний художник СРСР (1973). Дійсний член АМ СРСР (1973).

18 (1908) — 115 років тому народився (с. Суботці Знам'янського району) **Микола Леонідович Кульчицький** (1908-1992), кінооператор. У 1929 закінчив Державний технікум кінематографії в Одесі. Працював оператором на Одеській кінофабриці (1928-1934), з 1934 по 1992 – на Київській кіностудії художніх фільмів імені Олександра Довженка. Зняв понад 40 стрічок: «Сорочинський ярмарок» (1939), «Іван Франко» (1956), «Киянка» (1959), «Бур'ян» (1966), «На Київському напрямку» (1967), «Анничка» (1968), «Олеся» (1971), «Анна і Командор» (1974), «Женці» (1978), «Високий перевал» (1982), «Не було б щастя...» (1983) та ін. Має 12 авторських свідоцтв за винаходи в галузі кінотехніки. Відзнака журі за кращу операторську роботу на Всесоюзному фестивалі телефільмів (Мінськ, 1971). Заслужений діяч мистецтв УРСР (1983).

18 (1943) — 80 років тому народився **Валерій Борисович Едігей** (1943-2017), педагог-методист. **Від самого початку його освітянська біографія пов'язана з Кіровоградом.** Починав старшим піонервожатим у СШ № 6. За порадою В.О. Сухомлинського в 1968 став студентом Ленінградського педагогічного інституту ім. О.І. Герцена. Після його закінчення працював у кіровоградській ЗШ № 18, українській гімназії ім. Т.Г. Шевченка, був доцентом кафедри психології соціально-педагогічного інституту «Педагогічна академія» в Кіровограді, викладав у звичайних та елітних школах Москви. Останні роки життя мешкав в Ізраїлі. До історії педагогіки увійшов як автор оригінальної, що не має аналогів, методики навчання читання. Почесний член Російської академії освіти. Доктор психології, професор. Автор серії навчально-розвивальних посібників: «Вчись

читати, малює», «Азбука для малюків», «Нове читання», «Інтелектуальний феєрверк», «Читання без нудьги» та ін. Академік Шота Амонашвілі відзначає: «Валерій Борисович Едігей має величезний творчий досвід роботи вчителя початкових класів і талант розробляти навчально-методичні матеріали для вчителів молодших класів». Професор Міжрегіональної академії управління персоналом, доктор психології Н.Л. Коломинський зізнається: «Якби мене запитали, яким повинен бути сучасний вчитель початкових класів, я, не вагаючись, назвав би Валерія Едігея».

19

19 (1918) — 105 років тому народилася (*м. Олександрія*) **Елеонора Лазарівна Шрайбер** (1918-2004), літературознавець і перекладачка. Батько – лікар-акушер, мати – випусниця вищих юридичних курсів. У 1922 родина переїхала в Петроград. У 1940 з відзнакою закінчила філологічний факультет Ленінградського університету. Батьки загинули від голоду в блокадному Ленінграді. Кандидат філологічних наук (1943). Викладала історію зарубіжної літератури в Тульському педагогічному інституті та Петрозаводському університеті. Спеціалізувалась на французькій літературі. Улюблений письменник – Жорж Сіменон (1903-1989). Переклала на російську мову 8 романів письменника, мемуари «Я вспоминаю», упорядник багатьох видань його творів. Неодноразово зустрічалась із Сіменоном на його запрошення. Автор монографії «Жорж Сіменон. Жизнь и творчество» (1977). Для популярної серії «Жизнь замечательных людей» підготувала книгу «Гарсиа Лорка» (1965).

24

24 (1883) — 140 років тому народився (*м. Знам'янка*) **Віталій Павлович Товстоніс** (псевдонім **В. Таль**) (1883-1936), письменник (прозаїк і драматург). Перше оповідання «Гематоген» надрукувала газета «Рада» (1908). З 1925 – член літературної організації «Плуг». Автор 13 п'єс: «Круча» (1918), «Скибині діти» (1926) та ін., повістей «Любі бродяги» (1927), «Незвичайні пригоди бурсаків» (1929), «У світ» (1930) та ін. Був репресований на початку 1930-х років. Обставини смерті не з'ясовані.

25

25 (1853) — 170 років тому народився (*с. Петрівка Одеської області*) **Костянтин Іванович Михайлов-Стоян** (1853 – 1914 у Софії, Болгарія), оперний співак (лірико-драматичний тенор), режисер, педагог, громадський діяч. Справжнє прізвище Стоян; псевдоніми Михайлов і Светлов-Стоян). Батьки – вихідці з Болгарії. *Після закінчення Одеської гімназії викладав*

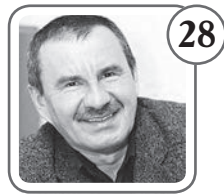
арифметику в початкових школах Єлисаветграда. Учасник першої постановки «Вечорниць» П.І. Ніщинського 8.02.1875 у приміщенні Єлисаветградського громадського зібрання. З 1879 по 1882 навчався в Петербурзькій консерваторії. У 1882-1886 працював в українських трупах М. Кропивницького і М. Старицького. У 1888-1890 і 1897-1898 – соліст московського Великого театру. На початку 1890-х удосконалював вокальне мистецтво в Мілані. У 1893-1894 – соліст Петербурзького Маріїнського театру. Потім співав на оперних сценах Одеси, Києва, Саратова, Казані. З 1907 жив у Софії, де склав проєкт організації оперного театру. Записувався на грамплатівки (14 творів) у 1903 і 1904. Автор книжки «Исповедь тенора» у 2-х томах, яка надрукована в 1896.

26 (1978) — 45 років тому народився (с. *Соломія Гайворонського району*) **Володимир Іванович Сімчук** (1978-2022), військовослужбовець ЗСУ, солдат, учасник російсько-української війни. Закінчив у Гайвороні школу № 2, а потім – СПТУ-35. У 1996-1998 служив у ЗСУ, потім працював на залізниці в Гайвороні та Котовську. Після першого дня вторгнення військ загарбника на територію України пішов до військокомату й уже 6.03.2022 був призваний. **Загинув 12.03.2022 при ракетному обстрілі аеродрому Канатова під Кропивницьким.** Нагороджений медаллю «Захиснику Вітчизни» (2022, посмертно). Похований у рідному селі.

26

28 (1948) — 75 років тому народився (с. *Павлівка Світловодського району*) **Микола Борисович Славинський**, літературознавець, поет і прозаїк. У 1978 закінчив факультет журналістики Київського університету. Працював у газетах «Молода гвардія» та «Літературна Україна», був заввідділом журналу «Київ», заступником головного редактора журналів «Україна» та «Слово і час», головним редактором журналу «Науковий світ». Автор збірок літературно-критичних есе: «Як зловити сонячний промінь» (1980), «Волшебные звезды детства» (1984), «Від імені свого покоління» (1985), науково-художнього видання «Ключі до заповітного» (1987), повісті «Третій арешт» (1983), кримінального роману «Немовлята Сатани» (2008) та ін. Збірки поезій: «Зупини мене, Господи» (1998), «Зачароване коло кохання» (1999), «Срібне диво» (2000), «Світова вдова» (2007), «Тайнопис миті» (2012), «Янгол милосердний» (2015) та ін. Член Національної спілки письменників України (1988). Секретар НСПУ. З 2016 – директор видавництва «Український письменник». Лауреат Міжнародної премії імені Володимира Винниченка, мистецької премії «Київ» імені Євгена Плужника в галузі літератури, літературної премії імені Олександра Білецького в галузі критики та ін.

28

30

30 (1918) — 105 років тому народився (с. Верблюжка Новгородківського району) Олесь (Олексій) Іванович Жолдак (1918-2000), поет (сатирик, гуморист, пародист) і перекладач. Батько письменника, сценариста і драматурга Богдана Жолдака. Закінчив Запорізький педагогічний інститут (1940). Учасник II Світової війни. Після війни працював у редакціях газет «Радянська Україна» та «Літературна Україна», у Держлітвидаві України та журналі «Перець». Автор збірок ліричних, гумористичних та сатиричних віршів: «Орлята» (1953), «Відколювання номерів» (1960), «Перевесло» (1964), «Вибрики Пегаса» (1968), «Маститі мастаки» (1982), «Рівновага» (1978), «Щоб не журився колос» (1995). Член Спілки письменників СРСР (1961). Лауреат літературної премії НСПУ ім. Остапа Вишні (1987).

31

31 (1858) — 165 років тому народився (м. Єлисаветград) Леонід Георгійович Яковлев (1858-1919), співак. Закінчив кавалерійське училище у Петербурзі, служив ад'ютантом київського генерал-губернатора. Дебютував на сцені Тифліської опери (1880), 19 років співав у Маріїнському театрі (з 1887). Крайній виконавець партії Євгенія Онегіна в опері П.І. Чайковського, для нього писали ролі А. Рубінштейн («Демон»), Е. Направник («Троєкуров») та інші композитори. **Двадцятиріччя творчої діяльності відзначив концертом у Єлисаветграді (1907). Відвідав громадську жіночу гімназію, був розпорядником балу. Згодом працював режисером та співаком у театрах Казані й Саратова. Дехто з дослідників вважає його прототипом образу поручика Леоніда Юрійовича Шервинського в романі М. Булгакова «Біла гвардія».**

31

31 (1888) — 135 років тому народився (м. Єлисаветград) Генріх Густавович Нейгауз (1888-1964), піаніст, геній фортепіанної педагогіки, створив свою виконавчу школу. **Троюрідний брат польського композитора Кароля Шимановського. Навчався у свого батька піаніста Густава Нейгауза. У 1914 закінчив школу вищої майстерності Академії музики «Майстершуле» у Відні, якою керував Леопольд Годовський, у 1915 – екстерном Петербурзьку консерваторію. **У 1918 в Єлисаветграді разом з К. Шимановським, В. Дешевовим, Б. Гайсинським, Л. Балановською та іншими музикантами влаштував концерти в залі жіночої гімназії. Перша дружина Зінаїда Миколаївна Єремєєва – учениця музичної школи Нейгаузів, яка приїхала в Єлисаветград у 1917 з Петербурга;** згодом стала дружиною поета Б. Пастернака. Друга – Міліца Сергіївна Соколова-Бородкіна (1892-1960) — походила з дворянської родини Єлисаветградського**

повіту. Професор Київської (1919-1922) та Московської (1922-1964) консерваторій. Був заарештований у листопаді 1941, після 8-місячного ув'язнення перебував у засланні в Свердловську. Відновлений у правах у 1944 після колективного клопотання, підписаного Д. Шостаковичем, І. Москвіним та іншими діячами культури. Народний артист РРФСР, доктор мистецтвознавства, автор класичної праці «Об искусстве фортепианной игры» (перекладена на 10 мов народів світу), книжки «Размышления, воспоминания, дневники. Избранные статьи. Письма к родителям». Представлений в енциклопедії «Сто великих музыкантов» (автор-упорядник Самін Д.К.). **У Кіровограді його іменем названо вулицю, а на будинку, де народився видатний музичний педагог, встановлено меморіальну дошку. Від 1981 року в місті при дитячій музичній школі працює музей Генріха Нейгауза. 12.04.2013 за ініціативою Кіровоградського музичного училища встановлено погруддя юному Г.Г. Нейгаузу. Того ж року світ побачила книжка кіровоградського музикознавця Марини Долгіх «Нейгаузи: варіації на слисаветградську тему». З 1988 у Кіровограді (нині Кропивницький) щорічно влаштовується Всеукраїнський фестиваль-конкурс «Нейгаузівські музичні зустрічі».**

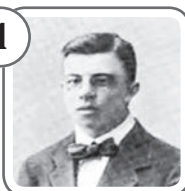
31 (1978) — 45 років тому народився (м. Знам'янка) Сергій Вікторович Капелюха (1978-2015), герой АТО. Закінчив 9 класів Знам'янської ЗШ № 4. **Здобув спеціальність «Помічник машиніста електровоза» у Знам'янському професійно-технічному училищі № 12, яке закінчив у 1996 році. Працював на залізниці за спеціальністю.** 10.07.2015 році пішов добровольцем на війну. Був солдатом, кулеметником 9-ї роти 53-ї окремої механізованої бригади. 13.11.2015, виконуючи бойове завдання, під час нерівного бою поблизу смт Верхньоторецьке (Ясинуватського району Донецької області) був тяжко поранений. Помер під час транспортування до військового шпиталю. Похований у місті Знам'янка на Алеї слави Героїв. **Почесний громадянин м. Знам'янка. Вулицю Залізничну, на якій проживав герой, перейменовано на його честь. Один з електропоїздів Знам'янського депо, що курсує за маршрутом Помічна — Шевченково, став іменним: його названо на честь Сергія Капелюхи.** Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2016).

31

КВІТЕНЬ

1

1 (1893) — 130 років тому народився (м. Єлисаветград) **Юрій Олександрович Нікольський** (1893-1922), поет, літературознавець, історик літератури. **Син ветеринарного лікаря О.І. Нікольського** (1860-1933), депутата 3-ї Державної Думи. Закінчив Виборгське комерційне училище й історико-філологічний факультет Петербурзького університету. Викладав в університеті Нижнього Новгорода.

З листопада 1920 в еміграції у Константинополі, потім у Чехословаччині й Сербії. У вересні 1921 нелегально повернувся в Росію, був заарештований, помер від тифу у в'язниці. Друг видатного літературознавця Бориса Ейхенбаума. Досліджував російську літературу 19 ст.: «Тургенев и писатели Украины», «История одной дружбы. Фет и Полонский», «Тургенев и Достоевский. История одной вражды» та ін. Із сучасників особливо шанував Олександра Блока й Анну Ахматову.

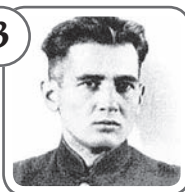
3

3 (1878) — 135 років тому народилася (м. Єлисаветград) **Єлизавета Андріївна Аведикова-Потоцька** (1878-1968), актриса. Працювала в українських театрах Кременчука, Донецька, Миколаєва, Артемівська, Херсона, Дніпродзержинська. Грала головні ролі українського класичного репертуару: Ганну («Безталанна» І. Карпенка-

Карого), Вустю («Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М. Старицького) та ін. Заслужена артистка УРСР (1948).

3

3 (1918) — 105 років тому народився (слобода Суха Кобилецького району на Полтавщині) **Олесь Терентійович Гончар** (1918-1995), письменник та громадський діяч. У 1938-1941 навчався на філологічному факультеті Харківського університету. У 1941 добровольцем пішов на фронт. **Визволяв Кіровоградщину взимку 1944 у складі 89-ї стрілецької дивізії, яка відтоді почала називатися Кіровоградською.**

Про це розповідає у романи «Прапороносці» (1946-1948) та «Щоденниках», опублікованих у 2001. Після II Світової війни закінчив Дніпропетровський університет (1946). У 1959-1971 – голова правління Спілки письменників України. Перший роман «Прапороносці» витримав понад 150 видань мовами народів СРСР і зарубіжних країн. Твори виходили в 7 томах. Академік АН УРСР (1978), Герой Соціалістичної Праці. Лауреат трьох Державних премій СРСР за романи «Прапороносці» (1947, 1948) і «Твоя зоря» (1982); Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка за ро-

ман «Людина і зброя» (1962), Ленінської премії за роман «Тронка» (1964). **У 2016 у Кіровограді вулицю Красіна перейменували на вулицю Олеса Гончара.**

4 (1958) — 65 років тому народився (с. Деріївка Онуфріївського району) **Анатолій Васильович Пивовар** (1958-2022) економіст, історик. **Середню школу закінчив у с. Червона Кам'янка Олександрійського району.** У 1983 закінчив економічний факультет Київського університету. Кандидат економічних наук (1987). Працював на наукових та керівних посадах в установах АН України та її Президії, Міністерстві праці України, у вищій атестаційній комісії України. З 1996 – в апараті Верховної Ради України. З 2016 – перший заступник керівника Головного організаційного управління Верховної Ради України. Більшість наукових праць – у галузі економіки та джерелознавства. Автор джерелознавчих видань: *«Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії в документах середини XVIII ст.»* (2003), *упорядкував та видав щоденникові записи Й.А. Гільденштедта «Подорож Єлисаветградською провінцією у 1774 році»* (2005), *збірник документів і матеріалів «Кіровоградщина: витоки історії краю»* (2008), *«Фонд Херсонської духовної консисторії: відомості про метричні записи 1780-1812 років»* (2008), *«Вільні матроси сіл Деріївки і Куцеволівки»* (2014) та ін. **Пропонував перейменувати Єлисаветград (Кіровоград) в Інгулгород. Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (2004).** Заслужений економіст України (2008).

4

6 (1918) — 105 років тому народився (м. Єлисаветград) **Петро Григорович Пустовойт** (1918-2006), літературознавець. Навчався у Кіровоградській СШ № 6. У 1941 закінчив Московський інститут філософії, літератури та історії (МІФЛІ). Учасник II Світової війни (перекладач-радіорозвідник). Після війни викладав у МДУ ім. М.В. Ломоносова. Доктор філологічних наук (1968), професор (1970). Один з постійних авторів журналу «Филологические науки» (з 1958). Лауреат премії ім. М.В. Ломоносова II ст. за цикл робіт «Художественный мир И.С. Тургенева». Автор багатьох монографій, методичних посібників. Написав книжку «Пестрые лики войны: Дневник военного переводчика-радиоразведчика» (1998). Заслужений працівник культури Російської Федерації.

6

7 (1863) — 160 років тому народився (с. Ковалівка, передмістя Єлисаветграда) **Фелікс Михайлович Блуменфельд** (1863-1931), піаніст, диригент, композитор і педагог. **Дитинство та юність пройшли в Єлисаветграді, де батько Михайло Францевич працював викладачем музики і французької мови в**

7

Єлисаветградському земському реальному училищі (ЄЗРУ). Дядько Генріха Нейгауза. Першими вчителями музики були старший брат Станіслав і Густав Вільгельмович Нейгауз. У 1880 закінчив ЄЗРУ, у 1885 – Петербурзьку консерваторію. З 1897 по 1905 працює викладачем Московської консерваторії, професор – з 1922. У 1918–1920 – директор музично-драматичного інституту ім. М.В. Лисенка й одночасно професор (1920–1922) Київської консерваторії. Найвідоміші учні: В. Горовиць, О. Дуб'янський, С. Барер. Автор романсів, камерно-інструментальних, фортепіанних п'єс, симфоній, збірки обробок українських народних пісень.

7

7 (1898) — 125 років тому народилася (с. Петрушево Єлисаветградського повіту, нині с. Показове Добровеличківського повіту) Раїса Яківна Райт-Ковальова (дівоче прізвище Чорномордик) (1898–1988), перекладачка, літературний критик, мемуаристка. Вступила до Харківського медичного інституту. У Харкові познайомилася з поетом Хлебніковим, переклала декілька його віршів на німецьку мову. У свої

20 років вільно володіла французькою та німецькою мовами, писала вірші, згодом самостійно вивчила англійську. У 1923 закінчила медичний факультет МДУ ім. М.В. Ломоносова, працювала в лєнінградській лабораторії академіка І. Павлова (1924–1930), паралельно почала займатися художніми перекладами, які принесли їй світове визнання. Перекладала твори Ф. Кафки (романи «Процес» і «Замок»), Дж. Селінджера («Над прірвою у житті»), В. Фолкнера («Місто»), К. Воннегута («Колискова для кішки», «Бойня номер 5») та багатьох інших письменників. Автор художньої біографії «Роберт Бернс» (1959), написала спогади про Маяковського (перекладала його на німецьку мову), Хлебнікова, Ахматову і Пастернака.

7

7 (1938) — 85 років тому народився (сmt Новоархангельськ) Анатолій Романович Загравенко, поет (1938–2018). З 1964 – на журналістській роботі. У 1971 закінчив Московський літературний інститут. Як поет дебютував 1957 у журналі «Жовтень» (Львів). **Працював у редакціях районних і міських газет Кіровоградської області (м. Знам'янка).**

Автор збірок поезій: «Іскрини дощу» (1990), «Спадок» (1997), «Дике поле» (1998), «Меди полинові» (1999), «Доля» (2000), «Сповідь» (2001), «Часослов» (2002), «Щастя» (2003), «Майдан» (2004), «Пошук» (2006), «Ностальгія» (2007), «Поєми» (2010), «Твори в двох томах» (2012) та ін. Член Національної спілки письменників України (2004). **Лауреат обласної літературної премії імені Євгена Маланюка (2014).**

10 (1933) — 90 років тому народився (с. Володимирівка Компаніївського району) **Віктор Семенович Близнець** (1933-1981), письменник. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка (1957). Працював у редакціях журналів «Піонерія», «Малютко», у видавництві «Молодь». Друкуватися почав у 1959. Автор творів для дітей: збірки оповідань «Ойойкове гніздо» (1963), повістей «Паруси над степом» (1965), «Землянка» (1966), «Древляни» (1968), «Звук павутинки» (1970), «Мовчун» (1972), «Женя і Санько» (1974), казки «Земля світлячків» (1979), роману «Підземні барикади» (1977) та ін. Вибрані твори виходили у двох томах (1983). Автор перекладу та переспіву для дітей «Повісті минулих літ» (1980). Лауреат премії ім. Лесі Українки (1988). Національна Спілка письменників України заснувала літературну премію «Звук павутинки» ім. В.С. Близнеця за кращі твори для дітей.

10

10 (1938) — 85 років тому народився (с. Куца Балка Вільшанського району) **Микола Григорович Білопольський**, економіст. У 1964 закінчив обліково-фінансовий факультет Донецького інституту радянської торгівлі. Працював науковим співробітником Інституту економіки промисловості АН УРСР (1964-1966), ст. викладачем Інституту радянської торгівлі (1966-1974), деканом Донецького університету (1974-1979), ректором Донецького економічно-гуманітарного інституту (1992-1993). З 2000 – завідувач кафедри обліку та аудиту Приазовського технічного університету (Маріуполь). Доктор економічних наук (1990), професор (1990). Віцепрезидент Академії економічних наук України (з 1993). Автор понад 90 наукових праць, зокрема монографій: «Энвироника – наука о развитии и совершенствовании общества и мира» (1997), «Основы производственно-хозяйственной энвироники» (1990) та ін. Нагороджений медаллю ім. Туган-Барановського. Почесний громадянин смт Вільшанки.

10

15 (1938) — 85 років тому народився (м. Бобринець) **Віктор Федорович Корж** (1938-2014), поет, літературознавець. У 1962 закінчив Дніпропетровський університет. Працював викладачем у технікумі, завідувачем кафедри української літератури Дніпропетровського університету, завідувачем редакції видавництва «Промінь». Автор 13 поетичних збірок: «Борвій» (1966), «Закон пензля» (1967), «Зелені камертони» (1969), «Повернення в майбутнє» (1971), «Аметист» (1972), «Літочислення» (1976), «Очі доброї долі» (1978), «Корінь добра», «Твердиня» (1981), «Світ звичайних фантазій» (1984), «Осіньне чекання весни» (1987) та ін.

15

Твори перекладалися польською, словацькою, англійською, німецькою, португальською та іншими мовами. Лауреат республіканської літературної премії ім. А. Малишка (1983). Лауреат Міжнародної літературно-мистецької премії імені Григорія Сковороди (2010).

15

15 (1938) — 85 років тому народився (с. Сасівка Компаніївського району) **Юрій Миколайович Матівос**, журналіст і краєзнавець. Закінчив історичний факультет Одеського університету. Впродовж багатьох років працював кореспондентом кіровоградських газет «Кіровоградська правда», «Народне слово», «Вечірня газета» та ін. Автор сотень статей історико-краєзнавчої тематики в місцевих

та київських часописах. **Відстоює гіпотезу, що до заснування фортеці Св. Єлисавети буцімто існувало суто українське поселення Новокозачин, від якого має вести свій літопис сучасний Кіровоград.** Автор путівників-довідників (разом із В.О. Сандулом) «Кіровоград» (1976), «Туристські маршрути Кіровоградщини» (1978). Автор книжок: «Місто на сивому Інгулі» (2004), «Сторінки безсмертя» (2005), «Вулицями рідного міста» (два видання у 2008 та 2017), «Історія однієї родини» (2009), «Тарасові шляхи Приінгулля» (2014) та ін. Почесний член Всеукраїнського товариства краєзнавців (1996). Нагороджений Почесною Грамотою Верховної Ради України (2016). Заслужений журналіст України (1998). **Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (1995).**

16

16 (1893) — 130 років тому народився (м. Єлисаветград) **Юхим Ісайович Білостоцький** (1883-1961), скульптор. Навчався в Одеському художньому училищі (1913-1918, 1919-1922) у К. Костанді та Б. Едуардса. До 1920 працював художником відділу мистецької пропаганди «ЮгРОСТА» (від 1921 – РАТАУ). У 1927-1933 брав участь в оформленні залізничного вокзалу в Києві. У 1941-1944 –

головний художник Кустанайського обласного драматичного театру. Працював у галузі монументальної пластики й портрета. Твори: «Портрет М. Заньковецької» (мармур, 1936), «П. Тичина» (теракота, 1937), надгробок композитора М. Лисенка на Байковому кладовищі в Києві (1939, бетон) та ін.

17

17 (1843) — 180 років тому народився (с. Виноградове поблизу Новомиргорода) **Федір Дмитрович Болтенко** (1843-1818), військовий топограф. Освіту отримав у Київському училищі військового відомства. На службу вступив 23.05.1863 топографом 2-го класу при штабі Віленського військового округу. З 1866 по 1869 брав участь у зйомці

Царства Польського (1866-1869). У 1871 закінчив Військово-Топографічне училище, випущений підпоручиком у Корпус військових топографів. Брав участь у зйомках Бессарабії (1872-1873). Учасник російсько-турецької війни 1877-1878. проводив астрономо-геодезичні роботи в Болгарії (1878-1881). У 1900 – начальник партії та завідувач топографічних робіт у Забайкаллі (1900). Учасник російсько-японської війни 1904-1905. Помічник начальника топографічної зйомки Санкт-Петербурзької губернії та Фінляндії (1912-1915). Звільнений зі служби за хворобою у 1915. Генерал-майор. Нагороджений орденами: Св. Станіслава III ст. (1879); Св. Анни III ст. (1880); Св. Станіслава II ст. (1888); Св. Анни II ст. (1891); Св. Володимира IV ст. (1896); Св. Володимира III ст. (1906). *Після відставки оселився в рідному селі, де й помер.*

18 (1948) — 75 років тому народився (с. Ставидла Олександрівського району) **Василь Ананійович Стежка**, біолог. Закінчив Київський медичний інститут ім. О.М. Богомольця (1972). Працює завідувачем відділу медико-біологічних досліджень Інституту медицини праці АМН України. Академік, дійсний член Нью-Йоркської АН, член Міжнародного товариства патофізіологів, був членом Федерації космонавтики СРСР. Доктор біологічних наук. Автор 174 наукових праць.

18

21 (1948) — 75 років тому народився (с. Вільне Коропського району Чернігівської області) **Микола Іванович Москаленко**, підприємець, меценат. У 1971 закінчив гідротехнічний факультет Українського інституту водного господарства (м. Рівне). **З 1974 живе і працює на Кіровоградщині. У 1978-1986 — керівник тресту «Кіровоградводбуд». З 1986 по 1988 — голова виконкому Кіровоградської міської ради. У 1988-1990 —**

21

заступник голови Кіровоградського облвиконкому. З 1990 по 1991 очолював об'єднання «Кіровоградголовпостач», з 1991 — генеральний директор Кіровоградської товарно-сировинної компанії «Кіровоградголовпостач», а з 1996 — голова правління ВАТ «Інтерресурси». Збудував власним коштом у селі Суботцях Знамянського району церкву на честь Святого Преподобного Максима Сповідника. Храм освячений 7.03.2002 Предстоятелем УПЦ, Митрополитом Київським та всієї України Блаженнішим Володимиром. Головний підрядник усіх будівельних робіт з реконструкції та реставрації «театру корифеїв» у Кіровограді, здійснених ВАТ «Інтерресурси (2012). Нагороджений орденом «За заслуги» III і II ступенів. Почесний громадянин м. Кіровограда (2008).

22 (1983) — 40 років тому народився (м. Кіровоград) **Володимир Анатолійович Кріпак**, композитор, музичний продюсер, звукоорежи-

22

сер. *Навчався на музично-педагогічному факультеті КДПУ ім. В.К. Винниченка (2002)* та в Академії керівних кадрів культури і мистецтва України (2002-2005). Працював з відомими виконавцями української естради. З 2006 по 2016 написав музику до 60 фільмів та серіалів: «Штольня» (2006), «Дом, милый дом» (2007), «Инди» (2007), «Старики-полковники» (2007), «Дни надежды» (2007), «Смерть шпионам» (2008), «Хорошие парни» (2008), «Право на помилование» (2009), «Про любовь» (2009) та ін.

26

26 (1943) — 80 років тому народилася (*м. Помічна Добровеличківського району*) **Надія Іванівна Падурська**, живописець-самоук. Інвалід з дитинства, прикута до інвалідного візка. Живописом почала займатися пізно (у віці 45 років), користуючись порадами кіровоградського художника Володимира Плітіна та мистецтвознавця Елли Янчукової. Лауреат Всесоюзного фестивалю народної творчості в Москві (1987). Про її творчість знято кінострічку «Храм Добра Надії Падурської», видано буклет «Безмежний світ Надії Падурської», каталог «Любов до життя». Персональні виставки влаштовувалися в Добровеличківському краєзнавчому музеї (2003, 2005, 2017), Кіровоградському обласному художньому музеї «На своїх полотнах я вільна, як Бог...» (2015) та інших закладах культури й освіти. Твори зберігаються в декількох музеях України та в приватних колекціях Японії, США, Німеччини та інших країн світу. Її картини порівнюють з творами Катерини Білокур та Марії Примаченко, навіть називають «кіровоградським Ван Гогом». А проте феномен її самобутнього мистецтва вивчений поверхово, він заслуговує на монографічне дослідження.

28

28 (1958) — 65 років тому народився (*м. Кіровоград*) **Михайло Семенович Пахманов**, оперний та естрадний співак (рок-вокаліст). *Із 6 років грав на барабанах у духовому оркестрі Палацу піонерів, яким керував Станіслав Степаненко. Закінчив Кіровоградське музичне училище з класу ударних інструментів (викладач Микола Бєлий).* Навчався в Музичному училищі ім. Гнесіних у Москві, на факультеті сольного співу. Потім в Інституті ім. Гнесіних на естрадному відділенні, а завершив вокальну освіту у Хартфордському університеті (США). Працював солістом у групі «Контакт» Кіровоградської філармонії. У різний час працював у Москві (1982-1989) у популярних рок-групах «Кінематограф», «Магніт», «Тайм-аут». Альбом «Прометей» Пахманова (1988) нині вважається класикою рок-музики. Голосом Пахманова співає актор Костянтин Райкін у кінострічках «Остров поги-

блих кораблей», «Руанская дева по прозвищу "Пышка"». Виступав на радіо і телебаченні. Брав участь у міжнародних конкурсах і фестивалях (зокрема в Сопоті з пісню «Стоп, стой...»). Співав в оперних театрах США та Європи. Улюблені опери «Травіата», «Богема», «Турандот», «Аїда» композиторів Пуччіні та Верді. Нині живе й працює в Німеччині, керує власним музичним центром, продюсер молодих виконавців Америки, Європи, країн колишнього СРСР. **У 2011 та 2017 виступав у рідному місті з програмами «Повернення» та «Улюблені хіти мого покоління».**

29 (1878) – 145 років тому народився (Полтавська губернія)

Борис Володимирович Гернгросс (1878-1943), військовий діяч. У 1899 закінчив Михайлівське кавалерійське училище, у 1906 – Миколаївську академію Генерального штабу, у 1907 – річний курс Офіцерської кавалерійської школи. З 1913 по 1915 – викладач військових наук Єлисаветградського кавалерійського училища. Учасник Першої світової війни.

У 1915 – начальник штабу 3-ї Донської козачої дивізії. У 1917 – командир 14-го гусарського Мітавського полку. Полковник (1915). Генерал-майор (1917).

3.17.1917- знову викладач ЄКУ. У грудні 1917 був командиром українізованої військової частини. З 1918 – в армії гетьмана Скоропадського, генерал-хорунжий, член комісії з будівництва Збройних сил Української Держави. **28.12.1918 був призначений начальником ЄКУ.** Після падіння гетьманського режиму – учасник Білого руху. В еміграції в Югославії. Член Товариства офіцерів Генерального штабу, до 1931 – командир 2-ї бригади кавалерійської дивізії, викладач Вищих військово-наукових курсів у Белграді. Нагороджений сімома орденами.

29 (1903) – 120 років тому народився (сmt Нова Прага Олександрійського району) **Іван Феоктистович Бузанов**

(1903-1984), фахівець у галузі фізіології та біохімії рослин. У 1928 закінчив Одеський сільськогосподарський інститут. Працював у Всесоюзному науково-дослідному інституті цукрових буряків (Київ): з 1941 по 1970 – директором.

Розробляв наукові основи піднесення врожайності буряків, технології вирощування цієї культури, поліпшення якості врожаю (підвищення цукристості коренів). Доктор біологічних наук (1955), професор (1956). Дійсний член ВАСГНІЛ (з 1956). Лауреат Ленінської премії (1960). У 2003 в Інституті цукрових буряків УААН відкрито меморіальну дошку Бузанову. Заслужений діяч науки і техніки УРСР (1978).

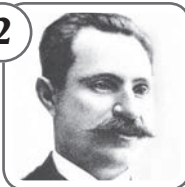
ТРАВЕНЬ

1

1 (1853) — 170 років тому народився (м. Миргород на Полтавщині) **Яків Михайлович Гордін** (1853-1909), громадський і релігійний діяч, драматург. *Співпрацював з газетою «Елисаветградский вестник» під псевдонімом Іван Колючий. У 1880 заснував у місті організацію «Духовно-біблійне братство», яке намагалось примирити іудаїзм з християнством (проіснувало близько 10 років).* Великий вплив на євреїв-дисидентів справило вчення **Лева Толстого**. З діяльністю братства в Єлисаветграді знайомився толстовець **Ісаак Файнерман** (1888-1891), більше відомий під псевдонімом **Тенеромо**, а також **Софія Русова** під час короткого перебування в місті (1883) та ін. Діяльності «елисаветградських братчиків» присвячені нариси В.О. Португалова «Знаменательные движения в еврействе» (1884), В.О. Пругавіна «Духовно-библейское братство. Очерк еврейского религиозного движения» в журналі «Исторический вестник» (1884). Через переслідування Гордін вимушений був емігрувати до США (1891), де став знаменитим драматургом (автором близько 80 драм і комедій), засновником єврейської міщанської драми. На російській сцені успіх мали такі його п'єси: «За океаном», «Мілла Ефрос», «Сирітка Хася». Остання ставилася і в Єлисаветграді.

2

2 (1858) — 165 років тому народився (м. Новоукраїнка) **Федір Васильович Левицький** (1858-1933), актор і режисер. *Після закінчення духовної семінарії (1877) вчителював у Новоукраїнці (1877-1887), де заснував аматорський театральний гурток.* У 1888-1892 – актор у трупі М. Кропивницького, потім у трупах О. Суслова, М. Садовського. У 1905-1908 керував власною трупю, 1909-1917 – в театрі Миколи Садовського та ін. Заслужений артист Республіки (1926).

3

3 (1948) — 75 років тому народився (сmt Капітанівка Новомиргородського району) **Віталій Михайлович Бондаренко**, математик. У 1972 закінчив Київський університет ім. Т.Г. Шевченка. З 1975 працює в Інституті математики НАНУ. Від 2003 – провідний науковий спеціаліст відділу алгебри. Доктор фізико-математичних наук (2001), професор. Напрями наукових досліджень: модулярні зображення груп, теорія матричних задач та ін. Лауреат Державної премії України у галузі науки і техніки (2007).

4 (1958) — 65 років тому народився (с. Знам'янка Друга)

Олександр Володимирович Савченко, економіст, фінансист, банкір. У 1979 закінчив Київський інститут народного господарства за спеціальністю «Промислове планування». До 1993 — науковий співробітник, професор Київського інституту народного господарства. Доктор економічних наук. З 1990 по 1993 — заступник голови Національного банку України. У 1993-1996 — виконавчий директор Європейського банку реконструкції та розвитку в м. Лондоні. З 1997 по 1999 — голова правління банку «Аустрія Кредітанштальт Україна», який під його керівництвом у 1998 році був визнаний кращим іноземним банком в Україні. Пізніше створив і став головою правління ВАТ «Міжнародний комерційний банк» (1999-2005). З 2005 по 2009 — заступник голови Національного банку України. У вересні 2009 став заступником міністра фінансів України. У березні 2010 подав у відставку й очолив Міжнародний інститут бізнесу. Президент громадської організації «Народні фінанси». Автор монографії «*Баланс незалежності. Хроніка економічних реформ (1989-2005)*» (2006) й інших праць з економічних і банківських питань. Володіє англійською мовою.

4

7 (1888) — 135 років тому народився (м. Єлисаветград)

Дон Амінадо (справжнє ім'я **Амінадав Пейсахович Шполянський**) (1888-1957), поет, сатирик, мемуарист. Закінчив Єлисаветградську гімназію (1906). Навчався на юридичному факультеті Одеського університету, випускні екзамени витримав у Київському університеті (1910). **Був кореспондентом єлисаветградської газети «Голос Юга», висвітлював для неї похорони Л.М. Толстого (1910).** У 1919 емігрував спочатку до Константинополя, потім до Франції. Автор поетичних збірок: «Дым без отечества» (1921), «Накинув плащ» (1928), «Нескучный сад» (1935), «В те баснословные года» (1951); збірки оповідань «Наша маленькая жизнь» (1927). **Єлисаветградський період життя знайшов відображення в книжці спогадів «Поезд на третьем пути» (1954) — однієї з кращих у мемуарній літературі ХХ століття. Творчістю єлисаветградця захоплювалися І. Бунін, Ф. Шаляпін, М. Цветаєва, О. Купрін та багато інших. Представлений в антології «Украина. Русская поэзия. ХХ век» (2007). У 1920 написав вірш «Про белого бычка», в якому передбачив розпад СРСР і наступні події.**

7

7 (1963) — 60 років тому народився (сmt Вільшанка)

Олександр Андрійович Бренгач, музикант, валторніст. У 1982 закінчив Кіровоградське музичне училище, у 1987 — Київську консерваторію (клас М. Юрченка). Лауреат республіканського конкурсу виконавців на мідних

7

духових інструментах (1987). З 1987 працює концертмейстером групи валторн Академічного симфонічного оркестру Запорізької філармонії. Активно виступає як соліст. У репертуарі – музика різних стилів: від старовинної до творів сучасних композиторів. Брав участь у фестивалях: «Симфонічні прем'єри», Дніпропетровськ, 1990), «Київ-мюзік-фест» (1992, 1994, 1995). Заслужений артист України (1998).

9

9 (1938) – 85 років тому народився (Дніпропетровщина) Володимир Петрович Страт'єв (1938-2015), концертно-камерний співак (баритон), педагог. У 1962 закінчив Харківську консерваторію, був солістом Харківської філармонії (1963-1973 та 1976-1982). З 1973 до 1975 – соліст ансамблю пісні і танцю Групи радянських військ у Німеччині. **З 1982 виступав у Кіровоградській обласній філармонії, викладач сольного співу Кіровоградського музичного училища.** Заслужений артист України.

10

10 (1863) – 160 років тому народився (м. Єлисаветград) Платон Георгійович Брунов (1863-1924), композитор, педагог, мистецтвознавець. Навчався у Варшавському музичному інституті. Пізніше був учнем А. Рубінштейна і М. Римського-Корсакова в Петербурзькій консерваторії. У 1891 виїхав до США. Після року гастрольних поїздок оселився в Нью-Йорку, викладав історію російської музики слухачам старших курсів, вів оперний клас в Інституті музичного мистецтва. Читав лекції з мистецтвознавства на Форумі сучасного мистецтва, був диригентом «Сучасного симфонічного оркестру» в Нью-Йорку, музичним критиком газети «Джуйш Дейлі Форвард». Автор 4 симфоній: «Російська революція», «Повернення євреїв у Палестину», «Римський карнавал», «Титанік»; увертюри «Росія», опери «Рамона»; ораторій, творів для скрипки, фортепіано, вокальної музики (у тому числі – «Пісень свободи», 1905). Брунов – перший аранжувальник єврейських пісень (понад 300), автор збірника їхніх обробок «Єврейські народні пісні» (1911) для фортепіано. Написав книжки: «Десять заповідей піаніста» (1913), «Із ділового листування музейних знаменитостей» (1901).

12

12 (1848) – 175 років тому народився (м. Чернігів) Володимир Карпович Дебогорій-Мокрієвич (1848-1926), революційний народник. Навчався в Немирівській гімназії (до 1864), закінчив Кам'янець-Подільську (1866). З 1866 – студент Київського університету. Член гуртка «Київська комуна», групи «Південних бунтарів» та інших. **Організовував народницькі гуртки в 70-х роках**

XIX століття в Єлисаветграді, Новомиргороді, Олександрії. У 1876 після невдалої спроби ліквідувати єлисаветградського юнкера М. Гориновича, запідозреного у зв'язках з охраною, арештований та засуджений до 15-річної каторги. Дорогою здійснив втечу, перебував в еміграції. Помер і похований у Болгарії. Автор спогадів «Від бунтівництва до тероризму» (видані в 1930). **Описав у мемуарах життя селян Олександрівки і Бірок. Дружина – родом з Олександрівки.**

13 (1978) — 45 років тому народився (м. Ульяновка) **Артур Сергійович Музика** (1978-2015), герой АТО. Закінчив Полтавський військовий інститут зв'язку. У званні лейтенанта служив у гарнізонах Одеської, Дніпропетровської, Харківської областей. Військова кар'єра склалася успішно: у 36 років – підполковник відділу організації зв'язку головного управління Генерального штабу Збройних сил України. Загинув під час виконання бойового завдання поблизу с. Логвінове Донецької області. Екіпаж автомобіля, у якому їхав Артур, потрапив у засідку, всі бійці загинули. **Похований у рідному місті Ульяновці (нині Благовіщенське).** Нагороджений (посмертно) орденом Богдана Хмельницького III ступеня та званням полковника (2015).

13

14 (1938) — 85 років тому народився (с. Протопопівка Олександрійського району) **Василь Петрович Бабенко**, художник (скульптор, живописець, монументаліст) і педагог. Закінчив Одеське державне художнє училище (відділення кераміки). Член Спілки художників СРСР. Його монументально-декоративні твори можна побачити в Москві, Середній Азії, на Уралі та Кубані. Понад 50 років віддав педагогічній діяльності. Засновник унікальної дитячої студії художньої кераміки в Будинку дитячої творчості в м. Литкаріно Московської області. Почесний громадянин м. Литкаріно. Заслужений художник Росії.

14

15 (1943) — 80 років тому народився (с. Інгуло-Кам'янка Новгородківського району) **Сергій Гаврилович Шаповалов** (1943-2022), живописець. **Закінчив середню школу в с. Аджамці Кіровоградського району. Навчався в Олександрійському культосвітньому училищі**, працював учителем музики в Закарпатті. Після служби в Радянській Армії закінчив Київський художній інститут (клас живопису професора В. Шаталіна). Учасник багатьох обласних, республіканських та зарубіжних виставок. Влаштувалося близько 30 персональних виставок (Кіровоград, Київ та інші міста). Член Національної Спілки художників України. **Картини зберігаються у**

15

Кіровоградському обласному художньому музеї, в інших музеях України, приватних колекціях багатьох країн світу. **Лауреат обласної премії в галузі образотворчого мистецтва імені Олександра Осмьоркіна (2006)**. Заслужений художник України (2007).

16

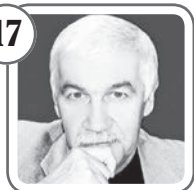
16 (1963) — 60 років тому народився (м. Кіровоград) **Вячеслав Григорович Жуков**, спортсмен, тренер (важка атлетика, пауерліфтинг). **У 1988 закінчив історичний факультет КДПУ імені В.К. Винниченка**. Майстер спорту СРСР з пауерліфтингу. Як тренер підготував 18 майстрів спорту міжнародного класу, 54 – майстрів спорту. З 1993 по 1999 – старший тренер жіночої збірної команди України з пауерліфтингу. Від 1991 – тренер СДЮШОР «Надія» (Кіровоград). Серед вихованців: три чемпіони світу, шість чемпіонів Європи, тридцять чемпіонів України з пауерліфтингу. Найвідоміші – Юлія Довгань, Оксана Сухорук, Олена Сухорук. Заслужений тренер України (1993).

17

17 (1948) — 75 років тому народилася (м. Іваново, Росія) **Людмила Іванівна Кривенко**, народна майстриня. У 1971 закінчила факультет редагування друкарських видань Московського поліграфічного інституту. **З 1968 проживає в Кіровограді. Працювала начальником відділу інформації обласного центру зайнятості**. Любов до творчості, а особливо до рукоділля, супроводжувала її все життя: у дитинстві це була вишивка, плетіння з лози, випилювання лобзиком, з віком додалися в'язання і виготовлення всіляких виробів для рідних та близьких. Захоплюється клаптиковим шитвом з різних тканин (бавовняних, лляних, шовкових). Працює в різних техніках (печворк, квілт-арт, художні панно, ляльки-мотанки та ін.). Використовуючи замість фарб тканини, створює напрочуд оригінальні «живописні» полотна: пейзажі, натюрморти, сюжетні композиції, картини-емоції. Роботи майстрині експонувалися на численних виставках та конкурсах – у Києві, Харкові, Львові, Одесі, Краснограді (Україна), Москві, Санкт-Петербурзі, Володимирі (Росія), Авіньйоні (Франція). Член Національної спілки народного мистецтва України. Дружина кіровоградського архітектора Віталія Кривенка.

17

17 (1948) – 75 років тому народився (м. Кіровоград) **Євген Олегович Харитонов**, правознавець. У 1974 закінчив Одеський державний університет ім. І.І. Мечникова. З грудня 1997 – завідувач кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія». Доктор юридичних наук (1997), професор (1998). Напрями наукової

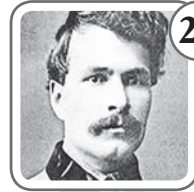
діяльності – цивільне право, римське приватне право, історія цивільного права, рецепція римського приватного права, порівняльна цивілістика. Підготував 55 кандидатів юридичних наук. Автор понад 490 наукових праць, серед яких 8 монографій. Співавтор та відповідальний редактор видань: «Цивільне право України» (2001, 2003, 2004), «Цивільний кодекс України. Коментар» (2003, 2004) та ін. З 2011 – член-кореспондент НАПН України. Заслужений діяч науки і техніки України (2003).

19 (1843) — 180 років тому народився (с. *Троянка Голованівського району*) **Микола Васильович Бобрецький** (1843-1907), зоолог-дарвініст. Навчався у Київській духовній семінарії (1857-1861). Закінчив Київський університет (1866), де працював до кінця життя. З 1900 по 1907 – ректор Київського університету. Доктор зоології (1873), професор (1877). Основний напрям наукової діяльності – ембріологія безхребетних. Дійсний член Імператорського товариства любителів природознавства, антропології та етнографії (при Московському університеті) та Санкт-Петербурзького товариства природознавців. Під його керівництвом 1898 був організований перший в історії Київського університету науковий студентський гурток аматорів природознавства. Видав перший у Росії підручник із зоології для університетів «Курс зоології» у 2 томах, який витримав три видання (1884, 1887, 1891).

19

20 (1883) — 140 років тому народився (с. *Соснівка Олександрівського р-ну*) **Іван Данилович Павловський** (1883-1937), діяч Української Автокефальної Православної церкви. Закінчив Київську духовну семінарію (1915). Учасник Всеукраїнського церковного собору (1921), на якому створено УАПЦ. Був священником у Зінов'євську (Єлисаветграді), єпископом Черкасько-Чигиринського, Чернігівського округу, архієпископом Харківським (з 1926), митрополитом Харківським і всієї України (1934-1936). Відповідальний редактор журналу УАПЦ «Церква й життя». Заарештований у Белгороді трійкою НКВС «за контрреволюційну діяльність» і страчений.

20

20 (1888) — 135 років тому народилася (м. *Єлисаветград*) **Олександра Марківна Кропивницька** (1888-1969), оперна та камерна співачка (сопрано), дочка **М.Л. Кропивницького**. Названа на честь першої дружини батька Олександри Вукотич. У 1907-1910 вчи-

20

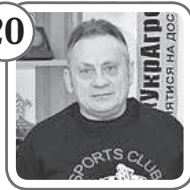
лася на імператорських драматичних курсах у Санкт-Петербурзі (клас В. Давидова і В. Петрова). Вокалу навчалася приватно в Петербурзі (1909-1910) та Римі (1912-1913). У 1913-1914 – солістка театру «Констанца» в Римі, у 1915-1916 – Музичної драми і Народного дому в Петрограді. Згодом працювала в Ростовській та Харківській операх (1920-1923), у Народному домі в Ленінграді (з 1929). У 1930-х викладала спів у Ленінградському театрі музичної комедії, давала приватні уроки й епізодично виступала в концертах. Пережила блокаду в Ленінграді. Після війни займалася переважно приватною педагогічною діяльністю. Володіла голосом великої сили і краси тембру широкого діапазону. Дієво пропагувала українську музику, виконуючи твори композиторів М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового.

20

20 (1913) – 110 років тому народився (с. Вільхова Ульяновського району) **Олександр Михайлович Баренбойм** (1913-1976), лікар-фтизіатр. У 1938 закінчив Київський медичний інститут. Учасник II Світової війни. Працював військовим лікарем (1938-1946), відзначений бойовими нагородами. У 1948-1950 – головний лікар районної лікарні м. Києва. З 1956 по 1976 – завідувач терапевтичного відділу НДІ туберкульозу. Доктор медичних наук (1966), професор (1967). Розроблені ним методи організації протитуберкульозних заходів суттєво доповнювали методи лікування, зокрема забезпечення амбулаторного лікування хворих на туберкульоз. Автор понад 100 наукових праць.

20

20 (1953) – 70 років тому народився (м. Олександрія) **В'ячеслав Олексійович Чебишев**, гірничий інженер, журналіст, поет, спортсмен (мотоспорт). У 1975 закінчив Дніпропетровський гірничий інститут. До 1986 працював за фахом у м. Ровеньки на Донбасі. Мотоспортом почав займатися з липня 1967 в Олександрії: мотокрос, шосейно-кільцеві та іподромні гонки, автокрос. Бронзовий (1969)

та двічі срібний призер (2000) чемпіонатів України з іподромних гонок. Майстер спорту (2001). З 2003 по 2005 тренував національну збірну команду Польщі з мотокросу, виїжджаючи з нею на чемпіонати Європи. Засновник, власник і головний тренер багатопрофільного професійного спортивного клубу «Європакрос» (1992). Єдиний український журналіст, який майже понад 40 років системно пише про мотоспорт, історик цього виду спорту. Керівник пресцентру ПФК «УкрАгроКом» (2011-2013). З 2014 – фахівець зі зв'язків з громадськістю та пресою ФК «Олександрія». Засновник, видавець та головний редактор газети «Наш край», що виходила в Олександрії (2005-2006). Автор книжок: «Мысли вслух:

поэтический сборник 1985-1996» (1996), «Мысли вслух: поэтический сборник 1985-1996, 2000-2003. – 2-ге вид., доп. (2003), «...Не поле перейти: поэзия, фотографии» (2013). Заслужений тренер України (2003).

27 (1958) – 65 років тому народився (с. Данилова Балка Ульяновського району) **Володимир Миколайович Колесниченко**, правознавець. У 1984 закінчив Одеський університет ім. І.І. Мечникова. З 1990 по 2004 – суддя, голова Уманського міського суду. З 2005 по 2007 – суддя, голова Печерського районного суду м. Києва. Член Вищої ради юстиції (з 2007), секретар секції з питань підготовки подань про призначення суддів уперше та їхнього звільнення з посад. Кандидат юридичних наук (2010). Член Робочої групи з питань судової реформи при Президенті України (з 2010), член Національного антикорупційного комітету при Президенті України (з 2010), член Всеукраїнської юридичної ради (з 2010). Голова Вищої ради юстиції (2010-2013).

27

27 (1968) – 55 років тому народився (с. Червоне Гайворонського району) **Юрій Анатолійович Косяк**, бізнесмен. У 1992 закінчив Київський інститут харчової промисловості. У 1991 був брокером на Київській товарній біржі. З 1995 – президент ЗАТ «Науково-технічний бізнес-центр харчової промисловості». У 1998 підприємство реорганізовується у ВАТ «Миронівський хлібопродукт». Нині очолює агропромислову компанію, в яку входять 20 підприємств по всій Україні. «Миронівський хлібопродукт» – перша в Україні агропромислова компанія, акції якої присутні на Лондонській фондовій біржі. Торгові марки: «Наша Ряба» (з 2001), «Сертифікований Ангус», «Фуа Гра», «Легко». Роздрібна мережа: 1900 фірмових торгових точок. Частка ринку: близько 44 % курячого мяса в Україні. Кількість працівників: понад 12 тис. осіб. З 2.07.2014 по 8.12.2014 – перший заступник глави Адміністрації Президента України Петра Порошенка. Нині позаштатний радник президента. У рейтингу найзаможніших людей України за версією Forbes Україна посів 5 місце в 2015 зі статками в \$1 100 млн Герой України (2008).

27

28 (1878) – 145 років тому народився (хутір Сочеванов, поблизу с. Мар'янівки Бобринецького р-ну) **Іван Мар'яненко** (справжнє прізвище **Іван Олександрович Петліщенко**) (1878-1962), актор, режисер, педагог. Після закінчення в 1895 Кам'янського повітового училища працю-

28

вав у професійній трупі свого дядька М. Кропивницького, спочатку помічником режисера, потім актором. Виступав у трупях О. Суслова, у Театрі Миколи Садовського. З 1915 очолював «Товариство українських акторів» за участю М. Заньковецької та П. Саксаганського. У 1917 був директором, режисером й актором Національного зразкового театру. З 1923 – у театрі «Березіль» (з 1935 – Харківський державний український драматичний театр ім. Т. Шевченка), в якому працював до 1958. Викладав у музично-драматичній школі Миколи Лисенка (1917-1918); у театральному технікумі (1923-1924) у Києві, театральному училищі (1934-1941), театральному інституті (1944-1961) у Харкові. Професор (1946). Народний артист СРСР (1944). Лауреат Державної премії СРСР (1947). Серед учнів – І. Козловський, Н. Ужвій, В. Василько та ін.

30

30 (1953) – 70 років тому народився (с. Піщаний Брід Добровеличківського району) **Микола Федорович Євпак**, музикант, педагог. *Навчався в Олександрійському культосвітньому училищі*, у 1975 закінчив Харківський інститут культури як кларнетист за фахом «Керівник духового та естрадного оркестрів».

Залюбився у джаз під час навчання. Тоді почав серйозно займатися аранжуванням, грав у джазовому оркестрі на саксофоні, працював в оркестрі театру й оперети, потім у симфонічному оркестрі при консерваторії. Після завершення інституту потрапив на роботу до Сумського культосвітнього училища, в якому провів 10 років (до 1985). З 1983 по 1985 очолював інструментальний ансамбль «Орбіта» (4 саксофони, 2 труби, 2 тромбона) Сумської обласної філармонії. З 1985 живе і працює в Черкасах. Діяльність викладача естрадного відділення Черкаської школи мистецтв (ДМШ № 4) почалась з 1987. Євпак створив дитячий джаз-оркестр, який існує й нині. З 1994 – провідний викладач естрадно-джазового відділення Черкаського музичного училища ім. С.С. Гулака-Артемовського, художній керівник його біг-бенду. Заслужений працівник культури України (2009).

31

31 (1993) – 30 років тому народився (м. Кіровоград) **Іван Анатолійович Марков** (1993-2014), герой АТО. Старший солдат, розвідник-кулеметник 3-го окремого полку спецпризначення. Від самого початку збройного конфлікту на Сході України став на захист рідної землі. Тривалий час утримував Донецький аеропорт, воював у його розбомблених залишках. Загинув 15.06.2014 поблизу с. Провалля Луганської області на пункті прикордонного контролю. Тоді разом з Марковим загинуло внаслідок мінометного обстрілу терористами восьмеро бійців Кіровоградського 3-го окремого полку спеціального призна-

чення. Похований у Кропивницькому на Алеї слави Рівненського кладовища. На фасаді Мар'ївської загальноосвітньої школи Компаніївського району, в якій Марков навчався з 2000 по 2010, встановлено меморіальну дошку. У Кіровограді на честь героя перейменовано вулицю (колишня назва 3-го вересня). Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2014).

ЧЕРВЕНЬ

1

1 (1923) — 100 років тому народився (*м. Олександрія*) **Сергій Васильович Рябченко** (1923-1992), художник-графік. У 1953 закінчив Одеське художнє училище, де навчався у Л. Мучника та М. Павловського. Учасник II Світової війни, нагороджений орденами Червоної Зірки та Вітчизняної війни, медалями. Працював у галузі станкової графіки (рисунок, ліногравюра, літографія, акварель).

Учасник республіканських (з 1954), всесоюзних (з 1957) та зарубіжних (з 1956) виставок. Основні твори в серіях: «Одеські пейзажі» (кол. ліногр., 1945-1961), «Військовий флот» (офорт, 1959-1960), «Легендарні герої громадянської війни» (ліногр., 1963-1965) та ін. Відомими художниками стали син Василь Рябченко та внук Степан Рябченко. Член Спілки художників СРСР.

2

2 (1948) — 75 років тому народився (*сmt Салькове Гайворонського району*) **Валерій Семенович Пономарчук**, лікар. У 1974 закінчив Одеський медичний інститут. З 1974 працює в Інституті очних хвороб і тканинної терапії АМН України ім. В.П. Філатова (м. Одеса). Доктор медичних наук (1995). Старший науковий співробітник, керівник лабораторії функціональних методів дослідження, професор (1998). Створив новий напрям в офтальмології – «Вегеоофтальмологію», розробив унікальний комплекс діагностичних методик для ранньої діагностики патології зорового аналізатора, низку діагностичних і лікувальних офтальмологічних стимуляторів типу «фосфен». Віцепрезидент Товариства офтальмологів України.

3

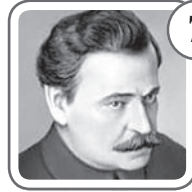
3 (1933) — 90 років тому народився (*с. Близня Ружанського району Брестської області*) **Михайло Іванович Рубець** (1933-2018), авіатор. У 1963 закінчив Краснокутське льотне училище цивільної авіації. Працював пілотом у Томському й Хабаровському об'єднаних авіазагонах, з 1970 – командир ланки літаків АН-2. **Після перенавчання на літак АН-24 у Кіровоградській школі вищої льотної підготовки** повернувся до

Хабаровска. У 1978 закінчив командний факультет Ордена Леніна Академії цивільної авіації у Ленінграді. З 1978 до 1987 працював заступником начальника з льотної підготовки Ризького льотно-технічного училища цивільної авіації.

З 1987 – начальник Кіровоградського вищого льотного училища цивільної авіації, після його реорганізації був ректором Кіровоградської державної льотної академії цивіль-

ної авіації України (до 2009). Кандидат технічних наук (1996), професор (1997). Обирався депутатом обласної ради. Заслужений працівник транспорту України.

7 (1863) — 160 років тому народився **Володимир Леонідович Дуров** (1863-1934), артист цирку, клоун-дресирувальник. Разом з братом Анатолієм – засновник знаменитої циркової династії. В юності захопився дресируванням, відвідував лекції І.М. Сеченова з фізіології тварин. Дебютував у 1879. Отримав популярність як соло-клоун і дресирувальник, використовував у сатиричних номерах тварин. Розробив уперше в Росії систему дресирування, засновану на вивченні природних інстинктів і рефлексів тварин. Став основоположником і пропагандистом так званого м'якого дресирування, в основі якого лежить гуманне поводження з тваринами, використання переважно смакового заохочення. Цей метод згодом застосовувався усіма Дуровими та більшістю радянських дресирувальників. У 1912 організував у Москві куток-музей (нині Куток ім. В.Л. Дурова). *В Єлисаветграді в кінотеатрі «Зірка» показував виставу за участю дресированих білих мишей. Про перебування в Єлисаветграді згадує в картинах «Московский слоненок Беби» и «Важна ли порода для охотничьей собаки».* Заслужений артист РРФСР (1927).

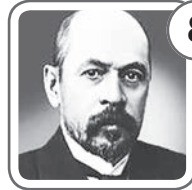
7

7 (1938) — 85 років тому народився (с. Олексіївка Добровеличківського району) **Владислав Петрович Вінницький** (1938-2006), фахівець у галузі обчислювальної техніки. У 1965 закінчив Харківський інститут інженерів залізничного транспорту. Відтоді до 1971 працював в Інституті кібернетики АН УРСР (Київ). З 1972 до 1993 – у Держплані УРСР (згодом Інститут проблем інформатики Міністерства економіки України). Від 1993 – професор кафедри засобів телекомунікацій Інституту телекомунікаційних систем НТТУ «КПІ». Доктор технічних наук (1986), професор (1988).

7

8 (1843) — 180 років тому народився (с. Новий Двір Мінської області) **Федір Гнатович Стравінський** (1843-1902), співак. У 1869 закінчив Ніжинський юридичний ліцей, у 1873-1876 співав у Київській опері. З 1876 – соліст Маріїнського театру в Петербурзі. *Своєю виконавчою діяльністю продовжував традиції великого співака О. Петрова (уродженця Єлисаветграда). Більше місяця (з 18.08. по 24.09.1876) гастролював у Єлисаветграді, де вперше виконав партію Мельника в опері О. Даргомижського «Русалка»; грав у 12 ви-*

8

ставах. Понував для картини І.Ю. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану» (похмурий осавул). Батько композитора Ігоря Стравінського.

8

8 (1938) — 85 років тому народився (с. *Нова Осота Олександрівського району*) **Микола Павлович Шмарко**, скульптор. Закінчив Львівське училище прикладного мистецтва ім. І. Труша (1968). Педагоги з фаху – Т.І. Дроган, М.В. Скибінський, Т.І. Матвієнко. Основні твори: «Осінь» (1973), «Портрет героя війни і праці А. Герасименка» (1985), «Портрет ветерана війни П. Протченка» (1988), «Андрюша» (1980), «Художник Ф.І.Міщенко» (2004) та ін.

Член Національної спілки художників України (2006).

8

8 (1943) — 80 років тому народився (*Мурманська область Володимир Костянтинович Іванець* (1943 – 2006 у *Кіровограді*), тренер з легкої атлетики. У 1965 закінчив Вінницький державний педагогічний інститут. **3 1965 року працював тренером-викладачем з легкої атлетики ДЮСШ спортивного клубу «Зірка».** Підготував **15 майстрів спорту СРСР та 2 майстрів спорту міжнародного класу з легкої атлетики.** **3 1996 по 1998 працював тренером юніорської збірної команди з легкої атлетики Китайської Народної Республіки.** **3 1998 по 2006 – тренер-викладач ДЮСШ обласної організації Всеукраїнського фізкультурно-спортивного товариства «Колос».** Під час відзначення **100-річчя вітчизняної легкої атлетики визнаний Федерацією легкої атлетики України кращим тренером Кіровоградської області за всі роки її існування.** Заслужений тренер України (1993). Заслужений працівник фізичної культури і спорту України (2003). З 2007 у Кіровограді проводиться щорічний легкоатлетичний крос пам'яті Іванця.

8

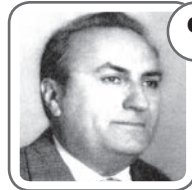
8 (1953) — 70 років тому народився (с. *Чаплине Світловодського району*) **Віктор Ваніфатович Безверхий** (1953-2009), громадський діяч, благодійник, перший президент ФК «Динамо Київ». **У зв'язку з будівництвом Кременчуцького водосховища сім'ю переселили до Світловодська, де Віктор закінчив середню школу.** У 1976 закінчив фізичний факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка.

З 1976 по 1979 працював на київському заводі «Арсенал» інженером-дослідником центрального конструкторського бюро. Автор багатьох публікацій у наукових журналах, чотирьох винаходів. У 1987 очолив один з перших у СРСР Київський центр науково-технічної творчості молоді «Прогрес» (згодом АТ Інноваційний центр «Прогрес» (існував до 1998). З 1989 по 1993 був прези-

дентом футбольного клубу «Динамо Київ», який був створений в порядку експерименту як державно-громадське об'єднання. Динамівці почали виходити на футбольне поле в жовто-блакитній формі. У 1998-2002 – директор державного підприємства «Інформаційно-видавничий центр «Держінфотур», а з 2002 по 2007 – генеральний директор державного підприємства «Національна туристична організація» (НТО). Одним з перших виступав за проведення національного чемпіонату України. Був організатором і меценатом першої в незалежній Україні виставки-ретроспективи «Український авангард – 20-40-ті, 60-80-ті роки», першої масштабної виставки «Сучасне мистецтво України» за кордоном, яка з успіхом пройшла влітку 1992 року у Відні. Був ініціатором і першим меценатом робіт з відродження Михайлівського Золотоверхого собору.

9 (1928) – 95 років тому народився (с. Шпакове Новомиргородського району) **Семен Устинович**

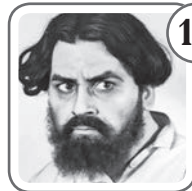
Гончаренко, фізик-методист і педагог. Закінчив фізико-математичний факультет КДПІ ім. О.С. Пушкіна (1952). З 1955 працює в НДІ педагогіки. Дійсний член АПН України, академік-секретар Відділення дидактики, методик та інформаційних технологій у навчанні (з 1992). Досліджує проблеми гуманітаризації шкільної освіти, методології педагогіки, вивчення фізики в середній школі. Автор підручників з фізики для середньої школи (зокрема «Книжки для читання з фізики, 7 клас: Теплові явища»; 1985), педагогіки й методики навчання фізики для педвишів, упорядник «Українського педагогічного словника» (1997). Доктор педагогічних наук, професор. Підготував 20 докторів і 50 кандидатів наук. Опублікував понад 250 наукових праць. Заслужений діяч науки і техніки України.

9

10 (1923) – 100 років тому народився (с. Аджамка Кіровоградського району) **Леонід Андрійович**

Литвиненко (1923-2006), актор. У 1941 закінчив Чорноморське військово-морське училище в Севастополі. Учасник II Світової війни, має бойові нагороди. Працював у 1949-1950 художнім керівником Олександрійського районного Будинку культури. З 1950 по 1952 – актор Олександрійського українського драматичного театру ім. П. Саксаганського. У 1953-1957 – Тернопільського ім. Т. Шевченка. З 1957 по 1990 – провідний актор Херсонського українського музично-драматичного театру імені Миколи Куліша. Кращі ролі: Боруля («Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого), Зброжек («Маклена Грасс» М. Куліша), Ананій Яковлев («Гірка доля» О. Писемського) та ін. Народний артист УРСР (1981).

10

11

11 (1938) — 85 років тому народився (м. Кіровоград) Валентин Васильович Луньов, фахівець у галузі ливарного виробництва. **У 1956 закінчив Кіровоградський машинобудівний технікум**, у 1961 – Запорізький машинобудівний інститут (інженер-механік за спеціальністю «Машини та технологія ливарного виробництва»). Доктор технічних наук (1985), професор (1986). З 1986 – завідувач кафедри машин і технологій ливарного виробництва Запорізького національного технічного університету (ЗНТУ). Водночас від 1992 – директор Фізико-технічного інституту ЗНТУ. Досліджує проблеми підвищення фізико-механічних властивостей ливарних сплавів. Автор багатьох підручників та монографій: «Сера і фосфор в сталі» (1988), «Неметаллические включения в сталях, чугунах и ферросплавах» (2006), «Атлас неметаллических включений в сталях» (2012) та ін. Заслужений діяч науки і техніки України (1998).

13

13 (1948) — 75 років тому народився (с. Мечиславка Ульяновського району) Анатолій Михайлович Дворський (1948-2010), художник декоративно-прикладного мистецтва (кераміст, графік, дизайнер). Закінчив Київський художньо-промисловий технікум та факультет художньої кераміки Львівського інституту прикладного і декоративного мистецтва (1976). **З 1977 працює у Кіровограді. Викладав у КІРУЕ на кафедрі художньо-промислового дизайну та КДПУ ім. В.К. Винниченка.** Учасник виставок: «Фізкультура і спорт» (1983), «Світ і молодь» (1985), «Мальовнича Україна» (1990), «Барви степу» (1994), «Художники України» (Берлін, 2003) та ін. Член Національної спілки художників України (2000). Твори зберігаються в музеях та в приватних збірках України, Польщі, Німеччини та Росії. **Персональна виставка влаштовувалась в ОУНБ ім. Д.І. Чижевського (1999). Лауреат обласної премії в галузі образотворчого мистецтва імені Олександра Осмьоркіна (2007).**

14

14 (1938) — 85 років тому народився (м. Кіровоград) Фелікс Михайлович Хлистов (1938-2010), інженер-теплоенергетик. У 1961 закінчив Київський політехнічний інститут. Працював на будівництві теплової електростанції (ТЕС) м. Ангарськ (Іркутська обл.), Єрмаковської ТЕС (Казахстан) та ін. З 1969 – у тресті «Південнотеплоенергомонтаж» на Трипільській ТЕС: заступник головного інженера тресту, керівник виробничого відділу, заступник керівника ТЕС. Активний учасник та один з керівників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Написав про це спогади «БТР

генерала Хлистова» (2007). В останні роки життя – член Наглядової Ради ВАТ «Південнотеплоенергомонтаж». Почесний енергетик УРСР. Почесний енергетик СРСР.

14 (1938) – 85 років тому народився (с. Світлопіль Олександрійського району) **Станіслав Миколайович Янчуков** (1938-2019), профспілковий діяч, журналіст, краєзнавець. **Закінчив філологічний факультет КДПІ ім. О.С. Пушкіна** й Вищу партійну школу. Працював на виробництві, перебував на комсомольській і партійній роботі. У 1983 обраний секретарем обласної ради профспілок, у 1991 – заступником голови Федерації профспілок області. У 1997-1998 – начальник обласного управління в справах преси та інформації. Голова обласної виборчої комісії з виборів до місцевих рад у 1990, 1994, 1998, 2002. Включений у довідник «Профспілкові діячі України. 167 біографій» (Київ, 1997). **З 1998 – головний редактор Центрально-Українського видавництва**. Здійснив редакційну підготовку понад 100 історико-краєзнавчих та художніх видань місцевих авторів. Автор книжок: «Весна і 40 тисяч посмішок» (2003), «На чолі місцевого самоврядування» (2004), «З іменем Ястребова» (2005), «До спортивних вершин. Нариси з історії фізичної культури і спорту Кіровоградщини» (у співавт., 2016) та ін. З 2006 до 2018 – літературний редактор 14 випусків щорічного альманаху «Історичний календар Кіровоградщини». **Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (2005)**.

14

15 (1968)– 55 років тому народилася (м. Кіровоград) **Валентина Григорівна Животовська**, бібліотекознавець, культуролог. Закінчила Харківський інститут культури, Національну академію державного управління при Президентові України. З 1985 по 2006 працювала в ОУНБ ім. Д.І.Чижевського: пройшла шлях від бібліотекаря до заступника директора. З 2006 – заступник начальника управління культури і туризму Кіровоградської обласної державної адміністрації. З березня 2012 – начальник управління культури і туризму (згодом – департамент культури, туризму та культурної спадщини) КОДА. Автор багатьох бібліотечних і культурологічних проєктів. Голова регіональної бібліотечної асоціації (з 2010). Нагороджена почесними грамотами Міністерства культури і туризму України, почесною грамотою облдержадміністрації та обласної ради. З 2020 – директор ОУНБ імені Дмитра Чижевського. Заслужений працівник культури України.

15

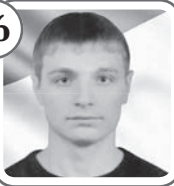
16

16 (1963) — 60 років тому народився (м. Олександрія) **Віктор Миколайович Карталиш** (1963-2016), герой АТО. У 1986 закінчив Дніпропетровський медичний інститут. *Працював лікарем-фтизіатром в Олександрійському протитуберкульозному диспансері, анестезіологом в реанімації Олександрійської районної лікарні, лікарем-терапевтом Петрівської виправної колонії № 49.* У квітні 2015 мобілізований

в АТО. Після курсу підготовки військового лікаря закріплений ординатором в медичну роту військової частини 30-ї окремої механізованої бригади. Близько року провів в АТО, надаючи медичну допомогу бійцям. Отримав контузію, пройшов лікування в Кіровоградському військовому госпіталі й знову повернувся на передову. Помер від крупозної пневмонії у Львівському військовому шпиталі. *Похований в Олександрії на Верболізовському кладовищі.*

16

16 (1988) — 35 років тому народився (с. Розалівка Котовського району Одеської області) **Ігор Іванович Коваленко** (1988-2016), герой АТО. З 1992 родина мешкає у с. Ємилівка Голованівського району. Навчався в Заваллівській школі-інтернаті. У 2008-2009 служив у Збройних Силах України. Після служби в армії працював у Києві. 26.04.2015 був мобілізований Голованівським районним військовим комісаріатом на військову службу до лав ЗСУ. Молодший сержант, командир 1-го розвідувального відділення розвідувального взводу 3-го механізованого батальйону 28-ї окремої Одеської механізованої бригади. Загинув 13.05.2016 під час виконання службових обов'язків, пов'язаних з військовою службою в ході проведення АТО поблизу населеного пункту с. Тепле Станично-Луганського району Луганської області. *Похований герой на кладовищі в селі Ємилівка, Голованівського району.*

16

16 (1988) — 35 років тому народився (м. Світловодськ) **Олег Васильович Жомчук** (1988-2014), герой АТО. Закінчив Світловодську ЗШ № 10, захоплювався музикою. Одружився та проживав у Дніпропетровську. Мобілізований, служив гранатометником в 93-й окремій механізованій бригаді. Загинув 29.08.2014 під час виходу з Іловайського котла т.

зв. «зеленим коридором» разом зі значною частиною бійців 93-ї окремої механізованої бригади. Був ексгумований пошуковцями Місії «Евакуація-200» («Чорний тюльпан») 11.09.2014. Впізнаний за експертизою ДНК. Похований у м. Дніпропетровську. *На фасаді Світловодської ЗШ № 10 встановлено меморіальну дошку.* Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2015).

17 (1938) — 85 років тому народився (м. Мала Виска)

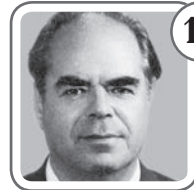
Павло Якович Бровченко, хоровий диригент, композитор, педагог. *Брат поета В.Я. Бровченка* (1931-2013). У 1959 закінчив Одеське музичне училище, у 1972 – Харківський інститут культури. У 1959-1967 – учитель музики і співів СШ № 3 у м. Мала Виска. **З 1967 по 2000 — засновник і директор Маловисківської дитячої школи мистецтв.** З 1964 – засновник, художній керівник і диригент самодіяльної народної хорової капели м. Мала Виска. Голова обласного об'єднання самодіяльних композиторів. Автор понад 100 вокально-хорових творів у пісенних збірках: «Голуби» (1993, на вірші Володимира Бровченка), «За синьою долиною» (1997), «Козаки-степовики» (1997) та ін. Член Всеукраїнської музичної спілки. Заслужений працівник культури України (1997).

17

18 (1913) — 110 років тому народився (м. Новомиргород)

Петро Микитович Біба (1913-2002), поет. Після закінчення трудової школи працював у Новомиргородській районній газеті. Учасник II Світової війни. Закінчив Нікопольський учительський інститут (1950). У 1962-1975 – головний редактор газети «Культура і життя». Автор збірок: «Братерство» (1948), «Великий почин» (1954), «З любов'ю» (1956), «Слухаю серце» (1958), «А ми – навколо сонця» (1961), «Струм» (1967), «Вись» (1970), «Час» (1973), «Краплини теплої дощу» (1980), «З вершини літ» (1986), «Цвіт багрянний» (1988), «Грані» (1998) та ін. Почесний громадянин м. Новомиргорода. Заслужений працівник культури УРСР.

18

18 (1928) — 95 років тому народився (с. Шевченкове на Кіровоградщині)

Сергій Петрович Плачинда (літературний псевдонім **Сергій Кожухар**) (1928-2013), письменник (прозаїк, публіцист, критик). У 1953 закінчив філологічний факультет Київського університету та аспірантуру при Інституті літератури АН УРСР, де й надалі працював науковим співробітником. Його перу належать літературознавчі монографії «Композиція і характери в новелах Ю. Яновського» (1957), «Майстерність Ю. Яновського» (1969) та перша в постсталінській Україні книжка про О. Довженка (1964). У 1960 був звільнений «за український націоналізм». Автор багатьох повістей: «Брати Місяця» (1959) про геніального українського конструктора космічних кораблів Ю. Кондратюка-Шаргея; «Неопалима купина», яка згодом була вилучена з бібліотек і продажу за «націоналістичний ухил»; «Там, де тихая Вись» (1977), «Київські фрески» (1982), «Козаки в Дюнкерку» (2003), «Козак – душа правдивая» (2004) та ін.; романів «Степова

18

сага» (1977), «Шуга» (1986), «Олександр Довженко» (1980), «Юрій Яновський» (1986), «Ревучий» (1938), «Балада про степовика» (1987). Упорядник книжки «Довженко і світ. Творчість Довженка в контексті світової культури» (1984). Уклав «Словник давньоукраїнської міфології» (1993), автор книжок «Міфи і легенди Давньої України» (2006), «Лебедія. Як і коли виникла Україна» (2005), «Як українські міфи по світу розійшлися» (2009). Член Спілки письменників України (1960). **Син Володимир Сергійович (народився в Кіровограді в 1955) – кандидат історичних наук, сходознавець, дипломат, тимчасовий повірений у справах України в Саудівській Аравії.**

19

19 (1963) – 60 років тому народився (с. Велика Хортиця Запорізької області) **Андрій Михайлович Наєждін** (1963-2022), художник (живописець і графік), мистецтвознавець, поет. **Син народного художника України Михайла Наєждіна.** У 1986 закінчив Дніпропетровське художнє училище, згодом – факультет історії та теорії мистецтва Київського художнього інституту. **Працював науковим співробітником Кіровоградського художньо-меморіального музею О.О. Осмьоркіна.** Автор статей з проблем українського національного мистецтва в часописі «Образотворче мистецтво». Член Національної спілки художників України. Твори експонувалися на обласних, республіканських та зарубіжних виставках. У Києві видано каталог виставки М. і А. Наєждіних «1 + 1» з добіркою віршів А. Наєждіна. Основні цикли творів: «Канівська феєрія», «Життя храму», «Титани і Боги», «Миттєві сни дорослих дітей» та ін. У 2005 видано каталог виставки «Родина Наєждіних», яка експонувалася в Києві. **Тричі лауреат обласної премії в галузі образотворчого мистецтва імені Олександра Осмьоркіна (2008, 2010, 2019). Лауреат обласної красназвочої премії імені Володимира Ястребова (2015).** Заслужений художник України (2013).

20

20 (1943) – 80 років тому народився (с. Великі Трояни Ульяновського району) **Василь Григорович Окіпняк**, спортсмен (баскетболіст). Центровий київської команди «Будівельник» (зріст 210 см), що в ті роки була однією з найсильніших в Європі. Гравець збірних УРСР та СРСР. Багаторазовий чемпіон Української РСР. Переможець Спартакіади народів СРСР. Чемпіон Всесвітньої олімпіади

(1961). Після завершення спортивної кар'єри успішно працював дитячим тренером у школах НДР. Майстер спорту міжнародного класу.

22 (1958) – 65 років тому народився (м. Помічна Добровеличківського району) **Віктор Іванович Осипенко** (1958-2016), художник. **Закінчив школу під-**

готовки керівників художньої самодіяльності з класу образотворчого мистецтва при обласному Будинку народної творчості. Своїм вчителем вважав члена Національної спілки художників України, викладача Кіровоградської міської дитячої художньої школи ім. О. Осмьоркіна Володимира Плітіна. Захоплювався музикою, грав на гітарі. Жанровий діапазон творчості: пейзаж, натюрморт, портрет, тематична композиція, ікона. У його доробку як твори, виконані в традиційній реалістичній манері, так й експериментальні роботи. Нерідко ці два напрями поєднувалися в одному полотні. Персональні виставки влаштовувалися: відділ мистецтв ОУНБ імені Д.І. Чижевського (1990), Національна бібліотека ім. В.І.Вернадського (1996), благодійний фонд «Жінка. Родина. Милосердя» (м. Кіровоград) (2000), Кіровоградський обласний художній музей (2013). У 2001 був удостоєний звання «Людина року» в Добровеличківському районі. Твори зберігаються в Кіровоградському обласному художньому музеї, Добровеличківському районному краєзнавчому музеї, у приватних колекціях України, Росії, Португалії та інших країн.

22

24 (1898) — 125 років тому народилася (м. Сміла Черкаської області) **Олена Журлива** (справжнє ім'я **Олена Костянтинівна Котова**) (1898-1971), поетеса, педагог. Закінчила Київський інститут народної освіти, співала в Харківській опері, вчителювала в різних школах України. Як поетеса формувалася в колі О. Олеся, П. Тичини, В. Сосюри. Член Спілки письменників СРСР з 1934. У 1937 репресована. *Після звільнення жила й вчителювала в Кіровограді, після смерті її ім'я присвоєно міській загальноосвітній школі № 3 (1998) та одній з вулиць міста.* Автор 11 збірок поезій: «Металом горно» (1926), «Багряний цвіт» (1930), «Земля в цвіту» (1964), «Вибране» (1974) та ін.

24

24 (1958) — 65 років тому народився (с. Рівне Новоукраїнського району) **Анатолій Анатолійович Вишневецький**, художник-оформлювач. У 1984 закінчив Одеське театральне художньо-технічне училище. Художник-проектант. Основні твори: музей письменника М.А. Булгакова в Києві; літературний музей, м. Одеса (1982); обласний фотосалон «Торжество», м. Дніпропетровськ (1987); музей мінералів, м. Кривий Ріг (1989); обласний театр ляльок, м. Дніпропетровськ (1990); шатерні споруди, м. Київ (1999-2000). Член Національної спілки художників України (2000).

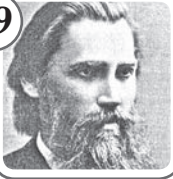
24

26

26 (1973) — 50 років тому народився (м. Кіровоград) **Юрій Валерійович Смирнов**, поет, кіносценарист, журналіст, продюсер. Навчався в Харківському університеті (біологія) та на філологічному факультеті КДПУ імені Володимира Винниченка. Був одним із засновників та капітаном легендарної кіровоградської команди ВКВ «СКІФ». Продюсер комедійних стрічок «Между первой и второй», «Пушкин» та ін. Автор сценаріїв (у співдружності з Вадимом Мурованим) до фільмів та серіалів: «На білому катері», «З днем народження, королево!», «Костоприв», «Синдром Дракона» та ін. Вірші друкувалися в журналі «Новый мир» та інших часописах. Фіналіст конкурсу поезії «Заблудившийся трамвай» (м. Санкт-Петербург). Підготував до друку збірку вибраних поезій «Песни Спонсоров». Лауреат Петербурзької поетичної премії імені Геннадія Григор'єва (2015).

29

29 (1848) — 175 років тому народився (м. Херсон) **Павло Захарович Рябков** (1848-1927), громадський діяч, етнограф, краєзнавець. Закінчив гімназію, земельно-таксаторські класи. За участь у революційно-народницькому гуртку А. Желябова (Одеса, 1877) був заарештований та засланий до Сибіру. Після повернення працював земським землеміром у Єлисаветграді (з 1892 до 1901). Перебував в еміграції, слухач Російської вищої школи в Парижі, в якій викладали І. Мечников, М. Ковалевський, Ф. Вовк (до 1903). У 1903-1904 разом з Ф. Вовком та І. Франком брав участь в етнографічній експедиції по Галичині та Буковині. З 1907, мешкаючи в Єлисаветграді, допомагав Ф. Вовку створювати український розділ Етнографічного музею в Петербурзі. Протягом 1908-1911 зібрав для цього музею 364 об'єкти культури, більшість яких стосується козаччини. Зокрема 1908 придбав для нього чумацьку мажу (віз) та чабанську гарбу; збирав на Єлисаветградщині писанки (с. Рівне), рецепти народної медицини, лікарські трави, багато фотографував на місцевих ярмарках тощо. Зібране Рябковим зберігається в Музеї етнографії народів СРСР. Був секретарем Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності й ремесел (з 1892), писав звіти про його діяльність та надрукував історичний нарис (1903). Один із засновників та перших директорів Єлисаветградської громадської бібліотеки (з 1897). З 1914 — член Єлисаветградського лекційного бюро з влаштування народних читань і дитячих майданчиків при міській управі. У 1914 в Петербурзі надрукована його праця «Чумацтво». За ініціативою Рябкова в Єлисаветграді створено краєзнавчий музей з картинною галереєю (1921) та Музей Революції.

ЛИПЕНЬ

1 (1923) — 100 років тому народився (м. Єлисаветград)

Ігор Тихонович Бабанський (1923-1992), педагог-методист, природознавець та природоохоронець, еколог. Батько Тихін Іванович Бабанський як колишній офіцер царської армії у 1937 був репресований і розстріляний. У 1941 Ігор закінчив Кіровоградську СШ № 11. Учасник Другої

світової війни. Після війни працював у міській службі зеленого господарства садівником, техніком-квіткарем. З 1953 – керівник гуртків обласної станції юннатів. У 1958 закінчив Уманський сільськогосподарський інститут. 13 років працював завідувачем кабінету трудового і виробничого навчання Кіровоградського обласного інституту удосконалення вчителів, потім – інспектором шкіл відділу освіти облвиконкому. Зокрема завдяки його зусиллям Кіровоградщина стала батьківщиною учнівських навчально-виробничих бригад (1956) та навчально-виробничих майстерень (1963). Створив у Кіровограді один з перших звіринців для знедолених тварин. Один з ініціаторів створення куточків історії або навіть музеїв при навчальних закладах. З 1957 по 1962 подарував обласному краєзнавчому музею понад 350 старовинних монет своєї колекції. Автор низки статей у журналах «Химия и жизнь», «Хімія у школі» та ін. Зробив вагомий внесок у написання Червоної книги Кіровоградщини, опис та збереження заповідних місць. З 2001 Кіровоградський колегіум суспільно-природничо-гуманітарної спеціалізації, в якому працювала його донька Ніна Ігорівна Бабанська, провів республіканські конкурси еколога-натуралістичної творчості, переможців якого нагороджували срібними медалями ім. І.Т. Бабанського. Член Українського товариства охорони природи. Член Товариства зв'язків українців за кордоном. Серед його друзів і приятелів літературознавець і мемуарист Павло Негретов (його однокласник), педагог Василь Сухомлинський, колекціонер Олександр Ільїн, кардіохірург Микола Амосов й інші непересічні особистості. У 2020 побачила світ книжка «Колекціонер Бабанський. Історія одного життя» (автори Н. Бабанська, С. Каракулін, М. Цуканов, Ф. Шепель). Того ж року пам'яті батька присвятила дві книги Н. Бабанська «Золоті стежини Кіровоградщини. Заповідні місця краю» та «Крилаті скарби Кіровоградщини»

1

2 (1988) — 35 років тому народився (с. Докучаєве Устинівського району)

Віталій Валерійович Федитник (1988-2015), герой АТО. Старший сержант, старший розвідник – командир відділення 3-го окремого полку спецпризначення. З 2010 служив за контрактом. Загинув 16.02.2015 в

2

бою під Дебальцевим. У березні знайдений серед загиблих. **Похований у Кіровограді на Алеї Слави Рівненського кладовища.**

5

5 (1908) – 115 років тому народився (м. Єлисаветград) **Леонід Йосипович Равич** (1908-1957), поет. Закінчив літературний факультет Ленінградського педінституту ім. А. Герцена. Працював учителем і журналістом у Сибіру, Мурманську, Ленінграді. Під час II Світової війни – боєць Ленінградського народного ополчення, партизанського загону, військовий кореспондент. У 1928 журнал «Леф» (№ 6) опублікував вірш Равича «Безработный», статтю В. Маяковського «Письмо Равича и Равичу». У 30-ті роки написав цикл віршів про Сибір, у 1940 опублікував спогади про Маяковського – «Полпред поэзии большевизма». Під час війни друкував сатиричні вірші та фейлетони у фронтових газетах, після війни писав нариси, вірші, поему «Чудесная эпоха». Книжка «Избранное» вийшла уже після смерті в 1958 так само, як і збірка «Возвращение весны» (1966).

5

5 (1938) – 85 років тому народився (с. Випасне Білгород-Дністровського району на Одещині) **Василь Григорович Дерезовський**, педагог, краєзнавець. Закінчив Білгород-Дністровське педагогічне училище й **історичний факультет КДПІ ім. О.С. Пушкіна**. **Впродовж багатьох років живе і працює в с. Могильному Гайворонського району. Організував у школі історико-краєзнавчий гурток, який зібрав величезний матеріал з історії села від найдавніших часів до сьогодення. Фундатор музею історії с. Могильного при школі, відкритого в 1977.** Написав та видав книжки: «Історія Могильненської середньої школи» (2002), «Село Могильне в часи випробувань» (2003), «Солдатська доля», документальну повість про перебування Богдана і Варвари Ханенків на Гайворонщині та ін.

8

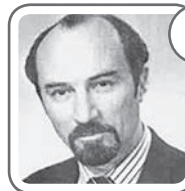

8 (1973) – 50 років тому народився (м. Донецьк) **Сергій Олексійович Сенчев** (1973-2014), герой АТО. У Свердловській області закінчив суворовське училище, згодом – Донецьке вище військово-політичне училище інженерних військ і військ зв'язку, потім – Одеський національний університет ім. І.І Мечникова (військовий психолог). **Від 1994 ніс військову службу в кіровоградській частині. Заступник командира 3-го полку спецпризначення. Загинув 4.08.2014 року: отримав важкі кульові й осколкові поранення в черевну порожнину під час бою за висоту Савур-Могила. Похований у Кіровограді, на Алеї Слави Рівненського кладовища. Його іменем названа ву-**

лиця в Кіровограді (колишня Повітрянофлотська), встановлена меморіальна табличка на будинку, де жив герой. Нагороджений (посмертно) орденом Богдана Хмельницького III ступеня (2014).

9 (1938) — 85 років тому народився (с. Ястребенка Брусилівського району на Житомирщині) **Володимир**

Захарович Савченко (1938-2016), режисер, літератор. Закінчив Харківський державний університет і режисерський факультет Київського інституту театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого. Тривалий час працював головним режисером Івано-Франківського ім. І. Франка, **Кіровоградського ім. М. Кропивницького** та Житомирського ім. І. Кочерги обласних музично-драматичних театрів. З 1991 по 2001 – головний режисер новоствореного Житомирського обласного державного телебачення. Автор трикнижжя «Фрески пам'яті», збірки віршів «Ястребенська седмиця», тому вибраних творів «Заручини з долею»... **Кіровоградський «театр корифеїв» очолював 7 років. Востаннє побував у нашому місті в 2015, коли був запрошений для постановки п'єси «Наймичка» І. Карпенка-Карого.** Член Національної спілки письменників. Лауреат Всеукраїнської премії імені І. Огієнка (1999). Заслужений артист України.

9

12 (1898) — 125 років тому народився (м. Олександрія)

Олександр Валентинович Горський (1898-1983), організатор кіновиробництва. **Закінчив у рідному місті ремісниче училище.** Учасник Першої світової та громадянської

воєн у лавах Червоної кінноти. Працював помічником режисера в українських театрах Катеринославщини. У 1922 разом з Юрієм Філянським та земляком-олександрійцем Леонідом Черновим заснував театр – українське мистецьке об'єднання «Махудрам» (Майстерня художньої драми). З 1931 почав працювати в кіно – директор Ялтинської кінофабрики (1931-1932). У 1937 закінчив Ленінградський інститут кіноінженерів. Як організатору кіновиробництва, Горському довелося брати участь у двох важливих техніко-організаційних трансформаціях – в переході від німого до звукового кіно у першій половині 1930-х років та в поширенні кольорового кіно в 1950-ті роки. Працював начальником виробництва на студії «Востокфільм», заступником директора і директором «Ленфільму» (1932-1941), Київської (1943-1951) й Одеської кіностудій (1953-1963), директором студії кіноактора Київської кіностудії ім. О.П. Довженка (1963-1973). Учасник-фундатор Спілки кінематографістів України. Сприяв творчому становленню І. Миколайчука, Р. Недашківської, К. Степанкова, Б. Брондукова й інших видатних акторів. Батько видатної української художниці-дисидентки, «шістдесятни-

12

ці» Алли Горської (1929-1970) (на знімку). **У лютому 2016 в Олександрії на честь Олександра Горського було названо провулок.**

12

12 (1943) — 80 років тому народився (м. Новомиргород) **Павло Терентійович Малосєв**, прозаїк, поет, публіцист. **Закінчив філологічний факультет КДП ім. О.С. Пушкіна.** Вчителював, працював у газетах Кіровоградщини, Черкащини, Київщини. Автор книжок: «Полудень» (1992), «Синьока Вись» (1993), «Нова легенда Стрітівки» (1994), «Снопи з ниви життя» (2003), «Хліб на столі» (2006); **видав посібник «Перша ластівка. Новомиргородщина. Література рідного краю» (2007).**

13

13 (1948) — 75 років тому народився (с. Голикове Олександрівського району) **Петро Іларіонович Куденко**, поет, перекладач. У 1977 закінчив факультет журналістики Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка. З 1977 до 2008 працював у редакції чернігівської обласної газети «Деснянська правда». Автор поетичних збірок: «Продовження розмови» (1983), «Мінливе світло непроминутих днів» (1986), «За брамою вічності» (1993), збірки віршів для дітей «Пісня безсонного джмеля» (1992), «Біля криниці-журавля» (2005), «Перепелова сопілка» (2007) та оповідей про сучасних художників «І возрадується душа твоя» (2004) та ін. Переклав українською мовою низку творів російських поетів І. Анненського, А. Ахматової, Б. Пастернака, О. Мандельштама, О. Заболоцького, А. Тарковського та ін. Лауреат Чернігівської обласної літературної премії імені М. Коцюбинського (1993).

15

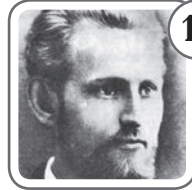
15 (1923) — 100 років тому народився (с. Піщаний Брід Добровеличківського району) **Іван Андрійович Красюк** (1923-2007), хімік. **Після 10 класу закінчив короткотермінові курси з підготовки вчителів молодших класів. До початку війни працював вихователем у дитячому будинку, учителем початкової школи.** Учасник II Світової війни з 1943. У 1951 закінчив Дніпропетровський хіміко-технологічний інститут. З 1951 по 1964 працював на Салаватському нафтохімкомбінаті. З 1964 – директор Куйбишевського азотнотукового заводу, з 1974 – генеральний директор ПО «Куйбишевазот». Почесний громадянин м. Тольяті. Заслужений хімік Російської Федерації.

16 (1948) — 75 років тому народився (м. Кіровоград) Олександр Дмитрович Саїнсус, організатор промислового виробництва, громадський діяч. **У 1973 закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування за фахом інженера-механіка. З 1967 працював на заводі «Червона Зірка».** Пройшов шлях від робітника до керівника підприємства. З 1995 – голова правління, генеральний директор ВАТ «Червона Зірка», з 2008 очолює спостережну раду. Нагороджений орденом «За заслуги» III ст. (2004), почесним знаком «Честь і слава Кіровоградщини». Почесний громадянин м. Кіровограда (2008). У 2010-2015 – міський голова м. Кіровограда. Заслужений працівник промисловості України (1999).

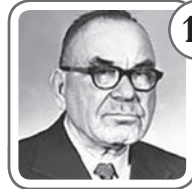
16

17 (1848) — 175 років тому народився (с. Скулина на Волині) Опанас Іванович Михалевич (1848 – 1925 у Єлисаветграді), лікар, громадський діяч. Навчався в семінарії, гімназії. Закінчив медичний факультет Київського університету. Після заслання за участь у Старій Київській Громаді **з 1878 жив і працював в Єлисаветграді. Організував тут народницький гурток Громади для місцевої української мові.** Після арешту та заслання повернувся в Єлисаветград (1892). Один із засновників Єлисаветградської громадської бібліотеки (1897). Теплі спогади про нього писали члени гуртка **Є. Чикаленко, С. Русова, О. Шелухін та** інші. Розлогий нарис про Михалевича для журналу «Україна» підготувала єлисаветградка **Н.А. Бракер** (передрук у газеті «Єлисавет», 1992, № 5).

17

17 (1908) — 115 років тому народився (с. Вікнине Гайворонського району) Іван Тарасович Сокур (1908-1994), зоолог. У 1937 закінчив Харківський університет. Після захисту кандидатської дисертації (1941) працював завідувачем кафедри зоології і директором учительського Інституту в м. Луцьку на Волині. Учасник II Світової війни. З 1946 – старший науковий співробітник в Інституті зоології АН УРСР, у 1948-1954 очолював зоологічний музей Інституту. З 1965 по 1975 – завідувач відділу експериментальної, а згодом популяційної екології наземних хребетних Інституту зоології АН УРСР. У 1975-1989 – провідний науковий співробітник-консультант відділу. Наукові праці присвячені фауністиці, зоогеографії, екології тварин. Докторська дисертація – «Ссавці фауни України». Професор. Добре відомий розроблений ним метод боротьби зі шкідниками за допомогою аміачної води, який широко впроваджувався в профілюючих агроценозах України. Підготував 15 кандидатів наук.

17

18

18 (1978) — 45 років тому народився (м. Кіровоград) **Павло Куژهєв**, тележурналіст. *Випускник кіровоградської гімназії ім. Т.Г. Шевченка. Брав участь у передачах для дітей на обласному телебаченні. Перші кроки на ТБ у ролі телеведучого зробив на місцевій телекомпанії «ТТВ».* У 2000 закінчив Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса

Шевченка. У 1997-2000-му був спеціальним кореспондентом ТІА «Вікна» (новини «Вечірні вісті») (ICTV, ТЕТ), тижневика «Вісті тижня з Миколою Канішевським» («Інтер»), автором і ведучим тележурналу «Люди» (ICTV). У 2005-му був спеціальним кореспондентом, ведучим новин «Репортер» Нового каналу. 8 років працював на 5-му каналі, потім – на 112-му (головний редактор і ведучий). У 2011 разом з Тетяною Даниленко провів найдовший у світі телемарафон, що тривав 52 години, присвячений 20-й річниці Незалежності України (занесений у Книгу рекордів Гіннеса). Лауреат загальнонаціональної премії «Людина року – 2011» (2012). Член Міжнародної федерації журналістів. Заслужений журналіст України (2009).

20 (1908) — 115 років тому народився (м. Єлисаветград) **Борис Михайлович Зима** (1908-1979), археолог, історик-сходознавець, педагог. *До 1928 працював токарем на підприємствах Зінов'євська.* Учасник II Світової війни, має бойові нагороди. Закінчив Московський історико-філософський інститут. З 1935 разом з дружиною Анною Гаврилівною викладав у Киргизькому державному педагогічному інституті (м. Фрунзе, нині Бішкек), з 1951 – Киргизькому державному педагогічному університеті: декан історичного факультету, проректор. Кандидат історичних наук (1948), професор. У 1937 за його ініціативою та під його керівництвом була здійснена перша історико-археологічна експедиція, що поклала початок археологічному дослідженню давньої та середньовічної історії Киргизії. Перший професійний дослідник Саймалі-Таша – системи наскельних зображень епохи бронзи. На честь Зими та його дружини в столиці Киргизстану названо вулицю, встановлено меморіальну дошку на будинку. Заслужений учитель Киргизької РСР. Заслужений діяч науки Киргизької РСР.

20

20 (1953) — 70 років тому народився (м. Кіровоград) **Дмитро Олексійович Філімонов**, фізик. *У 1971 закінчив із золотою медаллю кіровоградську СШ № 34.* Вступив на факультет загальної і прикладної фізики Московського фізико-технічного інституту. У 1977 закінчив навчання на кафедрі фізики живих систем, отримав диплом з відзнакою за фахом інженер-фізик-дослідник. Кандидат фізико-математичних наук (1981). З 1980 по 1997 працював у НДІ з біологічних випробувань хімічних з'єд-

нань: молодший науковий співробітник, старший, провідний науковий співробітник, завідувач лабораторії. Нині провідний науковий співробітник лабораторії структурно-функціонального конструювання ліків НДІ біомедичної академії ім. В. Ореховича Російської академії медичних наук у Москві.

22 (1933) — 90 років тому народився (с. Семенівка Миколаївської області) **Ростислав Сергійович Фурдуй** (1933-2012), геолог, еколог, уфолог, письменник. Дитинство пройшло на Кіровоградщині, у 1951 закінчив середню школу у смт Вільшанці із золотою медаллю. Навчався на геологічному факультеті Київського університету ім. Т.Г. Шевченка, який закінчив з відзнакою у 1956. Спеціальність – геологічна зйомка і пошуки корисних копалин. З 1956 по 1969 працював геологом на Крайній Півночі (Магаданська область, Колима, Чукотка, Якутія). У 1969-1978 – начальник експедиції Науково-дослідного сектору Київського університету, проводив польові дослідження на Уралі. З 1978 викладав у Київському університеті. Кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент. Поліглот, вільно володів 6 мовами. Автор близько 150 наукових праць, 10 монографій, зокрема «Основ екології» (2004). Захоплювався пошуками слідів відвідин Землі в минулі епохи представниками інших космічних цивілізацій. Про це розповідає в книжках «Загадки древности (белые пятна в истории цивилизации)» (1988), «Прелесь тайны. Пустыня Наска и Египет потрясают сенсациями» (2005), «Ветра и солнца брат» (2011). Член Американського географічного товариства і Товариства стародавньої астронавтики. Добре знав найавторитетнішого фахівця аномальних явищ Еріха фон Денікена, спілкувався з ним, обмінювався інформацією.

22

23 (1943) — 80 років тому народився (с. Петрострів Новомиргородського району) **Анатолій Іванович Кузьминський**, педагог. У 1967 закінчив фізико-математичний факультет Черкаського педагогічного інституту. З 1972 по 1981 перебував на партійній роботі. У 1981-1988 – начальник Черкаського обласного управління професійно-технічної освіти. Протягом 1988-1992 – начальник управління освіти Черкаської облдержадміністрації. До 2000 працював на керівних посадах у Черкаській ОДА. Кандидат педагогічних наук (1997). З 2000 – ректор Черкаського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького, професор. Доктор педагогічних наук (2003). Нагороди: орден Дружби народів (1986), Почесна відзнака Президента України (1996). Автор понад 100 наукових праць. Заслужений працівник народної освіти України (1992).

23

25

25 (1938) — 85 років тому народився (м. Умань) **Юхим Аронович Маргуліс** (1938-2021), лікар, хірург. Закінчив Харківський медико-стоматологічний інститут. Медичний стаж – 57 років. У Кіровограді живе й працює понад 50 років. З його іменем пов'язане становлення стоматологічно-пластичної хірургії у Кіровоградській області. Тривалий час працював завідувачем відділення щелепно-лицьової хірургії обласної лікарні. Близьке прооперував не менше 10 тисяч пацієнтів. Автор 36 наукових праць із проблем щелепно-лицьової хірургії, 32 раціоналізаторських пропозицій. Напрочуд обдарована особистість: співак (лауреат республіканських і всесоюзних конкурсів самодіяльного мистецтва), меломан, чудовий оповідач, дотепник. Заслужений лікар України (1995).

26

26 (1848) — 175 років тому народився (м. Златопіль) **Лазарь Ізраїльович Бродський** (1848-1904), підприємець та меценат. *Навчався в Златопільському повітовому дворянському училищі.* Один із засновників Всеросійського товариства цукрозаводчиків. Спорудив у Києві разом з братом Левом Політехнічний та Бактеріологічний інститути, єврейське училище, театр оперети, дві синагоги – Лазарівську та Львівську. Один із засновників першого українського музею в Києві (1889), будівничий Бессарабського ринку. Нагороджений орденом Почесного легіону. *По жертвував 30 тисяч рублів на перетворення Златопільської прогімназії в повну гімназію (1885) й обладнання навчальних кабінетів. Почесний громадянин Златополя.*

26

26 (1938) — 85 років тому народився (с. Клинці Кіровоградського району) **Володимир Петрович Плачинда** (1938-2002), мовознавець, історик, шевченкознавець, фахівець із біографістики й документалістики. У 1963 закінчив філологічний факультет Київського університету. Працював у Центральному будинку народної творчості УРСР (1963-64), у редакції журналу «Народна творчість та етнографія». За самостійність і неординарність мислення був відрахований з аспірантури кафедри української мови Київського університету (1966). Понад 27 років працював у видавництві «Наукова думка» (1966-94), де був членом правління й завідував редакцією науково-популярної літератури. Знавець українського громадсько-політичного руху 2-ї половини XIX століття, який вивчав за архівними першоджерелами. Автор монографій «Микола Дмитрович Пильчиков» (1983), «Павло Гнатович Житецький» (1987), підготував до друку повний текст і комен-

тарі до мемуарів С.О. Єфремова «Про дні минулі» (2002-2004). **Брат письменника і суспільно-громадського діяча Сергія Плачинди (1928-2013).**

28 (1973) — 50 років тому народився (с. Подорожнє Світловодського району) **Ростислав Володимирович Мельників**, поет, критик, літературознавець. У 1995 закінчив філологічний факультет Харківського державного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Кандидат філологічних наук (1998), доцент кафедри української літератури ХДПУ ім. Г.С. Сковороди (з 2002). Член Асоціації українських письменників (1997) та Національної спілки письменників України (1998). Один із засновників літературного угруповання «Червона Фіра» (С. Жадан, І. Пилипчук), співорганізатор фестивалю сучасної поезії «Авангард-Фест», учасник низки антологій сучасної української літератури. Автор збірок поезій: «Полювання на Оленя: Поезії» (1996), «Подорож Рівноденням» (2000), «Апокрифи степу» (2016); монографії «Майк Йогансен: ландшафти трансформацій» (2000). Поезія перекладалася англійською, німецькою, боснійською, італійською, польською, словенською, чеською, російською мовами. Лауреат видавництва «Смолоскип» 1995 року. Творчий доробок трактується як «синестезійний неокосмізм» та «міфологічний неомодернізм».

Липень (1873) — 150 років тому народився (м. Єлисаветград)

Григорій Мойсейович Лемберг (1873-1945), кінооператор. З 1888 по 1911 працював фотографом. З 1910 – оператор кінофірм А. Дранкова, «Кіно-Альфа», «Біохром» та ін. У 1914 зняв перший ігровий фільм «Золото, сльози і сміх». До 1917 зняв понад 30 ігрових кінострічок: «Андрей Тобольцев» (1915), «Всколыхнулась Русь сермяжная и грудью встала за святое дело» (1915), «Аршин-Мал-Аллан» (1916), «Сибирская Атаманша («Сибирская Клеопатра»)» (1916), «Георгий Гапон» (1917), «Шакалы власти» (1917) та ін. Знімав події Лютневої революції 1917, кінохроніку громадянської війни. У 1920-1921 – завідувач кіносекції при агітпоїздах ВЦВК. З 1923 – оператор Держкіно, зняв декілька науково-популярних фільмів як оператор і режисер, а також художні стрічки: «Степные огни» (1926), «Гюль и Талмаз» (1929).

СЕРПЕНЬ

1

1 (1883) — 140 років тому народився (м. Тарту, Естонія) **Леонід Олексійович Кулик** (1883-1942), мінералог, фахівець із вивчення метеоритів, один з основоположників радянської метеоритики. **Дитячі роки з 1884 по 1896 минули в Бобринці та Єлисаветграді, де батько — випускник Дерптського університету — працював лікарем і був членом наукового Товариства Єлисаветградських лікарів (з 1885). З 1891 по 1893 навчався в Бобринецькому повітовому училищі, з 1893 по 1896 — в Єлисаветградській гімназії.** Закінчив Троїцьку гімназію в Росії (Оренбурзька область). Перший завідувач метеоритного відділу Академії наук (з 1921). Перший дослідник Тунгуської катастрофи 1908, здійснив впродовж 20 років вісім експедицій. Йому присвячені книги Б. Вронського «Тропай Кулика» (Москва, 1984) та Ю. Кандиби «Трагедия Тунгусского метеорита» (Красноярськ, 1998). У грудні 1984 Інститут теоретичної астрономії оголосив, що мала планета № 2794 отримала назву «Леонід Кулик», його іменем названо також кратер на Місяці.

3

3 (1908) — 115 років тому народився (с. Ставидла Олександрівського району) **Антон Іванович Задонцев** (1908-1971), фахівець у галузі рослинництва. У 1929 закінчив Білоцерківський сільськогосподарський інститут. У 1932-1971 працював у Всесоюзному НДІ кукурудзи (до 1956 Український НДІ зернового господарства), з 1941 до 1971 — його директор. Член-кореспондент АН УРСР (1951), дійсний член ВАСГНІЛ (1960), заслужений діяч науки УРСР (1958). Лауреат Державної премії СРСР (1951).

4

4 (1973) — 50 років тому народився (м. Кіровоград) **Сергій Іванович Бульдович** (1978-2014), герой АТО. У 1994 закінчив Сизранське вище військове авіаційне училище льотчиків. Гвардії полковник, командир екіпажу гелікоптера Мі-8. Загинув 29.05.2014 в зоні бойових дій під час анти-терористичної операції в місті Слов'янськ Донецької області. Вертоліт на чолі з полковником Сергієм Бульдовичем, на якому перебував генерал-майор Сергій Кульчицький та ще 12 військових, був збитий проросійськими терористами неподалік гори Карачун. **Похований у Кіровограді на Лелеківському кладовищі.** Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» І ступеня (2014).

6 (1948) — 75 років тому народилася (с. Софіївка Чернігівської області) **Антоніна Михайлівна Корінь**, поетеса, публіцистка, громадська діячка. Закінчила Харківський інститут культури (1970). Працювала в школах і бібліотеках України та Білорусі. **З 1974** — у **Кіровоградській обласній дитячій бібліотеці**, з **1984** — **редактор і вчений секретар Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. Чижевського**. Потім працювала науковим співробітником літературно-меморіального музею **І. Карпенка-Карого**, очолює обласний літературно-мистецький клуб «**Євшан**». Друкується з 1963. Автор збірок поезії: «Заворожи мене» (1993), «Сім нот мінору» та «Віку мого день» (2000), «Монолог метелика» (2007), «За руки – по райдузі» (2008); книжки дитячого гумору «Веселі дрібнички із сімейної скарбнички» (у співавторстві із сином Олексієм, 1994), збірок віршів для дітей «Чому у сойки крила голубі» (2003), «Як стати другом?» (2010); збірки пісень «Шукаю папороті цвіт» (2000); збірки перекладів та переспівів «Стежками століть» (2010), книжки публіцистики «Слово не сорочка, а... душу гріє» (2016); упорядник антології жіночої поезії «Зоря материнства» (2005) та ін. Член Національної спілки письменників України (2002). Лауреат обласної літературної премії імені Євгена Маланюка (2011).

6

6 (1953) — 70 років тому народився (м. Калінін, нині м. Твер РФ) **Олексій Якович Корепанов**, письменник, поет, редактор і видавець. У 1975 закінчив історичний факультет Калінінського педагогічного інституту. **З 1975 живе і працює в Кіровограді, на батьківщині дружини**. Працював учителем, у комсомольських, радянських і партійних органах. З 1987 по 1991 — відповідальний секретар правління Кіровоградської обласної організації товариства «Знання».

З 1992 по 2007 — **головний редактор Всеукраїнського науково-популярного та літературно-художнього журналу «Порог», який видавався у Кіровограді** (вийшло понад 150 номерів). У 2008 став засновником, видавцем і редактором альманаху «Поріг-АК». Пише українською та російською мовами. Працює в жанрі фантастики, автор романів: «Обычная прогулка», «Найти Эдем», «Вино Асканты», «Уснувший принц», «Зверь из бездны», «Время Черной Луны», «Тени Марса» та багатьох інших творів. У 2013 видав свою першу збірку поезій «Недуг бытия». Член Спілки письменників Росії (2005). Член Міжнародної асоціації письменників-фантастів (2003).

6

7 (1888) — 135 років тому народився (м. Знам'янка) **Антоній Северинович Точинський** (1888-1969), інженер-металург, один з «батьків» радянської металургії. Після закінчення в 1914 Петербурзького політехнічного інституту працював на заводах Пермі, Маріуполя, Таганрога, один з фундаторів

7

Маріупольського металургійного комбінату. У 1931-1933 – завідувач кафедри Харківського інженерно-економічного інституту. Доктор технічних наук. Був наркомом металургії СРСР, членом ЦВК СРСР, депутатом Моссовету. Влітку 1937 усунений від роботи і призначений головним інженером та заступником директора Магнітогорського металургійного комбінату. Заарештований 5.12.1937, засуджений на 10 років. Із серпня 1938 – керівник групи інженерів-металургів ОКБ НКВС СРСР. У 1945 переведений у Ленінград ОКБ-172 («Кресты»). Звільнений в 1946. Плідно поєднував виробничу й наукову діяльність. Автор понад 100 наукових праць та десятків відкриттів. У 1954-1962 – головний спеціаліст Державного проєктного інституту Міністерства оборонної промисловості СРСР. Розробив метод («метод Точинського») позапічної обробки металів шлаками, що його застосовують для видалення з металу кисню, сірки, фосфору; для легування металу тощо. Лауреат Ленінської премії (1934).

7

7 (1893) — 130 років тому народився (с. Стара Осота Олександрівського району) Дометій Гурович Євтушенко (1893-1983), співак, педагог. У 1927 закінчив Київський музично-драматичний інститут ім. М.В. Лисенка й залишився у ньому на педагогічній роботі: декан (1937), з 1939 по 1963 – завідувач кафедри сольного співу, професор Київської консерваторії (1939). Наприкінці 1920-х співав у вокально-му квартеті, серед учасників якого – З. Гайдай. Основні праці: «Методика навчання сольного співу» (1946), «Про деякі питання вокальної техніки» (1957). Заслужений діяч мистецтв УРСР (1943).

7

7 (1938) — 85 років тому народився (с. Триліси Олександрівського району) Анатолій Анатолійович Кримський (1938-2016), поет, прозаїк, сатирик, гуморист. Закінчив Кіровоградське медичне училище, Харківський медичний інститут. Працював лікарем швидкої допомоги в Харкові та Кіровограді, лікарем у рідному селі. Друкувався в обласній періодиці, українських часописах. Автор поетичних збірок: «Перша краплина» (1976), «Погляд крізь відстань» (1993), «Вічний водограй» (1993) та інших. Член Національної спілки письменників України. **Лауреат обласної літературної премії імені Євгена Маланюка (2014)**

7 (1988) — 35 років тому народився (сmt Нова Прага Олександрійського району) Максим Петрович Озеров (1988-2014), герой АТО. Виріс у багатодітній сім'ї, **закінчив Кіровоградське ПТУ за фахом повара.** Після строкової служби вирі-

шив обрати професію військового й розпочав службу за контрактом. Планував вступати до Харківського військового училища. У час війни – військовослужбовець 168-го навчального центру Сухопутних військ ЗС України, молодший сержант. Загинув 26.09.2014 в районі с. Малоорлівка Донецької області під час обстрілу блокпоста із системи «Град». **Похований у Новій Празі. На фасаді школи, в якій навчався герой, встановлено меморіальну дошку.** Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2015).

7

9 (1953) – 70 років тому народився (м. Кіровоград) Віктор Федорович Похиленко (1953-2020), хореограф, педагог. **У 1976 закінчив факультет фізвиховання КДПІ ім. О.С. Пушкіна. З 1976 по 1979 працював тренером-хореографом ДЮСШ «Авангард», з 1979 по 1989 – балетмейстером заслуженого ансамблю народного танцю України «Ятрань». У Кіровоградському державному педагогічному університеті ім. В.К. Винниченка викладає з 1989, професор.**

7

Головний балетмейстер, режисер-постановник хореографічного ансамблю «Пролісок». Автор низки постанов: «Грецька сюїта», «Зимові гуляння в Україні» (2000) та ін. Автор програм та навчальних посібників: «Календарні свята та звичаї українського народу» (1997), «Чарівне коло українського народного танцю» (2000) та ін. Автор книжок «Танець між небом і землею» (2012), «Школа гуманізму, любові та краси» (2014). **Лауреат обласної премії в галузі культури «Духовний скарб Кіровоградщини» (2013).** Заслужений працівник культури України (1994). Народний артист України (1999).

11 (1888) – 135 років тому народився (с. Корлюгівка поблизу Хутора Надії) Олександр Федорович Фойницький (1888-1973), живописець, графік, педагог. **Хрещена мати Софія Віталіївна Тобілевич, дружина драматурга І.К. Карпенка-Карого. Закінчив церковно-парафіяльну школу та Єлисаветградську гімназію. Відвідував ВРК ЄЗРУ (викладач Ф.С. Козачинський).** Закінчив у 1913 Одеське художнє училище, навчався у К.К. Костанді та Г.О. Ладигенського. Понад 50 років (з 1913) прожив у Тирасполі, де викладав в училищах малювання та креслення, брав участь у виставках Товариства південноросійських художників. У 1940 – один з організаторів Спілки художників Молдавської РСР, фундатор Тираспольської ДХШ, яка має його ім'я (1975). Виховав цілу плеяду відомих митців. Почесний громадянин м. Тирасполя (1968). **У 1968 подарував Кіровоградській картинній галереї два десятки живописних і графічних робіт.** Заслужений діяч мистецтв Молдавської РСР (1957).

9

11

11 (1928) — 95 років тому народилася (с. Шевченкове, нині м. Долинська) **Тереза Миколаївна Хруслова** (1928-1997), меліораторка. Закінчила Київський гідромеліоративний інститут. Першою серед своїх колег обгрунтувала й розробила екологічно безпечні способи використання стічних вод підприємств харчової та комунально-побутової галузей, а також мінералізованих вод для зрошення сільськогосподарських культур. Автор 179 наукових праць: *«Зрошення люцерни стічними водами Долинського цукрового заводу»*, *«Підвищення урожаю та якості цукрового буряка при зрошенні посівів стічними водами Долинського цукрового заводу»* та ін. Доктор сільськогосподарських наук (1983). Заслужений працівник сільського господарства УРСР (1988).

13

13 (1958) — 65 років тому народився (м. Нововолинськ Волинської області) **Микола Миронович Швора** (1958-2009), журналіст. У 1987 з відзнакою закінчив факультет журналістики Львівського університету ім. І.Я. Франка. *З 1987 жив і працював у Кіровограді: кореспондент, завідувач відділу газети «Кіровоградська правда» (1987-1991), редактор (останній в її історії) обласної молодіжної газети «Молодий комунар». З 1993 по 2009 — головний редактор газети «21-й канал», яку зробив найпопулярнішою в регіоні (заснував додатки до неї «Безплатні оголошення», «Мир ТВ», «Сільське життя плюс», «Діло хазяйське»). З 1997 — головний редактор радіо «Новий день» 101,9 FM, згодом — телерадіовидавничої компанії (ТРВК) «Новий день».* Заслужений журналіст України.

16

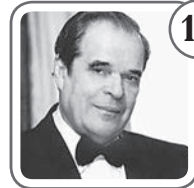
16 (1893) — 130 років тому народився (м. Єлисаветград) **Борис Михайлович Гессен** (1893-1936), фізик. *Випускник Єлисаветградської громадської гімназії (1913), удостоєний золотої медалі.* Навчався на фізико-математичних факультетах Единбурзького та Петроградського університетів, на економічному відділенні Політехнічного інституту, в Інституті червоної професури (до 1928). Працював директором НДІ фізики МДУ, деканом фізичного факультету МДУ, заступником директора з наукової роботи Фізичного інституту АН СРСР. Член-кореспондент АН СРСР (з 1933). Займався дослідженнями у сфері історії та філософії фізики, працював у редакції Великої радянської енциклопедії. Заарештований і розстріляний за належність до «контрреволюційної троцькістсько-зінов'євської терористичної організації».

16 (1928) — 95 років тому народився (с. *Каніж Новомиргородського району*) **Броніслав Петрович Спринчан** (1928-2008), поет. У 1949 закінчив *Кіровоградський машинобудівний технікум*, у 1962 (заочно) — Літінститут. З 1949 жив і працював у столиці Білорусі. Член Спілки письменників СРСР (1955). З 1966 по 1991 був завідувачем відділу поезії в журналі «Неман» (Мінськ). Автор збірок поезій: «Над кручами Сожа» (1957), «Ясень» (1973), «Стремнина» (1982), «Сотворение» (1983), «Надежды нежные ростки» (1986), «Васильки на белом полотне» (1990), «Жизни вечные круги» (1990), «Смутный день» (1984) та ін.

16

16 (1933) — 90 років тому народився (с. *Федвар, нині с. Підлісне Олександрівського району*) **Анатолій Тимофійович Авдієвський**, (1933-2016), хоровий диригент, педагог. У 1958 закінчив Одеську консерваторію. Художній керівник і головний диригент Поліського ансамблю пісні і танцю «Льонок» (1958-63); Черкаського українського народного хору (1963-1966); директор, художній керівник і головний диригент Державного заслуженого академічного українського народного хору ім. Г.Г. Верьовки (з 1966). Голова Всеукраїнської музичної спілки з 1991. Лауреат Державної премії УРСР ім. Т.Г. Шевченка (1968), лауреат Державної премії СРСР (1978). Провів більше 1000 концертів, має понад 80 авторських творів й обробок народних пісень. Засновник телевізійного фестивалю народної творчості «Сонячні кларнети». Народний артист УРСР (1975), народний артист СРСР (1983), академік Академії педагогічних наук України (1995). Один із засновників Академії мистецтв України (1996), дійсний член АМ України. Герой України (2003).

16

18 (1903) — 120 років тому народився (с. *Високі Байраки Кіровоградського району*) **Лаврентій Петрович Кравцов** (1903-1984), журналіст, письменник. Був репресований. З 1939 на журналістській роботі в Рівненській області. Працював редактором райгазети в Сарнах, потім — заступником редактора обласної газети «Червоний прапор», а з 1965 і до виходу на пенсію — кореспондентом республіканської газети «Сільські вісті» по Рівненській та Волинській областях. Працював журналістом, власним кореспондентом газети по Рівненській та Волинській областях. Автор книжок: «Підпоручик Жаданівський» (1962), «Чоботи», «Зростання» (1953), історичного роману «Волинські Афіни» (2003) та ін.

18

19

19 (1863) — 160 років тому народився (с. Рівне Новоукраїнського району) **Самійло Мартинович Дудін** (1863-1929), художник, сходознавець, фотограф. *Навчався в ЄЗРУ, відвідував ВРК, створені П.О. Крестonosцевим, був одним із найактивнішим членів Єлисаветградського народовольського гуртка та місцевої Громади (1882-1884). 22.01.1887 засуджений на п'ять років заслання у Забайкальську область.*

У 1897 закінчив Академію Мистецтв (майстерня І.Ю. Рєпіна). За полотно «У храмі Таніти» отримав звання художника та право на закордонне відрядження. *Картина «Перед купанням» у 1913 передана музеєм АМ до Єлисаветграда для місцевого художнього музею, який мав бути створений.* У 1911 виконав 27 ілюстрацій до виданого в Петербурзі «Кобзаря» Т. Шевченка. Засновник та член правління «Товариства художників ім. А.І. Куїнджі» (з 1909). З 1893 і до самої смерті – учений секретар Музею антропології та етнографії АН СРСР, завідувач відділу середньоазійських старожитностей, автор багатьох праць з орієнталістики. Пам'яті Дудіна присвячений 9-й том праць Музею антропології та етнографії АН СРСР (1930). Вважається одним з найвидатніших російських фотографів ХХ століття, зробив під час наукових експедицій Середньою Азією декілька тисяч унікальних фотознімків.

19

19 (1938) — 85 років тому народився (с. Микола-Бабанка Бобринецького району) **Володимир Петрович Платонов**, журналіст, письменник, кінорежисер. Закінчив Дніпропетровський гірничий інститут. З 1960 по 1985 працював інженером, провідним інженером, редактором газети КБ «Южное» – «Конструктор». У 1985-1995 – керівник

пресцентру ПО «ЮМЗ» (1985-1995). Автор понад 500 публікацій у періодиці та 20 науково-популярних книжок про видатних діячів ракетно-космічної галузі. За пропаганду досягнень в освоєнні космічного простору нагороджений медалями Федерації космонавтики СРСР та України ім. С. Корольова, М. Янгеля, В. Глушка, М. Пилюгіна, Ю. Кондратюка, В. Ковтуненка та ін. Автор низки документальних фільмів з історії ракетно-космічної техніки. Член Національної спілки кінематографістів України. У 2011 Президія НАН України нагородила В.П. Платонова спеціальною відзнакою «За сприяння розвитку науки». 15.06.2011 Міжнародний планетний центр присвоїв малій планеті 18285 ім'я «VLADPLATONOV».

20 (1973) — 50 років тому народилася **Тетяна Олександрівна Ткаченко**, музеєзнавець. *У 1995 закінчила Кіровоградський державний педагогічний інститут ім. В.К. Винниченка.* У 1998-2002 – викладач кафедри історії та суспільних наук Соціально-педагогічного інституту «Педагогічна Академія». **З 2003 – директор**

обласного художнього музею. Організатор низки культурно-мистецьких та благодійних акцій: театральної вітальні, щорічного Великоднього благодійного аукціону тощо. Член Міжнародної ради музеїв (ICOM), віцепрезидент Українського Національного комітету Міжнародної ради музеїв (ICOM), член Музейної ради при Міністерстві культури України. Лауреат премії імені Володимира Винниченка обласної газети «Народне слово» (2007). Нагороджена медаллю «За працю і звитягу» (2007). Лауреат (у складі творчого колективу) обласної премії у галузі мистецтвознавства імені Олександра Осмьоркіна (2016). Лауреат обласної премії «Духовний скарб Кіровоградщини» (2021).

20

22 (1988) — 35 років тому народився (с. Михайлівка Олександрівського району) **Роман Вікторович Бойко** (1988-2014), герой АТО. Закінчив школу в 2005. Строкову службу в армії проходив у сухопутних військах наземно-повітряної оборони, потім працював. У вересні 2014 був призваний до війська за мобілізацією. Служив стрільцем-санітаром 28-ї окремої механізованої бригади. Загинув 29.11.2014 під час обстрілу зі стрілецької зброї взводного пункту ЗСУ біля с. Славне (Шахтарський р-н Донецької обл.). **Похований у рідному селі Михайлівка. На фасаді Михайлівської загальноосвітньої школи відкрито пам'ятну дошку.**

22

26 (1873) — 150 років тому народилася (с. Зелена Діброва Звенигородського району на Черкащині) **Катерина Максимівна Красицька** (1873-1974), онука Т.Г. Шевченка. Її батько Максим Антонович Красицький – син старшої сестри Т.Г. Шевченка Катерини. **Разом з дочкою Антоніною Вереміївною заснувала в Знам'янці музей Кобзаря. Тривалий час його завідувачем був їхній нащадок, відомий знам'янський краєзнавець Вячеслав Євгенович Шкода, обраний почесним громадянином м. Знам'янки. У Державному архіві Кіровоградської області сформовано особові фонди Красицьких і Шкоди.**

26

27 (1948) — 75 років тому народився (с. Верблюжка Новгородківського району) **Федір Іванович Василенко** (1948-2011), інженер, учений. **У 1972 закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування. Працював старшим інженером науково-дослідного сектору КІСМу. З 1976 – старший науковий співробітник, з 1984 – старший викладач кафе-**

27

дри «Металорізальні верстати». Кандидат технічних наук (1986), професор кафедри експлуатації та ремонту машин (2000). З 1993 – перший заступник завідувача департаменту експлуатації машин та технічного сервісу, декан факультету проектування й експлуатації машин (1996). Проректор з науково-педагогічної роботи Кіровоградського національного технічного університету. Учений секретар Ради ректорів вищих навчальних закладів Кіровоградського регіону. Наукові дослідження проводив у галузі переробки полімерних матеріалів та їх композитів. Автор понад 100 наукових праць, 7 навчальних посібників. Академік Міжнародної кадрової академії, член-кореспондент Інженерної академії України.

28

28 (1863) – 160 років тому народився **Олександр Михайлович Вейзен** (1863-?), архітектор. *Початкову художню освіту отримав у Єлисаветграді (Вечірні Рисувальні Класи при Єлисаветградському земському реальному училищі в академіка П.О. Крестоносцева).* У 1887 закінчив Петербурзьку Академію мистецтв. У 1889 одержав золоту медаль за проєкт міської думи в Петербурзі, а 1890 отримав звання

класного художника I ступеня. З 1890 упродовж багатьох років був міським архітектором Севастополя. Увійшов в історію міста як один з його найвизначніших зодчих. За його проєктами в Севастополі споруджено півтора десятка культових, громадських і приватних будівель, що отримали статус «об'єкта культурної спадщини»: Севастопольська мечеть (1912), Інститут фізичних методів лікування (1914), Севастопольська біологічна станція та ін.

28

28 (1893) – 130 років тому народився (м. Єлисаветград) **Георгій Васильович Флоровський** (1893-1979), богослов і філософ. Закінчив історико-філологічний факультет Новоросійського університету. У 1922 прийняв священство. Займав кафедру патрології в Православному богословському інституті (Париж). Був деканом і професором патрології семінарії, згодом – професором Богословських

шкіл Гарвардського і Принстонського університетів. Автор книжок: «Достоевский и Европа» (1922), «Византийские отцы IV века» (1931), «Византийские отцы V-VIII вв.» (1933), «Пути русского богословия» (1937) та інших.

28

28 (1928) – 95 років тому народився (с. Лелеківка Петрівського району) **Григорій Данилович Білаш** (1928-1998), бджоляр. Учасник II Світової війни. У 1949 закінчив Кишинівський сільськогосподарський інститут. Відтоді працював у НДІ бджільництва у м. Рибне, з 1966

– директором. Виступив ініціатором і керував дослідженнями з концентрації, спеціалізації та реконструкції бджільництва на кооперативних засадах. Автор праць з теоретичного обґрунтування та методики породного районування бджіл. Організував розробку прогресивної технології утримання бджолиних сімей на медових та медовозапильовальних пасіках. Створив єдину систему науково-дослідних, конструкторських і виробничих підрозділів, в яку входили 9 дослідних станцій, 7 опорних пунктів, КБ, розмножувальний цех, навчальний комбінат, великі пасіки в дослідно-виробничому господарстві, 2 між-господарські бджолооб'єднання в Рязанській області. Під його керівництвом і за безпосередньої участі створювалася породна група «Приокська», сім'ї якої перевищують вихідні за продуктивністю на 25-30 %. Автор книжок: «Селекція пчел» (1991), «Научно-исследовательский институт пчеловодства» (1995).

28 (1908) – 115 років тому народилася (м. Єлисаветград)

Марія Сергіївна Плахотіна (1908-1998), лікарка, краєзнавець. *До 1918 навчалася в Єлисаветградській громадській жіночій гімназії, закінчила 6-ту трудову школу. У 1933 закінчила Дніпропетровський медичний інститут. До 1940 працювала у лікувальних закладах Дніпропетровська та Києва.*

3 1940 – у **Кіровограді**: організатор та завідувачка відділу 1-ї міської лікарні, викладала в Кіровоградському медичному училищі. На прохання місцевих краєзнавців написала ґрунтовні спогади про Єлисаветград та його мешканців – цінне джерело знань про історію рідного краю, видані галереєю «Єлисаветград» під назвою «О людях, о времени и о себе» в 2016.

28

28 (1983) – 40 років тому народився (м. Світловодськ)

Андрій Миколайович Ільїн (1983-2015), герой АТО. До війни з Росією мешкав у м. Кременчук Полтавської області, де працював в одній з телекомунікаційних компаній.

Призваний за мобілізацією у березні 2014 через військкомат на Кіровоградщині. Старший лейтенант, командир взводу 17-го окремого мотопіхотного батальйону 57-ї окремої мотопіхотної бригади (раніше 17-й батальйон територіальної оборони «Кіровоград»).

Загинув 22.01.2015 на блокпосту в районі м. Горлівка (Донецька область). Під час масованого артилерійського обстрілу блокпосту російськими збройними формуваннями під ногами в Андрія розірвався снаряд. Похований на Ревівському цвинтарі м. Світловодська. На будинку, де жив герой, та на фасаді Світловодської ЗШ № 10, в якій він навчався, встановлено меморіальні дошки. Нагороджений (посмертно) орденом Богдана Хмельницького III ступеня (2015).

28

30

30 (1948) — 75 років тому народилася (с. Цвітна Олександрівського району) **Тамара Федорівна Гордова**, художниця декоративно-прикладного мистецтва. **Тут, у рідному селі, яке мало славу одного із центрів гончарного промислу, захопилася керамікою.** У 2005 закінчила Національну академію образотворчого мистецтва і архітектури. Педагогіз фаху – В. Джулай, В. Могилевський, Ю. Белічко. Працює в

галузі графіки, живопису та декоративного розпису. Влаштовано понад 80 персональних виставок. Основні серії розписів: «Квіти рідного краю» (1984), «Один рік кохання» (1993), «Тобі, з тобою і без тебе» (2000), серія живописних натюрмортів «Селянські речі» (2004), серія писанок – «Квіти» (1993), «Птахи» (1996), «Клинці» (2005). Член Національної спілки художників України (1984). Мешкає у Черкасах. Твори зберігаються в багатьох музеях України, музеях і приватних колекціях Англії, Болгарії, Німеччини, Ізраїлю, Канади, США, Франції, Молдови, Росії. **Персональна виставка «Дивосвіт на полотні» експонувалася у вересні-жовтні 2010 у відділі мистецтв ОУНБ імені Дмитра Чижевського.** Заслужений художник України (1997).

31

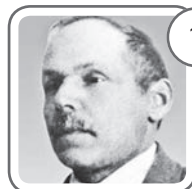
31 (1943) — 80 років тому народився (м. Кіровоград) **Віталій Олексійович Тупчієнко**, авіаційний штурман, економіст. **У 1966 закінчив Кіровоградську школу вищої льотної підготовки.** Працював на Далекому Сході, отримав запрошення від конструкторського бюро А. Туполева в Москві на посаду штурмана-випробовувача літаків. За час роботи в

КБ взяв участь у випробуванні більше 10 модифікацій літаків. Водночас навчався в економічному інституті. Згодом перейшов у першу російську комерційну авіакомпанію «Авіаль», а в 1992 очолив її. Доктор економічних наук, професор. Викладав у Московському інженерно-фізичному інституті, у державній технічній академії, Всеросійському заочному фінансово-економічному інституті. Автор кількох монографій та підручників з практичної економіки. **Один з його навчальних посібників «Управління затратами», виданий у Кіровограді українською мовою, використовується в ДЛАУ та КНТУ.**

ВЕРЕСЕНЬ

1 (1878) — 145 років тому народився (м. Єлисаветград)

Ростислав Митрофанович Лащенко (1878-1929), юрист і громадський діяч, один з основоположників історико-правової науки в еміграції. *Народився в сім'ї інспектора Єлисаветградського духовного училища, одного із засновників місцевої української громади Митрофана Лащенка (1832-1903). Брат поета, освітнього і громадського діяча В'ячеслава Лащенка (1875-1953). Випускник Єлисаветградської гімназії (1896).*

1

У 1905 закінчив юридичний факультет Київського університету. У студентські роки був частим гостем київського будинку родини Косачів, захоплювався ідеями М. Драгоманова. Деякий час числився за Єлисаветградським окружним судом (1909). Працював в урядових установах Києва. За часів УНР – голова 1-го департаменту Київського апеляційного суду, викладач історії українського права в Київському народному університеті, член Верховної слідчої комісії. На початку ХХ століття друкував оповідання в українських періодичних виданнях. З 1920 – в еміграції. Професор Українського вільного університету в Празі й Української господарської академії в Подєбрадах (Чехія). Засновник Українського Правничого Товариства. Автор книжок: «Литовський статут як пам'ятник українського права» (1923), «Переяславський договір 1654 р. між Україною і царем Московським» (1923), «Лекції з історії українського права» (1924) та інших праць.

3 (1953) — 70 років тому народився (м. Кременчук)

Олександр Олексійович Іщенко, тренер. Вихованець СДЮШОР «Металург» (Запоріжжя). Грав за команди: СКА (Одеса), «Зірка» (Кіровоград), «Автомобіліст» (Житомир). *Закінчив факультет фізичного виховання Кіровоградського державного педагогічного інституту ім.*

3

О.С. Пушкіна. Роки, проведені в Кіровограді (1973-1976), - чи не найуспішніші у футбольній кар'єрі Іщенко. «Зірка» (головний тренер Віктор Степанович Жилін) за його участю стала дворазовим володарем Кубка України. Тренував «Поліграфтехніку» (Олександрія), «Зірку - НІБАС» (Кіровоград) та інші клуби. З іменем Іщенко пов'язані найвищі на сьогодні досягнення кіровоградської «Зірки»: 6-те місце у вищій лізі, вихід до півфіналу Кубка України, історична перемога над київським «Динамо». У 1996-1997 – головний тренер молодіжної збірної України, з 2005 по 2007 працював у молодіжній збірній України в тренерській команді Олексія Михайличенка, яка виборолла срібні меда-

лі чемпіонату Європи. Заслужений тренер України (1998). Заслужений працівник фізичної культури і спорту України (2006).

3

3 (1983) — 40 років тому народився (м. Сургут Тюменської області в Росії) **Микола Васильович Алексєєв** (1983-2014), герой АТО. *У 1989 сім'я переїхала в м. Ульяновку на Кіровоградщині. Навчався в Ульяновській ЗШ № 1 та музичній школі за класом фортепіано, захоплювався спортом. Після закінчення школи навчався в Ульяновському ПТУ № 11.* У правоохоронні органи прийшов після строкової служби в армії та навчання в Запорізькій школі міліції у 2003. *Працював у райвідділі міліції помічником дільничного інспектора міліції, молодший сержант. Одночасно заочно навчався в Кіровоградському філіалі Харківського національного університету внутрішніх справ за професією «Слідчий-криміналіст». У 2007 пішов служити в армію за контрактом. Старший сержант, заступник командира розвідгрупи 3-го окремого полку спецпризначення. Загинув 15.07.2014 в районі КПП «Ізварино» (с. Провалля Луганської області) під час мінометного обстрілу. Похований у Кіровограді, на Алеї Слави Рівненського кладовища. В м. Ульяновка (нині Благовіщенське) на його честь перейменована одна з вулиць, встановлено меморіальну дошку на стіні його рідної школи.* Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2014).

7

7 (1913) — 110 років тому народився (м. Єлисаветград) **Соломон Якович Коган** (1913-1986), кінооператор. У 1933 закінчив курси операторів при кіностудії «Мосфільм». З 1934 по 1976 працював оператором Московської студії кінохроніки. У роки II Світової війни – фронтовий оператор. Фільмографія нараховує 40 документальних стрічок: «Линия Маннергейма» (1940), «Оборона Одессы» (1941), «День войны» (1942), «Битва за Кавказ» (1943), «Победа на юге» (1944), «Освобождение Белграда» (1945), «Будапештская битва» (1945) та ін. Режисер стрічок: «Учитель чемпионов (1958), «Чемпионат в Будапеште» (1966), «Если дело по душе» (1966). Нагороджений орденами Червоного Прапора (1940), Червоної Зірки (1945), Вітчизняної війни (1985); медалями «За бойові заслуги», «За оборону Москви», «За оборону Одеси», «За оборону Кавказа» та ін. Лауреат двох Сталінських (Державних) премій СРСР (1941, 1952). Заслужений діяч мистецтв Російської Федерації (1981).

8 (1953) — 70 років тому народилася (с. Розсохуватець Новоархангельського району) **Олена Антонівна Зубко**, спортсменка (академічне веслування). Багаторазова чемпіонка України у складі вісімки, четвірки розпашної зі стер-

новою та двійки розпашної без стернової (1974-1979). Виступала за спортивні товариства «Спартак» (1972), «Динамо» (1972-1979; обидва – Київ). Чемпіонка (1976), срібна (1978), бронзова призерка (1974, 1977) першостей СРСР у складі вісімки. Член збірної команди СРСР від 1975. Срібна призерка XXI Олімпійських ігор у складі вісімки (Монреаль, 1976). Майстер спорту міжнародного класу (1976). У 1981 закінчила Київський інститут фізичної культури. Працювала інструктором-методистом міської ради спортивного товариства «Динамо» (1981-1985). Від 1997 – у Державному комітеті України з фізичної культури і спорту.

8

8 (1953) – 70 років тому народилася (с. Олено-Косогорівка Кіровоградського району) **Лідія Леонідівна Забіляста**, співачка (сопрано), педагог. **Випускниця Кіровоградського музичного училища 1973 (клас А. Шпаченка)**. Закінчила Київську консерваторію (1979), в 1980-1981 стажувалася в Міланському театрі «Ла Скала». Солостка Київського театру оперитабалету (з 1979). Лауреат VI Міжнародного конкурсу ім. П.І. Чайковського (1982), IX Всесоюзного конкурсу вокалістів ім. М.І. Глінки (1979). Водночас від 2007 – викладач Національної музичної академії України. Гастролю в країнах Європи, у США, Канаді, Японії. Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (2011). Народна артистка УРСР (1985).

8

8 (1953) – 70 років тому народився (с. Тополі Гайворонського району) **Валентин Семенович Крисаченко**, філософ.

Випускник біологічного факультету Чернівецького університету, деякий час працював ентомологом. З 1978 по 1981 навчався в аспірантурі Інституту філософії. Доктор філософських наук, професор. Провідний науковий співробітник Інституту філософії НАНУ. Згодом – завідувач відділу етнополітики Національного інституту стратегічних досліджень, завідувач відділу геополітики та геостратегії НДІ українознавства. Основні напрями дослідження – українознавство, філософія науки, етнополітика, вчення про біосферу. Один з фундаторів теорії екологічної культури в Україні. Основні монографічні роботи: «Природні катастрофи: легенди, гіпотези, факти» (1989), «Філософський аналіз еволюціонізму» (1990), «Обрії ноосфери» (1991). Автор ґрунтовних узагальнень для системи освіти: «Українознавство» (1995-1996) та двотомників «Людина і довкілля» (1995), «Екологічна культура: теорія і практика», «Людина й біосфера: основи екологічної антропології» та ін. Лауреат премії президентів НАН України, АН Білорусі та АН Молдови. Заслужений діяч науки і техніки України.

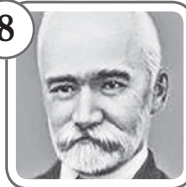
8

8

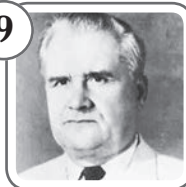
8 (1993) — 30 років тому народився (с. Ромашки Компаніївського району) **Олег Олегович Жук** (1993-2015), герой АТО. *Навчався у Виноградівській загальноосвітній школі Компаніївського району, після чого працював у Виноградівці різноробочим.* До лав Збройних сил України був призваний 2.08.2014, служив солдатом у 9-й роті 40-го окремого мотопіхотного батальйону 17-ї окремої Криворізької танкової бригади. 17.02.2015, прикриваючи відхід військ з-під м. Дебальцеве отримав смертельне поранення у живіт, помер у шпиталі. *Похований на батьківщині, у с. Ромашки Компаніївського району.*

8

9 (1863) — 160 років тому народився (с. Кобриново Київської губернії) **Дмитро Мусійович Петрушевський** (1863-1942), історик-медієвіст (фахівець історії середньовічної Європи). *Середню освіту здобув у Златопільській прогімназії, в якій навчався з 1873 по 1878.* Навчався на історико-філологічних факультетах Петербурзького та Київського університетів. Викладав у Московському та Варшавському університетах, на Вищих жіночих курсах. Доктор історичних наук, професор. Автор багатьох наукових праць. Академік АН СРСР (1929). Старший брат **Микола Мусійович Петрушевський** (1848-1903), педагог. Закінчив Першу Київську гімназію (1866), фізико-математичний факультет Київського університету, у 1871 захистив дисертацію «Індігові виробництва», кандидат природничих наук. **3 11.11.1871** — старший викладач природничого циклу дисциплін **ЄЗРУ**. **З 1873** — дійсний член **Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності й ремесел**. **У 1883-1887** — директор **ЄЗРУ** після **М.Р. Завадського**. Потім викладав природознавство в учительському інституті Феодосії, приятелював з І.К. Айвазовським. Серед його учнів: *брати Тобілевичі (Панас Саксаганський та Микола Садовський), Олександр Тарковський і Самійло Дудін. Спогади про нього для газети «Єлисаветградские новости» у 1903 написали викладач ЄЗРУ Рудольф Пржшиховський та єлисаветградський рабин Володимир Тьомкін.*

9

9 (1908) — 115 років тому народився (сmt Добровеличківка) **Іван Іванович Погребняк** (1908-1982), ботанік, альголог. *У Добровеличківці закінчив школу та педагогічний технікум.* У 1931 — Одеський інститут професійної освіти (нині Одеський університет ім. І.І. Мечникова). Його залишили в аспірантурі при ботанічному саду університету як одного з кращих студентів академіка Д.І. Липського. Оскільки на той час в Одесі не було альгологів високого рівня, Погребняка відряджають на навчан-

ня до Ботанічного інституту ім. Комарова в Ленінграді до відомих альгологів Єленкіна та Зінової. Доктор біологічних наук, професор. 34 роки (1944-1978) очолював кафедру морфології і систематики рослин Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова. Вивчав альгофлору Чорного та Азовського морів. Безцінний внесок науковця у вивчення мікрофітобентосу, у дослідження діатомових та синьо-зелених водоростей. Всього виявив та описав 521 вид. У вересні 2008 в Одесі пройшла міжнародна наукова конференція «Історія та сучасні проблеми ботанічних досліджень», присвячена 100-річчю від дня народження І.І. Погребняка.

10 (1913) — 110 років тому народився (Кіровоградська область) **Іван Іванович Савицький** (1913-1994), промисловий діяч, організатор гірничорудного виробництва. У 1936 закінчив Криворізький гірничорудний інститут. Кандидат технічних наук. Багаторічний (з 1957 по 1985) директор Центрального гірничорудного комбінату (ЦГОК). Створив величезну побутову структуру для працівників комбінату та їхніх родин, починаючи від робітничих їдалень, дитячих таборів біля моря, пологового будинку й радонової лікарні та закінчуючи санаторіями і пансіонатами в країнах Балтики, Криму і на Кавказі. Заслужений металург УРСР (1982). Заслужений шахтар УРСР (1983). Заслужений винахідник УРСР (1983). Лауреат премії Ради Міністрів СРСР. Нагороджений трьома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом Жовтневої революції, орденом Дружби народів та ін. Іменем Івана Савицького названі вулиця й парк відпочинку в Кривому Розі. Герой Соціалістичної Праці (1958).

10

12 (1898) — 125 років тому народився (м. Єлисаветград) **Олександр Платонович Семененко** (1898-1978), юрист, громадський діяч, мемуарист. **Закінчив Єлисаветградську гімназію у 1915. У 1918 редагував першу українську газету в Єлисаветграді «Новий шлях», організував Єлисаветградське відділення Вільного Козацтва України.** Активний учасник визвольних змагань українського народу 1917-1920.

Закінчив Харківський інститут народного господарства (1922), працював адвокатом (з 1925). У 1937 репресований, був обербургомістром Харкова часів окупації (1942-1943). В еміграції обирався головою фундації Української вільної академії наук у Нью-Йорку, заснував фонд Семененків – на дослідження історії України та Голодомору 1933. **Автор книжки спогадів «Харків, Харків...» (Нью-Йорк, 1976), яка є щирою сповіддю про пережите і наболіле, зворушує непідробною любов'ю до незабутнього**

12

Елисаветграда - міста дитинства. Сучасники вважали: «Він був народжений, щоб стати президентом або прем'єром України».

12

12 (1903) — 120 років тому народився (с. Цибулеве *Олександрівського району*) **Олександр Порфірович Корнєєв** (1903-1987), біолог, зоолог та еколог. Закінчив Київський інститут народної освіти (1926). Учасник II Світової війни, капітан, нагороджений орденом Червоної Зірки та шістьма медалями. Багато уваги приділяв вивченню звірів в умовах неволі. До 1932 був науковим директором Київського зоопарку. Працював у Київському університеті деканом біологічного факультету, завідувачем кафедри зоології хребетних (з 1959), проректором (з 1962). Дослідження в галузі вивчення ссавців України. Був членом проблемної ради із зоології АН УРСР, членом науково-технічної ради Головного управління мисливства, проректором народного університету «Природа» товариства «Знання», членом ради та пленуму Українського товариства охорони природи. Кандидат біологічних наук (1940), професор (1962). Автор книжок і навчальних посібників: «Визначник звірів УРСР», «Зоологія» (підручник для 6-7 кл.), «Юним фенологам», «Практикум із зоології хардових», «Розповіді про звірів» (1985) та ін.

14

14 (1893) — 130 років тому народився (с. Вікнина *Гайворонського району*) **Микита Павлович Годованець** (1893-1974), байкар і перекладач. Закінчив Степашанську двокласну вчительську школу (1909), навчався на дворічних курсах підготовки до університету, вчителював у церковно-приходських школах. У 1914-1918 перебував на військовій службі. Повернувшись до рідних місць, деякий час вчителював по селах, а потім став штатним працівником у редакціях газет «Червоний край» (Вінниця) та «Радянська Волинь» (Житомир). Перші вірші з'явилися друком 1913 на сторінках київського тижневика «Маяк». У його перекладі політвідділ 41-ї стрілецької дивізії Червоної армії в 1920 видав збірочку Дем'яна Бедного «Байки і пісні». Перша книжка оригінальних байок «Незаможник Клим» вийшла друком у 1927. У 1937 Годованця було заарештовано і вислано на Середню Колиму, де він пробув до 1947. Реабілітований у 1957. Жив у Кам'янці-Подільському. Помітним внеском митця в розвиток української байки стали його книжки «Байки» (1957), «Заяча математика» (1961), «Конвалія і Лопухи» (1966), «Талановита Тріска» (1967). Тривалий час Годованець трудився над художнім освоєнням байки античних часів, епохи Відродження, творчої спадщини видатних західноєвропейських майстрів цього жанру. Його праця увінчалася виданням книжок «Ріка мудрості. Байки за Езопом» (1964), «Веселий

педант» (1965), «Байки зарубіжних байкарів у переспівах та перекладах Микити Годованця» (1973). У 1968 та 1973 видавалися двотомники байок. У 1983 у Кам'янець-Подільській СШ № 16 урочисто відкрито музей Годованця, а на будинку, в якому в 1959–1974 він жив, встановлено меморіальну дошку. Образ Микити Годованця змальовано в повісті «За Колимою сонце сходить» (1994) і в романі «Довга дорога вночі» (1998) українського письменника Мар'яна Красуцького. У 2008 в приміщенні картинної галереї Кам'янець-Подільського історичного музею-заповідника відкрито меморіальну кімнату байкаря.

15 (1968) — 55 років тому народився (м. Кіровоград) Юрій Сергійович Ілючек, спортивний журналіст.

У 1989 закінчив факультет історії і права КДПІ ім. О.С. Пушкіна. З 2001 – провідний оглядач всеукраїнського тижневика «Україна-Центр», що виходить у Кіровограді. У 2007 визнаний кращим спортивним журналістом України. У 2014 отримав нагороду Асоціації спортивних журналістів України «За вірність спортивній журналістиці». Керівник пресслужби ФК «Зірка» Кіровоград. Головний редактор обласного тижневика «Спортревію NEW», який двічі посіпль у 2015 та 2016 визнавався кращим спортивним виданням України. У 2016 був обраний одним із 17 спортивних журналістів України, що висвітлювали події XXXI літніх Олімпійських ігор у Ріо-де-Жанейро. Нагороджений пам'ятною медаллю МОК та оргкомітету Олімпіади в Ріо. Заслужений журналіст України (2016).

15

17 (1958) — 65 років тому народився (с. Коробчине Новомиргородського району) Петро Леонідович Лойтра, композитор, педагог. У 1979 закінчив музично-педагогічний факультет Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О.С. Пушкіна. З 1981 по 1994 працював вчителем музики і співів Маловисківської середньої школи № 3, а з 1994 по 2005 – керівником гуртків Маловисківського будинку дитячої та юнацької творчості. З 2005 – директор Маловисківської дитячої школи мистецтв. Кіровоградським обласним телебаченням знято два музичні телефільми про його творчий шлях. Видав два десятки пісенних збірок: «Вічний спомин», «Простелю рушник», «Не покидай мене, мій цвіте», «Мелодії любові», «Пісенні причали», «Загадаю щастя на світанні», «Лебеді зеленої неділі», «Мого серця таїна», «Калинові обрії» та ін. Багато пісень написав для дітей, що увійшли до збірок «Сріблястий вітрильник», «Зорі падають в серпні». Пісні – у репертуарі заслужених артистів України Семена Торбенка, Володимира Стратьєва, Ореста Мартиніва та інших відомих виконавців.

17

18

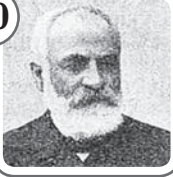
18 (1908) — 115 років тому народився (м. Олександрія) **Петро Самійлович Рабин** (1908-1996), інженер-енергетик. У 1935 закінчив Дніпропетровський інститут інженерів залізничного транспорту. Понад 50 років (1947-1998) працював головним енергетиком Северодонецького виробничого об'єднання «Азот». Загальний трудовий стаж – 70 років. Почесний хімік СРСР. Лауреат премії Ради Міністрів СРСР. Заслужений енергетик УРСР. Почесний громадянин м. Северодонецька.

19

19 (1918 - 105 років тому народилася (с. Могилъне Гайворонського району) **Ольга Іванівна Маруніч** (1918-1965), поетеса, педагог. Закінчила філологічний факультет Київського педагогічного інституту (1940). Після війни працювала літературним працівником «Літературної газети» в Києві. Авторка збірки поезій «Цвіт на камені» (1959), епічної поеми «Пісня гір». Член Спілки письменників УРСР. Багато її віршів покладено на музику.

20

20 (1848) — 175 років тому народився **Михайло Ромуальдович Завадський** (1848-1926), педагог. Закінчив історико-філологічний факультет Новоросійського університету в Одесі (1871). **З 1871 по 1883 працював у Єлисаветграді, директор ЄЗРУ (1873-1882). Перетворив реальну гімназію на один з кращих навчальних закладів Росії з гуманітарним ухилом. Запросив до викладання чудових педагогів: П.О.**

Крестоносцева (засновника ВРК), Р.М. Пржшиховського (фундатора метеорологічної станції), В.М. Ястребова (організатора музею в училищі), Г.Я. Близніна та ін. Після раптової смерті в Єлисаветграді (1876) свого вчителя, професора В.І. Григоровича, виступив ініціатором спорудження пам'ятника на його могилі (1892). Автор підручника з російської словесності для реальних училищ, видрукованого в Єлисаветграді. З 10 березня 1881 по січень 1883 двічі на місяць видавав у Єлисаветграді журнал «Педагогический вестник», перший у Росії часопис, незалежний від Міністерства народної освіти. У 1882 «за погляди, не сумісні з діяльністю Міністерства», його не затвердили на посаді директора ЄЗРУ. Один з учнів, Євген Чикаленко, згадує: «Це був чоловік видатного розуму і неабиякий педагог: він зумів поставити себе так, що всі учні визнавали його безапеляційний авторитет; він володів розумами й серцями всіх...» Згодом працював директором Сімферопольської гімназії, попечителем Кавказького навчального округу (уклав перші мінгрельський та абхазький букварі), став сенатором. **Дочка Віра Михайлівна Завадська — художниця (відвідувала ВРК при ЄЗРУ, закінчила Одеське художнє училище). Написала зокрема портрет батька, який зберігається в обласному художньому музеї.**

Син Олександр Михайлович Завадський (14.01.1879 – 1951 у Єлисаветграді) – зоолог. Закінчив Новоросійський університет. Працював викладачем у Кишиневі, був магістром зоології. У радянські часи – професор Кишинівського університету. Автор більше 100 наукових праць.

22 (1948) – 75 років тому народився (с. Олексіївка Олександрійського району – нині не існує, зняте з обліку)

Микола Іванович Панасюк, художник (графік і живописець, мініатюрист). До 1965 навчався в Добродіївській СШ Олександрійського району. У 1966 з відзнакою закінчив профтехучилище в Олександрії за фахом – електрик. У 1974 закінчив Одеське художнє училище, у 1986 – факультет станкової графіки Харківського художньо-промислового інституту. З 1974 по 1976 працював учителем малювання і креслення у Закарпатській області. З 1977 по 1981 викладав у Старокостянтинівській дитячій художній школі. У 1986-1999 викладав у Чебоксарському художньому училищі та на художньо-графічному факультеті Чувашського державного педагогічного інституту Російської Федерації. З 2000 живе і працює у м. Кам'янці-Подільському Хмельницької області. З 1974 – учасник республіканських, всеросійських та міжнародних виставок (понад 20). Твори зберігаються у музеях (зокрема в Олександрійському краєзнавчому музеї) та приватних колекціях. Влаштовано 15 персональних виставок. Основні твори: «Диво Всесвіту» (1999), «Грицю, Грицю, до роботи...» (1999), «Через дорогу там дівча живе...» (2000), «Мудрість природи» (2000). Член Співки художників Росії (1992). Член Національної спілки художників України (2003).

22

22 (1993) – 30 років тому народився (м. Олександрія) Ігор Вікторович Константінов (1993-2016), герой АТО. Закінчив Олександрійський політехнічний коледж, після чого пішов в армію. Автор та виконавець пісень у стилі реп, учасник реп-клубу при БК «Світлопільський», член поетичного клубу «Джерело». Активний учасник козацького руху, член громадської організації «Козацький звичай».

14.02.2014 уклав контракт на військову службу: механік-водій БМП 54-ї окремої механізованої бригади. З квітня 2014 перебував у зоні АТО. Брав участь у боях за Слов'янськ та під Іловайськом. Загинув 23.01.2016 в м. Попасна Луганської області. **Похований на центральному кладовищі м. Олександрія.** Нагороджений (посмертно) медаллю «Захиснику Вітчизни» (2016).

22

24 (1948) – 75 років тому народився (м. Чигирин) Микола Михайлович Ковальчук (1948-2021), економіст, лісівник, державний діяч. Чигирин на час його народження входив до складу Кіровоградської області. Закінчив із золотою медаллю

24

Дерівську СШ в Онуфріївському районі, лісгосподарський факультет Української сільськогосподарської академії з відзнакою (1971), **Кіровоградський державний технічний університет (2002, магістр фінансів)**. Більше 30 років віддав лісовій галузі. З 1977 по 1997 – директор Дніпропетровського держлісгоспу. У 1997-1999 – генеральний директор ДЛГО «Кіровоградліс». З 1999 по 2005 – заступник голови Кіровоградської облдержадміністрації.

Під його керівництвом створено понад 20 тисяч гектарів лісових насаджень у Дніпропетровській та Кіровоградській областях. Автор багатьох статей з питань лісництва, економіки та фінансів. **Один з авторів стратегії економічного і соціального розвитку Кіровоградщини до 2015. Ініціатор видання та один з авторів книги «Степ і ліс. Минуле і сучасне лісівників Кіровоградщини» (2004). Депутат місцевих рад усіх 5 скликань. З 2010 по 2014 – голова Кіровоградської обласної ради. Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (2005).**

24

24 (1948) – 75 років тому народився (сmt Вільшанка) Борис Михайлович Жебровський, педагог. У 1972 здобув вищу освіту, захистивши диплом на кафедрі історії Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова. Тривалий час працював на Уралі. Повернувшись в Україну, вчителював. З 1996 по 2005 – начальник Головного управління освіти Київської міської

державної адміністрації. **З 2005 по 2007 – перший заступник міністра освіти України Станіслава Ніколасенка (уродженця Кіровоградщини)**. З 2008 по 2009 працював в апараті Верховної Ради України. З 2013 – заступник міністра освіти і науки України. Ним започатковано понад 200 педагогічних інновацій, багато з яких були першими не лише в Україні, а й у Європі. Сповідує «дитиноцентризм», пропагує права дітей, їхню свободу, дисципліну та самостійність. Президент Міжнародного педагогічного клубу європейських столиць, до складу якого входять 32 столиці Європи (з 1999). Президент Всеукраїнської асоціації Монтесорі-вчителів України (з 2002). Впроваджує принципи індивідуального навчання (у Києві та Одесі діють експериментальні школи, де скасовано класно-урочну систему Яна Коменського). Жебровського вважають хрещеним батьком сучасного учнівського самоврядування. Кандидат педагогічних наук України. Автор книжки роздумів «Сам собі думаю», в якій тезисно викладено думки про вчителя, школу, дошкільну освіту, а також настанови батькам. Заслужений працівник народної освіти України (1998).

26 (1948) – 75 років тому народився (сmt Компаніївка) Юрій Олександрович Косін, фотохудожник, викладач, мандрівник. У 1974 закінчив Київський

політехнічний інститут, у 1988 – Київський інститут журналістської майстерності. Живе та працює в місті Ірпіні Київської області. Починаючи з 1987 ним було проведено більш ніж 40 персональних виставок в Україні та за кордоном: Латвія, Бельгія, Велика Британія, Німеччина, Ізраїль, Польща, США, Росія. Велика кількість праць входить до приватних колекцій багатьох країн світу (Швейцарії, США, Німеччини, Росії, Ізраїлю, Франції, Бельгії, Голландії, Польщі), а також зберігаються у Фонді фотографії (Москва), у Музеї фотографії (Рига), у Ланкастерському університеті (Велика Британія), в Національному музеї історії України. Понад 20 років займається кураторською діяльністю з організації виставок фотохудожників України. Основний акцент у творах направлений саме на художню сторону фотографії. Розробив власний творчий метод, своєрідну авторську мову фотографії, який був названий «трансгресією». Він базується, з одного боку, на світосприйнятті митця, а з іншого – на відповідній обробці фотоматеріалу. Викладач і куратор Незалежної української академії мистецтв. Організатор і куратор фотогалереї «Ексар» (Україна), член Союзу Kulturforum (Німеччина), член художньої майстерні «KulturwerkstattTrier» (Німеччина). Постійний учасник телевізійної передачі «Своїми очима» на українському телебаченні, яка присвячена мандрівкам.

26

27 (1983) — 40 років тому народився (м. Кіровоград) Федір Анатолійович Романов (1983-2014), герой АТО. **Закінчив у Кіровограді ЗШ № 24, ПТУ № 2**, працював слюсарем, пройшов строкову службу в лавах ЗСУ (2002-2004). **Випускник Кіровоградського медичного коледжу імені В. Мухіна (2010). До служби в складі ЗСУ проживав у місті Кіровограді та працював на станції швидкої медичної допомоги.** Мобілізований у квітні 2014-го, фельдшер госпітального відділення медичної роти 93-ї бригади, старший солдат Збройних сил України. Загинув 19.08.2014 внаслідок обстрілу українських військ поблизу Іловайська під час виходу з оточення на дорозі біля села Новокатеринівка. Біля фельдшерів вибухнув снаряд. Побратима Степана сильно пошматувало, Федір постраждав менше, тому до останнього тягнув друга на собі. Коли їх оточили росіяни, Романов підірвав гранату. Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2014). **Похований у Кіровограді, на Алеї Слави Рівненського кладовища. На честь Федора Романова в Кіровограді переіменовано вулицю Слави (2016).**

27

28 (1883) — 140 років тому народився (Грінвіч, штат Огайо) Альберт Рис Вільямс (1883-1962), американський публіцист і журналіст, очевидець й учасник Жовтневої революції 1917 року. Приятель Джона Ріда, автора знаменитої

28

книжки про більшовицьку революцію «10 днів, що потрясли світ». Своєю чергою, написав не менш відому книжку «Путешествие в революцию. Россия в огне Гражданской войны. 1917-1918», яка перекладена багатьма мовами світу. *Особисто знав Троцького, Зінов'єва, братів Гумберг, Мельничанського та інших уродженців Єлисаветградського повіту, творців більшовицької революції. 16.08.1917 приїздив у Єлисаветград у супроводі Алекса Гумберга, відвідав редакцію газети «Известия Єлисаветградского Совета рабочих, солдатских и крестьянских депутатов». У своїй головній книжці «Путешествие в революцию. Россия в огне гражданской войны. 1917-1918» відзначає: «И вновь я открыл для себя деревню, на этот раз Єлисаветград, откуда родом был Гумберг, которая была на обочине кипящего революционного котла, но все же постепенно пробуждалась».*

28

28 (1933) — 90 років тому народився (с. Щасливе Олександрійського району) **Олексій Феодосійович Гавриленко**, лікар. Працював директором Львівського НДІ туберкульозу (1979-1983), завідувачем Львівського обласного відділу охорони здоров'я (1983-1988), директором Ятинського НДІ кліматотерапії туберкульозу (1988-1992), головним спеціалістом Наукового центру радіаційної медицини АМНУ (1993-1994). Доктор медичних наук (1985), професор (1990). Автор понад 100 наукових праць. Співатор Соціального кодексу України (1998). З 1995 — завідувач кафедри безпеки життєдіяльності Київського національного лінгвістичного університету та провідний спеціаліст з клінічної психології Інституту післядипломної освіти Київського університету. Академік Міжнародної Академії безпеки життєдіяльності (2003).

28

28 (1943) — 80 років тому народився (с. Завадівка поблизу Кіровограда) **Михайло Йосипович Костенко**, художник. Закінчив Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва (1977). Педагогі з фаху — В. Борисенко, В. Перепада. Працює в галузі декоративного та монументального мистецтва (кераміка). Основні твори: керамічне панно «Дума про Степана Разіна» (1981), «Вікопомні Віхи» (1983), «Хвала рукам, що пахнуть хлібом» (1985), «Величальна пісня» (1987). Член Національної спілки художників України (1985).

29 (1948) — 75 років тому народилася (с. Димине Маловисківського району) **Валентина Фоківна Кондратенко-Процун**, поетеса. **Закінчила**

Маловисківську СШ №3, філологічний факультет Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О.С. Пушкіна. Тривалий час вчителювала в Світловодському районі. Нині живе і працює в селі Олексіївці Добровеличківського району, керівник фольклорного гурту «Дивоцвіт», виконавиця власних і народних пісень. Автор поетичних збірок: «Цвіте мій терновий, запізнілий», «Золотої осені коралі», «Райські яблука у пелені», «Між радістю і плачем», «Доля на осінньому балу», «Любов – криниця», «Нате й мій глек на капусту, щоб і я була Химка», «Борщ із сонця й літа», «Магдаліна». Член Національної спілки письменників України (2017). *Лауреат обласної літературної премії імені Євгена Маланюка (2016).*

29

30 (1928) — 95 років тому народився **Юрій Зіновійович Круть**, фольклорист, етнограф, мовознавець, перекладач. У 1948 вступив на відділення славістики Львівського університету ім. І.Я. Франка. Через рік був засуджений за «антирадянську агітацію», у 1953 звільнений зі зняттям судимості. Потім поновився в університеті, навчання завершив у 1957. **З 1967 по 1975 — науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та літературознавства ім. М.Т. Рильського АН УРСР. З 1975 по 2004 працював у Кіровоградському державному педагогічному інституті імені О.С. Пушкіна (нині КДПУ імені В.К. Винниченка).** Кандидат філологічних наук (1967), доцент. Автор наукових досліджень з фольклору та етнографії слов'ян: «Живварські пісні» (1971), «Хліборобська обрядова поезія слов'ян» (1973), «Інтернаціональне у сучасному слов'янському фольклорі» (1977) та ін. Готував статті до «Української літературної енциклопедії» (1988-1993). Написав брошуру «Деякі питання культури мови й етикету спілкування» та інші праці. Переклав з чеської мови твори Божени Немцовой «Дика Бара» (1970) та зі словацької – Андрея Гімавки «Семеро» (1975). Його ім'я внесене Кембриджським бібліографічним центром (Англія) до енциклопедії «Вчені світу». Всеукраїнським товариством «Просвіта» нагороджений медаллю «Будівничий України». Заслужений працівник освіти України (1999).

30

30 (1958) — 65 років тому народився (с. Водяне Добровеличківського р-ну) **Сергій Іванович Шевченко** (1958-2015), історик, архівіст, краєзнавець, педагог. У 1981 закінчив історичний факультет Київського університету ім. Т.Г. Шевченка. **З 1983 по 1991 працював директором Державного архіву Кіровоградської області (ДАКО). Очолював обласну філію Спілки архівістів України. З 1991 — на викладацькій роботі в КДПУ**

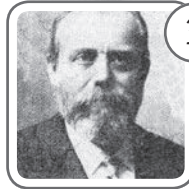
30

ім. В.К. Винниченка. Кандидат історичних наук (1997), доцент кафедри всевітньої історії. Автор сотень статей історико-краєзнавчої тематики в кіровоградських часописах. Автор книжок: «Кіровоградщина – козацький край» (2001), «Українська доля Нової Сербії» (2004), «На пограниччі культур: Кіровоградщина-Польща в літературних зв'язках XIX – поч. XXст.» (2004), «Старі стіни: Єлисаветградська громадська жіноча гімназія. 1860-1920 рр.» (2007), «Шульгини: інгульська сторінка» (2013), «Кавалерія: від Єлисаветградського офіцерського училища до Української кіннотної військової школи імені Будьонного. 1850-1930» (2015), «Кобзар і Кіровоградщина» (2016, посмертно) та ін. У 2016 в ДАКО сформовано особовий фонд Сергія Шевченка. У 2017 ОУНБ імені Дмитра Чижевського видано бібліографічний покажчик «Сергій Шевченко: історик, педагог, краєзнавець». **Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (1996).**

ЖОВТЕНЬ

3 (1863) — 160 років тому народився (с. Секретарівка Олександрійського повіту) **Іван Костянтинович**

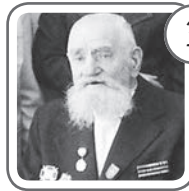
Чижевський (1863-1923), земський діяч, астроном, батько **Дмитра Чижевського**. Закінчив Псковський кадетський корпус і артилерійську академію. Служив у Кронштадтській фортечній артилерії. Викладав там фізику і математику. У 1889 одружився з **М.Д.Сршовою**, студенткою Академії мистецтв. За участь у народницькому гурткові перебував на засланні у Вологді. **У лютому 1892 повернувся в Олександрійський повіт під нагляд поліції. З 1898 по 1908 – дійсний член земської управи, завідував земськими школами. Їхня кількість з 1901 по 1912 подвоїлася і складала 183, не рахуючи 117 церковних.** У 1903 в «Сборнике Херсонского земства» надрукував «Отчет о командировке на выставку по народному образованию при Курской губернской земской управе». Захоплювався астрономією, був членом Російського товариства «Мироведения», французького Астрономічного товариства. В «Известиях Русского Общества любителей мироведения» у 1913-1917 надруковано 14 статей. **Після революції 1917 був директором семирічної школи, викладав математику в Олександрійському сільськогосподарському технікумі.**

3

3 (1918) — 105 років тому народився (сmt Нова Прага Олександрійського району) **Федір Миколайович**

Плотнір (1918-2011), краєзнавець. Учасник II Світової війни, закінчив військове училище, офіцер, в'язень концтабору Бухенвальд. У 70-ті роки XX століття допоміг досліднику української культури Григорію Нудзьзі встановити місцезнаходження хутора Припутні, де жив і помер легендарний автор всесвітньо відомої пісні «Їхав козак за Дунай» Семен Климовський (поблизу села Мошорине Знамянського району). Невтомний дослідник історії рідного селища. Домігся упорядкування пам'ятного знака на честь військових маневрів 1888 під Новою Прагою (архітектор О. Бернардацці), на свої кошти встановив обеліск на місці розстрілу новопразьких євреїв під час II Світової війни. За отримані від ФРН «остарбайтерські» гроші перевидав та розповсюдив серед бібліотек області книжку Г. Нудьги «Козак. Філософ. Поет», підготував та видав свої краєзнавчі розвідки «Петриківські бувальщини», «Новопразький літописець». Зібрав колекцію екслібрисів шевченківської тематики. **Лауреат обласної премії імені Володимира Астребова.**

3

3 (1928) — 95 років тому народився (м. Зінов'євськ) **Володимир Петрович Шурапов** (1928-2021), поет, прозаїк, театрознавець. Закінчив історичний

3

факультет Одеського університету (1962). *Працював журналістом (1962-1968), старшим редактором обласної студії телебачення (1968-1974), помічником голови обласної ради народних депутатів (1974-1991). З 1993 – керівник літературно-драматичної частини обласного музично-драматичного театру ім. М.Л. Кропивницького, дослідник його історії.* Автор понад 20 статей про видатних діячів театрального мистецтва нашого краю для Енциклопедії сучасної України. Автор збірки поезій «Мої лелеки» (1984); збірки пісень та романсів «Симфонія душі» (1997), «Минута грез» (2000) та ін.; театрознавчих праць «Театр Марка Кропивницького: минуле і сучасне» (2001), «Театру Марка Кропивницького – 120» (2002), «Про що мовчить сцена...» (2002), «Єлисаветградський Сусанін» (у співавт. з Р. Федосеєвою, 2003), «Синьйор Монтеккі» (2003), «Мельпомени рік благословенний, або Знак долі» (2004), «Земний уклін тобі, солдате...» (у співавт. з Р. Федосеєвою, 2005), поеми-спогаду «Як нам болить за тебе, Україно...» (2008) та ін. Автор текстів понад 120 пісень. *Лауреат обласної красназвочі премії імені Володимира Ястребова (2002). Лауреат обласної журналістської премії (2004). Лауреат обласної літературної премії імені Євгена Маланюка.*

8

8 (1938) — 85 років тому народився (с. Вітрівка Новогеоргіївського району, затоплене Кременчуцьким водосховищем) **Олександр Михайлович Заболотний**, графік і живописець. У 1972 закінчив Український поліграфічний інститут ім. І. Федорова. Педагоги з фаху – В. Овчинников, В. Савинов. Працює в галузі станкової графіки, живопису. Основні твори: «Моє дитинство» (1985); «Гопак» серії «Вечорниці» (1989); «Мелодії життя» (1998); «Натюрморт «Квіти» (1998); «Весняні квіти» (2007). Член Національної спілки художників України (1989).

10

10 (1958) — 65 років тому народився (м. Бобринець) **Валерій Васильович Галан**, спортсмен, тренер. Закінчив Владивостоцьке морехідне училище, Одеську юридичну академію, Харківський державний університет фізичної культури. Майстер спорту міжнародного класу з карате. Чотириразовий чемпіон Європи, виступав під прізвиськом свого чеського учня Знаменечка (у ті часи карате в

СРСР було забороненим видом спорту). Пізніше під власним прізвиськом посідав на чемпіонаті Європи II та III місця. Підготував близько 30 переможців чемпіонатів Європи й світу. Організував й очолив Міжнародну та Всеукраїнську федерацію карате-до, яка має 18 філій у країнах Європи. Разом з компаньйонами

побудував сучасний туркомплекс «**Легенда Карпат**» в Івано-Франківській області. Тренер збірної України з карате (з 1993). Заслужений тренер України.

12 (1903) — 120 років тому народився (м. Єлисаветград)

Валерій Олександрович Тарковський (1903-1919),

старший брат поета Арсенія Тарковського. Син учительки Марії Данилівни Рачковської та колишнього народо-вольця Олександра Карловича Тарковського. Хрещений в Успенському соборі. Був справжнім вундеркіндом. Уже в 7 років писав маленькі повісті, оформлював музику на домашніх концертах, захоплювався астрономією. У 13 років видавав рукописний журнал «Осенние мысли». *Став активним учасником революційних подій в Єлисаветграді.*

У 1917 був спочатку в лавах есерів, потім вступив до української Конфедерації анархістів «Набат». Під різними псевдонімами (один з них «Кід») писав полум'яні вірші й статті. Організував гурток революціонерів-анархістів. Загинув у бою з григор'євцями на підступах до Єлисаветграда.

В одному з кращих віршів «Еще в ушах стоит и гром и звон...», присвяченому братові Валерію, Арсеній Тарковський згадує:

*Мы оба (в летних шляпах на резинке
В сандалиях, в матросках с якорями)
Еще не знаем, кто из нас в живых
Останется, кого из нас убьют...*

12

14 (1918) — 105 років тому народилася (м. Знам'янка)

Марія Савівна Білоус-Гарасевич (1918-2004), літературознавець.

Навчалася в 1-й середній школі ім. К. Маркса.

Закінчила філологічний факультет Київського університету (1941). Після Другої світової війни перебувала в еміграції, жила і працювала в США. Авторка понад 150 праць у царині літературознавства. Досліджувала творчість Т. Шевченка, І. Франка, М. Вовчка, М. Коцюбинського, У. Самчука, Б. Лепкого, Д. Стейнбека та багатьох інших. Літературознавці діаспори називають її майстром літературного портрета. *Книжку вибраних літературознавчих праць «Ми не розлучалися з тобою, Україно» подарувала Кіровоградському державному педагогічному університету імені Володимира Винниченка.*

Одна з організаторів літературно-громадського життя української діаспори. Після проголошення незалежності Української держави організувала та очолила «Комітет сприяння демократичній пресі в Україні».

14

14 (1993) — 30 років тому народився (с. Свірневе Голованівського району)

Михайло Васильович Крегул (1993-2015), *герой АТО. Після закінчення 9-го*

14

класу вступив до Голованівського ПТУ № 38, здобув спеціальність «водій-електрик». 31.10.2011 був мобілізований у 34-й батальйон територіальної оборони Збройних сил України. Служив у льотному війську водієм. Загинув 11.07.2015 під час виконання бойового завдання в ході проведення АТО, підірвався на протитанковому фугасі під м. Горлівка Донецької області. **Похований на кладовищі в селі Свірневе Голованівського району. На фасаді Свірневської ЗШ встановлено меморіальну дошку.** Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2015).

16

16 (1938) — 85 років тому народився (*Велика Виска Маловисківського району*) **Кім Степанович Богдан**, фахівець у галузі електромеханіки. У 1960 закінчив Київський політехнічний інститут. З 1960 працює в Інституті ливарного виробництва (нині Фізико-технологічний інститут металів та сплавів НАНУ): старший науковий співробітник відділу автоматизації. Доктор технічних наук (2000). Автор багатьох наукових праць.

17

17 (1898) — 125 років тому народився (*с. Високі Байраки Кіровоградського району*) **Сергій Тарасович Карін-Даниленко** (справжнє прізвище **Даниленко**) (1898-1985), співробітник радянських спецслужб, письменник. **Закінчив Єлисаветградське комерційне училище (1919), навчався в Київському університеті.** Спочатку брав участь у національно-визвольних змаганнях на боці УНР, під час німецької окупації зблизився з більшовиками, став суперагентом ЧК. У 1921 був відправлений за кордон до отамана Ю. Тютюнника, якого переконав у готовності України до повстання. Отамана було схоплено відразу після переходу кордону. У 1937 репресований за «контрреволюційну діяльність», витримав усі торттури, винним себе не визнав. Згодом реабілітований. У 1969-1972 опублікував книжки: «Час розплати», «Дорогою ганьби і зради», «Уніати» та ін. Включений до Енциклопедії найвидатніших співробітників радянських спецслужб, виданої в Москві.

20

20 (1943) — 80 років тому народився (*с. Надлак Новоархангельського р-ну*) **Дмитро Іванович Танський**, поет і журналіст (1943-2021). **У 1971 закінчив філологічний факультет Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О.С. Пушкіна.** За фахом – вчитель російської мови та літератури. Автор 5 збірок гумору та лірики: «Цибуля і секс», «Знахарі з-під

колодки», «Танці на узліссі» та «Журавлиний обрій», «Де відкривається душа». Його вірші, покладені на музику кіровоградськими композиторами, неодноразово відзначалися на обласних та всеукраїнських конкурсах-фестивалях вокально-хорового співу.

22 (1838) — 185 років тому народився (м. Санкт-Петербург)

Гаврило Якович Близнін (1838-1901), педагог.

Закінчив Рішельєвський ліцей в Одесі, продовжив навчання в Парижі. Після повернення починає викладацьку діяльність в Одеському комерційному училищі (1865-1868). **З 1870 і до кінця життя (понад 30 років!) викладав в**

Єлисаветградському земському реальному училищі природничі науки та хімію, завідував кабінетом природознавства; був головою Товариства охорони народного здоров'я.

Один з фундаторів та перших директорів Єлисаветградської громадської бібліотеки (з 1897). Понад чверть століття керував метеостанцією ЄЗРУ (з 1882). На Всеросійській художньо-промисловій виставці 1896 у Нижньому Новгороді удостоєний Диплому першого розряду «за зразкову метеостанцію та важливі для сільського господарства дослідження».

Учні під керівництвом завідувача виготовили велику географічну карту вологості ґрунту для Московської сільськогосподарської виставки 1895. Кореспондент Головної фізичної обсерваторії АН (1885). Почесний член товариства природодослідників при Новоросійському університеті (1886). Нагороди: золота медаль за атлас метеорологічних таблиць від Херсонської сільськогосподарської і промислової виставки (1890), срібна медаль від Московського сільськогосподарського товариства (1895). Автор книжок: «Влажность почвы в лесу и в поле», «К вопросу о народных приметах», «Исследования о хлебом жуке».

Зібрав перший гербарій (250 видів). Заклав власний оцтовий завод, відзначений у 1891 бронзовою медаллю Міністерства фінансів Росії та малою золотою медаллю Вільного економічного товариства. На смерть відгукнувся телеграмою **М.Р. Завадський**, попечитель Кавказького навчального округу, колишній директор **ЄЗРУ: «Опечален смертию Гаврила Яковлевича! Мир праху твоему, дорогой товарищ, честный работник, добрый наставник юношей и детей! Молю Господа, да водворит он душу скончавшегося в места светлые, места покойные».**

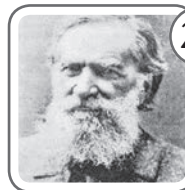
Після смерті завідувача метеостанції видано книгу «Памяти Г.Я. Близнаина» (Єлисаветград, 1902), засновано стипендії Близнаина для трьох кращих учнів реального училища.

22 (1898) — 125 років тому народився (м. Єлисаветград)

Олександр Григорович Лемберг (1898-1974), кінооператор.

У кіно – з 1914. З 1916 – оператор ігрових фільмів (спільно з батьком).

Під час першої світової війни – фронтовий оператор. Знімав хроніку громадян-

22

22

ської війни, відомий зйомками В.І. Леніна. Вперше зняв його у квітні 1917 під час його виступу з балкону особняка Кшесинської з «квітневими тезами». Зняв виступи Леніна: 1 травня 1917 на мітингу на Марсовому полі, 7 листопада 1917 – на Червоній площі, 5 грудня 1917 – на Всеросійському з'їзді Рад. Брав участь разом з іншим уродженцем Єлисаветграда О. Разумним у зйомках похорону Леніна (грудень 1924). Фронтowa хроніка О. Лемберга часів громадянської війни увійшла до фільмів «Оборона Царицына» та «XI армия» (1919). У 1919-1920 залучався до роботи на агітпароплаві йс агітпоїзді ВЦВК. Входив у групу «кінооків» під керівництвом геніального кінодокументаліста Д. Вертова, брав участь у зйомках фільму «Шоста частина світу» (1926). Оператор-постановник художніх фільмів: «Трагедия Евлампия Чиркина» (1925), «Когда пробуждаются мертвые» (1926), «Машинист Ухтомский» (1926), «На рельсах» (1927). У 1938-1941 – оператор і фотокореспондент на Виставці досягнень народного господарства СРСР. Як актор знявся у фільмах «Тобаго меняет курс» (1965) та «Исход» (1967).

26

26 (1848) – 175 років тому народився (м. Полтава) **Дмитро Іванович Маркович** (1848-1920), юрист, історик, державний і громадський діяч, белетрист; небіж фольклористата етнографа Опанаса Марковича, чоловіка письменниці Марії Вілінської (псевдонім Марко Вовчок). Навчався в Новгород-Сіверській (з 1859) та Вологодській гімназіях. Закінчив юридичний факультет Новоросійського університету в Одесі (1873). Працював слідчим у Кишинівському повіті. **Займав у Єлисаветграді посаду товарища прокурора, був учасником єлисаветградського гуртка «Громада» О. Михалевича. Після арешту гуртківців упорядкував та видав у Петербурзі (1886) літературний альманах «Степ», підготовлений єлисаветградськими літераторами.** Представлений у ньому п'ятьма оповіданнями: «Из уголовного», «Иван с Буджака», «Два платочки», «Шматок», «Омелько каторжний». З 1917 – діяч УНР, генеральний прокурор; з грудня 1917 – генеральний суддя Генерального суду УНР, а з 29.04.1918 – прокурор Генерального суду, з липня 1918 – сенатор Української Держави.

26

26 (1883) – 140 років тому народилася (м. Шпола, Черкаської області) **Леоніда Миколаївна Балановська** (1883-1960), оперна співачка (сопрано), **онука настоятеля Єлисаветградського собору І. Левицького.** Навчалася в приватній гімназії Єфимовської в Єлисаветграді. Закінчила в 1906 Петербурзьку консерваторію. 1906-1908 – солістка Київської російської опери, 1908-1919 та 1925-1926 – Великого театру (Москва), 1926-1933 – Харківського театру опери та балету. У 1927-1933 – викладач

Харківського музично-драматичного інституту. З 1941 – професор Московської консерваторії. Була членом музично-драматичного товариства «Кобзар» у Москві (1909-1912). *Неодноразово виступала у Єлисаветграді. 1918 разом з К. Шимановським брала участь в організації музичного життя міста. Чоловік – відомий театральний діяч Іван Екскузович (1882-1942) – також уродженець Єлисаветградщини.*

27 (1888) – 135 років тому народився (м. Гуляй-Поле) **Нестор Іванович Махно** (1888-1934), один з лідерів анархістського руху в Україні. *Був одружений з уродженкою с. Піщаний Брід Добровеличківського району Г.А. Кузьменко. Вів бойові дії на території сучасної Кіровоградщини. Зокрема 27.09.1919 під Перегонівкою (Голованівський район) здобув зі своїм військом найвизначнішу перемогу над денікінською армією (понад 18 тисяч убитих, 5 тисяч полонених – 15 відсотків особистого складу Добровольчої армії). 27.07.1919 у с. Сентовому (Родниківці) Олександрівського району підступно убив отамана М. Григор'єва. Помер у Парижі, урну з прахом замуровано в стіні комунарів на кладовищі Пер-Лашез.*

27

27 (1938) – 85 років тому народилася (м. Знам'янка) **Неоніла Миколаївна Білецька-Бугайова**, актриса. Представниця великої акторської династії Білецьких-Носсер (бабуся, батьки, сестра, чоловік, діти й онуки). *Уперше вийшла на сцену в Кіровограді в театрі ім. Кропивницького в 7-річному віці з лялькою без ручки і промовила свою найпершу акторську фразу: «У неї німець руку відірвав...», працювала в цьому театрі з 1956 по 1959. У 1965 закінчила Державний інститут театрального мистецтва ім. А.В. Луначарського в Москві. Служила в театрах Донецька та Маріуполя (1959-1980). З 1980 – у Київському академічному театрі драми і комедії на лівому березі Дніпра. Ролі: Параска «97» Куліша, Олена «Голубі олені» Коломійця, Женя Комелькова «А зорі тут тихі» Васильєва, Б'янка «Приборкання непокірної» Шекспіра та ін. Знялася в 26 кінострічках і серіалах. Двічі лауреат театральної премії «Київська пектораль» (2003, 2013). Народна артистка України (1978).*

27

27 (1943) – 80 років тому народився (Закарпаття) **Йосип Тереля** (1943-2009), містик, в'язень совісті (греко-католик), пророк та ясновидець. *У Кіровоградському обласному державному архіві зберігається 5 томів справи Терелі. З 1966 року відбував семирічне покарання в Кіровоградській ВТК-6. У 1967 разом з Алімом Сайфутдіновим виготовляв у зоні листів-*

27

ки антирадянського змісту, які були через вільнонайманих працівників направлені на 17 адрес (газети «Кіровоградська правда» і «Молодий комунар», бібліотека ім. Гайдара, обком і міськком партії, райком комсомолу та ін.). За це Кіровоградський обласний суд присудив Терелі 8 років ВТК особливого режиму. А загалом у радянських в'язницях і таборах Тереля провів 23 роки за те, що був активістом українського католицького правозахисного руху: 9 – в одиночці, у повністю містичний спосіб здійснив 9 успішних втеч. Про нього написано бестселер Майка Брауна «Труба Гавриїла». Папа Римський Іван Павло II провів з українським пророком 36 аудієнцій. Автор книжок: «Свідок» (1991), «Чорне і біле» (1993), «Царство Духу» (1994), «Явління Господа» (2002). Помер на вимушеній еміграції в Канаді, похований на батьківщині.

28

28 (1903) – 120 років тому народився (с. Розношенське Ульяновського, нині Благовіщенського району) **Микола Каленикович Бойчук** (1903-1967), мовознавець. Закінчив Одеський інститут народної освіти (1925) та Одеський педагогічний інститут (1935). Був завідувачем кафедр української мови педагогічних інститутів в Одесі (1938-1943), Львові (1945-1948). З 1948 – доцент кафедри української мови Київського педагогічного інституту. Одночасно працював у Львівському відділі Інституту мовознавства АН УРСР (1946-1947). Досліджував історію старослов'янської мови, історію української мови. Автор підручників (у співавт.): «Історична граматики української мови» (1957), «Порівняльна граматики української і російської мов» (1957).

30

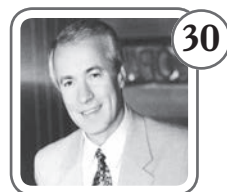
30 (1938) – 85 років тому народилася (с. Червонокам'янка Олександрійського району) **Світлана Панасівна Логачевська**, педагог. Закінчила Піщанобрідську СШ (1953), Олександрійський педагогічний технікум (1957), факультет педагогіки і методики початкового навчання Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О.С. Пушкіна (1969).

Педагогічну діяльність почала в Добронадіївській СШ Олександрійського району (1957). З 1968 працює в Балахівській школі-інтернаті Петрівського району, після її закриття – учителем початкових класів Балахівської ЗШ I-III ст. Кандидат педагогічних наук (1998), доцент. Розробила програму авторських курсів з проблеми «Диференційований підхід до навчальної діяльності молодших школярів в умовах масової школи». Автор 25 навчально-методичних посібників для вчителів та учнів початкових класів. За 55 років творчої діяльності провела понад 250 семінарів та авторських курсів у всіх куточках України. 35 учнів стали вчи-

телями. Лауреат обласної педагогічної премії імені Василя Сухомлинського. Заслужений учитель України (1976).

30 (1958) — 65 років тому народився (с. Тарасівка Олександрівського району) **Василь Іванович Бирзул**,

журналіст. Закінчив Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка (1980). Працював у редакції інформації Українського радіо (програма «Промінь»), спеціальним кореспондентом «Останніх вістей» (з 1981). З перших днів Чорнобильської катастрофи впродовж року розповідав про хід рятувальних робіт (1986-1987). З 1994 – ведучий інформаційних програм Українського телебачення. Вів репортажі з гарячих точок: Косово, Південний Ліван, Сьєрра-Леоне. Був віцепрезидентом Національної телекомпанії «Україна», ведучим інформаційно-аналітичної програми «Панорама». Заслужений журналіст України (2000).

30

ЛИСТОПАД

2

2 (1963) — 60 років тому народився (*м. Знам'янка*) **Петро Іванович Балага** (1963-2016), герой АТО. Після закінчення школи та строкової служби в армії присвятив себе службі в органах внутрішніх справ. **Після закінчення служби працював у таксомоторному парку Кіровограда.** Влітку 2015 добровільно пішов служити до ЗСУ. Старший солдат, командир 1-го відділення 1-го взводу механізованого батальйону 128 окремої гірсько-піхотної бригади. За час проведення антитерористичної операції виконував бойові завдання поблизу населеного пункту Широкий Станично-Луганського району Луганської області, брав участь у боях поблизу населеного пункту Невельське Ясинуватського району Донецької області. За зразкову службу і був нагороджений медаллю «Захисник Вітчизни». 14.03.2016 під час обстрілу між Мар'їнкою та Пискама, обороняючи опорний пункт, загинув від кулі снайпера. **Похований у Кіровограді на Алеї Слави Рівненського кладовища.** Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2016).

6

6 (1788) — 235 років тому народився (*с. Красне Обоянського повіту Курської губернії, нині Белгородської області*) **Михайло Семенович Щепкін** (1788-1863), актор. Мав українське коріння, походив з кріпаків. З 1799 по 1803 навчався в повітових училищах Суджі, Белгорода і Курська. На театральній сцені дебютував у 1803. У 1816 перейшов у харківську трупу І.Ф. Штейна. З 1818 грав у Полтавському театрі. За клопотанням генерал-губернатора Рєпніна в 1882 викуплений на волю із сім'єю за 8 тисяч рублів, зібраних жителями Полтави на кошти від благодійної вистави. **Відвідував Єлисаветград у 1819-1821, виконував роль Виборного у «Наталці Полтавці» І. Котляревського.** Основоположник критичного реалізму в російському та українському театральному мистецтві. З 1824 по 1863 грав у московському Малому театрі в п'єсах російських драматургів, визнаних класикою. Був приятелем Т. Шевченка, блискуче читав зі сцени його поезії. Поет присвятив йому твори: «Чигрине, Чигрине», «Заворожи мені, волхве», «Неофіти»; у 1858 намалював портрет актора.

6 (1968) — 55 років тому народився (*м. Кіровоград*) **Андрій Вікторович Філіппак**, актор театру і кіно. Після закінчення середньої школи в Кіровограді вступив на театральний факультет Саратовської державної консерваторії ім. Л. Собінова. Потім навчався в Ярославському театральному училищі. Закінчив освіту у ВДІКу (майстерня Армена Джигарханяна). Декілька років служив у

театрі під керівництвом свого вчителя Джигарханяна та працював на телебаченні. Вів програми «Раз в неділю» (ТВ-6, РТР) та «Оставайтесь с нами!» (ТВЦ). Знявся в майже 50 фільмах і серіалах. Головні ролі виконав у стрічках: «Збудження (Ідіосинкразія)» (2002) «Любов і золото» (2003), «Зона. Тюремний роман» (2006), «Сторонній» (2008), «Зниклий безвісти» (2009), «Втікач» (2017) та ін.

6

6 (1973) — 50 років тому народився (м. Мала Виска) Сергій Іванович Рубан, художник. У 1995 закінчив Кримське художнє училище ім. М.С. Самокиша, у 2001 – Харківську державну академію дизайну і мистецтв. Учасник багатьох регіональних і всеукраїнських виставок. Викладав на відділенні живопису Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Нині викладач Євпаторійської дитячої художньої школи ім. Ю.В. Волкова. Яскравий представник кримської школи живопису. Улюблені жанри – пейзаж і натюрморт: «В порту» (2004), «Яhti» (2004), «Чайна троянда» (2004), «Бузок» (2004), «Осінь» (2004), «Натюрморт з самоваром», «Натюрморт з хризантемою» (2004), «Натюрморт з кавуном» (2004), «Натюрморт з овочами» (2004) та ін. Член Національної спілки художників України (2008).

6

7 (1923) — 100 років тому народився (м. Новомиргород) Віктор Андрійович Шульга (1923-2005), поет, художник, журналіст. Учасник II Світової війни. *Все життя працював у новомиргородській районній газеті «Червона зірка».* Закінчив два курси Одеського художнього училища (1948). Автор сотень живописних полотен (пейзажів, портретів, натюрмортів, малюнків та акварелей), які зберігаються в кіровоградських музеях та приватних зібраннях. Автор збірки поезій «На тихій пристані» (1995).

7

8 (1818) — 205 років тому народився (м. Утрехт, Голландія) Вільям Корнеліус Верлоп (Вільгельм Карлович Верлон) (1818-1895 в Єлисаветграді), архітектор. *У 1848 відразу після отримання від Петербурзької Академії мистецтв звання вільного художника приїздить в Єлисаветград, де займається проєктуванням ансамблю військового містечка (будівлі юнкерського кавалерійського училища, палацу, штабу, зимового манежу, стрільбища та Покровської церкви).* У його творчості проявились нові для того часу тенденції використання в монументальних спорудах форм неоренесансу і неоросійського стильового напрямку. *Проєктував також в Єлисаветграді*

будівлі присутственных місць (1848-1850), будинок для благородного зібрання на вулиці Петровській (1875) та ін. У 1854 одружився в Єлисаветграді з уродженкою міста Ємілією Ульман (1837-1856). На Озерній балці побудував цегельний завод, яким володів до 1891.

10

10 (1903) — 120 років тому народився (с. Глодоси Новоукраїнського району) **Терень (Терентій) Германович Масенко** (1903-1970), поет. Закінчив Харківський університет (1930). Був на журналістській роботі (часописи «Молодняк», «Перець» та ін.). Друкувався з 1924. Автор 18 поетичних збірок, книжки спогадів «Роман пам'яті» (1970). Вибрані твори виходили у двох томах (1963). **У віршованому романі «Степ» (1968) тепло згадує завідувача Глодоської школи Х.О. Божора.**

11

11 (1868) — 155 років тому народився (м. Херсон) **Олександр Львович Лишневський** (1868-1942), архітектор. Закінчив Санкт-Петербурзьку академію мистецтв. Під час навчання нагороджений медалями: малою срібною (1891), великою срібною (1892), малою золотою (1893). У 1894 отримав звання класного художника. **З 1895 по 1901 працював у Єлисаветграді міським архітектором. За його проєктами в Єлисаветграді наприкінці XIX — початку XX століть споруджені будівлі Хоральної синагоги, громадської жіночої гімназії, «пушкінської школи» (нині Кіровоградська ЗШ № 7) та ін. Коли у Єлисаветградській міській думі деякі гласні піддали Лишневського критиці за приватну практику, на його захист виступили П.Ф. Долинський і П.О. Фірсов, зазначивши: «Со времени вступления в должность городского архитектора г. Лишневского город наш стал поразительно украшаться красивыми и изящными постройками и прочим комфортом». Був членом Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності й ремесел, один із засновників Єлисаветградської громадської бібліотеки (1897).** Згодом працював у Петербурзі, де також здобув визнання, ставши одним з провідних зодчих міста на Неві. Автор багатьох будівель та проєктів у стилі модерну та неокласицизму. Найзнаменитіші з них – «Дом городских присутственных мест» (1906) та згаданий В. Висоцьким в одній з пісень «Дом у Пяти углов» (1914). У радянські часи – активний учасник житлового й шкільного будівництва в Ленінграді, керував майстернею інституту Ленпроект.

11

11 (1913) — 110 років тому народився (м. Єлисаветград) **Борис Якович Котляров** (1913-1982), скрипаль, музикознавець. **У дитинстві в 7-річному віці внаслідок нещасного випадку повністю втратив зір. Мав абсолютний музичний слух.** У 1932 блискуче закінчив Кишинівську консерваторію з

класу скрипки, у 1933 – з класу композиції. З 1933 по 1940 сліпий музикант жив у м. Льежі (Бельгія), удосконалював свою майстерність у місцевій консерваторії. З 1940 по 1948 працював при посольстві СРСР у Великій Британії. З 1950 – викладач історії молдавської і румунської музичної культури в Кишинівській консерваторії. Доктор мистецтвознавства (1971), професор (1974). Автор багатьох праць з музикознавства.

11 (1933) – 90 років тому народився (м. Київ) Залмен Юхимович Філер, математик. Закінчив фізико-математичний факультет Харківського університету. З 1953 – вчителював у школах. З 1960 викладав у Донецькому політехнічному інституті. Кандидат фізико-математичних наук (1966), науковим керівником був академік Ю.О. Митропольський. **З 1989 – професор КДПІ ім. О.С. Пушкіна, доктор технічних наук (1987)**. Фахівець з динаміки вібраційних машин у взаємодії з електродвигунами та технологічними навантаженнями. Як математик займався теорією коливань і диференціальними рівняннями. Має 10 авторських свідоцтв на винаходи, більше 300 публікацій. У 1979 захопився проблемами сонячно-земних зв'язків (послідовник О.Л. Чижевського). Академік Української академії оригінальних ідей (1993). У 2007 під загальною редакцією Філера в Кіровограді видано в перекладі на українську мову працю О.Л. Чижевського «Фізичні фактори історичного розвитку» (1924).

11

13 (1928) – 95 років тому народився (м. Новоукраїнка) Володимир Васильович Бродовий (1928-2009), геолог, геофізик. У 1950 закінчив Київський державний університет. Працював у геофізичних партіях та експедиціях на Алтаї та в Казахстані. У 1966-1975 – начальник відділу рудної геофізики Міністерства геології СРСР. З 1980 – професор кафедри електричних і гравімагнітних методів Московської геологорозвідувальної академії. Доктор геолого-мінералогічних наук. Основні напрями наукової діяльності: геофізичні методи розвідки корисних копалин, мікрогеофізичні дослідження. Обґрунтував напрями розвитку й технологію високоточної магніторозвідки з використанням протонних і квантових магнітометрів. Член-кореспондент РАПН. Автор понад 120 наукових праць, декількох монографій. Лауреат Державної премії СРСР (1970).

13

14 (1943) – 80 років тому народилася (с. Попівка Онуфріївського району) Ніла Валеріївна Крюкова (1943-2018), актриса, майстер художнього слова. Закінчила Київський театральний інститут театального мистецтва ім. І. Карпенка-

14

Карого (1967). У 1967-1968 – актриса Полтавського музично-драматичного театру, 1970-1975 – Київського театру «Слова», з 1975 – Київської консерваторії. 43 роки – майстер художнього слова Національної філармонії України. Знялася у кінофільмах: «На Київському напрямку» (1967), «Пропала грамота» (1972), «Кайдашева сім'я» (1993, баба Параска) та ін. Народна артистка України (1985). Лауреат Державної премії УРСР ім. Т.Г. Шевченка (1989). Нагороджена орденом Ярослава Мудрого V ст. Герой України (2008).

15

15 (1923) – 100 років тому народився (с. Григорівка Компаніївського району) **Степан Ілларіонович Письменний** (1923-2010), графік і живописець. Учасник II Світової війни. У 1949 закінчив Дніпропетровське художнє училище, у 1955 – Харківський державний художній інститут, де навчався в І. Дайца та В. Мироненка. Член Національної спілки художників України з 1958. Проілюстрував близько 30 книжок, автор майже 2 тисяч графічних творів і картин. Учасник понад 70 виставок: обласних, республіканських, всесоюзних і міжнародних. Персональні виставки (1998, 2003, 2010). За ліногравюру «Свої турботи» на Бісенале 1962 в Італії нагороджений золотою медаллю. Основні твори: серія «Донбас» (1960), «Сталінград – 1943» (1962), «Свої турботи» (1962), «Людина та природа» (1974), «Художник та модель» (2001) та ін. Твори знаходяться в 26 художніх музеях та картинних галереях країн СНД, у приватних колекціях Італії, Франції, Німеччини, Японії, США та інших країн. **Остання прижиттєва персональна виставка майстра відбулася в грудні 2010 у Кіровоградському обласному художньому музеї, якому він подарував 50 робіт.**

16

16 (1883) – 140 років тому народився (м. Новогеоргіївськ, Світловодськ) **Михайло Григорович Шуйський** (1883-1953), співак (драматичний баритон) і педагог. Вокальну освіту здобув у Віденській консерваторії (1911). Дебютував на сцені Віденської опери. У 1911-1912 – соліст оперного театру м. Лінц (Австрія). Згодом співав в оперних театрах Катеринослава (1917-1923), Києва (1923-1926), Харкова (1926-1927), Одеси (1931-1932) та Пермі (1933-1949). Серед кращих партій: Остап («Тарас Бульба» М. Лисенка), Онегін, Мазепа (однойменні опери П. Чайковського), Фігаро («Севільський цирульник» Росіні) та ін. Заслужений артист РРФСР (1945).

16 (1948) — 75 років тому народилася (с. *Олександродар* *Миколаївської області*) **Людмила Георгіївна Маковецька-Трофимчук**, співачка (лірико-колоратурне сопрано), актриса. *Дитинство та юність минули в Кіровограді. Навчалася в дитячій музичній школі грі на скрипці, а в 1968 закінчила диригентсько-хорове відділення Кіровоградського музичного училища (клас Семена Дорогого).* У 1974 завершила вокальну освіту в Київській консерваторії. З 1972 – солістка Київського державного театру оперети. Виступає також у дуєті з чоловіком Олександром Трофимчуком (отримали Гран-прі міжнародного конкурсу «Квітнева весна» у м. Пхеньян, 1996). Записали грамплатівки «Як надійшла любов» (1983), «Зорі викупані в щасті» (1987) та компакт-диски «Моя оперета» (2003), «Стежина» (2006), «Люблю тебе я, Україно» (2008), «Пам'ятаємо» (2009). Гастролі в США, Канаді, Італії, Аргентині, Німеччині, Польщі, Югославії, Англії, Австрії, Греції та ін. Кавалер ордена княгині Ольги III (2000) та II (2014) ст. Народна артистка України (1985).

16

16 (1953) — 70 років тому народився (сmt *Лисянка Черкаської області*) **Василь Всеволодович Даценко**, краєзнавець. Закінчив історичний факультет Ужгородського державного університету. *Працював учителем історії в школі с. Копанки Маловисківського району. З 1978 по 2008 - в органах держбезпеки. Нині - начальник відділу взаємодії з правоохоронними органами та оборонної роботи апарату Кіровоградської обласної державної адміністрації.* Автор книжок: «Щоб пам'ятали... Кіровоградщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945» (2009), «Зелена Брама: Возвращение к легенде» (2013), «За те, що євреї... Трагедія Голокосту в межиріччі Південного Бугу та Дніпра» (2015). *Лауреат обласної красзнавчої премії імені Володимира Ястребова (2011).*

16

18 (1888) — 135 років тому народилася (м. *Єлисаветград*) **Мальвіна Асирівна Розенберг** (1888-1965), фізико-хімік. Після закінчення в 1911 Харківського університету працювала в хіміко-бактеріологічному кабінеті університету. У 1917-1920 – асистент кафедри біохімії Вищих жіночих курсів у Катеринославі. З 1920 – асистент кафедри неорганічної хімії Катеринославського інституту народної освіти.

18

Брала участь в організації хімічного факультету Дніпропетровського університету і стала його першим деканом. Доктор хімічних наук (1936), професор (1933). У 1924-1927 викладала в Катеринославському гірничому інституті. У 1927 бра-

ла участь в організації Інституту фізичної хімії АН СРСР. Розробила методи захисту металів від корозії. Автор першого в СРСР підручника (у співавторстві з Л.В. Писаржевським) з неорганічної хімії, декількох монографій.

21

21 (1958) — 65 років тому народилася (с. Грушка Ульяновського району) **Антоніна Іванівна Гурбанська**, літературознавець, культуролог, педагог. **Закінчила КДП ім. О.С. Пушкіна. Кандидат філологічних наук, доцент КДПУ імені Володимира Винниченка (до 2004).** Займається дослідженням творчості українських письменників-шістдесятників ХХ століття та особливостей сучасного українського літературного процесу.

З 2004 – директор Кіровоградського філіалу Київського національного університету культури і мистецтв. У 2009-2011 – директор Інституту журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ), завідувач кафедри журналістики та видавничої справи. Доктор філологічних наук, професор. Нині проректор з наукової роботи КНУКіМ. Автор монографічних студій: «Віктор Близнець: літературний портрет» (1998), «Жанровий дискурс української повісті 60-80-х років ХХ ст.» (2008); (зокрема присвяченої творчості письменника-земляка Віктора Близнеця), 5 навчально-методичних посібників, понад 200 статей у періодичних виданнях. У 2016 презентувала в ОУНБ імені Д. Чижевського монографію «Слово-людина-світ: студії з літературознавства, культурології та соціальних комунікацій».

24

24 (1953) — 70 років тому народився (м. Кіровоград) **Ігор Володимирович Смичек**, графік, живописець, педагог, громадський діяч. **Вихованець Кіровоградської дитячої художньої школи.** У 1973 закінчив Одеське художнє училище ім. М. Грекова, у 1981 – Український поліграфічний інститут ім. І. Федорова у Львові (навчався у В. Овчинникова та Ю. Чаришникова). Працює у галузі книжкової графіки та станкового малярства.

Для різних видавництв формив понад 20 книжок, зокрема **в 2001 побачило світ унікальне видання – книжка-альбом «Театр Марка Кропивницького: минуле і сучасне» (Кіровоград, ПВД «Мавік»).** Викладає в Кіровоградській дитячій художній школі. Член Національної спілки художників України (1987). Твори зберігаються у музейних зібраннях та приватних колекціях України, Росії, Молдови, Болгарії, Німеччини, Ізраїлю, США, Японії. **Лауреат обласної премії в галузі образотворчого мистецтва імені Олександра Осмьоркіна (2009).** **В історію вже увійшов передусім як автор ідеї про перейменування Єлисаветграда (Кіровограда) у місто Кропивницький, що й було здійснено Верховною Радою України в липні 2016.**

25 (1938) — 85 років тому народився (с. Петрострів Новомиргородського району) **Станіслав Григорович Діордіца**, фахівець у галузі інформаційних технологій оброблення економічної інформації. Закінчив Московський державний університет економіки, статистики та інформатики (МЕСІ), Фінансову академію при уряді РФ. Доктор економічних наук (1983), професор (1984), завідувач кафедри обчислювальної техніки та інформаційних систем в економіці Одеського кредитно-економічного інституту. Займається розробкою сучасних комп'ютерних технологій у процес управління господарськими об'єктами та освітньою галуззю. Брав участь у розробці пристрою для вибору оптимальних рішень. Автор понад 80 наукових праць (монографії, 2 підручників, 2 навчальних посібників, статей). Підготував 9 кандидатів наук. Член спеціалізованої вченої ради їхнього захисту докторських дисертацій. Член експертної ради ВАК України з питань економічної теорії, фінансів, управління та регулювання економіки, економіко-математичного моделювання та фінансів (економічні науки). Академік Української академії інформатики та Академії економічної кібернетики України.

25

26 (1928) — 95 років тому народився (м. Зінов'євськ) **Володимир Антонович Бродовий** (1928-2009), фізик. У 1959 закінчив Київський університет. З 1953 по 1957 працював на Київському заводі «Арсенал». Від 1960 викладає в Київському університеті. Доктор фізико-математичних наук (1985). З 1988 – професор кафедри напівпровідникової електроніки радіофізичного факультету Київського університету. Досліджує в сильних електричних полях нерівноважні процеси в кристалах і твердих розчинах. На ВО «Київський радіозавод» керував кафедрою та лабораторією неруйнівних методів контролю. У 1981-1992 – вчений секретар вченої ради радіофізичного факультету. Автор понад 200 наукових праць.

26

26 (1943) — 80 років тому народився (с. Свірневе Голованівського району) **Леонід Петрович Бучацький**, біолог. У 1968 закінчив Київський університет ім. Т. Шевченка, де й працює з 1971 провідним науковим співробітником. Одночасно від 1999 – завідувач відділу біотехнології Інституту рибного господарства УААН. Фахівець у галузі вірусології безхребетних і риб. Один із засновників квантової генетики. Президент Української асоціації іхтіопатологів. Під його керівництвом вивчені унікальні біологічні властивості нового для науки вірусу – вірусу денсонуклеозу кровососних комарів, на основі яких створено біологічний інсектицид Віроден. Уперше

26

в Україні ізолював також парвовірус людини. Доктор біологічних наук (1990), професор (1994). Лауреат Державної премії УРСР в галузі науки і техніки (1988).

27

27 (1938) – 85 років тому народився (с. Красносілля Олександрівського району) **Василь Ісаакович Зіноватний** (1938-2010), актор. Закінчив курси при студії Кіровоградського обласного музично-драматичного театру імені і М.Л. Кропивницького, викладачі М.О. Донець і І.В. Казнадій (1958) та Дніпропетровське театральне училище (1963). Працював у Дніпропетровському ім. Т.Г. Шевченка (1963-1965), Кіровоградському обласному українському музично-драматичному театрі ім. М.Л. Кропивницького (1965-1991). Ролі: Омелько («Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького), Писар, Василь («Майська ніч», «Циганка Аза» М. Старицького), Никодим («Гріх і покаєння» І. Карпенка-Карого), Корній («Фараони» О. Коломійця) та ін. Заслужений артист України (1982).

29

29 (1868) – 155 років тому народився (м. Златопіль) **Борис Томашевський** (1868 – 1939 у Нью-Йорку), актор, режисер, драматург, театральний діяч. Син актора і драматурга Пінхаса Томашевського (1842-1914). Отримав традиційну єврейську освіту. **З 1881 після погрому в Єлисаветграді жив у США.** Працював на тютюновій фабриці, співав у хорі нью-йоркської синагоги. У 1882 вперше вийшов на сцену у виставі «Чарівниця» А. Гольдфадена. У 1886 в Чикаго створив перший єврейський театр, що грав на ідиші; став його директором. У 1892 повернувся в Нью-Йорк, де придбав Народний театр; ставив п'єси Гольдфадена, Якова Гордіна, С. Юшкевича, О. Димова. У 1912 заснував у Нью-Йорку Національний театр, в якому працював 40 років; здійснив постановку 50 вистав, писав до них музику й пісні. У 1908 видав у Нью-Йорку збірник «Театральные произведения Томашевского», куди включив статті і спогади. У 1910 видавав журнал «Єврейська сцена». У 1935 зняв кінофільм «Бар Міцва». Автор книжок «Історія канторства» та «Історія мого життя» (1937).

29

29 (1933) – 90 років тому народився (м. Красноград Харківської області) **Вадим Васильович Васильєв**, актор. Син актриси **Н. Байкової**. **Закінчив культурно-освітній технікум Олександрії (1953).** **У 1957-1966 – актор Кіровоградського обласного музично-драматичного театру імені М.Л. Кропивницького.** Ролі: Голохвостий «За двома зайцями» М. Старицького, Мартин «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого та ін. З 1967 – у Чернігівському музично-драматичному театрі. Народний артист України (1993).

ГРУДЕНЬ

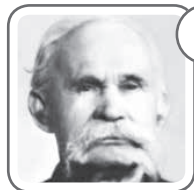
4 (1898) — 125 років тому народився (м. Новомиргород)

Степан Демидович Кожем'якін (Кожум'яка)

(1898-1989), педагог, українофіл, мостобудівник. **У 1917 закінчив земські педагогічні курси в Єлисаветграді, працював народним учителем (до 1923). Навчався на вищих педагогічних курсах у Новомиргороді.** У 1926 закінчив факультет соціального виховання Одеського інституту народної освіти,

у 1928 – мовно-літературний факультет. Тричі був заарештований (1928, 1937, 1949), у в'язницях і засланнях провів близько 20 років. У 1937 закінчив Харківський автодорожний інститут. Володів кількома іноземними мовами.

Звів декілька мостів із залізобетону в Новомиргородському районі. Упродовж життя брав найактивнішу участь у національно-громадському житті. Приятелював та листувався з Б. Антоненком-Давидовичем, І. Гончаром, М. Стельмахом, В. Чорноволом та ін. Регулярно виступав на захист української мови. Його пам'яті присвячено книжку «Планида Степана Кожум'яки. Життя й діяльність» (упорядник Ю. Колісник), яку видано в Черкасах (2004). Почесний громадянин м. Новомиргорода.

4

4 (1978) — 45 років тому народився (м. Кіровоград)

Дмитро Вільямович Карпачов, психолог-практик і популярний телеведучий. У 2003 закінчив КІСМ (спеціальність «Маркетинг»), у 2007 КІРУЕ (спеціальність «Психологія»).

На телебаченні працює з 2009. Був психологом-модератором політичної передачі «Шустер Live». Телеведучий наступних передач телеканалу СТБ: «Кохана, ми вбиваємо дітей», «Детектор брехні», «Один за всіх», «Вагітна у шістнадцять», «Доньки-Матері», «Правила життя», «Врятуйте нашу сім'ю». Постійний психолог-консультант й експерт багатьох інших телевізійних проєктів, зокрема тележурналу «Все буде добре!».

Часто з успіхом виступає з лекціями-концертами з проблем виховання дітей у багатьох містах України, неодноразово відвідував Кіровоград.

4

5 (1878) — 145 років тому народився (хутір Кандиби біля м. Білопільля на Сумщині)

Олександр Олесь (справжнє ім'я **Кандиба Олександр Іванович**)

(1878 – 1944 у Празі), поет. Перепохований в Україні в 2016 на Лук'янівському кладовищі. Закінчив

5

Харківський ветеринарний інститут. Літературну діяльність почав у 1903. Перша збірка поезій «З журбою радість обнялась» побачила світ у 1907. З 1919 перебував в еміграції. **З братами Тобілевичами познайомився у 1903 на відкритті пам'ятника І. Котляревському в Полтаві. Скориставшись їхнім запрошенням, побував у Єлисаветграді в будинку Тобілевичів на вулиці Знаменській. Бажаним гостем був у родині єлисаветградського нотаріуса, відомого українофіла В.О. Нікітіна в його оселі на розі Великої Перспективної та Нижньо-Донської вулиць. Відвідував також свого друга часів навчання в Харківському ветеринарному інституті К. Хороманського — уродженця Єлисаветграда.**

7

7 (1898) — 125 років тому народився (м. Єлисаветград) Микола Михайлович Тараканов (1898-1976), хоровий диригент. Закінчив Київський музично-драматичний інститут ім. М.В. Лисенка (1926). Працював головним хормейстером Харківського (1932-1934), Київського (1934-1947), Донецького (1964-1966) театрів опери та балету. Був репресований радянськими каральними органами (1944-1954). У 1964-1966 викладав в Одеській консерваторії. За його участі поставлено понад 40 опер. Народний артист України (1960). **У Кіровограді встановлено меморіальну дошку на будинку, в якому він народився.**

8

8 (1923) — 100 років тому народився (с. Новий Стародуб Петрівського району) Ілля Антонович Шевченко (1923-2020), педагог. Учасник II Світової війни. Після закінчення військового училища командував батареєю, отримав інвалідність. У 1947 закінчив Київський педагогічний інститут. **З 1951 по 1978 - директор Олександрійської СШ № 13, яку було визнано однією з кращих в Україні. «Справжнім майстром педагогічного процесу» назвав Шевченка В.О. Сухомлинський у книзі «Серце віддаю дітям». Олександрійський педагог рецензував книжки павлівського Добротворця. З 1969 – науковий кореспондент НДІ педагогіки УРСР. Кандидат педагогічних наук (1978). З 1978 по 1987 викладав у КДПІ ім. О.С. Пушкіна. Автор понад 20 наукових праць: «Питання ідейно-морального виховання в творах В.О. Сухомлинського», «Виховна робота в школі-інтернаті та школах з продовженим днем» та ін. Після цього викладав в Олександрійському педагогічному коледжі ім. В.О. Сухомлинського. Лауреат обласної педагогічної премії імені Василя Сухомлинського (2005). Почесний громадянин м. Олександрії.**

10 (1953) — 70 років тому народився (с. Димино Маловисківського району) Володимир Павлович Пойда, фізик, художник. У 1969 з похвальною грамотою закінчив Лозоватську 8-му школу, а в 1971 — із золотою медаллю СШ № 3 у

Малій Висці. Випускник фізичного факультету Харківського університету (1979), відтоді працює в ньому. Кандидат фізико-математичних наук (1986). Доктор технічних наук (2003), професор кафедри експериментальної фізики Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. З дитинства захоплюється живописом (улюблені жанри – пейзаж та натюрморт). Працює у техніці олійного, акварельного та пастельного живопису. Неодноразово брав участь у виставках самодіяльних художників м. Харкова. Влаштував три персональні виставки (1999, 2000, 2005).

10

12 (1908) — 115 років тому народився (м. Єлисаветград)

Юхим Якович Дорош (1908-1972), письменник, мистецтвознавець. Закінчив Єлисаветградське земське реальне училище. Навчався на Центральних курсах Асоціації художників Росії (1928-1931). Друкуватися почав з 1935. Автор 6 збірок оповідань, 4 збірок нарисів, двох повістей. Завідував відділом прози журналу «Новый мир». Кілька видань витримав «Деревенский дневник» (1956-1973), читацький успіх мали також збірки мистецтвознавчих нарисів «Живое дерево искусства» (1966, 1970), «Размышления в Загорске» (1967), «Обряды в России» (1969). **Спогади про дитинство в Єлисаветграді містить книжка «Дождь пополам с солнцем» (1970).**

12

12 (1893) — 130 років тому народилася (м. Єлисаветград)

Марія Аркадіївна Смушкова (дівоче прізвище **Гар**) (1893-1986), бібліотекознавець, організаторка бібліотечної справи в СРСР, педагог. Після закінчення Воронежської гімназії в 1912 навчалася на історико-філософському факультеті Московських Вищих жіночих курсів. **У 1916 Марія Гар вийшла заміж за випускника Єлисаветградської гімназії Вадима**

12

Васильовича Смушкова, який пізніше став відомим ученим-економістом (розстріляний у 1938), мала від нього двох дочок. У 1918 познайомилася з Н.К. Крупською, дружиною В.І. Леніна, стала її найвідданішою прибічницею в організації бібліотечної справи в СРСР. З 1920 до 1931 займала керівні посади в цій галузі: завідувачка Бібліотечного відділу Наркомосвіти, голова Центральної бібліотечної комісії, головний редактор журналу «Красный библиотекарь» (з 1923). Один з розробників проєкту декрету РНК «О централизации библиотек», підписаного Леніним 4.11.1920. У 1923 розлучилася зі Смушковым і стала дружиною Юхима Ілліча Рубінштейна, завідувача відділу Книготоргового об'єднання державних видавництв. У цьому шлюбі також народилися дві дочки. У 1924 очолювала оргбюро І Всеросійського бібліотечного з'їзду. За її редакцією в 1930 світ побачив ґрунтов-

ний «Справочник бібліотекаря» та інші праці. У 1936 році після арешту другого чоловіка Юхима Рубінштейна та його засудження на 5 років виправно-трудових таборів не відмовилась від контактів з «ворогом народу», за що в адміністративному порядку з дітьми була вислана зі столиці в Челябінську область. Працювала вчителькою німецької мови у сільській школі. У 1941 до неї приєднався звільнений чоловік, влаштувавшись учителем фізики. У 1947-1949 Смушкова викладала німецьку мову в Кондровському педучилищі Калужької області. У 1951 Рубінштейна засуджують вдруге на 8 років заслання в Красноярському краї і Смушкова добровільно їде за ним. У 1955 чоловіка реабілітували, подружжя відновили в партії, і вони повернулися до Москви.

12

12 (1918) – 105 років тому народилася (м. Миколаїв) **Лідія Петрівна Тиміш** (1918-2000), актриса. У 1941 закінчила Одеський театральний технікум. З 1941 по 1983 служила в **Кіровоградському обласному українському музично-драматичному театрі ім. М.Л. Кропивницького**. Серед кращих ролей – Тетяна («Суєта» Карпенка-Карого), Лимариха («За двома зайцями» Старицького), Мавра («У неділю рано зілля копала» за Кобилянською), Ковалиха («Голубі олені» Коломийця), Комісар («Оптимістична трагедія» Вишневського) та ін. Дочка – народна артистка РРФСР Світлана Георгіївна Семенова. Чоловік – народний артист УРСР Георгій Гнатович Семенов. Народна артистка УРСР (1968).

13

13 (1893) – 130 років тому народився (с. Веселі Терни на Катеринославщині) **Панас Васильович Феденко** (1893-1981), письменник, публіцист, історик. **Закінчив Олександрійську гімназію (1913)**, історико-філологічний факультет Петербурзького університету. У 1917-1918 – член Центральної Ради, редактор друкованих органів УСДРП «Наше слово» та «Наша справа». У 1919-1920 – член ЦК

УСДРП, учасник Першого Зимового походу армії УНР. З 1920 в еміграції (Польща, Чехословаччина, Німеччина, Англія). Професор Українського Педагогічного інституту ім. Драгоманова (з 1926) та Українського Вільного університету в Празі (з 1934). У 1933 від імені УСДРП підписав протест-відозову до соціалістичних партій і робітничих організацій світу у зв'язку зі штучним голодом в Україні. У 1950-1967 брав активну участь в діяльності Української Національної Ради в екзилі. Автор багатьох історичних праць та повістей.

13 (1978) – 45 років тому народився (с. Сverdлівка Світловодського району) **Віталій Нуралійович Іскандаров** (1978-2015), герой АТО. **У 1995 закінчив Павлівську ЗШ Світловодського району**. Служив старшим сапер-гранатомет-

ником в 57-й окремій мотопіхотній бригаді. Зник безвісти 6.02.2015 після бою поблизу Чорнухине (Попаснянський район Луганської області) під час танкової атаки російських збройних формувань. Згодом упізнаний серед загиблих. **Похований на батьківщині в с. Свердлівка. На фасаді Павлівської ЗШ відкрито меморіальну дошку. Занесений до Книги Пошани Світловодського району.** Нагороджений (посмертно) орденом «За мужність» III ступеня (2015).

14 (1878) — 145 років тому народився (м. Балта Подільської губернії) **Віктор Антонович Гашинський** (1878-1935), архітектор. **Випускник Єлисаветградського земського реального училища. На фото, зробленому в ательє Д. Харлаба, Гашинський представлений після закінчення ЄЗРУ.** У 1907 закінчив механічне відділення Імператорського московського технічного училища. Жив і працював у Москві. Представлений в ілюстрованому біографічному довіднику «Зодчие Москвы времени эклектики, модерна и неоклассики (1830-1917 годы)» (1998). Був співробітником архітектурного бюро Нірнзее, працював у Московському управлінні охорони здоров'я. Збереглося декілька будинків, споруджених за його проектами. Зокрема, будинок на вул. Великій Садовій, № 6 (1916), розташований поруч з будинком № 10 зі знаменитою квартирою № 50, де жив письменник М. Булгаков, який описав її в романі «Майстер і Маргарита».

14 (1928) — 95 років тому народилася (м. Новогеоргіївськ, Світловодськ) **Тамара Олександрівна Бажан** (1928-2005), лікарка-гігієністка. У 1954 закінчила Дніпропетровський медичний інститут, де й працювала з 1957. Від 1976 – професор кафедри соціальної гігієни й організації охорони здоров'я, від 1998 – професор-консультант кафедри соціальної медицини, організації та управління охорони здоров'я. Доктор медичних наук (1983), професор (1984). Проводила наукові дослідження в галузі теорії та історії української медицини, розвитку соціальної гігієни та охорони здоров'я.

16 (1883) — 140 років тому народився (м. Вінниця) **Григорій Ісаакович Гершфельд** (1883-1966), композитор. У 1901-1904 навчався з класу скрипки в Одеському, потім – у Київському музичному училищі. **З 1907 по 1923 викладав у навчальних закладах Бобринця.** З 1923 по 1944 ви-

кладав у музичних школах Бердичева, Тирасполя, Намангана. З 1946 – доцент з класу скрипки, альтя і домри в Кишиневській консерваторії. Автор творів: для скрипки з оркестром – «Фантазія» (1947); для духового оркестру – увертюра «Червона кавалерія» (1923), маршів; для струнного квартету – «Пісня без слів» (1914) та ін.

19

19 (1883) – 140 років тому народилася Марія Іванівна Тобілевич (за чоловіком **Кресан**) (1883-1957), педагог, перекладачка. *Дочка С.В. Тобілевич, яку І. Карпенко-Карий виховав як власну. Дитинство пройшло на Хуторі Надія.* Освіту здобула в Полтавському інституті шляхетних дівчат і на курсах французької мови в Парижі. Диплом да-

вав право викладати французьку мову в будь-яких навчальних закладах світу. Майже чверть століття учителювала. Українською мовою переклала твори О. Бальзака, Е. Скріба, Р. Тагора, В. Шекспіра. Допомогала Панасові Саксаганському в літературній праці. Підготувала до друку спогади своєї матері Софії Тобілевич «Мої стежки і зустрічі» (1957). Була звинувачена в приналежності до так званої Спілки визволення України (1930), була вислана за межі Києва. В окупованій столиці України (1941-1943) організувала своєрідний дитячий навчально-виховний театральний комплекс: курси крою та шиття, ляльковий театр та їдальня. Він розміщувався в будівлі школи № 119 під назвою «Будинок дитини». У закладі працювало 15 учителів і вихователів. Створила рукописний «Буквар», розробила методичні рекомендації. Після визволення Києва (із січня 1944) була затверджена директором Київського лялькового театру. Значну частину архіву батька її чоловік передав до Кіровоградського обласного краєзнавчого музею. Похована на Байковому кладовищі поруч з матір'ю С.В. Тобілевич.

19

19 (1928) – 95 років тому народився (Архангельська область, Росія) Микола Васильович Смолін (1928-1974), геолог. У 1950 закінчив Дніпропетровський гірничий інститут. Працював головним геологом у Сибіру, Казахстані, Україні. **З 1964 і до останніх днів трудився на Кіровоградщині.** За відкриття цінних покладів урану був удостоєний звання

Героя Соціалістичної Праці. *Лауреат Державної премії СРСР. Жив у селищі, яке після смерті геолога названо на його честь – Смоліне (Маловисківський район).*

19 (1913) – 110 років тому народився (м. Петропавлівськ Акмолінської губернії в Казахстані) Микола Миколайович Добровольський (1913-2016), аграрій. У 1958 закінчив Одеський педагогічний інститут. Учасник II Світової війни. **У післявоєнні роки працював викладачем Шамівського сільськогосподарського техніку-**

му, головою колгоспів ім. Карла Маркса та «Україна». Понад 30 років очолював колгосп «Україна» в с. Дмитрівка Знам'янського району, один з найбільших в області. Завдяки його невтомній праці, таланту керівника Дмитрівка стала красивим сучасним селом, яке перше в області було газифіковано, побудовано 12 км ліній електропередач. Господарство одним з перших запровадило внутрішньогосподарський розрахунок. Заслужений працівник сільського господарства СРСР. Почесний громадянин с. Дмитрівки. У 2011 був нагороджений почесною відзнакою «Честь і слава Кіровоградщини».

19

20 (1938) — 85 років тому народився (с. Листопадове Новомиргородського району) **Микола Андрійович Суржок**, поет, педагог. *Навчався в Новомиргородському, а після його розформування - в Олександрійському педагогічному училищі.* Закінчив з відзнакою філологічний факультет Київського університету ім. Т.Г. Шевченка. *Працював у Новомиргородському районі піонервожатим, учителем, директором школи. Голова Новомиргородського районного осередку Всеукраїнського товариства «Просвіта». Голова районного літературно-мистецького об'єднання «Вись». Автор збірки поезій «Із Золотого Поля» (2002). Переклав на українську мову поему Тараса Шевченка «Слепая» (2005).*

20

20 (1968) — 55 років тому народилася (м. Кіровоград) **Ольга Анатоліївна Пунгіна**, художниця, педагог. *Батьки - художники Анатолій Пунгіна та Емілія Руденко. Випускниця СШ № 27 та Кіровоградської дитячої художньої школи.* У 1989 закінчила живописне відділення Одеського художнього училища ім. М.Б. Грекова, у 1994 – Українську академію друкарства (відділення графіки за спеціальністю «Художник-графік з художньо-технічного оформлення друкованих видань»). *З 1995 - викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну мистецького факультету КДПУ імені Володимира Винниченка. Кандидат педагогічних наук. Працює в галузі графічного дизайну, станкової графіки, монументально-декоративного живопису (левкаси ресторану «Максим», бар готелю «Європа», ресторан «Козача застава» у Кропивницькому та ін.).* Брала участь у багатьох всеукраїнських, міжнародних, обласних, персональних художніх виставках. Твори зберігаються в державних і приватних колекціях в Україні та за кордоном. Член Національної спілки художників України (2000). *Лауреат обласної мистецької премії імені Олександра Осмьоркіна (2013).*

20

21

21 (1923) — 100 років тому народився (сmt *Городниця Новоград-Волинського району Житомирської області*) **Арон Якович Розенберг** (1923-2006), педагог. Закінчив історичний факультет Київського університету (1951). *Працював у школах Кіровограда, в обласному інституті удосконалення вчителів.* Доктор педагогічних наук (1988), *професор КДП ім. О.С. Пушкіна (1990).* 17 років перебував у товариських стосунках з В.О. Сухомлинським, невтомний пропагандист спадщини видатного педагога. В.О. Сухомлинський написав схвальний відгук на кандидатську дисертацію Розенберга «Виховання у підлітків відповідального ставлення до навчання в процесі колективної діяльності»: «Здобувач – один з кращих учителів і класних керівників Кіровоградської області...» Автор 30 книжок і брошур, 170 статей у київських та московських педагогічних часописах.

21

21 (1963) — 60 років тому народився (с. *Долинське Одеської області*) **Степан Іванович Чобану** (1963-2022), військовий діяч (льотчик), майор ЗСУ, учасник російсько-української війни. У 1987 закінчив Чернігівське вище військово-авіаційне училище льотчиків. **3 1987 по 1990 служив у 190-му винищувальному авіаційному полку в місті Кіровограді, на аеродромі Канатове.** 3 1992 служив у Збройних силах України, військовий льотчик I класу, його загальний наліт склав понад 1100 годин на літаках Л-39, МіГ-23, Су-27. Учасник багатьох навчань і досліджень військової техніки, брав участь у трьох військових парадах з нагоди Дня Незалежності України (1996, 2001, 2008). У 2010 вийшов на пенсію, але 2015 у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації вирішив повернутися до лав ЗСУ. **28.02.2022 на літаку Су-27 першим піднявся в повітря і вступив у повітряний бій над Кропивницьким, відволікаючи на себе ворожу авіацію. Був атакований ракетами, внаслідок чого загинув смертю хоробрих. Його дії забезпечили підняття в повітря решти літаків частини, їхнє виведення з-під удару й перебазування на резервний аеродром.** За цей подвиг Указом Президента України Степану Івановичу присвоєно звання Героя України з удостоєнням ордена «Золота Зірка» (помертно).

23

23 (1933) — 90 років тому народився (м. *Зінов'євськ*) **Вадим Миколайович Авдєєв** (1933-1997), співак (тенор), педагог. Закінчив Київську консерваторію (клас Д. Петриненко). Був солістом Ансамблю пісні і танцю Київського військового округу (1956-1958), Українського народного хору ім. Г. Верьовки (1958-1960), Київської філармонії (1960-1986). У 1962 став лауреатом I Республіканського конкурсу

ім. М. Лисенка (I премія). З 1987 до 1997 працював педагогом студії Українського народного хору ім. Г. Верьовки. Заслужений артист УРСР (1969).

23 (1973) — 50 років тому народився (м. Мала Виска)

Віталій Вікторович Парастюк, художник. Закінчив художньо-графічний факультет Південноукраїнського педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського (м. Одеса). Під час навчання освоїв різноманітні графічні техніки, віддаючи перевагу офорту; вивчав класичні твори друкарської графіки, особливий вплив на нього справила графіка Дюрера та Рембрандта. Нині працює в техніці глибокого друку – травлений офорт. Пише також картини й акварелі. Твори зберігаються в приватних колекціях і бібліотеках Бельгії, Голландії, Німеччини, Італії, Іспанії, Польщі, Швейцарії, Греції, Ізраїлю, США, Японії, Росії. З 1997 активно представляє Україну на міжнародних виставках та конкурсах графіки малих форм (екслібрис), організованих товариствами європейських колекціонерів, бібліотеками, музеями. Його ім'я внесено в міжнародну енциклопедію художників-графіків «Contemporary international Ex-libris artists» (Португалія, 2002). Основні твори, крім численних екслібрисів та видів Одеси (для VIP-гостей міста), це кольоровий офорт «Той, хто зустрічає сонце», диптих «Ніч на Івана Купала», «Перевтілення», живописне полотно «Той, хто утримує вітер» та ін.

23

24 (1898) — 125 років тому народився (с. Троянка

Голованівського району) **Євген Максимович Григоров** (1898-1922), поет. Закінчив Феодосійський учительський інститут (1920). Учасник громадянської війни. Працював в органах народної освіти, головою Київської філії Держвидаву, згодом у видавництвах Москви. Писав українською і російською мовами. Автор збірки поезій «Звідки пішли бандити» (1921); переклав «Інтернаціонал». Його збірки «Твори» виходили в 1928 і 1966.

24

25 (1918) — 105 років тому народилася (с. Липняжка

Добровеличківського району) **Ганна Давидівна Денисенко** (1918-2005), майстриня художнього ткацтва. У 1946 закінчила Київське художньо-промислове училище. Працювала в килимарських артілях (до 1936), а з 1949 по 1982 – на фабриці в смт Карпилівка Срібнянського району Чернігівської області. Автор тематичних килимів і гобеленів: «30 років Радянської влади» (1947), «Герб Радянського Союзу» (1949), «Переяславська

25

Рада» (1954); портрети «Карл Маркс» (1957), «В.І. Ленін» (1970), «Виноград» (1976) та ін. Заслужений майстер народної творчості УРСР (1962).

25

25 (1948) — 75 років тому народився (с. Смордва Млинівського району Рівненської області) **Анатолій Іванович Романюк**, актор, режисер, педагог. У 1976 закінчив Київський інститут театрального мистецтва імені Карпенка-Карого, де навчався акторській майстерності в чудового педагога, заслуженого діяча мистецтв України, професора І.О. Молостової. З 1976 до 1989 працював у Рівненському обласному драматичному театрі, де зіграв понад 70 ролей. **З 1989 по 1993 служив у Кіровоградському обласному музичному драматичному театрі імені М.Л. Кропивницького, де зіграв близько 15 ролей: Нечіпор («Пошилися в дурні» М. Кропивницького), Цокуль («Наймичка» І. Карпенка-Карого), Сталинський («Гріх» В. Винниченка) та ін. Заслужений артист України (1989).** З 1993 року працює у Волинському обласному музично-драматичному театрі імені Т.Г. Шевченка, викладає курс акторської майстерності в студентів Волинського державного училища культури і мистецтв. Поставив декілька вистав у театрі. Народний артист України (2008).

26

26 (1968) — 55 років тому народився (м. Світловодськ) **Олег Олександрович Бабенко**, літературознавець, краєзнавець, архівіст. У 1993 **закінчив філологічний факультет КДПУ ім. О.С. Пушкіна**, у 2005 – Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, **у 2017 – ЦНТУ. Понад 10 років (1993-2003) викладав у «ALMA-MATER».** Обіймав посади начальника управління з питань внутрішньої політики обласної державної адміністрації, заступника начальника управління культури облдержадміністрації та ін. З 2013 по 2020 – директор Державного архіву Кіровоградської області. **Автор-упорядник книжок: «Із степів калинових: фольклорні записи М. Смоленчука» (2002, 2006); «Із сивого покоління: «М. Смоленчук – людина, письменник, учений» (2003);** Іван Тобілевич (Карпенко-Карий) «Гандзя. Драма з часів Руїни (1663-1687)» (2003), «Самоцвіти степів полинових. Із спостережень над творчістю видатних земляків» (2012), «М. Смоленчук «Скарби Золотого Поля: вибрані краєзнавчі розвідки, есеї та статті» (2016) та ін. Керівник авторського колективу й відповідальний редактор видання «Національна книга Пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 рр. в Україні. Кіровоградська область» (2008). Голова обласної організації Національної спілки краєзнавців України. Член правління Національної спілки краєзнавців України. Член Національної спілки письменників України (2014). Головний редактор що-

річного видання «Між Бугом і Дніпром. Науково-краєзнавчий вісник Центральної України» (2014). Лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (2004). **Лауреат обласної літературної премії імені Євгена Маланюка (2013)**. З червня 2021 – директор Центрального державного історичного архіву України. З грудня 2021 – заступник директора – головний зберігач фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України.

30 (1918) – 105 років тому народився (м. Новоукраїнка)

Матвій Абрамович Голбштейн (1918-1992), поет, журналіст. З 1933 по 1936 навчався в Харківському газетно-му технікумі, у 1936-1938 – на курсах при Всеукраїнському комуністичному інституті журналістики (Харків). Учасник II Світової війни. В армії пройшов шлях від солдата до інструктора політвідділу з преси (1938-1950). Працював у редакціях районних газет, був директором вечірньої школи робітничої молоді у Харкові. Писав єврейською мовою (ідиш). Автор поетичних збірок: «Іскри» (1938), «З гвинтівкою в руках» (1946). Друкувався в московському журналі «Советише Геймланд» («Советская Родина»). У 80-ті рр. писав також балади, сонети, поеми з багатою колористикою та ритмомелодикою. Частина рукописів творів письменника мовою ідиш перебувала до 1994 в архівах радянських спецслужб. Збирав українські народні пісні. **Помер у Кіровограді.**

30

РОКИ

1818 — 195 років тому народився (с. Орлова Балка Олександрійського повіту) **Георгій Іванович Попруженко** (1818-1889), священник (протоієрей), письменник. **Закінчив Єлисаветградське духовне училище**, Херсонську духовну семінарію та Київську духовну академію (1843). Понад 30 років викладав в Одеській семінарії; добре знав грецьку, латинську, єврейську та німецьку мови. З 1888 — дійсний член Одеського товариства історії та старожитностей. У спогадах В. Яковлева відзначається: «Покойный отец Георгий был одной из самых замечательнейших и популярнейших личностей одесской интеллигенции, одним из выдающихся членов ее из среды православного духовенства». Автор багатьох богословських праць. Одна з них — «Краткое изъяснение божественной литургии» — витримала 5 видань. **Дід знаменитого філософа та богослова, уродженця Єлисаветграда, Георгія Флоровського по материнській лінії.** На знімку: Стрітенська церква в Одесі, в якій понад 30 років прослужив Г.І. Попруженко.

1838 — 185 років тому народився (м. Борзна Чернігівської губернії) **Микола Федорович Федоровський** (1838-1918), військовий діяч, українофіл. **Викладач Єлисаветградського кавалерійського училища (1866-1876).** Його називали «першим українським діячем м. Єлисаветграда». **У 1867 за його ініціативою в Єлисаветграді було відкрито перше в Російській імперії безплатне ремісничо-грамотне училище, у 1873 заснував у місті благодійне товариство поширення грамотності й ремесел; у 1875 організував у Єлисаветграді першу постановку «Вечорниць» П. Ніщинського, в якій взяли участь 11 юнкерів.** Вийшовши у відставку генерал-майором (1894), налагодив у Петрограді видання українських книжок. Фундатор «Всеслов'янського музичного кола для духовного піднесення народу». Один з перших у Росії гомеопатів; засновник і перший голова «Благотворительного общества самопомощи в болезнях» у Петербурзі, яке пропагувало гомеопатичні лікарські засоби. Автор статей і брошур: «К вопросу о народном здоровье» (1884), «Гомеопатия и Государство» (1901), «Об организации самопомощи в болезнях» (1908), «0 безусловном вреде прививок» (1907) та ін. Дядько знаменитого театрального художника Федора Федоровича Федоровського (1888-1955).

1843 - 180 років тому народилася **Анна Михайлівна Дмитрян** (1843-1913), благодійниця. **Юність і молодість провела в Новомиргороді (1863-1884).** Після

смерті чоловіка, успадкувавши його мільйони, зайнялася благодійницькою діяльністю. **На власні кошти збудувала в Єлисаветграді лікарню Святої Анни Російського товариства Червоного Хреста (1904) – одну з кращих в імперії (вартість 225 тисяч рублів, плюс 300 тисяч рублів у цінних паперах на утримання від процентів у Державному банку), безплатну лікарню в Новомиргороді (1913), Вознесенський собор і церковно-парафіяльну школу в Бобринці (1913). Спорудження собору обійшлося в 100 тисяч рублів. Усі три будівлі – творіння єлисаветградського зодчого Я.В. Паученка – визнані пам'ятками архітектури.** Нагороджена золотим знаком Ордена I ступеня Червоного Хреста. У 1908 у Петербурзі надруковано фундаментальну книжку про історію спорудження лікарні та заповіт жертвувачки. За радянських часів лікарня називалася 2-ю міською. У 2002 їй повернули первісну назву – «лікарня Святої Анни». **Похована найвидатніша в історії Єлисаветградщини благодійниця в родинному склепі на території храму Св. Пантелеймона в Бобринці (зруйнований у 1932).**

1858 – 165 років тому народився (с. Вербовець на Черкащині) **Євген Іванович Борисов** (1858-1900), публіцист, критик, фольклорист. Закінчив юридичний факультет Новоросійського університету (1877), брав участь у революційному русі, був членом Одеської Громади, у 1879-1882 перебував на засланні в Якутії. За завданням редактора «Одесского вестника» П.О. Зеленого підготував цикл публікацій про суспільний рух Галичини «Листи з Австрії» (1878), один з перших дослідників творчості І. Франка. Зібраний фольклорний матеріал увійшов до збірок М. Драгоманова й П. Чубинського. Автор розвідки «Чумацька пісня» (1882). На початку 90-х років XIX ст. працював секретарем Єлисаветградської повітової земської управи, уклав фундаментальну книжку «Систематический свод постановлений Елисаветградского уездного земского собрания за 1865-1895 гг.», про яку сучасники писали: «Это настольная книга всякого земца, в которой с замечательной подробностью извлечены из дел и с полным знанием дела систематически сгруппированы все данные для истории Елисаветградского земства, давшего стольких выдающихся деятелей и по праву стоявшего со дня введения земских учреждений на одном из первых мест по результатам своей деятельности». В останні роки життя редагував «Сборник Херсонского земства». Спомин про Борисова написав І. Франко, відзначивши його «безумовно чесний характер».

1858 – 165 років тому народилася **Марія Дмитрівна Чижевська** (1858-1925), педагог, художниця. Мати Дмитра Чижевського. Навчалася (до 1889) у Санкт-Петербурзькій академії мистецтв під керівництвом П. Чистякова, через арешт чоловіка змушена була залишити її на випускному курсі. На засланні

давала приватні уроки малювання, продовжила навчати обдарованих дітей в Олександрії. За порадою І. Рєпіна отримала в АМ свідоцтво на право викладати малювання в нижчих навчальних закладах. **Працювала вчителем мистецтв Олександрійської чотирикласної школи, попечителькою однієї із земських шкіл, співдиректором міської громадської бібліотеки (заснувала у ній дитячий відділ), давала безплатні уроки малювання. Серед її учнів – відома художниця Бєлаковська В.М.**

Зі співчуттям поставилась до ідеї М.В. Левитського про заснування в Єлисаветградському повіті землеробських артілей, пожертвувала на цю справу 3800 руб.

1863 – 160 років тому народився (Сумщина) **Михайло Калинович Васильєв** (1863-1912), інженер, фольклорист, етнограф. **Закінчив Єлисаветградське земське реальне училище** та Петербурзький технологічний інститут. **Член Єлисаветградського українофільського гуртка Громада, яким керував лікар О. Михалевич.** Під час навчання в Петербурзі був членом українського студентського гуртка. Працював інженером, згодом директором на цукрових заводах Терещенків.

Автор понад 50 наукових праць із технології цукроваріння. Нагороджений медалями Російського технічного товариства. Член Українського наукового товариства в Києві (1909). Дослідник робітничого побуту й фольклору. Вивчав також українські обряди, звичаї, вірування тощо: «Рекрутчина в малоруській пісні» (1889), «Малоруські похоронні обряди та повір'я» (1890), «Антропоморфічні уявлення у віруваннях українського народу» (1892). За останню роботу обраний членом Московського товариства прихильників природознавства, антропології та етнографії. Захоплення народним театральним дійством втілювалося в наукову працю «До історії народного театру» (1898).

1863 – 160 років тому народилася (Єлисаветградський повіт) **Софія Кирилівна Кулик**, дружина єлисаветградського земського лікаря **Олексія Кулика**, мати **Леоніда (першого дослідника Тунгуської катастрофи), Володимира, Нестора та Олексія Куликів.** Дівоче прізвище – Серединська. Дочка військового старшини, землевласника Єлисаветградського повіту. Заміж вийшла в 1882. Після смерті чоловіка в 1896 з дітьми переїхала у М.Троїцьк Оренбурзької губернії, де жив її брат. Зуміла одна виховати синів, дати їм добру освіту.

1868 — 155 років тому народився (м. Полтава) **Василь Олександрович Нікітін** (1868-1942), юрист, громадський діяч, українофіл. Закінчив юридичний факультет Московського університету. **У Єлисаветграді жив з 1903: працював спочатку членом окружного суду, потім - міським нотаріусом (1911-1917). До революції в себе на квартирі влаштував по четвергах «вечорниці», на які збиралися місцеві українофіли (М.В. Левитський, Ю.І. Тобілевич, О.І. Михалевич та ін.) і гастролери (П. Цесевич, М. Заньковецька та ін.). За його ініціативою започатковано відзначення в Єлисаветграді шевченківських днів.** У 1909-1910 у театрі влаштувались платні лекції-концерти, кошти передавались у фонд спорудження в Києві пам'ятника Шевченку. Перебував під негласним поліційним наглядом як «український соціаліст». **У 1917 обраний першим головою єлисаветградської «Просвіти», при якій діяли великий український хор, багата бібліотека.** Після 1917 викладав українську мову, займався краєзнавством. Зокрема написав історію народження українського театру в Єлисаветграді, спогади про Марка Кропивницького, переклав українською спогади О.К. Тарковського про революційні гуртки в Єлисаветграді. З 1920 викладав у Кавалерійській та соціально-економічній школах. У 1929 був заарештований і на три роки висланий до Казахстану «як член підпільної організації Спілки визволення України».

1873 — 150 років тому народилася (с. Аджамка Єлисаветградського повіту) **Марія Володимирівна Коваленко** (1873-1950), оперна та концертно-камерна співачка (лірико-колоратурне сопрано) і педагог. **З 13 років навчалась співу у Федора Левицького в Єлисаветграді,** потім – в Одеському єпархіальному училищі, співала в церковному хорі. Вперше виступила в концерті в 1901. Закінчила Петербурзьку консерваторію (1906). У 1906-1908 – солістка Київської опери, 1908-1929 – Маріїнської опери в Петербурзі. У 1929-1941 – вокальний педагог Ленінградського театру опери та балету, 1944-1946 – Великого театру СРСР. **Дружина відомого театрального діяча й архітектора, уродженця Єлисаветграда І.В. Екскузовича.** Мала рідкісний за красою голос теплого тембру. Заслужена артистка Республіки (1924). Мистецтво Коваленко високо цінили О. Глазунов, Б. Асаф'єв, А. Нежданова, Ф. Шаляпін (співак подарував їй свій портрет), М. Черкасов та ін. Є. Мравінський писав про неї: «Певица блестящего вокального мастерства, теплого лирического дарования, она является, прежде всего, большим и талантливым музыкантом исключительной тонкости и глубины».

1873 — 140 років тому народився (м. Єлисаветград) **Пантелеймон Сергійович Косюра** (1873-?), архітектор. *Навчався в Єлисаветградському земському реальному училищі.* У 1899 закінчив Інститут цивільних інженерів у Санкт-Петербурзі. Працював у Технічно-будівельному комітеті Міністерства внутрішніх справ (1899-1903) та Міської управи (з 1901). Деякий час у 1912 мешкав у Єлисаветграді. У столиці Російської імперії спроектував три прибуткові бу-

динки в різних стилях: неокласицизму, еkleктики та модерну. *У першій спроектованій ним у 1901 будівлі, відреставрованій у 2019, нині розміщується готель «Маргарита».* Брат Петро Сергійович Косюра також закінчив ЄЗРУ, відомий інженер, випускник Імператорського московського технічного училища (нині Бауманки), штабска-

пітан навчального Артилерійського загону, що заснував у 1912 Усть-Іжорську верф Компанії Санкт-Петербурзького металічного заводу.

1888 — 125 років тому народився (м. Єлисаветград) **Георгій Павлович Ковалевський**, архітектор. З відзнакою закінчив Київський політехнічний інститут. У 1914 для вивчення питання розвитку великих міст побував у Німеччині, Англії та Франції. До революції працював на посаді завідувача відділу планування Київської міської управи, зробив багато проєктів розвитку околиць Києва та інших населених пунктів. У 1920 емігрував до Сербії. Керував розвитком всього містобудування Белграда в міжвоєнний період. Працював у міністерстві будівельних робіт. Йому належить розробка генерального плану Белграда. У 1925 на Паризькій декоративній виставці отримав Гран-прі за проєкт розвитку Белграда. Автор праці «Велике місто та міста-сади» (1916). За його проєктами споруджено студентський гуртожиток імені короля Олександра I, Топчидерський парк у столиці Югославії, критий ринок у м. Крагуєвац та багато інших об'єктів. Загалом за його планами будувалось і розвивалось близько 10 міст Югославії.

1893 — 130 років тому народилася (м. Ольвіополь Єлисаветградського повіту) **Казимира Антонівна Адамська** (1893-1941), художниця. *У 1911 закінчила приватну жіночу гімназію Єфимовської в Єлисаветграді, одночасно відвідувала Вечірні Рисувальні Класи при Єлисаветградському земському реальному училищі, де навчалася у Феодосія*

Козачинського. У 1913 брала участь у I Єлисаветградській художній виставці, на якій експонувала чотири роботи. Згодом навчалася в Київській рисувальній школі та Українській академії мистецтв з перших днів її утворення (1918). Її учителями були видатні українські майстри Микола Бурачек і Георгій Нарбут, у майстерні останнього працювала до 1920. З 1920 жила і працювала у Вільно (нині Вільнюс). У 1921 вийшла заміж за польського художника Міхала Роубу, одного із засновників і тривалий час керівника Віленського товариства художників-пластиків. Разом із чоловіком в 1924 навчалась у Парижі. Брала участь у виставках у Вільнюсі, Варшаві, Львові, Кракові, Парижі, США. Експонувала портрети і пейзажі, виконані олією, а також акварелі, ліногравюри, барельєфи, плакати, книжкові ілюстрації. Разом із чоловіком з 1925 по 1932 розписала три костьоли на території Литви і Білорусі. Поховане подружжя на Бернардинському цвинтарі у Вільнюсі. Їхні надгробки були поновлені на початку ХХІ ст. на прохання польської сторони. Світлина гімназистки Казимири Адамської зроблена в Єлисаветграді у фотоательє Харлаба.

1898 – 125 років тому народився (м. Єлисаветград) **Арнольд Леонтійович Шабаш** (1898-1978), лікар. Закінчив медичний факультет Харківського університету, учень академіка Воробйова В.П. Брав участь у роботах з бальзамування тіла В.І. Леніна, автор всесвітньо відомого методу забарвлення глікогену в тканинах, прижиттєвого фарбування елементів вегетативної нервової

системи метиленовою синьою, цитохімічного виявлення нуклеотидів. Доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри морфології Горьковського медичного інституту з 1929 по 1935. Ним написані глави в підручниках анатомії Штер-Мелендореда (1931) і Воробйова В.П. (1932). Під керівництвом Шабаша А.Л. засновано анатомічний музей кафедри.

1908 – 125 років тому народилася (с. Єлисаветградівка Олександрівського району) **Тамара Юріївна Жвеченко** (1908-1958), актриса, **дружина письменника Юрія Яновського.** Дочка архієпископа УАПЦ, уродженця Єлисаветградщини Юрія Жвеченка. У 1920-х рр. працювала в Харківському театрі юного глядача, у 1926-1928 – в театрі ім. І.Я. Франка у Києві. Написала спогади «Карби доли» (журнал «Київ», 1965, № 3).

1948 – 75 років тому народився (м. Гайворон) **Співак Роман** (справжнє прізвище **Ройзман Роман Борисович**), поет. **Закінчив залізничне ПТУ в Знамянці. Після служби в армії вступив на філологічний факультет КДПУ ім. О.С. Пушкіна. На 3-му курсі був виключений за антирадянські погляди (анекдоти, вірші і т. п.). Через декілька років «трудового перевиховання» у середовищі робітничого класу йому дозволили відновити навчання в педінституті. Жив і працював художником-оформлювачем у Кіровограді, Одесі та Вінниці.**

Вірші друкувалися в популярних московських журналах «Студенческий меридиан», «Юность» (під псевдонімом Знамянський) та ін. З 1990 мешкає в США (м. Толідо, штат Огайо). Друкується у журналах «Арзамас», «Слово-Word», в «Новом русском слове», «Обзоре», «Листья» та в поетичних альманахах. Трьома віршами «Помошная», «Дождь в пути», «Последнее представление» представлений у ґрунтовній книжці «Общая тетрадь. Из современной русской поэзии Северной Америки (2005-2007)». Автор збірника віршів «Странствия» з передмовою В. Гандельсмана. Про себе говорить: «Никакой я не поэт, я – стихотворец».

1958 – 65 років тому народилася (с. Покровське Кропивницького району) **Арсенія Велика** (справжнє ім'я **Людмила Данилюк**), письменниця (прозаїк), пише українською та російською мовами. У 1980 закінчила Одеський університет імені Іллі Мечникова, за фахом біохімік. Живе в Одесі. Авторка книжок: «Стильна жінка» (2005), «Острова любви» (2008), «Срібний перетин» (2014), «Жінка в лахмітті правди» (2016), «Оксамитова тека, або Україна і буржуазний стиль» (2019) та ін. Має низку наукових праць із курортології та бальнеології. Лауреат Міжнародної літературно-мистецької премії імені Пантелеймона Куліша (2016).

«ТАЄМНИЦЯ КІРОВОГРАДА»: ЧИ ЗУСТРІЧАЛИСЯ У ЧЕРВНІ 43-го МОЛОТОВ З РІББЕНТРОПОМ У НАШОМУ МІСТІ

Молотов і Ріббентрон

Далеко не всі таємниці Другої світової війни розгадано. До однієї із найсенсаційніших безпосередньо причетне наше місто – тому й називають її «таємниця Кіровограда». Про це, щоправда, винятково на рівні чуток, було відомо й раніше.

Принаймні років сорок тому я вперше дізнався про цю «сенсацію» від колишнього наукового працівника обласного краєзнавчого музею Геннадія Когана (нині

громадянина Ізраїлю). А той, своєю чергою, привіз її з Москви, де перебував у відраженні.

Мовляв, у якомусь американському журналі чи газеті (ледве не в «Нью-Йорк Таймс») буцімто опубліковано статтю під назвою «Таємниця Кіровограда», в якій повідомлялося про надсекретні переговори за спиною союзників між Гітлером та Сталіним у 1942-му чи 1943-му роках.

Про появу такої публікації «за бугром» у СРСР стало відомо завдяки замітці в «Литературной газете», яка її спростовувала: такого не було і бути не могло! Цим ми тоді й задоволились, навіть не зробивши спроби відшукати спростування.

Сенсація дійсно видавалася надто вже неймовірною або, точніше сказати, сумнівною. Я й гадки не мав, що колись пощастить натрапити на достовірні джерела походження «кіровоградської таємниці». Як не дивно, але це сталося.

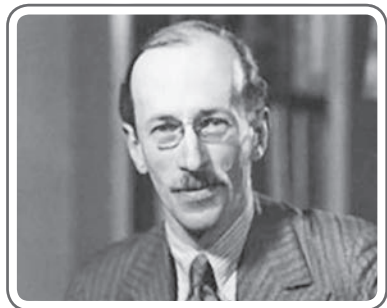
Якось у розмові з провідним науковим співробітником обласного краєзнавчого музею К. Шляховим я згадав нашого спільного знайомого в Ізраїлі та його «сенсацію» про спробу домовитися двох тиранів ХХ століття. І рап-

том почув: «А знаєш, нещодавно, риючись в Інтернеті, я на щось дуже схоже натрапив. Коли маєш бажання, можеш цими матеріалами скористатися».

І ось переді мною дві з половиною сторінки машинопису англійською мовою. Спочатку в довідці про діяльність В'ячеслава Молотова на посаді наркома закордонних справ СРСР читаю: «Припускається, що в червні 1943 р. він брав участь у переговорах з Ріббентропом у Кіровограді. Вони говорили про закінчення війни, але дискусії припинилися, оскільки сторони не змогли домовитись про кордони».

А далі – інформація з архіву відомого англійського історика Ліделла Гарта під назвою «Документи, що відносяться до посилання Л. Гарта на сторінці 488-й його "Історії Другої світової війни" (Лондон, 1970; Нью-Йорк, 1971), про зустріч у Кіровограді (Україна) В'ячеслава Молотова та Йоахіма фон Ріббентропа в червні 1943 року для обговорення можливості закінчення війни».

До речі, фундаментальна (майже тисяча сторінок) книжка Ліделла Гарта під назвою «Друга світова війна» видана російською мовою в Москві. Документів в архіві історика про Кіровоград – місце зустрічі німецького та радянського міністрів – налічується дев'ять.

Ліделл Гарт

Ось назви, на мій погляд, найцікавіших: оригінал статті Дональда Б. Сандера «Сталін замислив сепаратний мир», опублікованої в американському журналі «Меркурій» (листопад 1947-го), листування із завідувачем морської інформації Адміралтейства А. Мартіенссеном (вересень-грудень 1947 року), в якому наведені «фрагменти німецької сторони з непідписаного договору про припинення бойових дій з СРСР від 17 липня 1943 р.».

А в переліку публікацій особливий інтерес викликає стаття Джона Лукаша «Таємниця Кіровограда» в «Нейшнл Рев'ю» від 31 січня 1975 р. Як легко здогадатися, очевидно, саме її спростовували в СРСР, а в усній передачі через декількох осіб міністрів замінили вожді.

В інтернетівських надрах міститься також досить обгрунтоване пояснення того, що відбувалося в нашому місті: «У червні 1943 р. Молотов зустрівся з Ріббентропом у Кіровограді, який тоді був у німецькому тилу (за 200 миль від передової), для переговорів про припинення війни. Щоб вони були успішними, хтось із диктаторів мав зробити вирішальну поступку. Ріббентроп від імені Гітлера пропонував мир за умови, що Німеччина за-

лишить за собою Україну та інші території на захід від Дніпра. Молотов від імені Сталіна заявив: СРСР згоден на мир, але не за рахунок своїх довоєнних кордонів.

Після того, як німці навмисне допустили витік інформації і про переговори стало відомо союзникам, Сталін негайно відкликав Молотова в Москву. Майже відразу після цього, у липні 1943 р., відбулась вирішальна битва під Курськом. Ні росіяни, ні німці не визнають, що ця зустріч у Кіровограді коли-небудь мала місце».

Отже, як бачимо, «таємниця Кіровограда» і донині залишається на рівні: хочете – вірте, хочете – ні! Та хоч як там було, а наш Кіровоград, виявляється, в історії Другої світової війни фігурує як одне з міст, де, ймовірно, вирішувалася доля людства, і хто знає, можливо, колись про Кіровоград червня 1943 р. буде знято не менш захопливий фільм, ніж про Тегеран.

Але тут виникає питання, чому саме Кіровоград був обраний для проведення надсекретних перемовин. І хоча, зрештою, вони не відбулися, це питання, погодьтеся, інтригує. У дитинстві я навіть чув у розмовах дорослих, що Кіровоград за лояльне ставлення до нацистського режиму був удостоєний якоїсь нагороди від німців. Звісно, ніяких документальних підтверджень щодо цього не знайдено. Та хоч як там було, у ті роки (1941-1943) підпільно-партизанського руху на території області не спостерігалось. І це чи не єдине пояснення, чому вибір пав на Кіровоград.

ЗАВОД «ЧЕРВОНА ЗІРКА» ПІД ЧАС ОКУПАЦІЇ

Про нашого промислового гіганта цього трагічного періоду в «Історії міст і сіл Української РСР» у томі, присвяченому Кіровоградській області (Київ, 1972), розповідається: «...Окупанти розкрадали цінне устаткування, верстати промислових підприємств. Тільки з "Червоної зірки" вивезено до Німеччини близько 200 одиниць заводського устаткування, знищено або розкрадено всю технічну документацію на сільськогосподарські машини, що вироблялися до війни. Гітлерівці намагалися пристосувати машинобудівні заводи для ремонту військової техніки. На "Червону зірку" під загрозою розстрілу вони зігнали до 700 робітників. Фашисти ввели на заводі паличну дисципліну: за найменші дрібниці робітників били і штрафували. Проте трудящі всіляко саботували заходи окупаційних властей з налагодження роботи заводу, псували машини». Одним словом, жах, що творилося!

Кіровоградський плужноливарний завод у 1943 році.

Рисунок художника Андрія Сидоренка

Тим цікавішим, гадаю, для читачів має стати знайомство зі спогадами доктора Бруно Бокслера – його батько Хорст Бокслер був директором «Червоної зірки» в окупованому місті. Написані з використанням листів батьків з Кіровограда та архівних документів про діяльність підприємства, що зберігаються у ФРН, мемуари у 2001 році опублікував німецький часопис «Золотий плуг» (видання Музею сільськогосподарської

техніки). Люб'язно надавши їх редакції, Бруно Бокслер висловив упевненість, що читачі нарешті зможуть дізнатися, як воно було насправді.

Навесні 1943 року німецький уряд запропонував великим підприємствам узяти під свою юрисдикцію заводи на окупованих радянських територіях. Першим у списку стояв одеський завод сільськогосподарської техніки, однак він дістався румунам – союзникам Німеччини. Другим привабливим підприємством вважався завод «Червона зірка» в Кіровограді. До війни тут працювало 18 тисяч робітників, виробничі приміщення роз-

ташовувалися на восьми гектарах, завод мав свою лікарню з амбулаторним відділенням, ремісниче училище та дитячий садок. Тимчасове керівництво заводом на той час здійснювали офіцери Штайнерт та Хаузман.

Прибувши до міста, Бруно Бокслер та Фауль (начальник виробництва фірми Еберхардт у місті Ульмі) оглянули завод. Він, на жаль, не був призначений для виробництва плугів. Довоєнну продукцію в основному склали сівалки, снаряди та ливарні вироби. Проте Фауль із Бокслером дійшли висновку, що після необхідного переоснащення можна буде розпочати випуск ґрунтообробної техніки. Оскільки Фауль відмовився очолити «Червону зірку», то стати її директором запропонували Бокслеру. Він зажадав (й отримав!) надзвичайно високий оклад – 1500 рейхсмарок плюс різноманітні надбавки, у тому числі на придбання зимового одягу (максимально дозволений оклад у Німеччині складав 1000 марок). Фінансовим директором «Червоної зірки» було призначено Георга Боллера, крім того, вводились дві секретарські ставки.

У Німеччині на заводі Еберхардта оголосили прийом на роботу в Кіровограді. Першою подала заяву фройлейн Хедвіг Шмідт. Більше ніхто не відгукнувся, оскільки Бокслер схитрував, тихенько знявши оголошення. Оскільки охочих працювати на «Червоній зірці» не виявилось, Бокслер зміг на місце секретарки взяти свою молоду дружину, хоча офіційно це заборонялося. Шарлотта Бокслер, мобілізована в «трудоармію», працювала на заводі в Ульмі. За роботу в Кіровограді їй належала зарплата 250 марок плюс «східний коефіцієнт» – ще 210 марок [4].

Завод Еберхардта прийняв «Червону зірку» 13 травня 1943 року. Невдовзі до Кіровограда прибула група німецьких спеціалістів. Завод «Червона зірка» передусім отримав нову назву – «Кіровоградський плужно-ливарний завод» і розпочав випуск продукції: плугів та бронетехніки. Спочатку модифікували німецьке обладнання, згодом налагодили конвеєрну лінію та раціоналізували виробничий процес. Робочий день починався о шостій ранку і тривав до 16 години 30 хвилин із півторагодинною перервою на обід. Замоклені спочатку не було, а весь готівковий капітал дорівнював чотирьом тисячам марок. Клієнти, яких вдалося отримати, були в основному з військово-промислового комплексу та управління сільського господарства, пізніше з'явилися й приватні замовники серед місцевого населення та румунів.

Невдовзі завод перетворився в одного з найбільших платників податків в області. Житлову проблему німецьких спеціалістів вирішили, спорудивши за проектом архітектора Баїша будинок на вісім осіб із привезених будматеріалів.

Відпочивали на розташованому неподалік мальовничому озері, для прогулянок Бокслери мали двох коней та екіпаж.

Місцевий художник А. Сидоренко погодився намалювати завод та портрет подружжя Бокслер. Його гонорар склав 100 марок та п'ять літрів горілки. На «чорному ринку» пляшка оковитої коштувала шалені гроші, у німецькій крамниці її можна було придбати за 4,1 марки.

Для приватного користування Бокслер придбав автомобіль марки «Форд Ефель». Водієм він взяв місцевого жителя Алекса (Олексу) і настільки довіряв йому, що, проїжджаючи партизанськими місцями, видавав револьвер. Одного разу водій зник. Через його дружину дізналися, що Алекса забрало гестапо, оскільки він, виявляється, був підпільником. Усі спроби Бокслера врятувати водія від розстрілу виявилися марними.

Тим часом виробництво набирало обертів. Кожен робочий день робітники починали з молитви. Цікаво, що майже всі вони зазнали сталінських репресій.

Щодо господарської діяльності заводу, то наведу декілька цифр. Обсяги виробництва зростали і свого піку досягли у вересні 1943 року, коли доходи склали 1336434,5 марок. Після того, як з 12 мільйонів марок, зароблених за неповних пів року, вирахували податки та витрати на заробітну плату, залишилося 6,7 мільйона марок; чистий прибуток склав 1,35 мільйона марок. Щоб зрозуміти, наскільки продуктивно працював кіровоградський завод, слід враховувати, що рівень цін в Україні складав менше третини загальнонімецьких.

На підприємстві трудилися 88 інженерно-технічних працівників та 760 робітників. Виробничими майстернями керували місцеві спеціалісти. Технічне й економічне відділення очолював росіянин Ануров, який отримував 1200 марок та 30 відсотків преміальних. У його підпорядкуванні перебував німецький інженер Кісслінг з окладом 950 марок плюс 30 відсотків преміальних, інженери Нагорний і Розенталь отримували по 750 марок.

Цікаво відзначити, що місцеві спеціалісти працювали дуже добре і навіть отримували більші премії, ніж німці. Зарплату місцевим фахівцям Бокслер міг призначати сам, а оклади німецьких спеціалістів затверджувались у Німеччині. Низький прибутковий податок – 11 % (про що сьогодні можна тільки мріяти) – мав зробити працю на «східних територіях» привабливою для німців.

Далі у відомості на зарплату фігурує п'ятеро українських конструкторів з окладом у 600 марок, інші службовці отримували по 400 марок. Майстри на виробництві мали зарплату від 480 до 600 марок, а також премії 10-50 %. У штатному розкладі була навіть передбачена посада вчителя, яку займав Нікітенко з окладом 750 марок та 20 % преміальних; мав завод свого архіваріуса Добровського та перекладача Аву Адамовську [4].

У листопаді 1944 року, коли німецькі війська відступали, як тоді пояснявали, «зі стратегічних міркувань», на заводі з'явилася група саперів

на чолі з лейтенантом, яка мала наказ зруйнувати завод. Сапери конфіскували всі запаси пального, не залишивши його навіть на евакуацію персоналу. Але передбачливий Бокслер приховав авіаційний бензин.

Якось уранці стало відомо, що радянські танки перебувають у шести кілометрах від Кіровограда. Тоді було прийнято рішення про евакуацію. Для цього були задіяні два легкових авто та кілька вантажівок для перевезення людей та архіву. Охочих переїхати до Німеччини серед місцевих жителів виявилось стільки, що вантажівки всіх не вміщали. Майже всі машини, крім однієї, благополучно дісталися до Умані, де біженців посадили на поїзд до Німеччини. Заводу пощастило вціліти – його не зруйнували ані радянська, ані німецька влада. Під час бомбардувань було пошкоджено лише два корпуси.

У 1958 році в Брюсселі проходила Всесвітня виставка, на якій була представлена й червонозорівська продукція. Професор Бруно Бокслер разом зі своїми студентами відвідав радянський павільйон. Серед виробів «Червоної зірки» Бокслер упізнав моделі, які батько запустив у виробництво під час війни. На одному зі стендів «старих знайомих» він залишив свою візитівку.

АРХІТЕКТОР-КОЛАБОРАНТ АНДРІЙ СИДОРЕНКО: ПРИМХЛИВОСТІ ДОМ

*За родючими ланами,
де лисніли золотом снопи,
зарябили перед нами
в літнім сонці спалені стени.
Сонце Кіровоград полоще,
визволений з рук червоних банд.
Кіров сам лежить на площі –
безголовий бронзовий гігант.*

Освальд Бурггардт

*Портрет Гітлера
на центральній площі Кіровограда,
виконаний Андрієм Сидоренком*

Попередня стаття побачила світ 20 років тому в газеті «Народне слово», в якій я працював з 1994 по 2002 роки, і викликала неабиякий скандал. До редакції завітала група розгніваних комуністів, ветеранів-червонозорівців на чолі з директором музею історії заводу, щоб висловити своє обурення з приводу наклепницької публікації («цілковита німецька брехня!») та ще й з ультимативною вимогою: або редакція друкує їхнє спростування, або вони звертаються до суду. Звісно, довелося задовольнити цю вимогу.

Тоді я звернув увагу на згадку в німецьких спогадах про місцевого художника А. Сидоренка, якому директор заводу Бокслер доручив намалювати завод та портрет себе з дружиною. Судячи з того, що отримані редакцією з Німеччини спогади проілюстровані зображенням (певно, аквареллю) заводу, то подружжя, покидаючи Кіровоград, очевидно, прихопило із собою ці твори Сидоренка.

Донедавна я й уявити не міг, що, виявляється, із цим художником я був добре знайомий! Якось до картинної галереї, де я працював, завітав інтелігентного вигляду чоловік пенсійного віку. Відрекомендувався: архітектор Андрій Олексійович Сидоренко, мешкаю неподалік галереї, по вулиці Єгорова. Ідучи додому, щоразу проходжу повз галерею. От, нарешті, наважився

зайти. Раніше все було ніколи: робота (я багато проектував), ну і звісно, сімейні клопоти. А нині вільний, як птах, а точніше, як сирота: одна за одною померли найдороччі люди: дружина і донька. Можна я вряди-годи буду заходити до вас?

Проте, як не гірко це визнавати, моє спілкування з Андрієм Олексійовичем виявилось короткочасним. Всього декілька зустрічей. Про себе він нічого не розповідав, на превеликий жаль. Звісно, я не міг тоді досягнути масштабів цієї незвичайної особистості з дивовижною долею.

Запам'яталися хіба що розповіді Сидоренка про архітектуру Єлисаветграда, якою він щиро захоплювався. Як архітектор, розповідав Андрій Олексійович, він не міг запобігти руйнуванню дореволюційних будівель, на місці яких споруджували новобуди, зведені за його проектами. Тому, аби вгамувати почуття провини, придумав наступне: перед знесенням дореволюційних споруд Сидоренко їх фотографував, а потім, своєю чергою, фотографував те, що збудовано на їхньому місці. Завів альбом, куди вклеював обидві світліни для порівняння: що було тоді і що тепер.

Відчувши моє зацікавлення, Андрій Олексійович запросив мене додому й показав свій унікальний альбом. А ще я звернув увагу на гравюру із зображенням Тараса Шевченка, що висіла на стіні. Проте чомусь не наважився про неї запитати.

Востаннє Сидоренко завітав до галереї, коли мав лягати в лікарню на серйозну операцію: рак передміхурової залози. Лікарі його попередили, що зволікати далі не можна.

Андрій Олексійович пообіцяв після виписки з лікарні продовжити наше спілкування. Проте час минав, а він все не з'являвся. Тоді я вирішив провідати його вдома. Сусіди буквально приголомшили мене. Виявляється, Андрій Олексійович помер під час операції і вже давно похований. Звісно, я поцікавився, а що сталося з його майном, кому воно дісталось. Та, розповіли сусіди, приїхали два племінники, меблі й майно забрали, а все інше («мотлох») спалили на подвір'ї.

Не хочеться вірити, що така доля спіткала не лише архів Сидоренка та його роботи, а й безцінний фотоальбом архітектурних об'єктів Єлисаветграда-Кіровограда, портрет Шевченка тощо.

Нині в Інтернеті з'явилася досить докладна біографічна довідка Андрія Олексійовича Сидоренка. Народився він у 1913 році на Полтавщині. Його

Андрій Сидоренко

батько Олексій Петрович у 1929 році був розкуркулений та висланий в Архангельську область на 5 років, де через декілька місяців у 1930 році він і помер.

Проте ця «пляма» в біографії не завадила синові куркуля здобути вражаючу освіту. Спочатку Андрій Олексійович у 1936 році закінчив Харківський художній інститут (є свідчення, що він був гарним акварелістом), а в 1939 році – Харківський інститут комунального господарства (архітектурне відділення). Тож не випадково відразу після випуску отримав призначення на посаду начальника архітектурного управління Кіровоградського облвиконкому.

В окупованому німцями Кіровограді Сидоренко продовжував плідно працювати за фахом так, немов нічого не сталося. 30 червня 1945 року був заарештований управлінням НКДБ Кіровоградської області за те, що «в період війни працював архітектором-проектувальником міської управи – із серпня 1941-го до осені 1943 року. Виявляв активне сприяння німецьким окупантам у будівництві та відновленні різноманітних будівель, а також проєктував зведення фашистських пам'яників. У домашній майстерні малював для німецько-фашистської влади портрети Гітлера й інші картини. Влітку 1943-го художньо оформив організовану німцями сільськогосподарську виставку в контрреволюційному дусі; провадив серед населення антирадянську агітацію профашистського змісту».

Під час окупації міста пам'ятник Кірову на центральній площі доволі акуратно, про що свідчать німецькі світлини, під керівництвом Сидоренка був демонтований, а замість нього за проєктом Андрія Олексійовича були встановлені дві гармати з фортеці Св. Єлисавети. А на головній адміністративній будівлі, там, де зараз годинник, з'явився великий за розміром портрет Гітлера, виконаний Сидоренком. Очевидно, він був досить якісний, а тому й задовольнив окупантів.

А от найвражаючий факт, про який дізнаємося зі статті про творчість архітектора Андрія Сидоренка в газеті «Кіровоградська правда» (січень 1980 року). Її автор, архітектор Анатолій Губенко, підкреслює: «Після визволення Кіровограда Сидоренку доручили реставрувати скульптуру С.М. Кірова. Андрій Олексійович впорався із цим завданням, і 1 травня 1944 року пам'ятник зайняв своє звичне для городян місце. Лише через рік після цього Сидоренка нарешті заарештували».

Обвинувачення – більш ніж серйозні! Проте вирок виявився на диво м'яким. 21 липня 1945 року трибуналом військ НКВС Кіровоградської області Андрій Сидоренко був засуджений до 10 років ув'язнення у виправно-трудовах таборих з позбавленням громадянських прав на 5 років та конфіскацією майна. Більше того, 14 жовтня 1992 року він був реабілітований Кіровоградською облпрокуратурою (посмертно).

Відбувши покарання, Андрій Олексійович повернувся в Кіровоград. З 1955 і до кінця життя напроцуд плідно працював у нашому місті. Є всі підстави вважати, що Сидоренко у післявоєнний час був найвидатнішим зодчим Кіровограда радянської доби. Він – автор понад 50 проектів будов різного призначення: обласна лікарня, інститут сільськогосподарського машинобудування, кінотеатр «Мир», будинок «Взуття», готель «Україна», прибудова до педінституту, середні школи № 5 і № 6, планування 14-го мікрорайону в Кіровограді, десятки житлових будинків; генеральний план забудови житлового району для Світловодська, будинок культури в Знам'янці та багато інших. Помер Андрій Олексійович у 1983 році.

ШІСТЬ ПОСТАСЕЙ МИКОЛИ БОСЬКА: НІМЕЦЬКИЙ ПОЛЦАЙ, УКРАЇНСЬКИЙ БУРЖУАЗНИЙ НАЦІОНАЛІСТ, В'ЯЗЕНЬ- СМЕРТНИК, ФРОНТОВИК-ЧЕРВОНОАРМІЄЦЬ, КОМУНІСТ, АНТИКОМУНІСТ

*Таков закон безжалостной игры.
Не люди умирают, а миры.
Людей мы помним, грешных и земных.
А что мы знали, в сущности, о них?
Что знаем мы про братьев, про друзей,
что знаем о единственной своей?
И про отца родного своего
мы, зная все, не знаем ничего...*

Евгений Евтушенко

*Микола Босько.
Фото з військового квитка.
1944 рік*

Батько в колі нашої родини ніколи не розповідав про найтрагічніший епізод свого життя. Коли він, 18-річний юнак, засуджений німцями до страти, у ніч перед розстрілом разом з іще двома смертниками здійснив втечу з в'язниці СД у Кіровограді. Спогадами, як це було, він ділився лише з найближчими друзями під час застільних розмов. Тоді дещо я почув і запам'ятав, настільки неймовірною здавалася історія чудесного порятунку батька. Я ніколи не сумнівався в щирості й правдивості його спогадів про пережите, а проте навіть мріяти не міг, що колись їм знайдеться документальне підтвердження.

Якось у розмові з нашим відомим істориком-краєзнавцем, головним археографом Державного архіву Кіровоградської області Іваном Петренком, я, дізнавшись, що він працює над книжкою про рух опору на Кіровоградщині під час нацистської окупації, розповів йому, що чув від батька та його друзів зокрема таку зневажливо-глузливу оцінку діяльності нашого підпільного обкому партії: «А пам'ятаєте Скирду, який вільно гуляв містом, а люди жартували: "Підпільний обком іде, ховайтеся"?». Моя інформація зацікавила Івана Даниловича, і сталося справжнє диво: він знайшов у колишньому партархіві таке:

Дело № тов. БОСЬКО Николая Федоровича
Партстаж с 1951 г. партбилет № 05234010, год рождения 1924.
Начато в августе 1954 г. Окончено 30 ноября 1954 г.
На 29 листах».

Мова йде про виключення батька з партії. Тривалий час я вагався, чи варто цю справу оприлюднювати. Та, оскільки у свідченнях батька міститься надзвичайно важлива, на моє глибоке переконання, інформація про одну з найзагадковіших подій часів окупації Кіровограда – втечу з камери смертників тюрми СД – я наважився це зробити. Про неї дотепер ніхто й ніколи не згадував, на відміну від тієї, в якій найактивнішу участь брав Борис Оршанський.

Справу, а точніше розправу над батьком, взагалі варто було б опублікувати у повному обсязі, а проте обмежимося найсуттєвішим. Я лише спробую прокоментувати, уточнити та доповнити те, що чув від батька і про що він промовчав у своїх «поясненнях».

Мій батько, Босько Микола Федорович (1924-1985) – учасник Другої світової війни, фронтовик, тричі поранений, нагороджений орденом Червоної Зірки, декількома медалями, відзначений подяками Верховного Головнокомандувача за участь у взятті міст-фортець Кенігсберга та Піллау. У лавах Червоної армії перебував із січня 1944-го по липень 1946 року. Воював на 2-му Українському та 1-му Прибалтійському фронтах: стрілець, командир кулеметної обслуги, командир саперного відділення, командир гармати. Звання – гвардії сержант. На пам'ять про війну в його тілі залишилися два осколки: один – великий, розміром як куряче яйце, застряг посередині хребта, другий – менший, як голубине яйце, – у потилиці. Лікарі не ризикнули їх вилучати, оскільки наслідки операції могли бути непередбачуваними. Одне з поранень (у ногу) таки добило батька на шістдесятому році життя.

Народився батько 9 грудня 1924 року в селі Сентовому Єлизаветградківського району. Назва Сента (Сентов) сербського походження. Місто з такою назвою розташоване в автономному краї Воеводина. Наше Сентове виникло в середині 18 століття, коли частина території краю заселялася вихідцями з Балкан під назвою Нова Сербія. З 1752 по 1764 рік тут квартирувала 11 рота Новосербського гусарського полку. Очевидно, й заснували наше Сентове й дали йому цю назву на пам'ять про рідний край уродженці сербської Сенти. «Сента», «санта» у перекладі з латини означає «святий», «свята». Наприклад, Санта-Марія – свята Марія.

В історію України Сентове увійшло передусім завдяки трагічній події: у ньому 27 липня 1919 року відбулася зустріч двох ватажків повстанського руху в Україні батька Махна й отамана Григор'єва. Замість того, щоб об'єд-

натися й зупинити більшовицьку навалу, Махно підступно вбив Григор'єва. У 1946 році ні сіло ні впало Сентове перейменували у Родниківку.

1924-й, рік народження батька, – особливий, найтрагічніший в історії найкровопролитнішої війни. Є підрахунки втраг Червоної армії, розподілені за роками народження чоловіків. Найфатальнішим виявився чомусь саме 1924-й рік. Статистика свідчить: якщо в 1939 році чоловіків 1924 року народження в СРСР нараховувалося 2,27 млн, то в 1959-му їх залишилося лише...1,29 млн! Загинуло 980 тисяч, майже мільйон, ледве не кожен другий, хто мав нещастя народитися в 1924-му. Тих, хто вижив, можна називати везунчиками або щасливчиками. Та це не стосується долі батька. Після війни його чекало ще одне жорстоке випробування.

В'язниця СД у Кіровограді

До речі, про цю так звану «Велику вітчизняну війну», про те, як він воював, батько волів не згадувати. Лише неодноразово повторював, що німці, на відміну від наших, уміли воювати і берегли своїх воjákів. Через те й 9 травня не вважав святом Перемоги, а днем трауру за жертвами війни. Щодо цього був по-справжньому сентиментальний.

Якось мені пощастило придбати одну з перших платівок Володимира Висоцького. Пісня «Он не вернувся из боя» доводила батька до сліз. Він ніяк не міг повірити, що її створила людина, яка не воювала, а з письменників-фронтовиків найбільше цінував за правду про війну Василя Бикова, свого ровесника, 1924 року народження, особливо його повісті «Круглянський міст», «Мертвим не болить», «Сотников».

Виключали батька з партії за дуже серйозним звинуваченням: «Справа відкрита 7 серпня 1954 року. Суть справи: у Знам'янський райком КП України надійшли сигнали про те, що комуніст Босько Микола Федорович приховав від партійних органів свою службу в німецькій поліції під час окупації та належність до української буржуазної націоналістичної організації. При перевірці вказані факти підтвердились».

Рішенням бюро Знам'янського райкому КП України від 16 серпня 1954 року «Босько М.Ф. виключений із членів КППРС за недостойну поведінку в період тимчасової німецької окупації – служив у німецькій поліції і перебував у буржуазно-націоналістичній організації, що утаїв від партійних органів при вступі в КППРС».

Загалом, у справі містяться аж чотири «пояснення» батька, адресовані Знам'янському райкому партії, першому секретарю Кіровоградського обкому партії Леонтію Найдєку, Першому секретарю ЦК КПРС Микиті Хрущову та партійній комісії при Кіровоградському обкомі КПУ. До їхнього написання батько підійшов творчо. Написані не під копірку, вони не дублюють, але й не суперечать одна одній, за винятком деяких деталей.

Звісно, батько кавсяся, визнавав свою «провину», погоджувався з будь-яким покаранням, просив лише не виключати його з лав партії. Певна надія на це з'явилася після того, як первинна партійна **організація Трєпівської МТС відмовилася виконати наказ райкому партії, який вимагав виключити батька з лав КПРС.**

Трєпівські комуністи на закритих партійних зборах 2 серпня 1954 р. розглянули персональну справу батька й після детального обговорення ухвалили несподівану постанову: *«За сокрытие от партии в биографических данных того, что в период временной оккупации немцами г. Кировограда в 1942 г., с июля месяца и по ноябрь месяц 1942 г., Босько Н.Ф. находился в 124-м полицейском учебном батальоне, имел связь в этот период с украинскими буржуазными националистами т. Босько Н.Ф. заслуживает исключения с рядов КПСС, но учитывая его чистосердечное признание и что он неосознано попал в полицейский батальон и связался с буржуазными националистами, так как был молод. Веря тому, что т. Босько Н.Ф. не причинил никакого ущерба советскому государству... учитывая, что он был приговорен к расстрелу немецкими властями и сбежал из-под расстрела и после не имел связей ни с полицейским батальоном, ни с украинскими буржуазными националистами. После освобождения г. Кировограда от немецких захватчиков т. Босько пошел служить в Советскую Армию и в боях с немцами имел три ранения. Учитывая все вышеизложенное, партсобрание постановляет: тов. БОСЬКО Н.Ф. вывести из членов партийного бюро и за сокрытие от партии действительных данных о своем поведении в период временной немецкой оккупации объявить строгий выговор с предупреждением и занесением в учетную карточку».*

Одне із запитань трєпівських комуністів до батька привернуло мою особливу увагу: «Было ли Вам известно о нашем партизанском движении?» Натяк на те, чому батько не брав у нього участі? Відповідь: «В данном районе не было известно».

«За» проголосувало – 12 осіб, «проти» – 2 особи, «утрималися» – 3 особи. Як на ті часи рішення не просто сміливе, а можливо, навіть унікальне. Ще б пак! Первинна партійна організація не виконала розпорядження «вищестоящего» партійного органу – «ЧП районного масштабу», не інакше.

БЮРО РАЙКОМА КП УКРАИНЫ ПОСТАНОВЛЯЕТ:

Решение первичной партийной организации Треповской МТС от 2 августа 1954 года отменить, как неправильное и притупляющее политическую бдительность коммунистов. За недостойное поведение в период временной немецкой оккупации, выразившееся в том, что служил в немецкой полиции и состоял в украинской буржуазно-националистической организации, о чем скрыл при вступлении в партию, члена КПСС с ноября месяца 1951 года, партийный билет №05234010 Босько Николая Федоровича из членов КПСС исключить.

Просить обком КП Украины утвердить настоящее решение.

Предложить директору МТС т. Гавриленко В.Н. поставить вопрос перед областным управлением сельского хозяйства об освобождении Босько Н.Ф. от должности главного бухгалтера Треповской МТС.

За плохую подготовку партийного собрания, притупление партийной бдительности – секретарю первичной партийной организации т. Каленчуку Степану Игнатьевичу объявить выговор без занесения в учетную карточку.

Обязать секретаря первичной партийной организации т. Каленчука на очередном партийном собрании в соответствии с Уставом КПСС обсудить членов КПСС т.т. Потапенко и Клоцка, давших рекомендации Босько Н.Ф. для поступления в партию.

Отметить притупление бдительности и непартийный подход при решении вопроса на партийном собрании о Босько Н.Ф. членов КПСС т.т. Гавриленко, Мороза, Скрытая и Соколова, а также слабую воспитательную работу среди коммунистов первичной партийной организации Треповской МТС и обязать секретаря первичной партийной организации т. Каленчука систематически организовывать чтение лекций и докладов среди коммунистов о бдительности, советском патриотизме, Уставе КПСС.

Настоящее решение обсудить на собраниях первичных партийных организаций района.

А ось які «пояснення» надав батько партійним суддям. Насамперед це лист-скарга на ім'я головного комуніста Радянського Союзу:

*Первому секретарю ЦК КПСС
тов. Хрущеву Н.С.
от члена КПСС Босько Н.Ф.*

16 августа 1954 г. Знаменское бюро РК КП Украины, отменив решение первичной парторганизации Треповской МТС Кировоградской области, исключило меня из членов КПСС за сокрытие действительных фактов моей деятельности в период немецкой оккупации, а также снял меня с работы главного бухгалтера МТС.

В семнадцатилетнем возрасте, в период немецкой оккупации, мной были допущены ошибки, которые через двенадцать лет грозят мне роковыми последствиями.

А именно: в 1942 году, находясь на оккупированной территории, я был немцами сильно мобилизован в учебный полицейский батальон, в котором находился четыре месяца. **В этом батальоне свирепствовала агитация украинских буржуазных националистов с Западной Украины, а цели и задачи украинских буржуазных националистов я в то время не понимал. Но люди моего возраста, не понимая целей этой организации, становились жертвами ихней агитации. В этой организации я не состоял, но был знаком с несколькими националистами и выполнил несколько ихних поручений. За связь с украинскими националистами я был в декабре м-це 1942 года арестован немцами. Находясь в немецкой тюрьме более десяти месяцев, я понял цели и задачи украинских националистов, которые были родные братья немецким националистам, – жестокость и цинизм которых я испытал на себе.**

Немцами я был осужден к расстрелу. Но приговору не судилось исполниться. **В октябре 1943 года был совершен побег со смертной камеры. Из двенадцати человек, сидящих в ней, удалось бежать троим, в том числе и мне. Остальные погибли при побеге. Вот так, в молодом еще возрасте, мне пришлось испытать свою судьбу, чуть-чуть не отдать свою жизнь за чуждый для меня национализм. Своей службой у немцев и связями с националистами я ущерба никому не нанес, кроме своего здоровья.**

В период Отечественной войны я был три раза ранен, но за пролитой кровью я не жалею, так как она была пролита за благородные цели. С периода моего ареста немцами и до настоящего времени мной было порвано с прошлым раз и навсегда. Находясь в рядах Советской армии, я мстил немцам и запроданцам народа украинским буржуазным националистам. За боевые заслуги я был награжден орденом «Красная Звезда» и несколькими медалями.

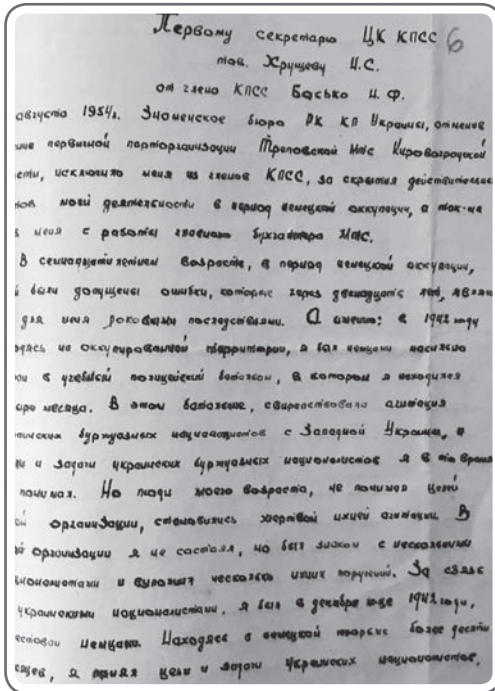
Демобилизовавшись с рядов Советской Армии по ранению в 1946 году, я начал работать в Треповской МТС. С ученика конторы я вырос до главного бухгалтера МТС. За хорошую работу был восемь раз премирован.

В 1950 году я вступил в Коммунистическую партию. Факты моей деятельности в период немецкой оккупации в анкетных данных мной не были указаны. Но это не было сделано с умыслом, а просто из-за стыда за свои прошлые ошибки, которые были сделаны в несознательный период моей жизни.

Звание коммуниста – для меня большая и почетная честь, партийный билет, который я пока ношу, мне дороже моей жизни, которую если нужно я не задумываясь отдам по зову Коммунистической партии.

Мне еще нет тридцати лет, но за такой короткий промежуток жизни мне пришлось испытать и перенести очень многое. Какой исход не будет моего дела, моя жизнь будет направлена на беззаветное служение родной Коммунистической Партии и Советскому Народу.

Рассматривая мой вопрос, первичная партийная организация, всесторонне обсудив его, вынесла мне партийное взыскание – строгий выговор с занесением в учетную

карточку. С этим решением я вполне согласен и считаю его справедливым.

Бюро районного комитета партии, рассматривая мой вопрос, считаю подошло неправильно и односторонне. Материалом для рассмотрения моего вопроса служит моя же объяснительная записка.

Прошло уже около двух месяцев, но вышестоящие партийные инстанции почему-то мой вопрос до сих пор времени не рассматривают.

Уже два месяца как я снят по решению районного комитета партии с работы, хотя для снятия с работы не было никаких оснований, лишь, таким образом, меня и мою семью средств к существованию.

Я прошу ускорения разбора моего вопроса о моей партийности и восстановления меня на работе на ранее занимаемой должности.

10 октября 1954 г.

Найбільш детально й відверто суть своєї «справи» батько виклав ось у цьому «поясненні»:

*Партийной комиссии при Кировоградском обкоме КП Украины
от члена КПСС Босько Николая Федоровича
партийный билет №05234010*

Объяснение

16 августа 1954 года Знаменский РК КПУ исключил меня из членов КПСС за сокрытие фактов недостойного поведения в период немецкой оккупации, а именно: четырехмесячное пребывание в учебном полицейском батальоне и связи с украинскими буржуазными националистами, в период поступления в кандидаты Партии, а также при вступлении в члены КПСС.

По сути дела объясняю:

В августе м-це 1941 года я был эвакуирован вглубь страны с Треповской МТС, где я в то время работал статистиком. В гор. Днепрпетровске от нас военкомат отобрал в Армию ребят призывного возраста, а ребят моего возраста, т. е. 1924 и 1925 годы, направили на работу в колхозы Запорожской области. Я попал в колхоз им. Сталина Ново-Николаевского района и работал в нем до прихода немцев. После этого я совместно с другими ребятами вынужден был возвратиться в Треповку, домой я вернулся в январе 1942 года.

Возвратившись домой к матери в Треповскую МТС, я дома оставаться не мог. Кроме меня, в матери были еще двое младших за меня детей, которых она не в состоянии была прокормить, и я вынужден был отправиться в гор. Кировоград к родному дяде (брат отца – Босько Тимофей Акимович, ныне проживающий в гор. Кировограде, Сухумский переулок №12).

В тот период немцы угоняли молодежь в Германию, и я вынужден был прятаться. В одну из облав немцы меня забрали на биржу труда, оттуда на медкомиссию. После прохождения комиссии девушек забрали для отправки в Германию, а ребятам предложили или ехать в Германию, или вступить во вновь организованный тогда в Кировограде 124-й учебный полицейский батальон. Какой выбрать путь? Этот вопрос стоял передо мной в то время. По совету родного дяди я из двух зол выбрал, как нам тогда казалось, меньшее: вступить в немецкий полицейский батальон. Так я и сделал. Учебный полицейский батальон, в котором я находился в то время, занимался учебной подготовкой. Ходили среди нас, полицейских, слухи, что батальон готовят для отправки на Восточный фронт. Сначала форма полиции была такая: русская шинель и черная пилотка. **В последний месяц моего пребывания в батальоне была выдана немецкая форма. Оружие: русские винтовки выдавали на период занятия, других видов оружия не выдавалось. В последнее время, кроме учебы, одна рота использовалась для охраны аэродрома. Я два дня находился на охране аэродрома. На аэродроме велось строительство взлетных площадок силами военнопленных.**

Мне дали четырех военнопленных, чтобы я их повел складировать пустые ящики. Двое военнопленных попросились у меня выйти через проволочные заграждения в поле, чтобы нарвать кукурузы. Я их отпустил, и они убежали. За это я был отправлен назад в батальон и посажен на месяц на гаупвахту.

Знакомство и связь с украинскими буржуазными националистами

Мой соученик Прядун Алексей, который жил со мной по соседству, сказал мне, что познакомит меня с одним националистом. Я дал согласие. Цели и задачи этой организации я тогда не знал и не понимал. При знакомстве с этим националистом я узнал, что они ведут борьбу с немцами. И это в тот период ввело меня в заблуждение. И я продолжил расширять знакомство с националистами, которые были в батальоне.

Так мной была сделана вторая роковая ошибка. В националистической организации я не состоял, но борьба с немцами меня как-то сближала с ними. **И я выполнил несколько их поручений: одно из них заключалось в том, что я привез с гор. Александрии муку для заключенных в тюрьму националистов, два раза у меня ночевали подпольщики-националисты.** Более никаких поручений мной не было выполнено.

Последнее поручение я получил такое: **забрать националистическую литературу на ул. Тимирязева и перенести ее к себе домой.** Идя на это задание, я встретил националиста под псевдонимом «Гриша», который и привез эту литературу. За этим националистом, очевидно, уже следили немцы, потому что когда я к нему подошел, тут же появился патруль, и офицер сказал, что он арестован, а меня отпустили, проверив документы. Через час в батальон пришли немцы из СД, я был ими опознан и арестован. Это было в начале декабря 1942 года.

Националист «Гриша» пытался застрелить арестованного его немца, но револьвер дал осечку, тогда он бросился бежать, но возможности бежать не было, и тогда он выстрелил себе в висок.

Я попал на следствие в СД. Там я подвергался всевозможным избиениям. Со мной из батальона был арестован Павлюченко Василий, а из гражданских лиц Прядун Алексей.

Под допросом я находился более двух месяцев, но, так как со смертью националиста «Гриши» пропали следы к националистической организации, нас перевели в тюрьму. Через четыре месяца состоялся суд военного трибунала. Меня и Павлюченку суд СС приговорил к расстрелу.

В тюремной смертной камере я просидел месяц и двадцать восемь дней, ожидая смерти. **В октябре м-це 1943 года** в смертную камеру была передана ножовка, которой мы воспользовались и перепилили решетку. **Из двенадцати человек, сидящих в камере, нас убежало трое: я, Павлюченко Василий и Полянский Степан,** остальные погибли.

Вот это все, что произошло со мной, двенадцать лет назад в восемнадцатилетнем возрасте. Уже находясь в немецкой тюрьме, я осознал, глубоко осознал свои ошибки, но исправить сделанное уже можно было только смертью.

Я бежал с тюрьмы в Бобринецкий район к Полянскому, где находился месяц, оттуда я перешел в Кировоград, где прятался до освобождения гор. Кировограда.

В январе 1944 года пошел в Красную Армию, участвовал в боях, в которых **три раза ранен.** В 1945 году после войны я проходил проверку в органах госбезопасности, мной была вся моя деятельность рассказана. В беседе со мной сотрудник МГБ сказал, что в дальнейшем этого периода моей жизни я могу не вспоминать.

Я демобилизовался в декабре 1946 года с рядов Советской Армии, как имеющий три ранения, и возвратился домой в Треповскую МТС, где и начал работать сначала счетоводом, а с 1950 года главным бухгалтером МТС.

В 1950 году я вступил в кандидаты в члены КПСС, в ноябре 1951 года в члены КПСС. В анкетных данных мной были скрыты действительные факты моей деятельности в период немецкой оккупации.

Это произошло не с умыслом каким-нибудь, не из-за страха, а просто из-за того, что меня ввел в заблуждение сотрудник МГБ, а также из-за стыда за прошлые ошибки.

Итак у меня сложилась жизнь из одних ошибок.

С предъявленными мне обвинениями и решениями Знаменского бюро РК КП Украины я вполне согласен и вину признаю.

Прошу Партийную комиссию глубже вникнуть в разбор моего персонального дела, учесть мой возраст в то время, дальнейшую мою работу и вынести справедливое решение.

В решении бюро РК КПУ я не согласен с одним. Почему, когда исключение из Партии есть для меня политический расстрел, меня еще снимают с работы, лишая даже возможности трудиться и содержать семью. На снятие с работы, я полагаю, оснований не было.

3 ноября 1954г.

Це останні «пояснення» батька. Відчувається, що він уже змирився з неминучим виключенням з партії і просить партійну інквізицію лише про одне: не знімати його з роботи (мені на той час було 4 роки, братові не виповнилося й року, мати не працювала). Судячи з усього, це йому вдалося. Після Трепівської МТС, до речі, однієї з перших в Україні (створена в 1930 році), батько працював головним бухгалтером Рошаківської МТС, потім Витязівської РТС, головним бухгалтером Кіровоградської шпагатно-мотузяної фабрики та заводу «Червоний дзеркальник».

А ось найцікавіші фрагменти з інших «пояснень» батька:

«Здесь на бирже труда нас пропустили через медицинскую комиссию, забрали документы и направили во вновь организуемый тогда в Кировограде 124-й учебный полицейский батальон. Находясь в полицейском учебном батальоне, я познакомился там с украинскими националистами, которые наплыли сюда с Западной Украины...»

«Всю привезенную мной националистическую литературу я доставил на квартиру по ул. Тимирязева, за которой на следующее утро должен был прибыть националист под псевдонимом "Гриша". Утром, идя на работу в учебный батальон, я его встретил на улице Карла Маркса. В это время к нам подходит немец, требует предъявить документы. Немец меня отпустил, а "Гришу" забрал с собой. Этот "Гриша" сделал попытку застрелить немца, но два раза в его револьвере случилась осечка, а за третьим разом он выстрелил в себя. В учебный батальон явились немцы с гестапо и СД, я был ими опознан и уведен в следственный орган СД. Здесь меня подвергли жестокому следствию и избитию...»

«Наступил ноябрь м-ц 1943 года, мы были полуголые и прятались у родителей Полянского на чердаке. Потом мы сообщили в Кировоград нашим родственникам. Ко мне приехала тетя, привезла одежду, и я возвратился в гор. Кировоград. У дяди я прятался под полом, где специально была вырыта яма. Дядя, у которого я находился, работал в то время кузнецом на з-де "Красная Звезда", в ноябре м-це 1943 года был угнан в Германию. Возможности убежать у него были, но, боясь обыска в доме и обнаружения меня, он этого не сделал...

Здесь я пробыл до января 1944 года, т. е. до момента освобождения гор. Кировограда. Затем в этом же месяце прибыл в Треповку, явился в Знаменский райвоенкомат и был мобилизован в действующую Армию...»

«Своей деятельностью в период немецкой оккупации я никакого вреда Советскому Государству и партии не сделал, за исключением ущерба своему здоровью...»

Зазначу: прожив батько лише 60 років!

А тепер, власне, про найголовніше, задля чого я наважився опублікувати свідчення батька – про втечу з камери смертників тюрми СД. Тривалий час, до ознайомлення з батьковими «поясненнями», я вважав, що вона пов'язана з «легендарною», як її називають, втечею, що відбулася 18 чи 19 серпня 1943 року, яку організував чи то Олександр Лепетов, чи то Борис Оршанський. Найбільш детально про в'язницю СД та втечу з неї розповіли місцеві краєзнавці Віталій Постолатій у книзі «Окупація» (2010) та Іван

Петренко в сенсаційній книзі «Обком утік...» (глава «Повстання» в тюрмі СД м. Кіровограда») (2017).

Коли порівнюєш наявні спогади про цю втечу її «учасників» і не тільки, то голова йде обертом, наскільки вони різняться між собою. Починаючи з того, хто був організатором (Лепетов чи Оршанський), закінчуючи кількісним і персональним складом утікачів (четверо чи п'ятеро) та роллю кожного з них. Все настільки суперечливе, що складається враження, немов утеч було принаймні дві.

Тому Іван Петренко і робить цілком обґрунтований висновок; «Вже в повоєнний час втеча кількох в'язнів із нацистської тюрми, що розміщувалася по вул. Польовій обласного центру (до війни цю будівлю займав Зінов'євський педагогічний технікум), перетворилася зусиллями мемуаристів, місцевих журналістів та "науковців", на організоване комуністами Кіровограда повстання, що супроводжувалося знищенням охорони та втечею сотень ув'язнених (понад 400!)».

Звісно, підпільний обком в особі Скирди приписав винятково собі її організацію. Насправді ж утікачів було четверо чи п'ятеро, ніякої масової втечі не відбулося. Про те, щоб випустити всіх в'язнів з тюрми (а така можливість у них була), втікачі, очевидно, й не думали. Ось із такої «статистики» переважно й складалася звітність підпільного обкому про подвиги партизанів та підпільників.

Борис Оршанський у своїх спогадах говорить, що організована ним втеча сталася 19 серпня 1943 року, натомість батько стверджує, що їхня втеча відбулася в жовтні 1943 року.

Невже батько міг забути чи переплутати дату свого спасіння? Адже пам'ять він мав небажку. На весілля в 1972 році нам подарували магнітолу. Аби перевірити, як працює магнітофон, зщоє треба було на плівку записати, а потім відтворити. Батько всіх нас здивував, без запинки прочитавши великий за обсягом вірш Пушкіна «Клеопатра». Твір, зауважу, явно не зі шкільної програми. Та й взагалі, батько запам'ятався мені з книжкою на дивані чи в ліжку. З відряджень неодмінно привозив хоча б одну книжку, багато років поспіль передплачував популярне літературне видання «Роман-газету». Мені здається, що батько мав натуру передусім гуманітарія, а став... бухгалтером.

Отже, таке суттєве розходження в датуванні, очевидно, свідчить, що мова йде про дві не пов'язані між собою втечі? Коли це так, то зовсім не Оршанський, у чому я був донедавна упевнений, передав смертникам

рятівну пилку. На той час він уже два місяці був на волі. Не могли ж в'язні так довго ховати інструмент у камері?

То чому ж Оршанський, здається, у 1971 році, принаймні двічі приходив до нас додому? Одного разу я його ледве не застав. Невдоволений і сердитий, батько так прокоментував цей візит: «Щойно випровадив Оршансько-го. Уявляєш, просить мене підтримати клопотання про нагородження його орденом за що втечу. За що, кажу йому? Нас врятувалося декілька осіб, а за це німці розстріляли не один десяток наших товаришів. То може тобі відразу звання Героя Радянського Союзу присвоїти?».

Втім, зовсім не виключено, що ножовку в камеру смертникам, як згадує оунівець Степан Глід (справжнє прізвище Ратушний) у книжці спогадів **«Фрагменти життя і мук», виданої у Лондоні в 1955 році**, передав начальник шуцполіції на прізвище Карнаухов, якого під час втечі буцімто застрелили. Сам батько говорив, що маленьку пилку вони отримали в буханці хліба в передачі з волі. А це означає, що хтось із родичів міг підкупити цього начальника шуцполіції. Версія не така вже й фантастична. Продажність та жадібність процвітали й під час окупації.

Про поліцейський батальйон, в якому чотири місяці мав нещастя перебувати батько і який буцімто мали відправити на Східний фронт, я знайшов в Інтернеті таку інформацію: «К охроне магистрального шоссе DG-IV привлекался 124-й батальон шуцманшафта, формированный с июля по октябрь 1942 г. в Кировограде. В феврале-марте 1943 г. батальон был передислоцирован в Умань, и полицейские взводы были распределены по селам вдоль дороги на участках Кировоград – Умань – Гайсин – Винница. Одновременно полицейские принимали участие в акциях против партизан и в расстрелах еврейского населения».

Із Вікіпедії: «DG IV – назва стратегічного трансукраїнського автомобільного маршруту, організованого німцями на окупованій території від Перемишля до Ростова-на-Дону. Керівництво ремонтом і будівництвом шосе здійснювали СС та організація Тодта. Більша частина робіт виконувалася євреями-в'язнями найближчих гетто...»

От що чекало батька, якби він залишився в батальйоні. Втім, цього я просто не можу уявити.

Про деяких осіб, згаданих у поясненнях батька, можу дещо доповнити. Насамперед це стосується **Олексія Прядуна**, шкільного товариша батька, який і познайомив його з українськими націоналістами і також був заарештований разом з ним і Василем Павлюченком. Звісно, про це я тоді не знав. Вони підтримували дружні стосунки й у післявоєнний час. Це був невисокого зросту, циганкуватого вигляду чоловічок веселої вдачі. Коли батько отримав призначення на посаду головного бухгалтера шпагатномотузяної фабрики, наша родина переїхала з Витязівки, де батько працював

головним бухгалтером районної МТС, до Кіровограда в 1961 році, Прядун декілька разів відвідував нашу родину. А коли він, своєю чергою, від'їздив з двома дочками на постійне проживання до Росії (здається, у Сибір, звідки була родом його дружина), то ми в повному складі (батько, мати і я з молодшим братом), були запрошені на проводи. Аж тепер мені стало зрозуміло, чому батько ставився до Прядуна якось насмішкувато-зневажливо. Можливо, через те, що його, як одного разу обмовився він, врятували батьки... викупивши з в'язниці.

Василь Павлюченко. На похороні батька 14 жовтня 1985 року, коли процесія рухалася до катафалка, до мене підійшла жінка років 60 зі слідами колишньої вроди. Вона повідомила, що була дружиною батькового товариша Василя Павлюченка, більше того, батько був шафером на їхньому весіллі у 1942 році. Через декілька днів ми отримали телеграму з Воркути: «Глибоко скорблю в зв'язи со смертю моего друга Николая. Павлюченко».

Очевидно, ця жінка й повідомила колишньому чоловікові про смерть батька. А я навіть не записав ні її прізвища, ні адреси! А вона ж, напевно, хотіла поділитися зі мною спогадами про батька та свого чоловіка. Досі не можу собі простити, що втратив таку нагоду!

Тим більше, що Василя Павлюченка я бачив! Здається, у 1964 чи 1965, коли ми мешкали в гуртожитку мотузяної фабрики (а точніше її філіалу під назвою «Дружба» по вулиці Клинівській, майже навпроти будинку, в якому нині розміщується меморіальний музей Марка Кропивницького, до нас у гості завітали двоє чоловіків приблизно батькового віку. За супермодними імпортними плащами та взуттям їх можна було прийняти за інтуристів.

Та виявилось, що прибули вони не з Парижа, а з... Воркути. Їхні прізвища я запам'ятав: Павлюченко і Маєвський. Як так сталося, що батько після визволення Кіровограда опинився в Червоній армії, а його друг, з яким вони здійснили втечу з камери смертників, – у Воркуті? І хоча уродженець Єлисаветграда 1923 року народження, історик, публіцист та літературний критик Павло Негретов книгу своїх спогадів назвав «Все дороги ведуть на Воркуту», добровільно туди їхати охочих, звісно, не було. Сам же Негретов за співпрацю з німцями (працював в окупаційній газеті «Кіровоградський вісник»), за членство в антирадянській емігрантській організації НТС («Національно-трудовий союз») у 1946 році був засуджений до 15 років таборів, які відбував у Воркуті. Важко збагнути, але навіть після реабілітації, ставши відомим літератором, Негретов залишився жити у Воркуті, де й помер.

Батька, як я тепер розумію, від дуже суворого покарання за «негідну поведінку під час окупації» врятувала мобілізація до Червоної армії, участь у Другій світовій війні та три поранення (як тоді казали, спокутував свою провину кров'ю). Що трапилося з Павлюченком після втечі з тюрми СД,

чим він займався до визволення Кіровограда і чому зрештою опинився у Воркуті? Невже його засудили лише за приналежність до ОУН?

Розмірковуючи над цим, я згадав історію свого сусіда, вчителя-пенсіонера Миколи Яковича Любицького. Якось увечері, увесь під враженням від щойно прочитаного солженіцинського «Архіпелага ГУЛАГа», що друкувався в журналі «Новый мир», я вийшов подихати свіжим повітрям. До мене буквально підскочив знервований, сам не свій, Микола Якович із запитанням: «Ти читав «Архіпелаг ГУЛАГ»? Отримавши ствердну відповідь, сказав, що розчарований: у концтаборах все було набагато страшніше, ніж змальовує Солженіцин: «Я про це знаю не з чуток. У 1945 році мене, 17-річного юнака, засудили до розстрілу "за бандитизм". Живим залишився лише тому, що страти якраз замінили 25 роками концтаборів. І перебував я в найстрашнішому концтаборі в Джекказгані». Можливо, й Павлюченко чимось іще провинився перед радянською владою, і за це відбував покарання у воркутинському таборі? Після смерті Сталіна строки засудженим скоротили і навіть дозволяли відвідувати рідні краї.

Прізвище напарника Павлюченка я також запам'ятав – Маєвський. Мати, яка була дуже незадоволена гостями й тим, як вони відзначали зустріч, відгукнулася про нього так: «Ну й дружки у твого батька. Цей Маєвський під час війни виловлював євреїв, навіть з туалетів витягував і здавав їх німцям». Звідки мати про це дізналася (можливо, підслуховувала?), не знаю. Батько навпаки був у приязних стосунках з євреями, адже дитинство його минуло у «єврейському районі» міста на вулиці Верхній Пермській, поблизу пивзаводу, навчався в середній школі № 7 («пушкінській»), у 1941 році закінчив 9 класів. Одного разу він взяв мене із собою на ринок: «Побачиш друга мого дитинства Іллю Нудельмана, який працює тут м'ясником». Друг виявився рудаим чоловіком багатирської статури. Вони обнялися й про щось поговорили. Ну й, звісно, хоч батько й відмовлявся, на прощання отримали шматок відбірного м'яса. Потім я чув, що цей Нудельман буцімто емігрував до США.

Про третього учасника втечі Степана Полянського, у батьків якого в Бобринецькому районі вони переховувалися, жодних відомостей відшукати не вдалося.

Після смерті батька, переглядаючи світлини з його зображеннями, я виявив одну, яка мене страшенно здивувала і спантеличила. Зроблена вона, як засвідчив своїм підписом батько, 8 грудня 1971 року в студії Кіровоградського телебачення. За столом перед мікрофоном сидять четверо: дикторка Валентина (прізвище я, на жаль, забув), Борис Оршанський, якийсь невідомий мені чоловік (Іван Петренко упізнав у ньому Михайла Візитіу, ще одного втікача із тюрми СД) і... батько (крайній праворуч).

І тут я згадав свою провину перед батьком, за яку й досі обпікає сором. У 1971 році я демобілізувався з армії, зустрів однокласницю, звісно, закохався і більше нічого в світі мене не цікавило. А тим часом батько мене заздалегідь попередив про свій виступ на телебаченні з розповіддю про перебування у в'язниці СД. Ніколи згодом ні батько, ні мати не згадували про цей прикрий інцидент, а я не наважився розпитувати. Заспокоював себе тим, що, можливо, з якихось причин передача взагалі не відбулася або не вийшла в ефір.

Та ось ця світлина свідчить, що я помилявся. Передача таки вийшла в ефір, але... без мого батька. Певно, або він в останній момент сам відмовився від участі в ній, або його виступ просто вирізали (прямих ефірів тоді не було). Хіба можна було в ті часи згадувати без прокльонів українських буржуазних націоналістів, які, виявляється, й справді боролися з нацистами, та ще й чути таке від людини, яку за зв'язки з ОУН виключено з партії?!

Чому фотознімок датований 1971 роком, звідки виник інтерес до цієї теми? Тривалий час я не міг пояснити цього. Аж тепер згадав. Здається, у 1970 році батько раптом захворів на туберкульоз і його, звісно, поклали на лікування в диспансер, який розміщувався тоді в колишній... в'язниці СД. Отакі викрутаси долі! Певно, спогади про пережитий кошмар

настільки насунули на батька, що він не міг їх більше в собі таїти і розповів комусь із персоналу. Медиків настільки захопила його розповідь, що вони навіть мали намір створити в закладі музейний куток. Із цією метою до батька, коли він уже був удома, приходила медсестра з проханням надати спогади про пережите й фотознімки. У них виникла ідея розшукати й запросити до себе колишніх в'язнів тюрми СД. Певно, це їм вдалося. Ось це групове фото датоване батьком 7 грудня 1971 року. Зроблене воно, як підписав батько, біля госпіталю інвалідів ВВВ. Всього на ньому 8 осіб, серед них дві жінки, одна – молода, судячи з усього, супроводжуюча. Знайомих облич, на жаль, лише троє: Оршанський, Візитіу і батько.

Найбільш детально про в'язницю СД та втечу з неї розповів місцевий краснавець Віталій Постолатій у книжці «Окупація» (2010). Я не буду її переповідати. Мене буквально приголомшило в ній ось таке повідомлення: «Після війни Борис Оршанський повернувся до рідного Києва. Працював в одному з міністерств. Відгукнувшись на запрошення кіровоградської влади, приїздив до нашого міста. Телевізійна передача з його участю тривала майже півтори години. Підсумовуючи цей епізод, В. Шурапов пише: «Кіровоград слухав правду про втечу з перших вуст, правду, яка довгий час залишалася легендою. Вона ставила більше запитань, ніж мала на них відповідей».

Володимир Петрович Шурапов – добре знана й шанована в місті людина: журналіст, письменник, поет, театрознавець. З 1968 по 1974 рік він, виявляється, про що я не знав, працював старшим редактором Кіровоградської обласної студії телебачення й, очевидно, організовував зустріч з Оршанським на телебаченні. Для мене це відкриття стало шоком.

Річ у тім, що ми з Шураповим знайомі з 1994 року, коли я почав працювати в газеті «Народне слово». А проте він жодного разу не поцікавився, чи не син я того Боська Миколи Федоровича, втікача з камери смертників. Відтоді минуло 50 років, і навряд чи Шурапов може сьогодні щось розповісти про ту подію, інакше б давно розповів.

Отже, передача, в якій мав брати участь мій батько, таки відбулася, але... без нього. Щодо «правди про втечу з перших вуст» (від Оршанського), то це явна гіпербола. Свідчення батька остаточно заплутують цю «правду» про втечу.

Згаданий мною Степан Глід цій події присвятив один абзац і то не в основному тексті, а в примітці: «Хмара й ще чотири члени ОУН втекли з 9-ї смертної камери. Їм начальник шуцполіції дав пилку й вони, вирізавши ґрати у вікні, під час бурі втекли».

Схоже на те, що Степан Глід про цю втечу лише «чув дзвін». Кількість втікачів у нього виросла до 5 осіб з якимось Хмарою. Єдине, що точно відповідає дійсності, як згадував батько, так це те, що втекти їм допомогла

буря, яка супроводжувалася зливою. Звісно ж, була погоня, але собаки через дощ слід не взяли. Ховалися і ночували в'язні в скиртах соломи, які німці на всяк випадок проштрикували штиками. Інколи штик проходив зовсім поруч із тілом. Було страшно.

Чомусь батько у своєму поясненні не згадує про головне, а за що конкретно, за який злочин проти нацистського режиму їх засудили до страти. Невже лише за приналежність до ОУН? Але той же Степан Глід розповідає, що їх, групу оунівців, німці, добряче помучивши, не розстріляли, а відправили з в'язниці СД до концтабору «Бухенвальд».

Батько з друзями з Воркути згадував, що не листівки, які вони пару раз розклеїли в місті, так розлютували німців, а те, що націоналісти пошкодили дуже важливий кабель зв'язку.

Після того, як ґрати було перепиляно, в'язні (батько серед них був наймолодший) засперечалися, хто першим полізе на дах. Сміливців не виявилося. Тоді вирішили трохи перепочити, а вже потім якось вирішити це питання. Батько навіть задрімав. І йому приснився дивний, навіть містичний сон. Йому з'явилася вся в сяєві жінка в білому, яка буквально випромінювала доброту і спокій, і промовила: «Ти нічого не бійся, все буде добре». Батько прокинувся, в'язні знову сперечалися. Після такого сну, згадував батько, страх минув, і він погодився бути першим. Їх і врятувалося лише перших троє. Коли вилазив четвертий, німці спрямували на дах ліхтарі й відкрили вогонь, увімкнувши сирену.

Батько чомусь не згадує свого батька, відповідно мого діда, Федора Якимовича Боська. Він працював завідувачем складу нафтопродуктів Трепівської МТС. У 1933 році сталася пожежа, і він самовіддано гасив її, отримавши опіки несумісні з життям. 9-річного хлопця забрав до себе в Кіровоград дядько Тимофій Якимович Босько. Своїх дітей з тіткою вони не мали, а тому й ставилися до батька як до рідного сина.

Підтвердження слів батька про квартиру по вулиці Тімірязєва, куди він доставив привезену з Олександрії націоналістичну літературу, я знайшов у книжці краєзнавця Федора Шепеля «Ніхто не хотів помирати» у нарисах, присвячених діяльності оунівців в окупованому Кіровограді. Там принаймні тричі згадується їхня конспіративна квартира за адресою вулиця Тімірязєва, № 25:

«Львів'янин Петро Бітик, він же Вуйко, Юра... став провідником Кіровоградського обласного

проводу ОУН. Квартирував на перехресті вулиці Тімірязєва й Театрального провулку, в якихось ста метрах від «театру корифеїв».

«Націоналістка Дарка Терлецька бувала на конспіративній квартирі бандерівців у Вуйка, котрий на той час мешкав поряд з театром по вулиці Тімірязєва, 25».

«Ще одна конспіративна квартира почала функціонувати у вчителя Будаща по вулиці Тімірязєва, 25... Деякий час на Тімірязєва переховувалися двоє бандерівців, які перебували на нелегальному становищі. У січні 1943 року в Будащів близько 10 днів проживали Вуйко, Вірмен та Нюся. Тут Вуйко приймав зв'язкових обласного проводу...»

Чомусь у цих нарисах відсутня інформація про дев'ятьох оунівців, з якими батько сидів у камері смертників, яким не пощастило втекти і яких німці розстріляли. Хто вони? Очевидно, цього ми вже ніколи не дізнаємося.

Р. S. Батько, коли я мав іти на військову службу, сказав мені наступне, що сприйнялося як настанова: «Знаєш, сину, я ненавиджу компартію разом із радянською владою. Колись, можливо, ти дізнаєшся чому. Але коли у тебе випаде нагода вступити до неї, неодмінно скористайся. У цій країні, щоб чогось досягти, треба бути комуністом». На жаль чи на щастя, такої нагоди мені не трапилося. Та й питання, а чи прийняли б мене такого в партію, що має батька з такою біографією?

ПОХОДЖЕННЯ ПРИЗВИЩА ТА ІМЕНІ БОСЬКО

*...И можно кожу заживо сорвать,
Но имя к нам так крепко припечатано,
Что силы нет переименовать,
Хоть каждое затёрто и захватано.
У нас не зря про имя говорят:*

*Оно –
Ни дать ни взять родимое пятно...*

Арсений Тарковский

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКА ВЕРСІЯ

У дитинстві, а надто в шкільні роки, я соромився свого прізвища. Якими лише прізвиськами мене не «нагороджували» винахідливі ровесники: Бося, Босяк, Босило, навіть Баскунчак. Та й коли доводилося називати своє прізвище при заповненні різноманітних анкет, як його тільки не перекручували: Бузько, Басько, Божко, Васько, Пасько і т. п. Тривалий час я вважав це прізвище рідкісним. Та яким же було моє здивування, коли вже в новітні часи в Інтернеті виявив сотні, якщо не тисячі його носіїв і не лише в Україні чи Білорусі, а й у багатьох країнах світу.

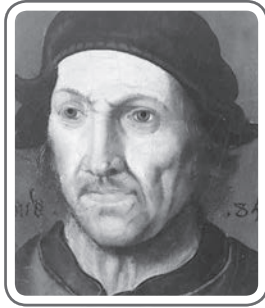
Вважається, що воно походить від слова «босий». Ця версія походження прізвища – найпопулярніша. Мовляв, «Боськом називали нищого, неимущого человека или странника». У 4-му томі «Словаря української мови» Бориса Грінченка можна знайти навіть таке образливе тлумачення: «Боско, -ка – Собака з білими ногами (до колін): Боско через увесь вік босий бігає», а от у «Толковом словаре русского языка» Володимира Даля зафіксований прислівник «Боско» зі значенням «хороший, веселый, живой, быстрый». Вполне вероятно, что прозвище могли получить хорошие, умные люди.

В історико-етимологічному словнику «Слов'янські особові імена українців» (автор Павло Чучка), виданому в Ужгороді в 2011 році, читаємо: «БОСКО. Ім'я утворене від прикметникової основи бос-босий за допомогою субстантивуючого форманта – ко».

Із цим твердженням, що прізвище та ім'я Босько-Боско походить від прикметника босий, можна було б погодитися беззапечно, якби не надзвичайна поширеність цього слова в мовах інших європейських народів.

А взагалі-то слово Bosko – чи не найпопулярніше, чи не найпоширеніше у світі. Коли ви зробите запит в Інтернеті, у вас запаморочиться голова. Що тільки у світі не називають словом BOSKO: торгові марки й найрізноманітніші компанії та фірми, галереї і готелі, меблеві та ювелірні салони,

спортивні арени й клініки, сорт винограду й вина, кераміку, куртки й футболки, кулінарні школи, виховну систему, навіть насіння цибулі і так далі!

Ієронім Босх

Ну й звісно ім'я та прізвище Боско. Серед його носіїв в Італії, Франції, Іспанії, США та інших країнах світу не злічити визначних особистостей. Чого лише вартий Ієронім Босх (1450-1516) – геніальний нідерландський живописець! Bosch (Босх) – популярне прізвище в каталонській та нідерландській мовах, що означає «ліс».

Італія: Федеріка Боско – письменниця та сценаристка; Діно Боско – актор та кінорежисер; Джачинто Боско (1905-1997 – юрист і політик, міністр у складі кількох італійських урядів (1960-1972); Луїджі Боско – легендарний винороб.

Франція: Ален Боске (1918-1998) – письменник і драматург; Анрі Боско – (1888-1976) – письменник і поет; Амелі Боске – письменниця; П'єр Франсуа Жозеф Боске (1810-1861) – військовий діяч, маршал Франції.

Іспанія: Вінсенте дель Боске – футболіст, тренер.

Ірландія: Джон Боско Хоган – ірландський актор театру, кіно й телебачення.

Бельгія: Еміль Боске – піаніст.

США: Демієн Боско, Філіп Боско (1930-2018), Леа Боско – актори театру і кіно.

Куба: Хуан Альмейда Боске (1927-2009) – кубинський революціонер, військовий і політичний діяч, один з лідерів Кубинської революції, після її перемоги – віцепрезидент Куби.

Конго: Боско Нтаганда – лідер конголезьких повстанців і т. д.

Цей перелік країн та імен можна продовжувати й продовжувати.

Прізвище Боско настільки популярне й шановане у світі, що ним досить успішно скористався в Іспанії російський бізнесмен-аферист, уродженець Ростова-на-Дону, шахрай Михайло Боцко. Він трансформував своє прізвище, латинізувавши його. Так, замість російського бізнесмена Боцко з'явився респектабельний іспанський – Vosko, як законний представник світового бренду.

Більше того, у столиці Боснії і Герцеговини, місті Сараєві, є навіть міст Боско й Адміри. Названий так на честь закоханих з різних етнічних груп: боснійської мусульманки й серба. У ніч на 18 травня 1993 року, у розпал війни на Балканах, пара спробувала перебраться мостом на сербську

сторону. Звідти вони планували через вільну зону Сараєва вирватися у світ, де нема війни. Але постріли з мусульманського боку вкляли обох утікачів саме на мосту. 25-річні Боско й Адміра впали одне на одного. Їхні тіла пролежали так майже тиждень, і над ними не вщухали бої ні вдень, ні вночі. Цю зворушливу історію бережуть і шанують у нинішній Сербії, називаючи Боско і Адміру боснійськими Ромео і Джульєттою.

СЕРБЬСЬКО-ІТАЛІЙСЬКА ВЕРСІЯ

Інтерес до походження прізвища Босько у мене особливо загострився після знайомства з родичем. Я тоді працював у картинній галереї. Якось у кабінет зайшов чоловік приблизно мого віку. Сказав, що родом він із села Сентового і його прізвище також Босько, а звать Віктор. А зайшов він познайомитися та з'ясувати, чи ми бува не родичі. Про моє існування Віктор дізнався з моїх публікацій у газеті «Народне слово». Оскільки по лінії батька мій рід також сентовський, то дійшли висновку, що ми таки родичі – ледве не троюрідні брати. Наш спільний прадід до революції працював фельдшером у Сентовому.

Віктор розповів, що має рідного брата військового в чині генерал-майора, що живе в Москві, а свого часу охороняв академіка Сахарова в надсекретному Арзамасі-14.

Якось, коли він був у гостях у брата в Москві, вони спробували з'ясувати походження прізвища Босько, звернувшись до однієї з найавторитетніших фірм, що займалася родоводами. На свій запит отримали відповідь, що їхній предок, ймовірно, прибув на територію сучасної України з Балкан разом з переселенцями, які утворили на території сучасної Кіровоградщині Нову Сербію (1752-1764).

Більше того, їм назвали два села на Кіровоградщині, з яких вийшли всі наступні носії цього прізвища. Це Сентове (нині Родниківка) в Олександрівському районі й Панчево в Новомиргородському районі, які переселенці назвали на честь своїх рідних місць (сербські аналоги – Сента й Панчево). Цікаво, що панчевські родичі чи тезки на відміну від сентовських наголос у своєму прізвищі роблять на першому складі – не Босько́, а Босько.

Прикметно й те, що, попри однакове прізвище, бажання родичатися ні в панчівських, ні в сентовських Боськів не виникало. Що є досить дивним! Можливо, вони пересварилися ще на історичній батьківщині в Сербії, а можливо, над ними й дотепер тяжіє якесь давнє прокляття? От якби дістати список сербських переселенців на територію нашого краю, які утворили Нову Сербію. Якщо серед них був хоча б один Боско, то сентівсько-панчевська версія походження прізвища Босько уявляється досить імовірно!

Віктор Босько виявився напрочуд цікавою людиною. Він чи не єдиний в області в ті часи розводив японську сакуру, яка добре плодоносила.

Бартоломео Боско

Отож запрошував до себе в гості до Сентового, щоб пригостити смачнучою японською вишнею. На жаль, я не скористався цією нагодою, а потім знайомство раптово обірвалося. Мабуть, Віктор виїхав до брата в Росію.

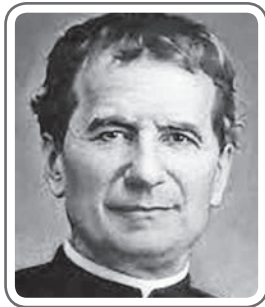
А ще московські фахівці з генеалогії звернули увагу моїх сентовських родичів на ще одну, хоча й малоймовірну, версію походження їхнього прізвища: чи не є вони нащадками знаменитого італійського фокусника-ілюзіоніста Джованні Бартоломео Боско (1793-1863).

До речі, з італійської мови слово BOSKO перекладається як ЛИС, ГАЙ. Тут слід обов'язково зазначити, що м'якого звуку С у європейських мовах немає, тобто наше Босько у них вимовляється як BOSKO (незалежно від наголосу).

Так от, коли Бартоломео Боско виповнилося 19 років, він опинився в армії Наполеона і брав участь у французько-російській війні 1812 року. Був поранений у Бородинській битві, потрапив у полон до росіян. Вдавши із себе мертвого, дозволив росіянину-мародеру обшукати себе, а сам, своєю чергою, спустошив його кишеню. У полоні розважав охоронців та в'язнів своїми фокусами та трюками. Згодом, ставши знаменитим, неодноразово відвідував Росію. То може й «зігрішив» з якоюсь місцевою панянкою?

З подивом в Інтернеті я виявив ще одного чи то родича, чи то тезку – ілюзіоніста. Це Джованні Боско (1815-1888) – італійський священник, один з найшанованіших святих католицької церкви, засновник ордену салезіанців, який вважається покровителем редакторів, книговидавців, молоді та... фокусників. У його житті мою увагу привернув один епізод: «Різні трюки та фокуси, яких Джованні навчився від жонглерів, в юності він використовував для того, щоб привернути увагу своїх однолітків і захистити їх від небезпеки гріха: "В моєму товаристві вони не говорять поганих слів" – казав своїй мамі». Про батька сказано лише, що він помер, коли Джованні не виповнилося й двох років.

Навіть у похилому віці отець Боско не втратив спритності рук. Як розповідається в житті святого, одного разу в колі знайомих його умовили продемонструвати свій талант ілюзіоніста. Боско попросив одного з присутніх позичити йому годинник. Той поліз до кишені, але з подивом ви-

Джованні Боско

явив, що годинник зник. «Чи не його ви шукаєте?» – запитав священник, розкривши свою долоню.

У 2004 році відбулася світова прем'єра двосерійного художнього фільму італійського режисера Лодовіко Гаспаріні «Дон Боско». В анотації до картини мовиться: «Стрічка про італійського священника і педагога Св. Джованні Боско, який жив у ХІХ столітті в Турині й присвятив все своє життя турботі, вихованню та навчанню хлопців з бідних родин».

КРИМІНАЛЬНА ВЕРСІЯ

Аби я не запишався, яке знатне прізвище маю, розповім, як випадково в Інтернеті натрапив на довідник «Словарь воровского жаргона», виданий у 2012 році. А там містяться такі вкрай неприємні тлумачення цього слова: «**Боска** оборванец, **Босяк** – молодой вор, **Босс** – главарь преступной группы, **Боска** – проститутка».

РУМУНСЬКО-МОЛДОВСЬКА ВЕРСІЯ

Виявляється, у Республіці Молдова існує село з назвою, яка мене так цікавить. З Вікіпедії: «**Боска** – село в Дубоссарському районі в Молдові (Придністров'ї). Входить до складу Новокомісарівської сільської ради. Станом на 2004 рік у селі проживало 32,1% українців».

А ще (вже й не пам'ятаю, в якому джерелі) натрапив на згадку про **хутір Боско** (перекладається майже так само, як з італійської мови – Сад) у тій же Молдові. То, можливо, мова йде про один і той самий населений пункт?

І дійсно, у «Списку населених місць Херсонської губернії» за 1896 рік знаходимо хутір Боска Малаївської волості Тираспільського повіту. А нещодавно в YouTube натрапив на прецікавий сюжет з інтригуючою анотацією: «Божественний хутір. Село Боска. Польська садиба ХІХ століття. Старовинне кладовище».

Автори сюжету вважають, що село Боска насправді є хутором, заснованим поляками, а назва перекладається з польської як «Божий хутір».

Тим паче, що ні імені Боско, ні прізвища Боску в молдовській мові я не відшукав.

Американської версії походження прізвища в мене немає. Та все ж не можу обійти увагою таку інформацію: «**Округ Боске** (англ. Bosque county) у штаті Техас. Згідно з переписом населення США 2008 року в окрузі мешкало 17 760 осіб. Округним центром є місто Меридіан. Округ Боске був сформований у 1854 році і названий на честь річки Боске, на якій розташований».

ПОЛЬСЬКИЙ СЛІД

Десь, здається, років 20 тому в журналі «Всесвіт» я натрапив на роман «Правік та інші часи» польської письменниці українського походження Ольги Токарчук (у 2018 році вона була удостоєна Нобелівської премії з літератури). Мене передусім зацікавив один з героїв твору, якого звали Боский. Що воно означає, як перекладається українською?

Я, звісно, згадав відомий усім вислів МАТКА БОСКА (МАТИ БОЖА) і не помилився. У польській мові в жіночому роді Боска – значить Божа, відповідно у чоловічому Боский – значить Божий, а в середньому Боско – божественно.

Та найбільшою несподіванкою для мене було виявити в Польщі село з точнісінько такою назвою, як моє прізвище. Босько (пол. Besko) – українське, а точніше – лемківське село в Польщі, у гміні Босько Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства. Населення в 2011 році – 4024 особи. Перша згадка про село датується 1419 роком. Дерев'яна церква Різдва Пресвятої Богородиці (на знімку) була споруджена в

1881 році (зруйнована поляками в 1947 році). У 1884 році через село прокладена Галицька Трансверсальна залізниця зі станцією Босько.

У 1939 році в селі мешкало 3200 жителів. З них – 1650 українців греко-католиків і 1550 поляків. Після виселення українського населення 1944-1946 років у СРСР та депортації в рамках операції «Вісла» на їхнє місце були поселені поляки з Української РСР.

За неповними даними, 1945 року з Боська депортовано приблизно 350 сімей. Перша група, яка виїхала десь 27 липня, оселилася в селах Самбірського району Львівської області. Бощани швидко асимілювалися суспільно, молодь масово пішла в науку, почалися шлюби бощан з небощанами, але бощани завжди пам'ятали, звідки вони родом.

У 2006 році виникла самбірська громадська організація «Бощани», яка нараховує приблизно 150 членів, з'явилося друком видання «Незабуте Босько». Мешканці польського села Босько, а точніше їхні нащадки, звісно, уже навіть не мріють повернутися на батьківщину своїх пращурів, а проте регулярно відвідують село, доглядають їхні могили тощо.

Відома поетеса Люба Проць присвятила селу Босько щемливого вірша, надрукованого в «Лемківському Календарі» на 2013 рік:

*З доріг далеких, з хуртовини літ
Нам Босько рідне у душі зоріє.
Ти шлеш нам звідти сонячний привіт,
О Мати Божа, Пресвята Маріє!*

*З горбочка коло церкви нам услід
Ти дивишся – в сльозах пресвітлі очі.
Без Боська нам гіркий солодкий світ,
Бо там – і хижі, і могили отчі. (...)*

Не можу обійти увагою ще один цікавий факт, на який натрапив в Інтернеті. Виявляється, до 1946 року в Тлумачському районі на Івано-Франківщині існувало село Боске. Того ж року на виконання Указу Президії Верховної Ради УРСР від 7.6.1946 «Про збереження історичних найменувань та уточнення назв сільських рад і населених пунктів Станіславської області» його перейменували на село Дубівку. Перейменовано тоді було, згідно з указом, 60 населених пунктів. Очевидно, це були, судячи з назв, польські села. Отак польське село Боске, що значить Боже, стало українською Дубівкою. Українізацію польської Станіславівщини остаточно було завершено в 1963 році, коли місто Станіславів отримало назву Івано-Франківськ.

ПРАВДА ПРО ВЕЛИКУ ВІТЧИЗНЯНУ ТА ДРУГУ СВІТОВУ ВІЙНИ: РАДЯНСЬКІ ТА НІМЕЦЬКІ ГЕРОЇ

История всегда пишется победителями. И когда происходит столкновение двух культур, проигравший как бы вычеркивается, а победитель начинает писать новые книги по истории, книги, прославляющие его деяния и унижающие побежденного противника...

Дэн Браун

З усіх поетичних творів про трагічні події Великої Вітчизняної війни по-справжньому шокуючим є невеличкий вірш поета-фронтовика Іона Дегена (уродженця м. Могилів-Подільський Вінницької області) «Мой товариш», написаний у грудні 1944 року:

*Мой товариш, в смертельной агонии
Не зови понапрасну друзей.
Дай-ка лучше согрею ладони я
Над дымящейся кровью твоей.
Ты не плачь, не стони, ты не маленький,
Ты не ранен, ты просто убит.
Дай на память сниму с тебя валенки.
Нам ещё наступать предстоит.*

Іон Деген

Погодьтеся, що прочитати цей вірш вслух спокійно без спазмів у горлі просто неможливо. Євген Євтушенко назвав ці вісім рядків Дегена «геніальними, ошелешлюючими по жестокої силе правди». Хоча, наприклад, відомий учений-винахідник, а за сумісництвом ще й талановитий публіцист і поет-пародист Костянтин Глінка (справжнє ім'я Ігор Криштафович) так не вважає. Проаналізувавши вірш Дегена та порівнявши його ще з декількома творами видатних російських поетів (серед них навіть лауреат

Нобелівської премії Йосип Бродський), «абсолютно геніальним» він визнав вірш «Первые свидания» уродженця Єлисаветграда Арсенія Тарковського. Хоча порівнювати вірш про війну й інтимну лірику – принаймні некоректно.

Тривалий час, аж до горбачовської перебудови та гласності, вірш «Мой товарищ» вважався твором лейтенанта, який згорів у танку, знайденим у його планшеті (особу встановити не вдалося). А насправді автор цих обпалюючих рядків – Іон Лазарович Деген (1925-2017) – один з радянських танкових асів, який неодноразово горів, отримав чотири поранення та важку інвалідність, був представлений, але так і не отримав звання Героя Радянського Союзу.

Попри все, після війни Деген здобув медичну освіту, став видатним лікарем-ортопедом, доктором медичних наук, професором. З 1977 року він мешкав в Ізраїлі. Нині вірш Дегена перекладений на більшість європейських мов, включається в усі поетичні антології, зокрема у фундаментальні «Строфы века» (1995), «Украина. Русская поэзия XX века» (2007) та багато інших. А тоді, коли авторство було встановлено, Дегена звинувачували в «апології мародерства», в оббріхуванні доблесної Червоної армії та в інших гріхах, вимагали заборонити вірш.

У 1990 році в найпопулярнішій радянській газеті «Аргументы и факты» (тижневик був занесений у Книгу рекордів Гінесса як газета з найбільшим в історії людства накладом – 33,5 мільйони примірників!) вперше з'явилась замітка про німецьких асів Другої світової війни, яка викликала шквал емоцій і протестів. Як же так! Виявляється, за кількістю збитих літаків німецькі аси значно переважають радянських Івана Кожедуба (64 літаки) та Олександра Покришкіна (59 літаків)? Як таке може бути!

Дискусія щодо цього (методика підрахунків, професійна підготовка, тактика і стратегія повітряних боїв тощо) тривають дотепер, і питання відносно того, хто є кращим асом Другої світової війни, залишається відкритим. Особливо поживалась вона після того, як у Росії в 1998 році було перекладено бестселер американських істориків Р.Ф. Толівера й Т. Дж. Констебля «Лучший ас Второй мировой» (згодом вона неодноразово перевидавалась) у започаткованій серії «Военно-историческая библиотека».

В анотації зазначається: «Эту книгу критиковали. Эту книгу предавали анафеме не читая. Уж слишком невероятны цифры, которые в ней

приводяться: 1400 боевых вылетов (в 2,5 раза больше, чем вся эскадрилья «Нормандия-Неман»); 800 воздушных боев; 352 сбитых самолета. Все это – послужной список Эриха Хартмана, лучшего аса Второй мировой. Прочтите эту книгу и решите сами, где правда, а где ложь».

У радянські часи вермахт – збройні сили нацистської Німеччини – сприймався нами як бездушна і безлика військова машина. Щоправда, у Радянському Союзі у серії «Военные мемуары» виходили російською мовою спогади та щоденники деяких німецьких воєначальників (Гудеріана, Майнштейна, Гальдера, Кессельрінга та ін.), однак навіть у скороченому вигляді та відповідному редагуванні для масового читача вони були недоступні. Ситуація, як бачимо, кардинально змінилася після розпаду СРСР.

У серії «Военно-историческая библиотека» вийшли десятки книжок, переважно зарубіжних авторів, які висвітлюють події Другої світової війни зовсім не так, як ми звикли – у дусі комуністичної ідеології під недремним оком КГБ. Чи потрібно нам знати погляд на війну з протилежного боку, чи принижує це наших ветеранів? Мій покійний батько (царство йому небесне!), якого фронтова рана в ногу загнала на той світ на 61-му році життя, завжди підкреслював: «Німці уміли воювати, тому й втрати у них були значно меншими!» Якщо це не так, як тоді пояснити, чому Радянський Союз заплатив за перемогу надзвичайно високу ціну (майже 27 мільйонів), а переможена Німеччина втратила 9 мільйонів.

Порушуючи цю надзвичайно делікатну тему, маю на увазі, звичайно, не військових злочинців, які масово знищували мирне населення та військовополонених на окупованих територіях та концтаборах смерті. На жаль, далеко не всі вони за злочини проти людства понесли покарання, деякого розшукують і досі. Чи потрібно нам знати їх поіменно і включати в календарі чи довідники? Звісно ж, ні! Їм – наше вічне прокляття!

Інша справа, коли мова йде про Люфтваффе – військово-повітряні сили Німеччини, зокрема льотчиків-випробувачів, німецьких асів. Ми знаємо і шануємо Героїв Радянського Союзу. Донедавна я навіть не замислювався над питанням, а чи були в нацистської Німеччини свої герої? Виявляється, були! Чи принижує наших героїв розповідь про їхніх героїв? Швидше навпаки – возвеличує! Бо, попри все, здобули велику Перемогу таки наші!

І як бути нам, краєзнавцям, коли, наприклад, військова біографія Ериха Хартмана (1922-1993) пов'язана з Кіровоградщиною?

Еріх Хартман

Авіаційна частина, в якій служив Хартман, з 19 по 31 вересня 1943 року дислокувалась у Кіровограді; з 7 по 9 січня 1944 року – в Малій Висці; з 10 січня по 22 лютого 1944 року – у с. Новокрасне Маловисківського району. У небі Кіровоградщини Хартман збив 20 радянських літаків. 2 березня 1944 року впродовж дня встановив особистий рекорд: 10 літаків. За це досягнення був нагороджений Лицарським хрестом з дубовими листками – найвищою військовою нагородою нацистської Німеччини.

Радянські пілоти прозвали Хартмана «Чорним дияволом» (за колір літака), за його голову була призначена нагорода – 10 тисяч рублів. Його самого радянські льотчики збивали 8 разів, був поранений, потрапив якимось навіть у полон, але щоразу виходив сухим з води. Не випадково Хартмана за неймовірний фарт називали «щасливчиком». Був виданий союзниками після закінчення Другої світової війни Радянському Союзу, засуджений на 25 років ув'язнення. У сталінських концтаборах поневірявся 10,5 років, але воєнним злочинцем себе не визнав. Був звільнений у 1956 році за особистим клопотанням канцлера ФРН Аденауера. Служив до 1970 року у військово-повітряних силах Західної Німеччини. Крім німецької, Еріх Хартман досконало володів китайською, англійською, французькою та російською мовами.

Є в Інтернеті навіть така інформація: «По непровереним слухам, в январе 1997 года правительство России, как правопреемник Советского Союза, реабилитировало Хартманна, признав, что его осуждение за военные преступления было незаконным. Однако эти слухи до сих пор документально не подтверждены».

Найбільш інтригує те, що кращий німецький ас Хартман та кращий радянський ас Кожедуб (1920-1991) могли зустрітись в повітряній дуелі в небі над Кіровоградщиною. Іван Микитович брав безпосередню участь у визволенні нашої області від німецько-фашистських загарбників з 1 жовтня 1943 по 12 березня 1944 року. У цей період він був командиром винищувальної ескадрильї 240-го винищувального авіаполку 4-го винищувального авіакорпусу генерал-майора І.Д. Подгорного. Більше того, першу Зірку Героя Радянського Союзу Кожедуб отримав 4 лютого 1944 року за бої в кіровоградському небі. Тут Іван Микитович здійснив 326 бойових вильотів і збив 19 ворожих літаків (всього на один менше, ніж Хартман!).

До речі, Кожедуб був ще більшим везунчиком, ніж Хартман: він жодного разу не був збитим! Авіадивізія, в якій воював Іван Микитович, отримала почесне найменування «Кіровоградської». Маршал авіації, тричі Герой

Іван Кожедуб

Радянського Союзу Кіровоград відвідував у 1985 році: побував у Канатово, де дислокувався 190-й винищувальний авіаполк, та у Вищому льотному

Ханс-Ульріх Рудель

училищі. На його території Кожедуб власноруч посадив дуб, а музею училища (нині ДЛАУ) подарував ксерокопію своєї льотної книжки.

А проте кращим бойовим льотчиком Другої світової війни визнано не Хартмана, а пілота штурмової авіації Люфтваффе **Ханса-Ульріха Руделя** (1916-1982), найзнаменитішого та найрезультативнішого пілота пікірувального бомбардувальника Ю-87 («Штуки»). Його послужний список ще більш вражаючий, ніж Хартмана. **Воював Рудель і на території Кіровоградщини наприкінці 1943 – початку 1944, про що розповідає у своїх мемуарах «Пілот "Штуки"» (1963).** Зокрема, у жовтні 1943 в районі Кіровограда знищив кілька танків, а протягом 23 листопада підбив відразу 7 танків. Рудель – єдиний кавалер повної стрічки Лицарського хреста: із золотими дубовими листками, мечами і діамантами. Всього він виконав 2530 бойових вильотів. Знищив 9 літаків, 519 танків, понад 800 автомобілів, 50 позицій артилерійських батарей, 4 бронепоезди. Потопив лінкор «Марат», лідер «Мінськ», есмінець «Стережущий», близько 70 десантних суден. Сам був збитий зенітним вогнем понад 30 раз, 5 разів був поранений. 6 разів здійснював посадку за лінією фронту. Після поранення в стегно продовжував літати із загіпсованою ногою. Потім Руделю ампутували нижню частину гомілки. Але й без ноги він продовжував виконувати бойові вильоти. Закінчив війну у званні оберста. З 1948 жив в Аргентині, потім перебрався у Швейцарію.

Коли в 1968 році маршал авіації, тричі Герой Радянського Союзу

Тимофій Лядський

О.І. Покришкін прочитав щойно видану офіційну книжку «Советские Военно-воздушные силы в Великой Отечественной войне» про перевагу червонозоряної авіації над німецькою, про абсолютне панування у повітрі, то на її полях написав: «Все было не так!»

Унікальною постаттю серед радянських асів є наш земляк (народився у м. Долинській) Тимофій Сергійович Лядський (1913-1995). На літаку ІЛ-2 за три роки війни він виконав 185 бойових вильотів, за що був удостоєний звання Героя Радянського Союзу. І весь цей час, що було категорично заборонено, вів щоденник про

військові будні, а зошити із записами ховав у льотному планшеті. Після війни Лядський мріяв видати їх, але не вдалося – спротив був шалений. Лише після смерті Тимофія Сергійовича його вдові вдалося видати у Вітебську в 2002 році книжку «Записки из летного планшета. Военные дневники». Говорячи про причини величезних втрат льотного складу радянської авіації, Лядський пише: **«Большие потери летного состава во многом объяснялись неумелым руководством старших командиров (от командира полка и выше). Сами не летали, но награды получали регулярно. После гибели летного состава они даже не делали разбора полетов, не анализировали причины неудач. Во время выполнения одного боевого задания погибли 18 человек – и никакого анализа причин. Были у нас и такие "летчики", которых близко к самолету нельзя было подпускать...»**

Водночас розповідаючи розсекречену правду про війну, надзвичайно важливо не перейти межу, за якою починається дискредитація великої Перемоги над нацизмом. Нещодавно через німецьких асів у Росії спалахнув черговий скандал. У Пензі місцеве видавництво випустило шкільні зошити з таким текстом на обкладинці без будь-яких коментарів чи пояснень: **«Лучшими летчиками – асами Второй мировой войны считаются немцы, и именно те из немецких летчиков, кто воевал у нас, на Восточном фронте и сбивал наши самолеты. Причем цифры упомрачительные. Если 15 наших лучших асов сбили за войну от 41 до 62 немецких самолетов, то 15 немецких асов – от 203 до 352 советских самолетов...»** Отаке військово-патріотичне виховання – з точністю до навпаки! Зрозуміло, що справою займалася прокуратура, але ніхто покараній не був: обійшлося вилученням залишків зошитів із продажу.

ЗЕМЛЯКИ-ГЕРОЇ: УСЛАВЛЕНІ Й ЗНЕСЛАВЛЕНІ

*Когда страна быть прикажет героем,
У нас героем становится любой.*

В. Лебедев-Кумач

Звісно, ці рядки зі знаменитої радянської пісні «Марш веселых ребят» – гіпербола. Далеко не кожен «советский человек» міг стати Героєм Радянського Союзу, повним кавалером ордена Слави чи Героєм Соціалістичної Праці.

Наприклад, за подвиги в німецько-радянській вій-

ні звання Героя Радянського Союзу, заснованого в 1934 році, удостоєно 11 тисяч 657 осіб, а всього за час існування Радянського Союзу – 12 776 осіб. Повних кавалерів ордена Слави, заснованого в 1943 році як аналог найшанованішої в Російській імперії нагороди – Георгіївського хреста, нараховується 2674 особи. Звання Героя Соціалістичної Праці з 1938 по 1991 рік отримали 20 тисяч 605 осіб. Причому, першим цього високого звання був удостоєний Йосип Сталін.

Вимоги до тих, хто удостоєний цих звань, були суворими. До того ж ці звання не захищали героїв, коли ті вчиняли правопорушення, а навпаки, обтяжували їхню вину. Герой Країни Рад мав бути якщо не еталоном радянського патріота, то принаймні взірцем для інших громадян. Не всі з них витримали випробування славою. Звання Героя Радянського Союзу

позбавлено 73 осіб, звання повного кавалера ордена Слави – 16, звання Героя Соціалістичної Праці – 98.

Про уродженців Кіровоградщини, які за ратні подвиги чи трудові досягнення були удостоєні звань Героя Радянського Союзу, Героя Соціалістичної Праці або стали повними кавалерами ордена Слави, написано чимало. Втім, впевненості, що ми володіємо про них вичерпною інформацією, у мене особисто немає. Це стосується навіть їхньої загальної кількості, не кажучи вже про тих Героїв Радян-

ського Союзу, які загинули в 1943-1944 році при визволенні Кіровоградщини й поховані в сільській місцевості. Дивно, що й досі їх не перепоховано (хоча б символічно) на військово-меморіальному кладовищі на території фортеці Св. Єлисавети.

А тим часом лише за моїми підрахунками в Інтернеті їх не менше 30: Авер'янов Василь (похований у смт Новгородці), Артамонов Олексій (с. Плоско-Забузьке Вільшанського району), Баранов Петро (с. Михайлівка Олександрівського району), Беляєв Лаврентій (с. Успенка Онуфріївського району), Беляєв Олександр (с. Верблюжка Новгородківського району), Ветров Андрій (с. Власівка Світловодського району), Волинцев Василь (с. Луганка Петрівського району), Вороченко Григорій (с. Байдакове Онуфріївського району), Гриб Кузьма (с. Куцеволівка Онуфріївського району), Зайковський Микола (с. Добрянкa Вільшанського району), Колесников Микола (сmt Петрове), Кочерга Павло (с. Нововознесенка Маловисківського району), Кузін Іван (с. Мар'ївка Онуфріївського району), Лаптев Михайло (с. Деріївка Онуфріївського району), Леонов Михайло (с. Зелене Петрівського району), Лінник Павло (с. Веселий Кут Знамянського району), Остапенко Павло (с. Букварка Олександрівського району), Панарін Михайло (м. Знамянка), Підкопай Іван (сmt Нова Прага), Полинкін Дмитро (с. Нова Павлівка Кіровоградського району), Расковський Цезар (сmt Нова Прага), Рутчин Олексій (с. Куцеволівка Онуфріївського району), Стерін Юхим (с. Криничуватка Устинівського району), Утев Єгор (с. Мар'ївка Онуфріївського району), Ушаков Петро (с. Олексіївка Кіровоградського району).

До речі, жоден інший об'єкт в обласному центрі не має стільки назв, вигаданих журналістами: Меморіальний комплекс на Фортетних Валах, Меморіал Слави на військовому цвинтарі, Меморіальний комплекс «Фортетні Вали», Меморіал Вічного вогню, Пантеон Вічної Слави на фортетних валах і т. п. Навіть важко збагнути, яка назва є офіційною.

Наразі існує нагальна потреба у виданні довідника про Героїв Радянського Союзу, уродженців Кіровоградщини. Адже минуло 40 років відтоді, як була надрукована книжка нарисів про наших героїв журналіста і краєзнавця Володимира Чабаненка «Прославлені у віках». За цей час з'явилося безліч нової інформації, не залишилося заборонених тем, правда про війну постає без лакування. Наприклад, у книжці «Прославлені у віках» мова йде про 129 уродженців Кіровоградщини – Героїв Радянського Союзу, а якщо вірити інформації у Вікіпедії, то наших земляків серед них налічується 142 особи.

Довідник про Героїв Радянського Союзу та повних кавалерів ордена Слави – уродженців Кіровоградської області – був би особливо доречним напередодні відзначення 80-річчя Перемоги. До речі, щодо наших повних

Семен Волощук

кавалерів орденa Слави, то дізнатися, скільки їх було взагалі, доволі проблематично. Побіжно і вибірково переглянувши розміщену в Інтернеті книжку «Полные кавалеры ордена Славы: краткий биографический словарь», я нарахував уродженців Кіровоградщини в кількості 23 осіб; потім, щоправда, натрапив і на іншу цифру – 35 (їхня кількість, як я зрозумів, збільшилася за рахунок тих орденоносців, уродженців інших регіонів, які після війни оселилися на Кіровоградщині).

Значно складніше, як не дивно, буде підготувати довідник про наших земляків, Героїв Соціалістичної Праці. Сьогодні навряд чи хто назве їхню загальну чисельність, не кажучи про персоналії. На слуху, звісно, імена двічі Героїв Соціалістичної Праці, хліборобів Олександра Гіталова (1915-1994), Леоніда Шліфера (1927-2008) та Дмитра Моторного. Останній – уродженець с. Родзянкіне (нині у складі с. Трудолюбівки) Бобринецького району, але прославився на Херсонщині (с. Чорнобаївка Білозерського району) і, здається, єдиний у державі, хто, крім двох зірок Героя Соціалістичної Праці, у 2002 році був удостоєний ще й звання Герой України.

А втім, ще більш унікальною особистістю серед Героїв Соціалістичної Праці був уродженець Олександрії Семен Миколайович Волощук (1911-2004). З 1961 по 1986 рік (чверть століття!) – генеральний директор змішаного радянсько-німецького акціонерного товариства «Вісмут». В АТ «Вісмут» працювало 80 тисяч фахівців! Неймовірно, але факт: товариство було «державою в державі» з повною відособленістю господарської інфраструктури, з власними органами поліції та суду.

Оскільки наш земляк займався розробкою уранових родовищ на території НДР, то був розсекречений зовсім недавно. За роки керівництва Волощуком підприємством було добуто 175 тисяч урану. За видатні заслуги у розвитку радянської атомної промисловості Волощуку було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці, Героя Праці Німецької Демократичної Республіки, він – кавалер чехословацького орденa Праці. По суті, наш земляк став Героєм Праці трьох країн! А крім того, Семен Миколайович – лауреат трьох державних премій СРСР, лауреат Ленінської премії; нагороджений чотирма орденами Леніна та багатьма іншими, тобто є найтитлованишим серед Героїв Соціалістичної Праці.

Крім парадного фасаду, тема героїв містить донедавна повністю закриті для громадськості сторінки. Маю на увазі долі тих героїв, які були позбавлені цих звань через різні причини, у тому числі й кримінальні злочини

(вбивства, звалтування тощо). Інформація про це стала доступною лише в останні роки, передусім завдяки дослідженням військових істориків і юристів Вячеслава Звягінцева та Володимира Конєва. Книга нарисів першого називається «Трибунал для героїв» (2005), другого – ще більш інтригуюче – «Герої без золотих звезд. Прокляты и забыты» (2008).

Є серед них і троє наших земляків. Найтрагічнішою виявилась доля уродженця с. Митрофанівки Новгородківського району, льотчика штурмової авіації **Петра Варнавовича Полоза** (1913-1963). Звання Героя Радянського Союзу йому було присвоєно ще в 1942 році за оборону Одеси. Всього за війну Полоз здійснив 254 бойові вильоти, на його рахунок 7 особисто збитих літаків ворога, за іншими даними – 12. До того ж свій перший літак Петро Варнанович збив у серпні 1939 року в боях з японцями на Халхін-Голі, за що був удостоєний ордена Леніна. Війну наш земляк закінчив у Берліні. У відставку за станом здоров'я Петро Варнанович вийшов у 1947 році у званні підполковника з правом носіння військової форми та іменної нагородної зброї. Став пілотом цивільної авіації, жив у Києві.

Петро Полоз

Фатальну роль у його житті відіграли жінки: воїстину, «шерше ля фам». Всі три шлюби бойового льотчика виявилися вкрай невдалими. Дружини його зраджували, Петро Варнанович зловживав алкоголем, перебував навіть за сприяння останньої дружини в психіатричній лікарні.

Трагедія сталася 17 квітня 1963 року. Того дня в гості до Полоза завітало подружжя Фомичових, які прилетіли з Москви. Гість був офіцером КДБ, служив, а за іншими даними, навіть очолював особисту охорону Хрущова; мав доручення від Микити Сергійовича – відвідати могилу його матері у Києві. А крім того, Полоз був фронтовим товаришем сина Хрущова Леоніда, який загинув у березні 1943 року. Ніщо, здавалось би, не віщувало біди.

Під час сварки Петро Варнанович спочатку застрелив дружину Фомичова, а потім і його самого. Пояснити причину скоєного Полоз не міг. На суді він твердив: *«Я винуват, но я не помню, как это произошло»*. Нещодавно відомий київський адвокат Семен Островський, який захищав Полоза на судовому процесі, поділився спогадами про те, як він проходив. Дружині Полоза він дає таку характеристику: *«Ее интересовали только материальные блага, которыми она могла пользоваться на правах жены. Она, несомненно, руководствовалась при этом корыстными мотивами – овладеть квартирой в Киеве и избавиться от неудобного, обременяющего ее жизнь тяжелобольного мужа. Провоцируя этот конфликт, в результате которого неуравновешенный и вспыльчивый Полоз пошел на преступление, она заведомо желала роковой развязки. Я выступал минут 40.*

Стояла гробовая тишина. Та публіка, которая только что поддерживала прокурора, после моих последних слов: "Это она виновата!" – пришла в неистовство. Такого шквала аплодисментов я, честно говоря, не слышал...»

Та врятувати життя Петру Варнавовичу не вдалося. Суд не взяв до уваги ні його фронтові заслуги, ні поранення і контузії, ні хвору психіку, а головне – стан афекту (короткочасний емоційний стан людини, затьмарення, зазвичай викликані травмуючими переживаннями), в якому він перебував у момент убивства.

У вирокі зазначалося, що злочин здійснений *«на почве ревности и мести»*. Суд 16 травня 1963 року був швидкий і закритий: Герой Радянського Союзу засуджений до найвищої міри покарання і того ж дня розстріляний. За однією з версій, сварка з кадебістом виникла з приводу критики Полозом «волюнтаризма» Хрущова, що надало суду політичного підтексту. По смертю Петро Варнавович був позбавлений звання Героя Радянського Союзу і всіх інших нагород (двох орденів Леніна, ордена Червоного Прапора, ордена Вітчизняної війни та ін.). Як зазначає один з біографів Полоза: *«Это был единственный случай расстрела Героя, не запятнавшего себя изменой Родины или предательством»*.

У 2002 році під Одесою на місці аеродрому, де базувався винищувальний авіаційний полк, був споруджений пам'ятник пілотам, на якому встановлена плита з іменами Героїв Радянського Союзу, захисників міста. Серед них значиться і Петро Варнавович Полоз. Як зазначає історик Володимир Конєв: *«...Лица, инициаторы установки плиты, посчитали, что негоже вычеркивать его имя, – ведь реально этот человек в 1941 г. действительно героически защищал город. Погибни он в те дни, память о нем сохранилась бы так же, как и о других павших героях. Что же касается того, как сам человек распорядился своей судьбой и жизнью после войны, об этом невозможно судить однозначно, не зная всех обстоятельств дела»*.

Ще більше сумнівів у справедливості позбавлення звання Героя Радянського Союзу викликає історія **Олексія Степановича Лашка**. Він народився у 1918 році в Онуфріївці. Потім родина, рятуючись від голоду, переїхала в Сталінську область (нині Донецька). До початку війни Лашко мешкав на залізничній станції селища Постникове, працював кріпильником на шахті № 15. У Червону армію був мобілізований у серпні 1941 року. У жовтні 1941 року в боях біля станції Лозова Олексій Лашко отримав поранення в ногу і змушений був до одужання залишитися на окупованій території, переховуючись у місцевих жителів. У листопаді повернувся додому в селище Постникове. У лютому 1942 року був схоплений і відправлений у табір військовополонених, звідки його повезли на роботу в Німеччину. Проте Лашко з групою інших військовополонених вдалося втекти. Вони проломили стінку вагона і вистригнули на ходу.

Олексій Степанович повертається в Постникове. А далі сталося те, що згодом зіграло фатальну роль у долі нашого земляка: «В июне 1942 года, стремясь избежать угона в Германию, Лашко поступил на службу в полицию. Служил в жандармерии, нёс службу по охране складов, мостов и военных объектов. В январе 1943 года по состоянию здоровья Лашко был уволен из жандармерии. В сентябре 1943 года, после освобождения Постниково советскими войсками, Лашко был повторно призван в армию. Свою коллаборационистскую деятельность он скрыл...»

Не зрозуміло, щоправда, як йому вдалося приховати свою співпрацю з окупантами, коли в Червону армію був призваний з Постникового, де й мав місце його «колабораціонізм». Та й взагалі, крім партизан і підпільників, у колабораціонізмі можна було звинуватити все інше населення окупованих територій. Багатьом українським юнакам, які перебували в окупації і потім були мобілізовані до лав Червоної армії, це не перешкодило удостоєнню їх найвищих військових відзнак. Не поталанило Олексію Лашку, адже він не брав участі в каральних акціях, був по суті охоронником різних об'єктів.

Лашко був зарахований кулеметником 899-го стрілецького полку 248-ї стрілецької дивізії. За час війни отримав п'ять поранень!

У вересні 1943 року командир кулеметного відділення старший сержант Олексій Лашко в бою за станцію Ріг Сталінської області знищив 11 ворожих солдатів і офіцерів, чим забезпечив успішне виконання бойового завдання батальйону. За цей подвиг 21 грудня 1944 року нагороджений медаллю «За відвагу».

1 лютого 1945 року Лашко першим з роти переправився через Одер і, увірвавшись в населений пункт Грос-Ноєндорф, знищив у вуличних боях 18 солдатів та офіцерів ворога. Наступного дня в боях за плацдарм Лашко замінив убитого кулеметника, знищив вогневу точку і 12 солдатів противника. Був відзначений орденом Червоної Зірки.

Наш земляк – учасник штурму Берліна. У квітні 1945 року відзначився при захопленні міського поштамту й рейхсканцелярії. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 15 травня 1946 року за «отвагу і героїство в боях с німецькими захватчиками в Великій Отечества́нной войне» старший сержант Олексій Лашко був удостоєний високого звання Героя Радянського Союзу.

У березні 1946 року Олексій Степанович повернувся на Донбас, брав участь у відновленні шахти № 15. А далі повідомляється наступне: «Осенью 1947 года, когда местным партийным органам стало известно о присвоении Лашко звания Героя Советского Союза, Катковский райком ВКП(б) возбудил ходатайство об отмене награждения. Ходатайство поддержал и обком ВКП(б). Вопрос в течение двух лет (!) рассматривался в Президиуме Верховного Совета СССР. В результате 22 июля 1950 года указ о присво-

ении Лашко звання Героя Советского Союза был отменён. Остальных наград было принято решение Лашко не лишать и к судебной ответственности его не привлекать как искупившего вину! Отаке «соломонове рішення», яке зіпсувало життя заслуженому фронтовику.

Олексій Степанович, як і до війни, продовжував працювати кріпильником на шахті № 15 селища Постникове. Похований у місті Шахтарську Донецької області. Коли це сталося, не повідомляється, як і про те, чи не клопотався Лашко про повернення йому звання Героя Радянського Союзу.

Никифор Євтушенко

Наш третій позбавленець звання Героя Радянського Союзу – уродженець с. Стара Осота Олександрівського району, льотчик, ас повітряної розвідки, майор **Никифор Тимофійович Євтушенко** (1917-2002). У травні 1940 року після закінчення Мелітопольського військового авіаційного училища служив у Забайкальському військовому окрузі. З липня 1941 року – на фронтах Великої Вітчизняної війни. Брав участь у боях на Західному, Брянському, 2-му Прибалтійському фронтах.

На Брянському фронті, на Курській дузі Євтушенко здійснив 110 бойових вильотів, скинув 36 тонн авіаційних бомб, знищив і пошкодив 20 танків, 100 автомашин, 10 літаків, сфотографував 16 тисяч квадратних кілометрів оборонних позицій противника. Євтушенко першим виявив відхід ворожих військ з Орла, завдяки чому радянська авіація завдала по ним штурмового удару. А загалом із 17 липня 1941 по 9 травня 1945 року Никифор Тимофійович здійснив 247 бойових вильотів. 2 вересня 1943 року він був нагороджений орденом Леніна, а указом Президії Верховної Ради СРСР від 19 серпня 1944 року йому було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Після війни в жовтні 1945 року Євтушенко закінчив Військово-повітряну академію, однак уже в травні 1946 року був звільнений у запас.

Почав службу в органах МВС Латвійської РСР. У 1955 році закінчив Московський заочний юридичний інститут. Що трапилося в березні 1956 року, коли «Євтушенко был арестован, лишён звания подполковника милиции и уволен из рядов МВД по причине дискредитации звания начальствующего состава», залишається невідомим. Та найстрашніше сталося 25 листопада 1957 року: указом Президії Верховної Ради СРСР Євтушенко був позбавлений звання Героя Радянського Союзу та всіх інших державних нагород: двох орденів Леніна, ордена Червоного Прапора, ордена Червоної Зірки, двох орденів Вітчизняної війни, медалі «За бойові заслуги» та ін.

Слід віддати належне Никифору Тимофійовичу. Він швидко оговтався від, здавалося б, нищівного удару долі й почав нове сходження, поставивши за мету відновлення свого колишнього статусу – Героя Радянського Союзу. З 1958 по 1983 рік Євтушенко працював на деревообробному комбінаті № 3 «Моспромстройматериалы»: майстром, технологом, заступником начальника, начальником цеху. Закінчив Всесоюзний заочний лісотехнічний технікум. Був головою профкому підприємства, очолював Раду ветеранів рідного полку. Зрештою численні клопотання, підтримані однополчанами, увінчалися успіхом. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 23 січня 1969 року Никифір Тимофійович був відновлений у званні Героя Радянського Союзу з поверненням всіх нагород. Отакий «хеппі енд» нашої земляка!

Також троє наших земляків – серед повних кавалерів ордена Слави, позбавлених цього високого звання.

Іван Ларіонович Гайдук народився в снт Устинівці у 1923 році. У рідному селі закінчив початкову школу. В Червону армію мобілізувати його не встигли, тому залишився в окупованій німцями Устинівці. І не просто залишався: «В апреле 1943 года поступил на службу в полицию. Лично участвовал в арестах советских граждан, конвоировании их, нес охрану военных объектов, железной дороги. Участвовал в карательных операциях, в частности в селе Ново-Петровка, где было арестовано 160 жителей, а село сожжено. С приближением Красной Армии ушел с немцами на запад».

Далеко, щоправда, не зайшов. У квітні 1944 року був призваний в Червону армію Вознесенським военкоматом Одеської області. Тоді ж змінив рік народження на 1924-й. Воював у складі 172-го гвардійського стрілецького полку на 3-му Українському та 1-му Білоруському фронтах: командир відділення, гвардії старший сержант. Брав участь у Люблін-Брестській, Вісло-Одерській і Берлінській наступальних операціях, штурмував Берлін.

Свій перший подвиг, за який отримав орден Слави III ступеня, Гайдук здійснив 20 липня 1944 року при форсуванні річки Західний Буг поблизу міста Хелм у Польщі. У бою на плацдармі після переправи кулеметник Гайдук знищив понад 10 гітлерівців. А через кілька днів у бою за місто Пулави – ще 6 і 4 взяв у полон. Після того, як 3 лютого 1945 року, беручи участь у форсуванні Одера поблизу міста Франкфурта-на-Одері, в бою за плацдарм подавив дві вогневі точки і знищив 15 гітлерівців, Іван Ларіонович був нагороджений орденом Слави II ступеня.

За штурм Берліна Гайдук був удостоєний ордена Слави I ступеня, ставши його повним кавалером.

Після демобілізації фронтовик-орденоносець повертається на батьківщину. На що Іван Ларіонович розраховував, сказати важко. Адже свідків його участі в каральних акціях проти мирного населення, якщо вони дійс-

но мали місце, було більш ніж достатньо. А далі цитуємо: «9 октября 1951 года военным трибуналом войск МГБ Кировоградской области осужден по ст. 54-1 УК Украинской ССР («измена родине») и приговорен к 10 годам лишения свободы в ИТЛ». А 29 лютого 1952 року указом Президії Верховної Ради СРСР Гайдук Іван Ларіонович був позбавлений всіх нагород. Відомостей про подальшу долю повного кавалера ордена Слави немає. Коли й де він помер, невідомо. Хоча закінчується біографія досить дивно: «В 1985 году был награжден орденом Отечественной войны 2-й степени».

Іван Іщенко

Іван Ілліч Іщенко (1925-1989) народився в селі Вершино-Кам'янка Новгородківського району в селянській родині. Юнак закінчив семирічну школу, працював у колгоспі. З початку Великої Вітчизняної війни і до жовтня 1943 року перебував на окупованій території. Після визволення рідного села був призваний у лави Червоної армії Новопраським райвійськкоматом. З грудня 1943 року Іщенко брав участь у боях із загарбниками на 2-му і 1-му Українських фронтах. Весь бойовий шлях пройшов у складі 294-го гвардійського стрілецького полку, спочатку рядовим стрільцем, потім – розвідником.

Прикметно, що свій перший подвиг Іван Іщенко здійснив на рідній Кіровоградщині. Це сталося 5 січня 1944 року, у перший день Кіровоградської операції, коли він у складі танкового десанту був направлений на звільнення села Коханівка Знам'янського району. Зістрибнувши з танка, він опинився в німецькому окопі, де заколов штиком сімох солдатів й одного офіцера. Був нагороджений орденом Слави III ступеня.

Ордена Слави II ступеня наш земляк був удостоєний за те, що беручи участь у захопленні язика 7 жовтня 1944 року поблизу польського міста Сташув, прикриваючи відхід товаришів, гранатою підірвав ворожий кулемет, а в ніч на 26 жовтня 1944 року першим у складі групи увірвався у дзот і захопив полоненого.

Наприкінці січня 1945 року під час боїв на річці Одер Іван Ілліч особисто знищив кулемет і 15 солдатів, за що був удостоєний ордена Слави III ступеня. Після війни повний кавалер ордена Слави, старший сержант Іщенко продовжив службу у військовій частині на території Хмельницької області. І тут з ним сталося таке, у що важко повірити. Іщенко був звинувачений у тому, що «вступив в контакт с членом националистической организации ОУН, по его заданию похитил со склада два автомата со снаряженными магазинами и передал «бандеровцу». Был арестован и 1 марта 1948 года осужден Военным трибуналом Северо-Кавказского Военного ок-

руга, приговорен к 20 годам лишения свободы. По ходатайству трибунала Указом Президиума Верховного Совета СССР от 23 июля 1948 года лишен орденов Славы».

А далі сталося справжнє чудо. Після відбуття покарання (про амністію не сказано) указом Президії Верховної Ради СРСР від 7 квітня 1967 року Іщенка відновили в правах на нагороди. На превеликий жаль, жодних подробиць цієї неймовірної історії відшукати не вдалося, а головне – відповідей на запитання, хто клопотався за орденосця, чи означало повернення нагород його повну реабілітацію.

Та хоч як там було, з 1977 року Іван Іщенко жив у Дніпропетровську, працював газоелектрозварником на Придніпровській ГРЕС. Був учасником Параду на Красній площі 9 травня 1985 року на честь 40-річчя Перемоги.

Натомість найтрагічнішою з-поміж усіх наших «уславлених і знеславлених» героїв уявляється доля повного кавалера ордена Слави, уродженця селища Новоселівка Новоукраїнського району **Івана Григоровича Горошка** (1913-1990). За свідченнями, зібраними його онуком, все почалося з того, що влітку 1941 року Іван Григорович відстав від своєї частини, оскільки пліт з його кулеметним розрахунком при переправі через Дніпро був розбитий. Чудом виживши та ще й захворівши, Горошко змушений був повернутися в Макіївку, де жила родина.

Іван Горошко

За порадою старшого брата-підпільника Юхима вступив на службу в поліцію, де всіляко допомагав підпільній організації: діставав «аусвайси», попереджав про облави, допомагав військовополоненим, ховав євреїв. Після того, як брат разом з іншими підпільниками був схоплений і розстріляний, Івана Горошка як неблагонадійного вигнали з поліції. Влітку 1943 року він із сім'єю тікає до родичів на Кіровоградщину.

У березні 1943 року Хмелівським райвоенкоматом Кіровоградської області Горошко був мобілізований до Червоної армії і відразу потрапив... у штрафну роту. Після поранення, що означало спокуту кров'ю своєї вини перед радянською владою, із серпня 1944 року воював командиром стрілецького відділення 289-го гвардійського стрілецького полку. Та ще й як воював: за пів року (!) здійснив подвиги, за які був нагороджений орденами Слави всіх трьох ступенів, а також медалями «За відвагу» «За звільнення Праги», «За перемогу над Німеччиною».

Після війни повернувся до родини у село Березівку Маловисківського району, працював у колгоспі. Потім до 1949 року – слюсарем на Грушків-

ському цукровому заводі (потім м. Ульяновка, нині Благовіщенське Кіровоградської області). Того ж року був заарештований органами НКВД за звинуваченням у зраді батьківщини (малася на увазі передусім служба в поліції). Військовим трибуналом Харківського гарнізону повний кавалер ордена Слави був засуджений до 15 років позбавлення волі у виправно-трудоx таборех. 30 жовтня 1950 року указом Президії Верховної Ради СРСР Івана Горошка «за проступки, порочащие звание орденоносца», позбавили всіх бойових нагород. На свободу він вийшов за амністією у 1955 році. Повернувся в Макіївку, працював бригадиром у Донецькому будівельному управлінні «Термоізолюції». У 1978 році Іван Григорович переніс інсульт, був частково паралізований. Всі ці роки до самої смерті у 1990 році він марно клопотався про перегляд своєї справи, про повернення чесного імені та бойових нагород.

Кузьма Ткаченко

Серед Героїв Соціалістичної Праці, позбавлених цього високого звання, фігурує уродженець Кіровоградщини **Костянтин (хоча насправді він – Кузьма) Данилович Ткаченко**. Народився він у 1918 році в селі Аджамці Кіровоградського району. У 1930 році батька розкуркулили і з родиною вислали. У 1942 році Кузьма Ткаченко з батьком повернулися в Аджамку і вступили на службу до німецької влади. Батько – старостою громадського двору (так окупанти називали колгоспи), син – у райземуправу агрономом. Ненависть до радянської влади вони перенесли на односельчан: «Жестoko относились к советским гражданам, заставляли работать, избивали. В 1943 году младший Ткаченко ушел с отступающими немцами на запад. С приходом Красной Армии был мобилизован на военную службу, но в боях не участвовал, службу проходил в строительных частях...»

Після демобілізації в 1946 році Ткаченко повернувся на батьківщину. У 1948 році закінчив Шамівський сільськогосподарський технікум у Знамянському районі. Отримав направлення в бавовнорадгосп Херсонської області. У 1949 році звичка до рукоприкладства, набута в окупації, призвела до того, що Ткаченко «...был осужден народным судом Новомячковского района Херсонской области по ст. 98 ч 2 УК УССР к 5 годам лишения свободы за превышение власти и избивание рабочих. В апреле 1953 года был досрочно освобожден по амнистии».

А далі шлях нашого героя проліг на цілину в Казахстан. Ткаченко працював бригадиром тракторної бригади Горьковського зернорадгоспу Ленінградського району Кокчетавської області. І працював настільки

успішно, що «указом Президиума Верховного Совета СССР от 11 января 1957 года за особо выдающиеся успехи, достигнутые в работе по освоению целинных и залежных земель, и получение высокого урожая **Ткаченко Константину Даниловичу** присвоено звание Героя Социалистического Труда с вручением ордена Ленина и золотой медали "Серп и Молот"». А в 1968 році грянув грім: «...стали известны факты сотрудничества с немецко-фашистскими захватчиками в годы войны. ЦК КП Казахстана вышел с ходатайством в Президиум Верховного Совета СССР с представлением о лишении Ткаченко К.Д. звания Героя Социалистического Труда и наград». 26 грудня 1968 року це клопотання було задоволено. Розжалуваній з героїв, Ткаченко виїхав у Запорізьку область, де й загубилися його сліди.

НАШ ЗЕМЛЯК ГРИГОРІЙ ЄЛИСАВЕТСЬКИЙ – ТОЙ, ХТО ПЕРШИМ ЗРУЙНУВАВ ВОРОТА ПЕКЛА ПІД НАЗВОЮ «ОСВЕНЦИМ»

*В Освенциме сьогодні тишина,
И не седеют волось убитых.
Приходят и уходят времена
И, проявляясь на могильных плитах,
Бессмертны имена познавших ад,
И в небеса ушедших без ответа.
За что и почему? Они молчат.
И словно божий суд, молчанье это.*

Владимир Спектор

Григорій Єлисаветський

Напередодні 70-річчя звільнення в'язнів найстрахотливішого нацистського табору смерті Аушвіц-Біркенау в польському місті Освенцим, що відзначається 27 січня як Міжнародний день пам'яті жертв Голокосту, несподівано спалахнула міжнародна дискусія з присмаком скандалу, хто ж це насправді зробив.

Міністр закордонних справ Польщі, аргументуючи, чому на вшанування пам'яті жертв нацизму не був запрошений президент Росії Путін, пояснив, що Освенцим, мовляв, був звільнений українцями, що воювали в складі Першого Українського фронту.

Росія образилась і, своєю чергою, заявила, що Освенцим звільнила Червона армія, передусім росіяни та представники інших народів СРСР. Доволі дивно було чути про якихось абстрактних визволителів, коли добре відоме, приміром, ім'я людини, яка першою на чолі свого військового підрозділу з боєм увірвалась до цього пекла.

І був це не українець чи росіянин, а, що глибоко символічно, єврей і наш земляк з відповідним прізвищем Єлисаветський Григорій Давидович (1906-1988). Він народився в містечку Нова Прага Олександрійського повіту. З вересня 1928 по березень 1931 року проходив військову службу в лавах Червоної армії. Прикметно, що 43-й стрілецький полк 15-ї Сивашської дивізії, до якого потрапив курсант Григорій Єлисаветський, дислокувався

в нашому місті, що тоді називалося Зінов'євськом, з 1921 по 1939 рік. Сворідним пам'ятником перебування цієї військової частини в Кіровограді залишався до 1970 року найпопулярніший у місті кінотеатр «Сивашець» (нині на його місці розташований готельний комплекс «Київ»), а ще вулиця Сивашська в мікрорайоні Некрасівка.

Після демобілізації з армії у 1931 році Григорій Єлисаветський переїхав до Москви. До початку війни працював юрисконсультком будівельної організації, що споруджувала будівлю Наркомату Оборони. На фронтах Другої світової війни Григорій Давидович перебував з жовтня 1941 року до кінця війни. Брав участь у битві за Москву, у прориві блокади Ленінграда, у звільненні Львова, Кракова і Праги. У липні 1942 року був важко поранений і контужений, перебував у шпиталі до березня 1943-го. У травні 1943 року «втік» на фронт у корсеті, в якому й воював.

Єлисаветський – гвардії полковник, командир Окремої частини армійського підпорядкування, яка в суботу 27 січня 1945 року першою вступила на територію «комбінату смерті», де було знищено понад 4 млн чоловік!

Був призначений першим радянським комендантом звільненого Освенцима. Пізніше Григорій Давидович напише про це спогади, а спочатку перші враження від побаченого в Освенцимі він виклав 4 лютого 1945 року в листі до сім'ї:

«Моя Любушка, Ненуся! Вот уже три дня как я тебе опять не мог написать. Но на этот раз причины необычные. Мало того, что мы в движении, так то, что я пережил за последние три дня не поддается никакому описанию. За три с половиной года войны я видел много ужасов и кошмаров, но то, что я лично видел в Освенциме, этого нельзя было себе представить даже при самой невероятной фантазии. Представь себе город, вокруг которого устроено 9 лагерей, в которых в среднем 60-80 тыс. народа со всех сторон мира. Но туда достаточно зайти, не только там быть, и увидеть этих людей, чтобы лишиться рассудка. Здесь было четыре печи (крематорий), в которых ежедневно сжигали тысячи людей... Людей привозили сюда, якобы для санобработки, раздевали и вводили в такие подвалы, расположенные над печами, там все было устроено, как в душевой. Когда же подвал заполнялся от 1500 до 2500 чел., закрывалась дверь и туда пускали газы. Через 10-15 мин. умерщвленных людей подавали наверх, где и сжигали в печах. При этом эти изверги рода человеческого заставляли сжигать свои жертвы из числа обреченных на смерть. Больше того – отца заставляли сжигать своих детей; сына - родителей, а потом и самих исполнителей сжигали. Еще сейчас там картина потрясающая. Везде валяется столько трупов, что я тебе передать не могу. Входил в барак, где лежит в ряд 400 живых трупов. Эти люди лежат несколько дней, и никто к ним даже не входил. Никто им не давал ни есть, ни пить, и они лежали и ждали своей мучительной кончины. Можешь себе представить какой вой они подняли, увидев живых людей, в которых они сразу почувствовали своих спасителей. Сейчас развернут там госпиталь (наш), куда уже свезли 4000 чел., но это только капля в море.

А если бы ты видела, что делалось с людьми, когда они увидели хлеб, они ноги целовали, они выли (буквально выли, а не плакали), как безумные. В лагере имеется детский барак. Когда мы зашли туда, мои нервы больше не выдержали, у меня сперло дыхание и слезы меня начали душить. Туда свели еврейских детей разных возрастов (близнецов). На них, как на кроликах, производили какие-то эксперименты. Я видел парня лет 14, которому с какой-то "научной" целью впрыснули в вену керосин. Потом у него вырезали кусок тела и послали в Берлин в лабораторию, ему же вставили другой кусок тела. Сейчас он лежит в госпитале весь в глубоких гниющих язвах и ничего с ним сделать нельзя. По лагерю ходит красавица-девушка, молодая, но умалишенная. Я вообще поражаюсь как эти люди, которых мы видели, не сошли с ума все. Да, если до сих пор мы освобождали лагерь смерти, то Освенцим можно по праву назвать "Город поголового массового истребления неповинного народа"... Ненуся, родная моя! Может я не должен был тебе писать этого, но поверь, я не могу не поделиться с тобой. Четвертый день, как не ем, спать не могу. Я даже смеяться перестал. Я серьезно заболел. Как жаль, что я не обладаю даром слова и не владею пером. А то бы я все то, что видел, описал бы в печать, чтобы все читали, чтобы все знали, что такое немец, ибо до сих пор мы еще, оказывается, по-настоящему не изучили этих двуногих зверей. Теперь я только убедился, как бледно описывают в печати наши репортеры все ужасы и кошмары, чинимые немецкими зверями. Ведь если описать простыми словами то, что я видел, так люди бы, читая, рыдали».

Рисунок Зіновія Толкачова
«Діти Освенцима»

Художник Зіновій Толкачов.
Малюнок із серії «Освенцим»

Наведемо маленький фрагмент зі спогадів Григорія Єлисаветського: «...Бараков около пятисот. Они – словно зрительное воплощение дьявольского фашистского плана истребления целых народов. Обходим территорию опустошенного лагеря. Всюду запорошенные снегом трупы: женщины, дети, старики, застреленные в упор. А вот ужасная картина: мертвая женщина с прижатым к груди младенцем. Поспешно отступая, буквально перед нашим приходом фашисты угнали около 80 тысяч узников, видимо, рассчитывая еще использовать их рабский труд. Отстающих расстреливали в упор, чтобы не ос-

тавлять свідетелей зверств. Несчастную женщину с ребенком тоже настигла автоматная очередь гитлеровского выродка...»

Війну Григорій Єлисаветський закінчив на посаді начальника гарнізону міста Бреслау (тепер Вроцлав). Нагороджений трьома орденами Червоного Прапора. Після війни, прикутий до ліжка (внаслідок контузії і поранень) Григорій Давидович закінчив юридичний інститут, був прийнятий у Московську колегію адвокатів. Плідно працював адвокатом попри інвалідність. Був обраний першим Головою правління Московського єврейського культурно-просвітницького товариства. Автор книжок спогадів: «Мы вместе сражались» (1980), «Лица и судьбы» (1988).

Зброею художника Першого Українського фронту Зіновія Толкачова (1903-1977), який служив у підрозділі, що займався документальною фіксацією злочинів гітлерівців на території Європи, був не автомат, а олівець, пензель та фарби. Одночасно з Григорієм Єлисаветським він вступив на територію пекла і зробив серію вражаючих рисунків, які згодом фігурували на Нюрнберзькому процесі як докази нацистських злочинів.

Сам же Зіновій Толкачов – єврей за походженням, хоча й народився в Білорусі, вважається українським художником. У 1919-1920 році він навчався у Москві у ВХУТЕМАСі в нашого видатного художника і педагога Олександра Осмьоркіна. Ми навряд чи колись дізнаємося, скільки уродженців нашого краю перетворилося на попіл в Освенцимі.

Серед них Зіновій Давидович Львовський (1881-1943) – російський та французький літератор і перекладач. Місце народження – Єлисаветград, Україна, місце смерті – Освенцим, Польща. За освітою Зіновій Львович – інженер-технолог, за покликанням – перекладач і літературознавець.

Він перекладав на російську з англійської (Едгар По, Френсіс Гарт, Бернард Шоу, Герберт Веллс, Джон Голсуорсі), французької (Октав Мірбо, Едмон Ростан, Трістан Бернар, Гастон Леру), німецької (Герхард Гауптман) та норвезької (Кнут Гамсун) мов. Найулюбленіші письменники – Джек Лондон та О. Генрі, їхні твори він перекладав найчастіше.

У 1926 році Зіновій Львовський емігрував до Франції, де напрочуд успішно адаптувався. Тут він уже займався перекладами на французьку мову з німецької та англійської, зокрема творів американського письменника Ептона Синклера.

Написав французькою мовою декілька літературознавчих праць: «Достоевський як письменник» (1931), «В лабораторії Достоевського» (1932)

та ін. Не випадково біографічну довідку про Зіновія Львовського містить сучасна французька енциклопедія, звідки ми й почерпнули ці відомості про невідомого на батьківщині літератора.

Та ж французька енциклопедія повідомляє й про жахливий фінал життя Зіновія Львовського: «21 червня 1941 року як іноземний підданий заарештований у передмісті Парижа. 7 жовтня 1943 року етапований у концтабір Освенцим, де й помер через декілька днів».

СЕМЕН ИГНАТЬЕВ: НАИБЫЛЬШ ЗАСЕКРЕЧЕНИЙ МІНІСТР ДЕРЖБЕЗПЕКИ СРСР

Странная фигура и странная биография. Человек, повинный в тяжелейших должностных преступлениях, сразу же после смерти Сталина идет на крутое повышение. За фальсификацию следственных дел, по настоянию Берии, его скидывают с поста, но после смерти последнего он снова на коне, получает не слишком заметную, однако хлебную должность и находит последнее упокоение там, где человеку с его биографией явно не место. Да, странная, очень странная фигура этот Игнатъев...

Елена Прудникова

Семен Игнатъев

На відміну від своїх попередників – керівників радянських органів держбезпеки Генріха Ягоди, Миколи Єжова, Лаврентія Берії, Всеволода Меркулова та Віктора Абакумова, які були розстріляні, – останній за часів Сталіна міністр держбезпеки СРСР Семен Ігнатъев (1904-1983), хоча й мав за душею не менше гріхів, помер власною смертю в похилому віці та з усіма належними почесними похований на найпрестижнішому кладовищі Радянського Союзу – Наводівичому.

Більше того, відомий тележурналіст і письменник Леонід Млечин у нарисі про Ігнатъєва в книжці «Председатели госбезопасности СССР. Рассекреченные судьбы» зазначає: «В "Правде" появился небольшой некролог, извещавший о смерти "персонального пенсионера союзного значения, члена КПСС с 1926 года Семена Денисовича Игнатъева". В некрологе говорилось, что "его отличали скромность и чуткое отношение к людям"». Мемуарів Ігнатъєв не написав, далеко не всі архіви сталінських часів розсекречені, а тому він залишається однією з найзагадковіших постатей в історії СРСР.

Оцінки істориків щодо нього – полярні. Одні називають Семена Денисовича «чекістом в белых перчатках», «человеком Маленкова и Хрущева», «пешкой в большой политической игре», «марионеткой в руках опытных кукловодов», навіть «серой мышью»; інші – «убийцей столетия», маючи на увазі роль Ігнат'єва в подіях, пов'язаних зі смертю Сталіна й розстрілом Берії.

Він як одна з ключових постатей фігурує в політичному детективі Аркадія і Григорія Вайнерів «Евангелие от Палача» (1984), у книжці-розслідуванні журналістки Олени Прудникової «Второе убийство Сталина» (2010), в історичному детективі публіциста Юрія Мухіна «Убийство Сталина и Берия» (2002), у дослідженні С.С. Мироніна «Кто и как убил Сталина» та ін.

У цих книгах подається альтернативна офіційній історії версія подій 1953 року, пов'язаних зі змовою проти Сталіна та його смертю, а згодом – змовою проти Берії та його вбивством під час арешту. Згідно з нею Сталін наприкінці життя задумав кардинальну чистку партійного апарату, і «стара гвардія» в особі Булганіна, Хрущова та Маленкова мала позбутись влади.

«Змовники», аби не допустити цього, передусім посприяли смерті вождя якщо не через отруєння, то принаймні через несвоєчасне надання йому медичної допомоги після інсульту. А потім звалили всі злочини сталінського режиму на Берію, зробивши його ледве не «исчадием ада».

Для нас життя і діяльність цієї людини мають особливу «родзинку»: Семен Денисович Ігнат'єв – наш земляк, уродженець Єлисаветградського повіту! Народився він 1 вересня 1904 року в селі Карлівці в бідній селянській родині.

Семен Ігнат'єв: від юності – до старості

За національністю – українець. Ще до Першої світової війни родина, як завжди пишуть у таких випадках, у пошуках кращої долі переселилась до Середньої Азії. От і все, що повідомляється в офіційній біографії Ігнат'єва про його дитинство.

Нині Карлівка (у радянські часи Крупське) – це село Кіровоградського (Кропивницького) району. Однак стовідсоткової впевненості, що саме тут народився Ігнат'єв, у мене особисто немає. Річ у тім, що до революції в Єлисаветградському повіті, виявляється, існувало дві Карлівки. Одна – у Ганнинській волості, поблизу німецької колонії Старий Данциг; друга – з подвійною назвою Карлівка (Лікарево) – у Новомиргородській волості. У радянські часи цей населений пункт стали називати просто Лікарево.

Якщо Семен Ігнат'єв народився в Карлівці (Крупському) Кіровоградського району, то це село увійшло в історію передусім баптистської церкви України. Саме тут 11 червня 1869 року при 47 свідках – селянах села Карлівки – місцевий житель («крест'янин-собственник») Юхим Цимбал, разом з 30 колоністами Старого Данцигу був перехрещений у річці Сугоклеї німецьким пресвітером А. Унгером.

Тому Цимбала називають першим «пресвітером» південноросійського баптизму. Із с. Карлівки баптизм перейшов у Любомирку. Від Цимбала тут першим одержав перехрещення прославлений в історії штунди Іван Рябошапка. Зрозуміло, що штундисти (так тоді називали баптистів) переслідувались царською владою. То, можливо, батьки Семена Ігнат'єва, що мешкали в «зараженому» баптизмом селі Карлівці, змушені були переселитися до Середньої Азії?

Втім, це лише моє припущення. Та хоч як там було, десятирічним хлопцем Ігнат'єв працює на бавовноочисній фабриці м. Термез в Узбекистані, потім (до 1919 року) – учнем слюсаря в залізничних майстернях Бухарської залізниці. Того ж року вступає у комсомол. У 1920-1922 роках він – політпрацівник Бухарської групи військ, співробітник військового відділу ЧК. Брав участь у репресіях проти басмачів та їхніх спільників.

Тоді ж, у буремні роки становлення радянської влади в Середній Азії, познайомився з Георгієм Маленковим (1902-1988), у майбутньому видатним державним і партійним діячем СРСР. Більше того, вони, як вважають деякі історики, навіть породичалися: стали свояками, одружившись із рідними сестрами.

В енциклопедії біографій «Самые секретные родственники» (2005) Миколи Зеньковича знаходимо інформацію, що Семен Денисович мав дружину Мілицю Олександрівну Ігнат'єву (1905-1988) і сина Геннадія Семеновича Ігнат'єва (1926-1987), який пішов торованою батьком дорогою в партапаратники: був помічником секретаря ЦК КПРС Михайла Суслова.

Георгій Маленков

У 1935 році Семен Денисович здобув вищу освіту, закінчивши Всесоюзну промислову академію за фахом інженер-технолог з літакобудування, відтоді перебував на партійній роботі: перший секретар Бурят-Монгольського (1937-1943) і Башкирського обкомів партії (1943- 1946), секретар ЦК ВКП(б) Білорусі (1947-1949), секретар Середньоазіатського бюро ЦК ВКП(б) (1949-1950).

У 1946 році за сприяння Маленкова почався стрімкий злет Ігнат'єва до вищих ешелонів влади: він був призначений заступником начальника Управління ЦК ВКП(б) по перевірці парторганів, тобто фактично всі репресії проти керівництва партії і держави здійснювались з його благословіння.

У 1950-1952 році Семен Денисович – завідувач відділу ЦК ВКП(б), а з 1951 по 1953 рік – міністр державної безпеки СРСР, наймогутнішої та найвпливовішої державної структури. На першій же нараді в МДБ Ігнат'єв заявив, що «нужно снять белые перчатки и с соблюдением осторожности прибегнуть к избиваниям арестованных». При ньому була створена спеціальна «камера пыток» і підібрана команда «заплечных дел мастеров», тобто Ігнат'єв відновив у МДБ «ежовский беспредел».

Брав найактивнішу участь у розкручуванні «справи лікарів» («убийц в белых халатах»), справи Єврейського антифашистського комітету, справи свого попередника Абакумова, «ленінградської справи», «мінгрельської справи» та багатьох інших. Всі ці справи були сфальсифіковані, сотні людей були розстріляні.

У підвідомчих йому таборах тоді перебували 2,5 мільйона осіб. На зовнішньополітичній арені за вказівкою Сталіна Ігнат'єв готував убивство югославського лідера Йосипа Броз Тіто, керівників партизанського руху курдів у Туреччині тощо.

Досить швидко Сталін розчарувався в Ігнат'єві: безініціативний, нерішучий, занадто обережний. Його підлеглий, ас радянської розвідки Павло Судоплатов, згадує: «Всякий раз, встречаюсь с Игнатьевым, поражался, насколько этот человек некомпетентен. Каждое агентурное сообщение принималось им как открытие Америки. Его можно было убедить в чем угодно: стоило ему прочесть любой

Микита Хрущов і Семен Ігнат'єв

документ, як он тут же подпадав под вплив прочитанного, не стараясь перепроверить факты».

Незадовго до смерті Сталін задумав реформування органів держбезпеки через об'єднання в одне міністерство МДБ та МВС, яке мав очолити Лаврентій Берія. Що чекало б Ігнат'єва після зняття з посади, неважко здогадатися. Однак змовники Маленков, Хрущов і Булганін також не дрімали. Передусім Ігнат'єв з допомогою своїх покровителів домогся усунення, а потім й арешту найвідданіших Сталіну людей: його особистого секретаря Поскр'єбішева та начальника охорони Власика.

Натомість Семен Денисович сам очолив Управління охорони МДБ, тобто взяв на себе особисту відповідальність за життя і безпеку Сталіна. Йому першому вранці 1 березня 1953 року охоронець повідомив, що з вождем щось сталося: лежить на підлозі в їдальні без ознак життя. Ігнат'єв негайно зателефонував Маленкову. Далі події з вини покровителів Семена Денисовича, як і він сам, зацікавлених у смерті Сталіна, розвивалися так, що лікарі були допущені до тіла вождя через... 30 годин після інсульти.

Зрозуміло, що врятувати його було неможливо: 5 березня була зафіксована смерть Сталіна. Ігнат'єв відразу був обраний секретарем ЦК, тобто став нарівні з Хрущовим, Маленковим, Берією та Булганіним одним з керівників радянської держави. Після похорону вождя як його спадкоємець бурхливу діяльність розвинув Берія. Над Ігнат'євим знову нависла смертельна небезпека. У квітні 1953 року Лаврентій Павлович домогся спочатку усунення Семена Денисовича з посади міністра держбезпеки СРСР, а потім і виведення зі складу ЦК. Він почав розслідування його діяльності і мав намір арештувати Ігнат'єва у зв'язку зі смертю Сталіна та за фальсифікацію слідчих справ.

Семену Денисовичу була оголошена догана «за политическую слепоту и ротозейство». Більше того, на нараді в МВС Берія заявив: як свого часу він покінчив з «єжовщиною», так нині має намір вчинити і з «ігнат'євщиною». Якби Берії вдалося заарештувати Ігнат'єва, той на допитах розповів би про «змову» проти Сталіна, і тоді полетіли б голови Маленкова, Хрущова і Булганіна. Берія і так за три місяці після смерті вождя страшенно налякав соратників своїми радикальними планами реформування СРСР.

А чого варта беріївська амністія, коли понад мільйон в'язнів ГУЛАГу (на карних злочинців вона не поширювалась!) вийшли на волю. Лаврентій Павлович мав намір дати більше свободи національним республікам, дозволити об'єднання НДР і ФРН і т. п.

Власне кажучи, те, що ми називаємо сьогодні «горбачовською перебудовою», мав намір зробити ще Лаврентій Берія. І змовники знищили його і фізично, і морально через повну дискредитацію особистості. 7 липня 1953 року, через 10 днів після убивства Берії, Ігнат'єв, за наполяганням

Хрущова (мовляв, то Сталін примушував його) був відновлений у лавах ЦК, щоправда, не в іпостасі секретаря ЦК. Він став першим секретарем Татарського, потім Башкирського обкомів КПРС.

Після того як у 1959 році Семен Денисович за станом здоров'я відмовився їхати послом СРСР у донедавна дружню Албанію, його в 55 років відправили на пенсію. А здоров'я Ігнат'єв дійсно підірвав на посаді міністра МДБ, перенісши два інфаркти.

Перебуваючи на заслуженому відпочинку, Ігнат'єв займався найбезневиннішою справою – історією монгольської літератури. І, можливо, це його захоплення було по-справжньому щирим, адже з 1937 по 1943 рік він працював першим секретарем Бурят-Монгольського обкому ВКП(б). Про цей період його діяльності маємо діаметрально протилежні судження.

А ще підготував до друку унікальну книжку «Афоризмы. Мысли и изречения разных времен и народов. Сборник, библиографический указатель и примечания составлены С. Д. Игнатьевым», «впервые изданная в 1972 году в Улан-Удэ и там же в дополненном и переработанном виде в 1975 году. Несмотря на большой тираж (75 тыс. экземпляров), она была сразу же раскуплена и стала библиографической редкостью. 626 с.».

Одні пишуть: «От других руководителей автономных республик Игнат'єв отличался неподдельным интересом к монгольской культуре и тем, что пестовал и продвигал национальные кадры». Інші відзначають: «Несет ответственность за массовые репрессии в этом регионе, особенно в отношении верующих (жестoko преследовал ламаизм и буддизм, широко распространенные в этой республике), и в отношении китайского и уйгурского национальных меньшинств (массово "выявлялись" "японские шпионы", число которых измерялось многими тысячами). Возглавлял республиканскую "тройку" НКВД. Неоднократно отправлял в Москву просьбы об увеличении "лимитов" на "аресты по первой категории", – что означало расстрел без суда». Кому вірити?

Та хоч як там було, у 1967 році Семена Денисовича обрали почесним громадянином м. Улан-Уде, столиці Республіки Бурятія, і цього звання не позбавили й дотепер.

З повагою ставляться до Ігнат'єва й у Татарстані: «...Он оставил глубокий след в истории татарского народа. Именно Игнат'єв в мае 1957 года начал процесс восстановления татарского языка и татарской культуры. Семён Денисович провел пленум Татарского обкома, в котором были намечены меры по обязательному изучению татарского языка во всех учебных заведениях».

ях, по розвитку літератури и искусства. Он очень поддерживал татарских писателей, татарскую литературу, татарскую музыку». Власне кажучи, «за потурання татарському націоналізму» Семена Денисовича й усунули з посади керівника Татарстану.

У 2013 році в Казані професор-історик Булат Султанбеков видав книжку «Семен Ігнат'єв. Свет и тени биографии сталинского министра». Семен Денисович навіть включений в енциклопедію «100 видатних татарстанців», підготовлену до 100-річчя утворення Республіки Татарстан (1920 рік).

Близькучу відповідь на запитання, хто такий Ігнат'єв і яку роль він відіграв у тих подіях, дав авторитетний історик і політолог, неперевершений знавець «технології влади» в СРСР А. Авторханов у книжці «Загадка смерти Сталина» (1991): «...Удивительной способностью самосохранения, умением приспособляться к обстановке и обходит подводные рифы, да еще играть с таким огнем, как Сталин, мог обладать лишь исключительно талантливый партаппаратчик. Им и оказался Игнат'єв. ...Когда Сталин задумал новую чистку и против партии и против полиции, он невольно спровоцировал единение старых полицейских кадров со старыми партаппаратчиками, в результате чего ему и подсунили министром безопасности Игнат'єва. Сталин принял нового главу полиции в уверенности, что он его перекует по своему образу и подобию. И ошибся. Игнат'єв оказался истинным сталинцем: двурушником. В силу этого Игнат'єв был идеальным орудием на идеальном месте для организации заговора против Сталина».

Та чи не найбільшою загадкою Ігнат'єва є його мемуари, над якими він працював після виходу на пенсію. Як свідчать люди, з якими він спілкувався, Ігнат'єв особливо активно почав писати їх після жовтня 1964 року. Більше того, він неодноразово говорив, що розкриє в них «таємниці Кремля», котрі суттєво змінять, а можливо, й перевернуть наші уявлення про деякі події в історії Росії. А надруковані вони, мовляв, будуть років через 100 після смерті автора.

За заслуги перед партією та радянською державою Ігнат'єв був нагороджений 4 орденами Леніна, орденом Вітчизняної війни I ст., орденами Трудового Червоного Прапора та Жовтневої революції. Похований на Новодівичому кладовищі в Москві.

ІВАН ГАНЕНКО: ЙОМУ БУЛО ЗАБОРОНЕНО ЗГАДУВАТИ

*Воспоминаний вспомнить не велят:
Неподходящие ко времени.
Поэтому они, скопляясь в темени,
Вспухают и болят.*

Борис Слуцкий

*Прячет история в воду концы.
Спрячут, укроют и тихо ликуют.
Но то, что спрятали в воду отцы,
Дети выуживают и публикуют*

Борис Слуцкий

Іван Ганенко

Ніколи не думав, що зацікавлось видатними партійними діячами – уродженцями Єлисаветградщини-Кіровоградщини (а їх виявилося чимало!), – допоки не почав збирати відомості про життя і діяльність Степана Омеляновича Стеценка, який став прототипом головних героїв (секретар Ворошиловградського підпільного обкому партії) відразу двох класичних творів радянської літератури – романа Олександра Фадєєва «Молода гвардія» і повісті Бориса Горбатова «Нескорені».

Тоді ж у поле мого зору потрапив ще один наш земляк зі схожою долею: видатні заслуги під час німецько-радянської війни (один з організаторів партійного підпілля та партизанського руху в Білорусі!), а потім – майже повне забуття. Це – Іван Петрович Ганенко, ровесник Степана Стеценка (обидва народилися в 1903 році). Перший з'явився на світ в Єлисаветграді, другий – у селі Стоянівці Єлисаветградського повіту.

Як свідчить електронний «Справочник по истории Коммунистической партии и Советского Союза 1898-1991», розміщений в Інтернеті, у лави РКП(б) Ганенко вступив у 1924 році. В 1924-1925 роках перебував на комсомольській, профспілковій та партійній роботі у Сибіру, зокрема був відповідальним секретарем окружного комітету РЛКСМ.

Того ж року Ганенко повернувся до рідного міста на посаду секретаря осередку ЛКСМ України заводу «Червона зірка». У 1926-1927 роках він призначається спочатку завідувачем оргвідділу Зінов'євського окружного комітету ЛКСМУ, а потім – його відповідальним секретарем.

З 1930 по 1933 рік Іван Петрович – старший інспектор Центральної контрольної комісії ВКП(б), був навіть ректором Комуністичного університету в Москві.

Доволі дивна й сумнівна інформація, оскільки далі в біографічній довідці повідомляється, що в 1933-1935 роках Ганенко навчався в Інституті підготовки кадрів Червоної професури, а в 1935-1938 рр. – в Економічному інституті Червоної професури. Виходить, нашого земляка спочатку призначили ректором вищого навчального закладу ЦВК СРСР та ВКП(б), який готував кадри для радянської і партійної адміністрації, а потім самого послали здобувати вищу освіту.

Та хоч як там було, у 1938-1940 рр. Ганенко стає 2-м секретарем Новосибірського міського комітету ВКП(б). На початку німецько-радянської війни в липні-жовтні 1941 року Іван Петрович призначається членом Військової ради 13-ї армії Брянського фронту, потім – заступником начальника Політичного управління Західного фронту, згодом – заступником начальника Політичного управління Волховського фронту, його військове звання – бригадний комісар.

А потім Ганенка направляють у Білорусь, де наш земляк стає одним з організаторів партійного підпілля та партизанського руху. З 26 березня 1942 по 1 вересня 1943 року Іван Петрович – секретар ЦК КП(б) Білорусі, заступник начальника Білоруського штабу партизанського руху та перший помічник начальника Центрального штабу партизанського руху при Ставці Верховного Головнокомандування легендарного Пантелеймона Кіндратовича Пономаренка (1902-1984).

Доречно нагадати, що чисельність народних месників у «Партизанській республіці» (так називали Білорусь) перевищувала 374 тис. осіб, які були об'єднані в 1255 загонів! Пантелеймона Пономаренка історики називають улюбленцем Сталіна, який, за задумом вождя, мав замінити його на посаді керівника Радянської держави. Лише несподівана смерть диктатора стала цьому на заваді.

У післявоєнні роки (1948-1950) Ганенко – перший секретар Полоцького обласного комітету КП(б) Білорусі. З 1950 по 1952 рік – секретар ЦК КП(б) Білорусі. Після цього (1952-1954) призначається інспектором Відділу партійних, профспілкових та комсомольських органів, завідувачем Сектору Відділу партійних, профспілкових та комсомольських органів ЦК ВКП(б). У 1954-1961 році Ганенко – перший секретар Астраханського

обкому КПРС, кандидат в члени ЦК КПРС. З 1961 року Іван Петрович – на пенсії.

Це перше, що насторожує. Ранувато все ж таки – у 58 років, адже попереду було ще 34 роки життя! У біографічній довідці міститься інформація про державні нагороди Ганенка, а це орден Червоного Прапора, орден Суворова II ст., орден Червоної Зірки, медалі.

Не випадково наш земляк був похований у 1995 році на Новодівичому кладовищі в Москві. А проте інформація про людину, яка зробила вагомий внесок у велику Перемогу, напрочуд скупа. І лише два неякісні фотознімки в Інтернеті.

Чому так склалося? А тим часом Ганенко фігурує у багатьох історичних дослідженнях і творах мемуарної літератури, присвячених Другій світовій війні, що з'явилися після розпаду СРСР. Можливо, у цих джерелах міститься відповідь на наше запитання? А почнемо з документальної книжки російського письменника Сергія Михеєнкова «Армия, которую предали. Трагедия 33-й армии генерала М.Г. Ефремова 1941-1942» (2009).

Михайло Єфремов

Дивовижним чином доля командувача 33-ї армії генерал-лейтенанта Михайла Григоровича Єфремова (1897-1942) перегукується з долею нашого земляка генерала Олександра Васильовича Самсонова (1859-1914), який під час Першої світової війни командував 2-ю російською армією, пожертвуваною задля врятування Парижа. Обидва після розгрому своїх армій, аби уникнути ганьби полону, застрелилися. Їхньої вини в тому, що сталося, не було: це прорахунки і помилки вищого командування.

Після нищівної поразки 33-ї армії Ставка Верховного Головнокомандування послала за Єфремовим літак, але він категорично відмовився полишати напризволяще своїх солдат, натомість відправив на літаку бойові знамена армії. Після самогубства тіло генерала знайшли німці й, вражені його мужністю, 19 квітня 1942 року з усіма військими почестями поховали в селі Слободка Смоленської області. Німецький генерал навіть виголосив перед своїми вояками коротку промову: «Воюйте за Німеччину так, як воював Єфремов за Росію!»

У 1943 році прах генерала було урочисто перепоховано у місті Вязьма. Сталося так само, як

Андрій Єременко

із Самсоновим, що був з великою повагою похований німцями у Східній Пруссії, а потім – перепохований вдовою на батьківщині (село Якимівка Єлисаветградського повіту). У 1996 році генералу Єфремову посмертно присвоєно звання Героя Російської Федерації. Загибель 33-ї армії – одна з трагічних сторінок Великої Вітчизняної війни, тривалий час замовчувана.

Безумовно, Іван Ганенко як член Військової ради Брянського і Західного фронтів знав цю історію не за чутками. Більше того, 19 вересня 1941 року з Ганенком і Єфремовим стався прикрий інцидент, який спонукав його написати скаргу на ім'я Сталіна: «Находясь на передовой линии фронта истекшей ночью, мы с генералом Ефремовым вернулись в опергруппу штабарма для разработки приказа о наступлении. Сюда прибыли командующий фронтом Еременко с членом Военного совета Мазеповым, при них разыгралась следующая сцена: Еременко, не спросив ни о чем, начал упрекать Военный совет в трусости и предательстве Родины, на мои замечания, что бросать такие тяжелые обвинения не следует, Еременко бросился на меня с кулаками и несколько раз ударил по лицу, угрожал расстрелом. Я заявил – расстрелять он может, но унижать достоинства коммуниста и депутата Верховного Совета он не имеет права. Тогда Еременко вынул маузер, но вмешательство Ефремова помешало ему произвести выстрел. После того он стал угрожать расстрелом Ефремову. На протяжении всей этой безобразной сцены Еременко истерически выкрикивал ругательства, несколько оступив, Еременко стал хвастать, что он, якобы с одобрения Сталина, избил несколько командиров корпусов, а одному разбил голову. Сев за стол ужинать, Еременко заставлял пить с ним водку Ефремова, а когда последний отказался, с ругательством стал кричать, что Ефремов к нему в оппозиции и быть у него заместителем больше не может, тем более что он не может быть в мурду командиров соединений. Прошу принять Ваше решение».

На що розраховував Іван Петрович, сказати важко (невже був такий наївний?): рукоприкладство і мордобій в армії процвітали, вождь не лише поблажливо ставився до таких витівок, а й заохочував їх. Цікаво, що в щоденнику, написаному через пів року (!), майбутній маршал СРСР Андрій Єременко подає уже свою, зовсім іншу версію скандальної пригоди: «...Я застала тов. Ефремова і члена Военного совета армии, ведающего тылами, тов. Ганенко. Эти друзья сидели за столом, накрытым обильной едой и выпивкой, и играли в шахматы. Вернее, играл тов. Ганенко с одним офицером штаба, а тов. Ефремов был у них в качестве консультанта... Если бы я не видел сам лично, я бы не поверил, что в такой тяжёлый период советские командиры – коммунисты, ответственные люди, могли просто так сидеть, выпивать и в шахматы играть. Я всю ночь ездил по войскам и довольно-таки устал и кушать хотел, но когда я увидел эту компанию, то весь внутри вскипел, но, не показывая виду, я налил себе и Мазепову вина и сказал:

– Выпьем за тех, кто проигрывает в шахматы нашу страну. Это взорвало тов. Ганенко, ему, по-видимому, смелости придало то, что он был выпивши. Он поднялся (до этого все сидели) и ко мне...: «Товарищ командующий, поосторожней выражайтесь, не оскорбляйте, я член ЦК». Это меня взорвало и я хотел его избить, но нечем было, оружие моё осталось в машине. Но я их, Ефремова и Ганенко, так пропесочил, что они не знали куда деваться. Ефремова я отправил на КП фронта, а сам остался в армии... После этого инцидента тов. Ганенко послал шифровку Сталину, в которой изложил на меня жалобу, что я его здорово оскорбил. Эта шифровка пришла ко мне, на ней была резолюция Сталина следующего содержания: "Товарищ Еременко, в чём там дело, доложите". В ответе Сталину я изложил всё, как было. Позже мне говорили те, кто присутствовал, что когда Сталин читал моё донесение, он здорово смеялся и сказал: "Еременко поступил правильно, но можно было и пожестче"».

Про сміливість і рішучість Ганенка свідчить епізод зі спогадів Пантелеймона Пономаренка. Це сталося в Могильові наприкінці червня 1941 року. Тоді група працівників ЦК КПБ з маршалом Шапошниковим, рятуючись від нічного бомбардування, виїхала за місто, де її ледве не захопила група диверсантів. На щастя, своєчасно прибули дві вантажівки з лютчиками. Диверсантів оточили і знищили, але один, вдавши пораненого, здався у полон. Коли його підвели до машини з партійним керівництвом області, він «...изловчился, ударил кого-то головой в живот и пытался удрать, но пуля Ганенко настигла его».

А ось що пише в документальній повісті під промовистою назвою «Помнить запрещено» (спочатку була опублікована в російському федеральному журналі «Сенатор», а в 2009 році вийшла в Москві окремою книжкою під ще більш шокуючою назвою «Эсесовец с Красной Звездой») відомий білоруський письменник, учасник Другої світової війни Іван Скаринкін: «Іван Петрович до цього був секретарем ЦК, но из-за какой-то провинности его снизили в должности. Тем не менее он очень хорошо исполняет свои обязанности. Разворотливый, внимательный, политически подкованный. С ним приятно работать. Он и подскажет, и поможет, если нужно. Иван Петрович собирал командиров бригад, отрядов, отработывал с ними вопросы взаимодействия. Партизаны нередко терпели неудачи от несогласованности, разобщенности в ведении боев. В атаках он сам не прятался за спинами товарищей, проявлял находчивость, не терпел тех, кто медлил или готов был повернуть назад».

Ще більш інтригує історик Еммануїл Йюффе, коли у своїй монографії «Его называли "белорусский Берия" (Лаврентий Цанава)», пише: «В неопубликованных мемуарах И. Ганенко есть такие строки: «...Пришел Л. Цанава, приземистый брюнет с глубокими залысинами на выпуклом лбу,

Володимир Гіль

под которым поблескивали небольшие черные глаза, большой нос бананом нависал над тонкими губами и слегка подстриженными черными усиками. Он пользовался определенным весом как нарком государственной безопасности да еще "свояк" всеильного Берии...»

Навіть цей невеличкий фрагмент (портретна замальовка) свідчить про неабиякий літературний хист мемуариста. Як так сталося, що спогади Івана Ганенка не були надруковані? Можливо через те, що мова в них йшла про речі вкрай неприємні, які кидають тінь на вище партійне керівництво початку Другої світової війни, розповідалося про долі деяких доволі сумнівних героїв-партизанів, суперечки навколо яких не стихають і досі, а наш земляк опинився в епіцентрі тих подій?

Схоже, так воно і є! Згаданий твір Івана Скаринкіна анонсований як «повість о неизвестной истории командира "ПЕРВОЙ АНТИФАШИСТСКОЙ БРИГАДЫ" В. Гиля в партизанских лесах Белоруссии». Лише уявіть собі людину, кадрового офіцера Червоної армії, підполковника, який потрапляє в полон до німців. І не тільки погоджується співпрацювати з окупантами, а й навчається в розвідувальній школі, до нього прихильно ставиться шеф військової розвідки Третього рейху Вальтер Шелленберг (навіть згадує про нього у своїх мемуарах), стає засновником та керівником Бойового союзу російських націоналістів і керівником 1-ї російської національної бригади СС.

Згодом переходить на бік радянських партизанів, а своє військо перейменовує на 1-шу антифашистську партизанську бригаду. Скажете, так не буває, щоб зрадник і колабораціоніст заслужив прощення і став героєм-партизаном. А проте це невігадана історія, і трапилася вона з Володимиром Володимировичем Гілем (псевдонім Родіонов) (1906-1944).

Так-от якраз Ганенку й було доручено в серпні-вересні 1943 року після того як бригада Гіля завдала німцям відчутних поразок зустрітися з її командувачем, щоб протягом місяця ознайомитися із ситуацією в підрозділі й повідомити приємні новини. Ось як подається їхня зустріч у згаданій документальній повісті І. Скаринкіна «Помнить запрещено»: «Гиль торопливо его спросил: – Иван Петрович! Скажите, товарищ Сталин лично

Пантелеймон Пономаренко

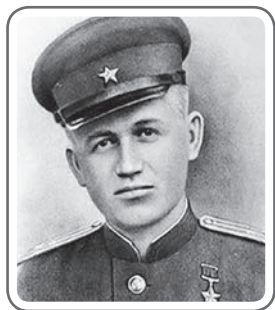
документальній повісті І. Скаринкіна «Помнить запрещено»: «Гиль торопливо его спросил: – Иван Петрович! Скажите, товарищ Сталин лично

знаєт о нашем переходе? – А как же! Все делалось с его разрешения. Титков докладывал Пономаренко, а тот – напрямую Иосифу Виссарионовичу. У нас все следили за тем, как у вас шла борьба за возвращение к Родине. Мы верили, что вы добьетесь своей цели... ..Утром в 1-й Антифашистской бригаде состоялось торжественное собрание. Ганенко начал свое выступление с того, что зачитал поздравление Пономаренко, которое тот отправил в адрес Гиля: "Немцы хотели иметь дивизию карателей из русских людей против партизан, против борющегося народа, а получили вооруженную Антифашистскую бригаду против себя. Этим выступлением с оружием в руках и дальнейшими активными действиями против немцев бойцы и командиры соединения снова поставили себя в ряды защитников нашей Советской Родины. Ваши решимость и мужественное поведение правительство достойно отмечает награждением вас орденом Красной Звезды и присвоением звания полковника". Документы на Владимира Владимировича готовились по распоряжению Пономаренко. Он же и представлял их Сталину. Что касается присвоения очередного звания, тут не было никакой задержки. "Правильно, нужно учесть, что вырос масштаб проводимых им операций", – сказал Верховный Главнокомандующий И. Сталин. Но когда Пономаренко, учитывая значимость подвига, совершенного командиром бригады, предложил присвоить Гилю Родионову звание Героя Советского Союза, Сталин походил по комнате, раскуривая трубку, и сказал: «Я не против, чтобы товарищу Гилю вручили Звезду. Только не Золотую, а Красную. Подождем других его подвигов...»

Сам «есесівець з Червоною Зіркою», за спогадами сучасників, часто повторював, що йому не уникнути підвалів Луб'янки, адже до переходу на бік партизанів «російські есесівці» змушені були брати участь у боях з партизанами та каральних акціях проти мирного населення. Невідомо, як склалася б доля Гиля-Родионова у подальшому (швидше за все так, як сам і передчував), якби не смертельне поранення осколком міни. Сталося це 4 травня 1944 року, коли 1-ша Антифашистська партизанська бригада у надзвичайно кровоприлитних боях (з 1413 бійців загинули 1036 осіб!) прорвала німецьке оточення.

Більшість соратників Гиля після війни були репресовані. Великі надії поклали вони на мемуари начальника Центрального штабу партизанського руху Пантелеймона Пономаренка, який вважав колишнього есесівця «нашою людиною». Однак у першому томі спогадів «Страницы моей жизни», що побачив світ після смерті автора, про Володимира Гиля... не згадано жодним словом. Більше того, нині навіть невідомо, де зберігається оригінал мемуарів Пономаренка. Дивно й підозріло!

До речі, Ганенко, який знав Пономаренка з 1940 року, у неопублікованих (але таких, на які часто посилаються сучасні історики) мемуарах харак-

Борис Лунін

теризує його так: «Первый секретарь был общительным, не любил решать проблемы в одиночестве, приглашал к себе в кабинет специалистов и излагал им свои соображения, внимательно выслушивал реплики и замечания. У Пономаренко было развито чувство юмора: в его кабинете во время работы часто раздавались взрывы смеха. Украинец по национальности, он учил белорусский язык, вникая в его тонкости. Рабочий стол Пономаренко всегда был завален книгами, газетами, словарями, блокнотами».

Наш земляк разом з Пономаренком безпосередньо причетні до ще однієї скандальної справи – «справи Бориса Луніна». Командир партизанської бригади «Штурмова» був у 1944 році удостоєний звання Героя Радянського Союзу, а в 1957-му його... позбавлений і засуджений на 7 років ув'язнення за здійснення військових злочинів.

Лунін (1918-1994) – один з 74 героїв й антигероїв в одній особі часів Другої світової війни, про яких у радянські часи воліли не згадувати. Йому присвячені нариси в книжках істориків Володимира Конєва «Герои без Золотой Звезды. Прокляты и забыты» (2006) та Вячеслава Звягінцева «Трибунал для героев» (2006). Справді, воював Лунін з 1942 по 1944 рік настільки успішно, що на окремі чутки про його злочини (наприклад, він розстріляв розвідувальну групу з 8 осіб на чолі з Вишневським, якого запідозрив у зазіханні на свою командирську посаду, попередньо звинувативши їх у співпраці з Абвером) не звертали уваги, та й часу на розслідування в умовах війни бракувало.

Ось за яких обставин Лунін став Героєм Радянського Союзу (за версією Конєва): «В конце 1943 года Сталин позвонил начальнику ЦШПД П. Пономаренко и попросил дать кандидатуры партизанских командиров для представления их к высшему отличию страны. Пономаренко задумался. Он попросил у Верховного разрешения назвать кандидатуры позже, а сам связался с начальниками Белорусского и Украинского штабов партизанского движения и запросил нужные сведения. Начальник штаба Белорусского ШПД П.З. Калинин обратился, в свою очередь, к И.П. Ганенко, который недавно вернулся из Вилейско-Витебской зоны. Иван Петрович уверенно назвал фамилии восемнадцати командиров, которые, по его мнению, были достойны высокого звания. Поколебавшись, он назвал и фамилию Лунина».

Звісно, тоді Ганенко про страшні злочини Луніна не знав. Йому лише пригадався інцидент, свідком якого він був, що стався в серпні 1943 року на нараді командирів та комісарів партизанських загонів та керівників

підпілля, яку проводив секретар Мінського підпільного обкому Роман Мачульський. Тоді Лунін вчинив п'яний дебош, дорікаючи керівництву, що його недооцінюють. Обурений Мачульський пригрозив, що усуне Луніна від командування бригадою. Та на захист «легендарного комбрига» стали всі інші командири партизанських загонів, і він поступився.

Відразу після визволення Мінська за заявами свідків почалося розслідування злочинів Героя Радянського Союзу Луніна. У розмові зі Сталіним Пономаренко доповів, що є факти зловживань партизанів на окупованій території: мародерство і навіть розстріли. На це вождь відреагував так: «Подумаешь, кого-то партизаны расстреляли. На то они и партизаны...» Лише в 1957 році військовим трибуналом Білоруського військового округу Лунін був засуджений до 7 років позбавлення волі.

У вирокі констатовалося: «Лунин как командир партизанской бригады и его подчинённый Белик как начальник особого отдела этой бригады при особоотягчающих обстоятельствах, а именно в обстановке войны в тылу врага, злоупотребляя своим служебным положением и из-за личной заинтересованности, незаконно расстреливали и убивали многих советских людей, а Белик в том числе и малолетних детей. Действия Лунина и Белика вызывали возмущение партизан и местного населения и наносили вред партизанскому движению в Белоруссии».

Вирок, враховуючи важкість злочинів, доволі м'який (певно, і на суддів справив враження ореол партизанської слави підсудного). Відповідь на запитання, чому так рано (у 58 років) Ганенко був відправлений на пенсію, знаходимо в мемуарах Микити Хрущова. Принаймні двічі перший секретар ЦК КПРС і голова Ради Міністрів СРСР висловлює своє незадоволення діяльністю першого секретаря Астраханського обкому партії Івана Ганенка.

А постраждав наш земляк і був знятий з роботи як «не забезпечивший руководства», через... очерет. Втім, судіть самі: «...Весной этого года приходит ко мне секретарь Астраханского обкома партии т. Ганенко с просьбой увеличить поставку лесоматериалов для области. Известно, что леса там нет. Известно также, что лес нам нужен на более важные стройки. У вас в области замечательный камыш растет. Это золото, а не стройматериал. Да, камыш у нас есть. А нельзя ли из камыша строить хотя бы кошары для овец. Ведь лучшего материала, чем камыш, для этих целей и не найдешь. Тов. Ганенко согласился с этим. Хотя после этого разговора прошло много времени, но дело не особенно сдвинулось с места».

А ось ще один фрагмент зі спогадів Микити Хрущова: «Удивлен поведением секретаря обкома т. Ганенко. В прошлом он не раз беседовал со мной по вопросам строительства. Он говорил, что обком и облисполком разработали большие планы строительства жилых домов с использованием камыша. Но на деле оказалось, что во многом это были лишь разговоры.

В Астрахани я не видел ни одного строящегося многоэтажного дома, где бы разумно был использован камыш. Даже одноэтажные и двухэтажные дома тоже делаются из кирпича. Разве г. Ганенко и другие руководители области не понимают, что нужно эффективно использовать средства, которые отпускаются государством на жилищное строительство. Тов. Ганенко на словах не раз говорил о широком использовании камыша в строительстве, но, мне кажется, он глубоко не проникся сознанием необходимости этого. Жизнь тянула его по старой колее. Словом, астраханские руководители мало оказывали влияния на улучшение строительного дела. В беседе с руководителями области мною были подвергнуты резкой критике недостатки в работе по жилищному строительству и по другим вопросам».

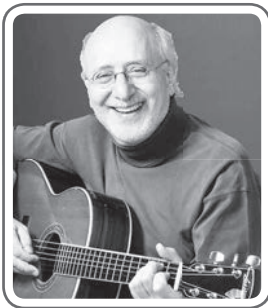
Чим займався Іван Ганенко після передчасного виходу на пенсію? Очевидно, писав мемуари: йому було про що згадати. Проте він знав занадто багато такої шокуючої правди про війну, що йому просто заборонили її оприлюднювати. Як впливає з використаних джерел, спогади Ганенка – не плід моєї фантазії: вони реально існують, на них посилаються історики, письменники та мемуаристи. Чому ж у наш час, коли, здавалось би, не залишилося жодних таємниць, вони зберігаються в якомусь спецхрані?

ЯК ЄЛИСАВЕТГРАДЕЦЬ СТАВ У США СПІВРОБІТНИКОМ ЦРУ, А ЙОГО СИН – ВИДАТНИМ МУЗИКАНТОМ ТА ГРОМАДСЬКИМ ДІЯЧЕМ

Мы только одна река. Мы только одно море. И она течет через вас, и она течет через меня. Мы всего лишь один человек. Мы являемся одним и тем же. Мы все один дух.

Мы все одно имя. Мы отец, мать, дочь и сын еще на заре творения, мы едины. Мы являемся одним.

З пісні Пітера Ярроу «Річка Йордань»

Пітер Ярроу

А все-таки цікаво, хто й коли і з якого приводу про вихідців з України, які стали емігрантами, висловився напрочуд образно: «Нашого цвіту – по всьому світу!» Своєю чергою, В'ячеслав Чорновіл відзначав: «Такою розсіяністю по світу, як українці, може похвалитися (чи засмутитися?) хіба що біблійний єврейський народ». Щодо уродженців Єлисаветграда, то цей крилатий вислів стосується їх чи не найбільше.

Тому одна з провідних тем, яка мене особливо цікавить, – це долі наших земляків, які змушені були емігрувати, рятуючи життя або в пошуках кращої долі, в інші країни світу, переважно в США, та їхніх нащадків. Хто б міг уявити, що через 30 років після проголошення незалежності її згодні покинути 35 % громадян? Свого часу я навіть написав розлогу статтю «Видатні американці – уродженці Єлисаветграда».

Про сина одного з них Пітера Ярроу варто розповісти окремо, оскільки завдяки йому вдалося більше дізнатися про життєвий шлях батька Бернарда Ілліча Ярроу (1899-1973), зокрема уточнити дату народження та дізнатися його справжнє прізвище. Виявляється, народився він у Єлисаветграді не в 1890 році, як ми вважали, а 13 серпня 1899 року. Навчався в Єлисаветградській гімназії. Вступив до Новоросійського університету в Одесі,

але пробує у ньому недовго. Емігрувавши до Польщі, продовжив навчання в Краківському університеті. З 1922 року жив у США.

Тоді ж англізував своє слов'янське ім'я та прізвище Борис Ярошевич на Бернарда Ярроу (у перекладі з англійської – деревій). У 1928 році закінчив юридичний факультет Колумбійського університету. До 1937-го Ярроу займався юридичною практикою в Нью-Йорку. З 1938 по 1942 рік – помічник окружного прокурора Нью-Йорка. У 1942 році Бернард Ярроу вступив на службу до щойно створеного Управління стратегічних служб (УСС), попередника Центрального розвідувального управління (ЦРУ) США, отримав псевдонім «Rubin». Був спеціальним помічником начальника УСС генерала Вільяма Донована (1883-1959), якого називають «батьком американської розвідки», «батьком ЦРУ».

Під час Другої світової війни з 1942 по 1945 рік виконував розвідувальну місію в Югославії щодо формування майбутнього уряду цієї країни. Брав участь у переговорах в Лондоні як помічник американського посла між Шубашичем, Тіто та королем Петром. Цікаво, що він згадується в книжці радянського історика Лева Безименського «Тайний фронт против второго фронта» (1987): «Как гласят документы, еще в январе 1943 года представитель УСС Бернард Ярров (в просторечии белоэмигрант Жаров) связался с крупными румынскими предпринимателями Эдгаром и Максом Аушнитам. Те, в свою очередь, обратились к румынскому диктатору Иону Антонеску. Как докладывал Ярроу Доновану от имени Макса Аушнита, Антонеску готов выйти из войны, если «получит от Соединенных Штатов гарантии независимости Румынии».

У квітні-червні 1945 року Ярроу був членом американської делегації на установчій конференції ООН у Сан-Франциско. З 1945 по 1952 рік працював у юридичній фірмі Салліван і Кромвель. Уродженець Єлисаветграда став одним із засновників радіостанції «Вільна Європа» («Радіо «Свобода») (1952), її віцеголовою (1954-1957) та старшим віцеголовою (1957-1972). Отже, майже 20 років наш земляк був одним з керівників найвпливовішої радіомовленнєвої організації світу, яка до 1971 року безпосередньо підпорядковувалася та фінансувалася ЦРУ США.

На першому логотипі «Радіо Свобода», який використовувався до 2005 року, зображений Дзвін Свободи – один з головних символів американської боротьби за незалежність. Сучасний логотип містить зображення факела, що символізує істину, знання, освіту, свободу тощо. Попри заборону слуха-

Вільям Донован

ти «ворожі голоси» та потужне глушіння, що здійснювалося спецслужбами, «Радіо «Свобода» в Радянському Союзі мало велику популярність, адже воно висвітлювало факти радянської історії та сучасні події, приховувані від народу, дисидентський рух та репресії проти інакодумців, розповідали про заборонені в СРСР твори художньої літератури тощо.

З повагою ставилися до Ярроу в емігрантських колах США. Останньою книжкою, яку він отримав у дарунок незадовго до смерті, був збірник есе та статей відомого письменника Романа Гуля «Одвуконь. Советская и эмигрантская литература» з автографом: «Дорогому другу Бернарду Ильичу Ярроу очень и очень дружески. Роман Гуль. 1973. N. Y.»

На смерть Ярроу некрологом відгукнулася найвпливовіша американська газета «Нью Йорк Таймс» (опублікований 26 травня 1973 року). У ЦРУ наш земляк, як бачимо, був далеко не пересічною постаттю і, очевидно, гриф таємності з нього остаточно не знято. Принаймні, жодного фотознімка в Інтернеті відшукати не вдалося. Натомість архів Бернарда Ярроу (а це 5 420 аркушів!) зберігається в меморіальній бібліотеці 34-го президента США Дуайта Ейзенхауера (1890-1969) в місті Абілін, штат Канзас.

А от про його сина, веселитньо відомого співака та громадського діяча Пітера Ярроу, який народився 31 травня 1938 року в Манхеттені (Нью-Йорк), інформації в Інтернеті стільки, що голова йде обертом. Пітера Ярроу називають легендою фолк-рок музики США. Він – один з учасників суперпопулярної групи «Пітер, Пол і Мері» (створена в 1961 році й названа за іменами її учасників), що стала знаменитою завдяки таким пісням як «Пафф – чарівний дракон» (вважається найпопулярнішою в англомовному світі дитячою пісенькою), «Якби у мене був молоток» (виконувалася в березні 1963 року під час історичної ходи за громадянські права у Вашингтоні у присутності 250-тисячного натовпу, коли Мартін Лютер Кінг виголосив свою славнозвісну промову за рівноправність «У мене є мрія»), «Річка Йордань» (читай епіграф) та багатьом іншим.

З 1962 по 1969 рік група «Пітер, Пол і Мері» отримала 5 премій «Греммі» – музичної нагороди Американської академії звукозапису. Тріо допомогло «розкрутитися» Бобу Ділану (лауреату Нобелівської премії з літератури 2016 року), включивши до свого репертуару декілька його пісень. А загалом Пітер Ярроу записав 61 альбом. Нині він виступає з донькою Бетакі та сином Крістофером.

У 1999 році Пітер заснував некомерційну добродійну організацію під назвою «Повага дією», «підґрунтям якої є його пристрасна віра в те, що музикант, з її здатністю об'єднувати спільноти і бути каталізатором змін, може стати унікальним організаційним знаряддям і водночас джерелом натхнення для дітей. Проєкт використовує музику і відео в поєднанні зі шкільною програмою морального виховання, щоб боротися з агресією в школах і створювати безпечне середовище для дітей, сповнене співчуття і турботи».

Та найголовніше: Пітер Ярроу, виявляється, з 2010 по 2013 рік кілька разів відвідував Україну. У 2011 році його благодійна організація «Повага дією» започаткувала в Україні некомерційний проєкт «Не смійся з мене», який пропагує серед українських школярів принципи поваги та взаєморозуміння. Спеціально для цієї програми, яку вже запровадили в себе понад 22 тисячі американських шкіл, Пітер Ярроу написав пісню «Не смійся з мене».

Спільний безкоштовний концерт Пітера Ярроу та народної артистки України Марії Бурмаки, яка підготувала українську версію пісні «Не смійся з мене», відбувся 18 грудня 2010 року в Українському Домі в Києві. Пітер з Марією навіть записали диск українською мовою для кампанії, спрямованої проти агресії в школах.

Крім Києва, Ярроу відвідав Львів, зокрема зустрічався з дітьми та педагогічним колективом київської ЗОШ № 168, зі студентами Інституту міжнародних відносин НАУ, презентував у Будинку вчителя свій проєкт «Як покращити світ засобами музики й освіти». Приблизно 400 шкіл України разом з волонтерами Корпусу Миру почали впроваджувати проєкт Пітера «Не смійся з мене».

Картаю себе за те, що не помітив цю подію відразу, оскільки й не здогадувався, що Пітер Ярроу – син Бернарда Ярроу (прізвище досить поширене). Більше того, в Інтернеті натрапив на повідомлення, що 21 листопада 2014 року в Кіровограді відбулося засідання Ради євроклубів Кіровоградщини, під час якої відбувся тренінг «Повага дією», на якому учасників ознайомили з освітньо-виховним проєктом Пітера Ярроу «Не смійся з мене», «метою якого є створення атмосфери уваги, співчуття і співпраці в шкільному класі. Корисні вправи та тести, відеоролики про толерантність, цікава інформація та загальне співання пісень зробили тренінг цікавим та насиченим для аудиторії».

На мій погляд, була втрачена унікальна нагода запросити Пітера Ярроу відвідати рідне місто його батьків. Впевнений, що він не відмовився б! Адже в одному з інтерв'ю в Україні підкреслив: «Мої батьки народилися в Єлисаветграді – тепер це Кіровоград... Якби я народився тут, мене б звали Петро Ярошевич».

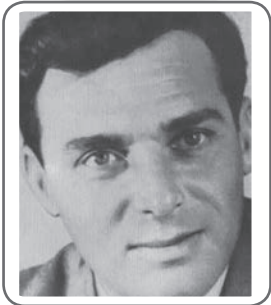

Логотип радіостанції «Свобода»

До речі, мати Пітера Віра Ярроу (дівоче прізвище Буртакова) (1904-1991), від якої він успадкував артистичний хист та повагу до проблем педагогіки, 30 років викладала англійську мову та літературу, риторику та драматичне мистецтво у середній школі для дівчат (10-12 класи). Я, коли прочитав підрядковий переклад однієї з найзнаменитіших пісень Пітера Ярроу «Якби у мене був молоток», відразу згадав символіку логотипу радіостанції «Свобода», на диво йому співзвучний.

Напевне ж логотип розроблявся та безпосередньо затверджувався батьком співака Бернардом Ярроу як одним з керівників радіо «Свобода». Переконайтеся самі: «Якби в мене був молоток справедливості, якби в мене був дзвін свободи, якби в мене була пісня про любов – я б бив молотком, дзвонив би в дзвін і співав би цю пісню вранці, вдень і вночі, щоб настала любов між моїми братами і сестрами по всій країні...»

ЄЛИСАВЕТГРАДЕЦЬ ОЛЕКСАНДР РОХОВИЧ: УКРАЇНСЬКИЙ ПОЕТ-ФУТУРИСТ, РОСІЙСЬКИЙ САТИРИК, ОДИН З «БАТЬКІВ» ВАСИЛЯ ТЬОРКІНА

Олександр Рохович

Відомий російський поет і літературний критик, дослідник творчості Арсенія Тарковського Михайло Синельников відзначає: «Тарковський... гордився родним Єлисаветградом, из которого вышло так много артистов, музыкантов, художников и, по утверждению Тарковского, чуть ли не двести профессиональных литераторов...» Звісно, творчість далеко не всіх з них, як полюбляють писати історики літератури, витримала випробування часом.

Втім, трапляється й так, що, здавалося б, міцно забутий чи напівзабутий літератор стає цікавим у новітні часи, коли раптово висвітлюється його справжнє місце в літературному процесі 20-30-х років ХХ століття. Так сталося зокрема з українсько-російським поетом Олександром Іллічем Роховичем (1908-1974), якого Тарковський напевне ж добре знав, адже обидва народилися в Єлисаветграді й були майже ровесниками.

Взагалі творчий шлях Роховича склався надзвичайно примхливо й драматично, поділившись на дві діаметрально протилежні частини (українську та російську), так, що й не віриться: невже мова йде про одну й ту саму особу.

Його батько Ілля Янкелевич Рохович був відомим в Єлисаветграді журналістом, а в 1913-1919 роках навіть редагував найпопулярнішу в місті газету «Голос Юга». До 1918 року хлопець навчався в єлисаветградській гімназії. У 20-ті роки відвідував літературне об'єднання «Літо», яким з 1920 року керував знаний у місті педагог, мовознавець та літературознавець Василь Харцієв, за іншими відомостями – літературний гурток Миколи Куліша, редактора газети «Червоний шлях» (у квітні-червні 1925 року). Щоправда, ця версія виглядає доволі сумнівною з огляду на короткочасність перебування Куліша у Зінов'євську.

У 1924-му юний Рохович познайомився з одеськими футуристами Семеном Кірсановим, Леонідом Недолею-Гончаренком та іншими, що завітали до Єлисаветграда (щойно перейменованого на Зінов'євськ), вступив

до літературного об'єднання «Юго-Левф» (Южный левый фронт искусств) і тоді ж таки опублікував у їхньому журналі з однойменною назвою (№ 4, 1924) свій перший вірш «Октябрь».

У 1926 році в Єлисаветграді побачила світ перша збірка вісімнадцятирічного поета «Стихи» досить великим для дебютної книжки накладом (1000 примірників, 31 сторінка, ціна 20 копійок). До речі, Семен Кірсанов, що став одним з найвидатніших поетів ХХ століття, у своїх листах називав Олександра Роховича «пацаном», хоча був лише на два роки старший від нього. Згодом вони навіть поріднилися, одружившись на рідних сестрах, тобто ставши свояками.

Після розпаду «Юго-Левф» Рохович поїхав навчатися до Харкова, тодішньої столиці радянської України. Тут він вступає до літературного об'єднання українських футуристів «Нова генерація» (1927-1931), очолюваного поетом М. Семенком. Це був час українізації, неймовірного розквіту української літератури і мистецтва, коли більшість видавництв (85 %) перейшла на друкування україномовних книг.

Олександр Рохович також перейшов на українську мову. Період учнівства був коротким. З 1930 по 1932 рік вийшло друком аж 6 збірок поезій уродженця Єлисаветграда: «Місто» (1930), «Прапорці розмовляють» (1931), «Третій ударний» (1931), «Марші, памфлети, гасла» (1931), «Фронт шахт» (1932), «Дніпробуд» (1932). І це були твори високої художньої вартості.

Не випадково блискучий дослідник історії українського літературного авангарду тих часів Ярина Цимбал у статті «Нове місто для "Нової генерації": урбанізм і футуризм» (2014) відзначає: «Найвиразніше ідею нового міста представлено в поемі "Місто" (1930) Олександра Роховича. Автор вибудовує логічну й переконливу апологію нової урбаністики. Спершу він дає непривабливу метонімічну картину сучасного українського міста (вжито слово "столиця" натякає, що це Харків):

*Місто. / Площі, вогні, тротуари. /
Бруд. / Місто. /
Кіно, центроспирт, бари. /
Громаддя споруд. /
Вулиця. / Бачиш її, криву? /
Провулки, тупик. /
Десять за рогом хриплять і ревуть /
юрби автобусних пик...»*

Обкладинка книги
Роховича «Місто»

Цимбал детально аналізує цей твір нашого земляка. Та й взагалі, саме їй, захопленій українським літературним процесом 20-30-х років, ми завдячуємо поверненням Олександра Роховича в історію української літератури ХХ століття. Хочеться сподіватися, що це лише початок.

Розповідаючи про свої пошуки та знахідки, Ярина Цимбал, зокрема, відзначає: «Для мене... найцінніше – фотографії. Наприклад, фото Олександра Роховича, яке я ніде не могла знайти: людина на початку 1930-х поїхала до Москви і спокійно там жила, тому пізніші його фотографії є, а вся українська біографія невідома».

Схоже на те, що Ярину Цимбал не зацікавила подальша доля митця після того, як він покинув Україну (його, так би мовити, «російська біографія»), інакше б вона не писала, що Рохович у Москві спокійно жив.

Так, «Червоний ренесанс» в Україні тривав менше 10 років і закінчився «розстріляним відродженням», коли було знищено сотні талановитих українських письменників та діячів культури. Очевидно, така доля спіткала б і нашого земляка. Від загибелі Роховича врятував переїзд до Москви. Принаймні, так здається, але тільки на перший погляд. Річ у тім, що Рохович, згідно з приказкою, потрапив із вогню та в полум'я.

Він у 1933 році влаштувався на роботу в найпопулярніший радянський журнал сатири «Крокодил», чому, напевне, посприяли земляки, які там давно працювали: художник Амінодав Каневський («батько» одного з найулюбленіших персонажів радянської дівчоріки – Мурзилки), Дем'ян Бедний, Юрій Олеша та Арго (Абрам Гольденберг).

Рохович опинився в часописі в розпал розслідування так званого «дела о контрреволюционной террористической организации в редакции журнала "Крокодил"», яке тривало майже 7 років. У жовтні 1933 року заарештували головного фейлетоніста «Крокодила» Емілія Кроткого та журналістів Ердмана і Масса. Слідчих особливо цікавило, хто автор антисталінської епіграми, хто був її слухачами і чому не доніс у відповідні органи.

Коротесенька епіграма (14 слів) була присвячена недавньому розгону відносно незалежної Російської асоціації пролетарських письменників (РААП), замість якої було створено Спілку письменників СРСР, що повністю контролювалася особисто Сталіним:

*Рукой весельного сатрапа
Не стало РААПа.
Не радуйтесь!
Хоть умер РААП,
Но жив сатрап.*

З'ясувалося, що епіграму написав співробітник «Крокодила» Михайло Вольпін, за що й отримав 5 років таборів. За іронією долі в цій фантазма-

горичній історії автор епіграми постраждав найменше. Натомість її слухачі Михайло Глушков (вважається прототипом Авесса лома Ізнурьонкова з роману «Дванадцять стільців» Ільфа та Петрова) та Яків Бельський (заступник головного редактора) «за недонесение и сокрытие антисоветской деятельности», до яких згодом додали звинувачення у троцькізмі й тероризмі, були розстріляні. До того ж Глушкова заарештували в квітні 1936 року, звинувативши в створенні злочасної епіграми, за яку вже сидів її справжній автор Михайло Вольпін.

Третім фігурантом цієї справи був Олександр Рохович. На допитах він заявив, що антирадянської епіграми «не слышал» (унікнувши таким чином статті за недонесення), а от в лояльності Глушкова до радянської влади сумнівався завжди. Можливо, це й врятувало йому життя? У 1938 році був заарештований, а в 1940-му розстріляний головний редактор «Крокодила» Михайло Кольцов. Про «спокійне життя» тоді Рохович і мріяти не міг. Так тривало до 1941 року, коли почалася Велика Вітчизняна війна.

Найбільша несподіванка чекала на мене, коли в Інтернет-виданні «Маленькие истории. Частное собрание фактов и артефактов» натрапив на нарис «Василий Теркин в 1940 году»: «...Настоящим "отцом" Тёркина был не Александр Твардовский, точнее, не он один. Некоторое время считалось, что Василий Тёркин впервые появился в 1942 году – параллельно с одноименной полной искрометного юмора и оптимизма поэмой Твардовского. Однако в одном из журналов "Крокодил" за 1940-й год (**на знімку**), представленном в нашей коллекции артефактов, приводится ранняя история о бывалом солдате, оказавшемся во вражеском тылу. В этом рассказе Васа (Василием Тёркина назовут позже) воюет вовсе не с немцами, а именно с белофиннами:

*В засаде ждать пришлось недолго,
Идет с пакетом белофинн.
Как пропустит такого волка?
План созревает в миг один.*

В редакційній колонці к цьому матеріалу говориться, що "Крокодил" позаймався цим веселим розповідом в віршах з красноармійської газети "На охороні Родины".

Причём автором хлестких четверостишій к цим забавним ілюстраціям (сьогодні їх називали б коміксом) значиться вобще не Александр Твардовский, а «Ал. Рохович» (в дійсності радянський поет-сатирик, багаторічний співробітник "Крокодила" і "Окон ТАСС" Александр Ильич Рохович). Всього ж віршовані підписи к цим картинкам сочиняв цілий творчий колектив – околo 10 чоловік. Серед них був і А. Твардовский.

В началі Великої Вітчизняної війни Твардовский вирішив повернутися к удачному образу бывалого бойця. І хоча він дає своєму герою те ж ім'я і прізвище, це буде вже зовсім інший Тёркин – не Вася, а Василий, більш лакований і серйозний. Новий персонаж стане любимою героєм во фронтівих землянках, прикладом для підражанія для всіх радянських мальчишек. Ну а його прообраз со временем був практично предан забвению, причём зовсім незаслужено... Однак ім'я Александра Роховича впродовж багатьох років не з'явиться поруч з іменем легендарного радянського солдата. Начисто "забудуть" о своєму тёзке і Александр Твардовский».

Чому? Можливо, через те, що образ Василя Тьоркіна – зовсім не плід колективної творчості, як намагається перекопати нас Твардовский: його придумав Олександр Рохович.

Перша й остання прижиттєва книга сатиричних віршів Роховича у Москві «Правда в очі» з'явилася лише в 1968 році напередодні 60-річчя автора. Уже після смерті Александра Ілліча світ побачила ще дві його книжки: «Почему вы не в духе?» (1980) і «К вопросу о вопросах» (1989).

На моє глибоке переконання, творча біографія талановитого письменника-земляка заслуговує монографічного дослідження в обох її вимірах: як в українському, так і в російському та в усіх його іпостасях: український поет-футурист, російський поет-сатирик, перекладач, літературний критик.

Крім української та російської мов, Рохович досконало володів ще й польською. Про це свідчить зокрема лист Роховича польською мовою до Ольги Владиславівни Олеші, матері письменника Юрія Карловича Олеші (уродженця Єлисаветграда), що зберігається в Російському державному архіві літератури і мистецтва, а також його переклади класика польської поезії Константи Ідельфонса Галчинського («Дівушка с центральної бази музикальних інструментов», «Басня о деревянній голові») в журналі «Иностранная литература» (1977) та польських народних пісень для книжки «Эпос славянских народов» (1959).

Втім, перекладав Рохович навіть з таджицької мови, яку, напевне ж, не знав, користуючись дослівником (підрядковим перекладом). У 1973 році в журналі «Юность» були опубліковані його переклади двох віршів юної таджицької поетеси Гулрухсор Сафієвої «Родина» і «Сестре Мастоне».

Здавалося б, чудово знаючи українську мову, Рохович мав би перекладати передусім українських поетів, однак він жодного разу не ризикнув. Очевидно, Олександр Ілліч взагалі волів забути «гріхи молодості», свою участь в українському літературному процесі.

Писав також рецензії. Зокрема, в 1937 році газета «Комсомольская правда» надрукувала рецензію Роховича на збірку віршів Олександра Прокоф'єва «Простые истины». Про незаперечний талант Роховича-поета свідчить зокрема вірш «Гриби» в ювілейному номері «Крокодила» з нагоди 50-річчя журналу, яке відзначалося в 1972 році і де зібрані кращі твори його співробітників. Ось як ефектно він закінчується:

*...Но вот награда: в гуще чащи –
Начальство братии грибной –
Попался белый настоящий,
Стоящий важно под сосной.
За ним охотился весь день я:
Известно ведь, что боровик,
Подобно шефу учрежденья,
Скрывается от людей привык.
Людские переняв привычки,
Его любовно там и тут
Рыжеволосые лисички,
Как секретарши, берегут.
Судьба зазнайства не прощает,
И, очевидно, неспроста
В конце концов его срывают,
Как бы с большого сняв поста!..
Неся приятнейший из грузов,
Домой торжественно идем.
И вдруг – еще! Так лезь же в кузов,
Раз называешься груздем!*

«ХАЗЯЙН ХЕРСОНЩИНИ» АНТОН КОЧУБЕЙ: ТРИЧІ НЕ РОЗСТРІЛЯНИЙ

Антон Кочубей

У когорті перших секретарів обкомів КПУ часів правління Україною Петра Юхимовича Шелеста найколеритнішою особистістю безумовно був наш земляк Антон Самійлович Кочубей (1909-1998). Його біографія в молодості – сюжет для авантюрного роману. Неймовірно, але, попри всі трагічні життєві колізії, йому вдалося не лише вижити в тоталітарній державі, а й зробити блискучу кар'єру.

У справжню головоломку перетворилася спроба встановити місце народження Кочубея. Як свідчить електронний «Справочник по истории Коммунистической партии и Советского Союза (1898-1991)» в Інтернеті, це сталося в 1909 році «в поселке Зубцево Новопражского района Кировоградской области».

Але ж це топонімічний нонсенс: у 1909 році не існувало ні Новопраського району, ні Кировоградської області! Коли зустрічаєшся з таким «осучасненням» топоніміки, щоразу виникає питання, навіщо заплутувати і без того складний пошук населених пунктів, які існували до 1917 року? Чому б не писати так, як було насправді: народився в селі Зубцево Новопраської волості Олександрійського повіту Херсонської губернії.

Та коли ви зазирнете в довідник «Кировоградська область. Адміністративно-територіальний поділ», виданий у 1985 році, то с. Зубцево не виявите: ні серед існуючих населених пунктів; ні серед тих, які об'єднали з іншими; ні серед тих, що зникли; ні серед тих, які перейменували на радянський кшталт. Звідси можна зробити помилковий висновок, що такого села не було зовсім або його назву спотворено.

Давно назріла потреба скласти довідник населених пунктів Єлисаветградського та Олександрійського повітів, що назавжди зникли з мапи після 1917 року (а їх сотні, якщо не тисячі, про переважну більшість яких радянські довідники скромно мовчать). Необхідні відомості містяться у до революційних джерелах, до того ж вони настільки детальні, що згадуються не лише всі села, а й хутори і навіть економії та прізвища їхніх власників. І така робота вже розпочалася.

Так би я і не дізнався про місце народження Кочубея, якби не книжка нашого краєзнавця, що живе в Києві, лауреата обласної краєзнавчої премії ім. В.М. Ястребова Анатолія Пивовара. У 2009 році він видав довідник «Поселення Херсонської губернії за повітовими алфавітами 1856 року». Тоді справді в Олександрійському повіті існувало село Зубцово, яке належало поміщикам Даниловичу і Беренсу. То куди ж воно поділося згодом?

У тому ж довіднику Пивовара, здавалося б, знаходимо й відповідь у записі за 1875 рік: «...имение землевладельца Александрийского уезда, полковника Виктора Петровича Даниловича при д. Зубцово (Войновка)».

Складається враження, що мова йде про один населений пункт під двома назвами – Зубцово і Войнівка. З часом, певно, друга назва витіснила першу, внаслідок чого й маємо у нинішньому Олександрійському районі село Войнівку.

Однак за даними на 1896 рік серед населених пунктів Новопраської волості Олександрійського повіту значиться і «Войновка, д. (Даниловича), і Зубцева, д. (Зубцова, Зубковка, Даниловича)»! Можна лише припустити, що оскільки обидві «деревні» належали Даниловичу, то розташовувалися вони неподалік одна від одної і з часом злилися в один населений пункт, за яким закріпилася назва Войнівка.

Трудову діяльність Антон Кочубей розпочав 13-річним підлітком, працюючи чорноробом на Сабліно-Знам'янському цукровому заводі. Згодом навчався в ремісничих майстернях Кривого Рогу, працював слюсарем і токарем у радгоспах Зінов'євської округи.

А потім за комсомольською путівкою, як і вся радянська молодь, захоплений авіацією, вступив до Київської авіатехнічної школи. У 1932 році був прийнятий у лави ВКП(б). Молодого комуніста направили на роботу парторгом ЦК ВКП(б) рибоконсервного комбінату «на край землі» – у м. Іча на Камчатці. Тут і розігралися найдраматичніші події в житті Антона Кочубея.

Ось як їх подає херсонський журналіст Григорій Кучеренко в нарисі про наше земляка, з яким спілкувався безпосередньо: «...В некоторых дальневосточных газетах промелькнуло сообщение, что за действия, приведшие к международному скандалу, расстрелян А.С. Кочубей. А случилось вот что. Летом 1933 года в город Ичу не завезли продукты и горючее на рыбокомбинат. Коллектив оказался в беде. Одно время люди питались олениной, закупленной у кочевников-чукчей. Но к середине зимы они (а это свыше трехсот человек) стали болеть цингой. Тогда Антон Кочубей снарядил группу с нартами для поездки на продовольственную базу – естественный холодильник, которую арендовала японская фирма. Переговоры с охраной за столом с выпивкой закончились соглашением: хозяева дадут до весны в долг продукты и горючее. Весной Антона Кочубея

арестовали. Трибунал-тройка любые дела рассматривал быстро. Приговор был суров: расстрелять. Антона перевели уже в камеру смертников. Но утром его повезли не к "стенке", а в обком партии. Первый секретарь Аксенов сумел вырвать у органов жертву, обвиненную во вредительстве. Но в газетах дали сообщение об исполнении приговора.

А тем временем А.С. Кочубей под фамилией Октябрьский был направлен в отдаленный Мильковский район редактором газеты "Камчатский колхозник"».

Трохи по-іншому ця історія викладена херсонським письменником Костянтином Владимировим, про що йому розповів геніальний український співак Іван Козловський: «...Я хорошо знаю и не раз встречался с Антоном Самойловичем, – произнес с нескрываемой симпатией Козловский. – Светлый он у вас и героический человек. Мне довелось много раз выступать перед фронтовиками. Там я и познакомился с командиром батареи Антоном Октябрьским, который и рассказал мне о своей нелегкой судьбе. Работая перед войной на партийной работе на одном из островов близ Сахалина, он не смог выдержать обстановки голода и гибели женщин и детей этого небольшого островного поселка, куда не был направлен ни один корабль с продуктами питания. И Кочубей принял самоубийственное решение: вскрыть и реквизировать продукты японской фактории. Японцы по этому поводу выразили протест руководству страны. Антона Самойловича арестовали и приговорили к расстрелу. Затем направили приговор и фотографии, на которых был запечатлен якобы расстрелянный Кочубей, японцам. Инцидент был исчерпан... На самом же деле Антону Самойловичу... присвоили новую фамилию Октябрьский. С этой фамилией он прошел всю войну, и не где-то в тылу, а на передовой, видел кровь и слезы, и гибель людей, и сам не раз подвергался смертельной опасности, командуя батареей, трижды был ранен, но не ожесточился. Так и остался добрейшей души человеком, и вверенная ему большая власть не испортила его...»

Іван Козловський

Невдовзі не забарився й другий розстріл. Ось фрагмент з нарису про Антона Кочубея Григорія Кучеренка: «В Мильковском районе через два года коммунисты избрали его сначала вторым, а потом первым секретарем райкома партии. В поселке была дружная парторганизация. В сторожке был лишь уполномоченный НКВД, некий Федотов. Аресты продолжались. Антон Октябрьский писал рапорты в обком партии. Но оттуда посоветовали: не вмешиваться, органы знают, что делают. Но когда арестовали редак-

тора газети, секретарь пригласил к себе Федотова. Оказалось, что редактор Николаев – однофамилец убийцы Кирова. Это совпадение и послужило поводом для ареста. Поводом для новой встречи с энкаведистом стал арест второго секретаря райкома партии А. Решина. Разговор Антона Октябрьского с собеседником был острый. А когда тот нагло стал угрожать, первый секретарь не удержался и выхватил из ящика стола пистолет... Пуля лишь царапнула гостя. Он сразу побежал в областной центр с жалобой. Но там (надо же!) Федотова арестовали: по стране уже катилась волна репрессий против "ежовцев"».

Щодо участі Кочубея у Великій Вітчизняній війні, то тут є суттєві розбіжності: у спогадах сучасників він представлений артилеристом, а в довіднику – політруком, війну закінчив у званні майора.

Втретє Антона Кочубея ледве не розстріляли після війни: «...В 1947 году Антон Кочубей в майорской форме вернулся на Украину в распоряжение ЦК ВКП(б). Никита Хрущев послал его работать в "непростой" район Станиславской (ныне – Ивано-Франковской) области. Там было сопротивление советской власти. Когда станицы избрали Антона Кочубея в Верховный Совет СССР... националисты вынесли ему приговор. На лесной дороге снайпер уже взял на мушку Антона Самойловича, но стрелка, как позднее выяснилось, остановил напарник: "Не простят нам этой смерти люди"».

Олесь Гончар

З 1950 по 1953 рік Кочубей був слухачем партійної школи при ЦК КП(б)У, здобувши нарешті вищу освіту. У 1956 році отримав призначення на посаду 2-го секретаря Херсонського обласного комітету КПУ, а з 1962 по 1972 рік Антон Самійлович – 1-й секретар Херсонського обкому КПУ.

Перебуваючи на цій посаді 10 років (найдовше від усіх своїх попередників і наступників!), двічі (1958 і 1962 рр.) був нагороджений орденом Леніна. Антон Кочубей належав до найближчого оточення першого секретаря ЦК КПУ Петра Шелеста, більше того – вони були друзями. Про це свідчить хоча б такий факт: відвідуючи Миколаївську область, ночувати Петро Юхимович завжди їздив до Антона Самійловича в Херсон. Тож, коли в 1972 році до влади в Україні замість опального Шелеста прийшов Володимир Щербицький, він передусім відправив на пенсію його соратників, перших секретарів Львівського та Херсонського обкомів партії Василя Куцевола (до речі, також нашого земляка, уродженця с. Іванівки Олександрівського району) й Антона Кочубея.

До Кочубея Щербицький мав ще й особисту неприязнь за те, що Антон Самійлович відмовився брати участь у всеукраїнському цькуванні Олесь Гончара за роман «Собор». Як відомо, у цьому творі письменник назвав партпаратників «духовними браконьєрами», а оскільки прототипом міста в романі вгадувався Дніпропетровськ, «вотчина» Щербицького, то була дана команда всіляко шельмувати автора. Як згадує відомий херсонський письменник Микола Братан, з яким Олесь Гончар приятелював, класик української літератури на вчинок Кочубея відгукнувся в стилі біблійних заповідей: «Святі уста, які не звели наклепу».

А сам Микола Братан у 1975 році присвятив йому прекрасний вірш «А.К.» (монограма промовиста – Антон Кочубей):

*Пробач, говорять, недругам своїм
Адже злостивці теж, нівроку, люди.
Мені від того, справді, гірш не буде –
Послухаюсь, візьму й пробачу їм.
Та як то стане кривдникам лихим,
Для них мій спокій – ніби ніж у груди.
Помруть від злості! Винуватим буду...
Не пробачаю недругам своїм.*

ПОДІЇ І ФАКТИ

110 РОКІВ ТОМУ (1913)

- В Єлисаветграді мешкало 76 049 осіб.
- На заводі Ельворті працювало 2362 робітники.
- В Єлисаветграді налічувалося 9 книгарень і 6 бібліотек.
- В Єлисаветградському повіті було випито 348 618 відер горілки на суму 2 944 295 рублів.
- В Єлисаветграді було створено Товариство захисту жінок.
- Надруковано список абонентів Єлисаветградської телефонної мережі (332 номери).
- Фребелівський дитячий садок Е.В. Яновської в Єлисаветграді оголосив прийом дітей віком від 4 до 8 років. У цьому дошкільному закладі було три групи. У програму занять входили: ручна праця, рухливі ігри зі співом, ліплення, малювання, гімнастика, музика (дитячий оркестр). У старших групах передбачалося вивчення російської мови та арифметики. Плата за навчання складала 40 руб. на півріччя.

100 РОКІВ ТОМУ (1923)

- Населення Єлисаветграда складало 50 тис. осіб.

СІЧЕНЬ

5.01.1928 (95 РОКІВ ТОМУ)

- У Зінов'євському окрузі функціонувало 585 трудових шкіл: українських – 536, російських – 26, єврейських – 9, молодовських – 6, німецьких – 2, українсько-російських – 4, єврейсько-російських – 2.

11.01.1928 (95 РОКІВ ТОМУ)

- Запрацювала Зінов'євська радіомовна станція імені 10-річчя Жовтня, збудована на кошти місцевого бюджету. Це була перша в Україні периферійна радіомовна станція.

14.01.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

- Відбулися загальні збори всіх українців м. Єлисаветграда з приводу формування місцевого відділення Вільного Козацтва України.

18.01.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

- Ініціативна група з 20 осіб заснувала Єлисаветградське відділення Вільного Козацтва України.

22.01.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– У Києві IV Універсалом УНР проголошено незалежність України. Автор Універсалу – Володимир Винниченко.

29.01.1918 (95 РОКІВ ТОМУ)

– Бій під Крутами. Серед юних героїв, що віддали своє життя за незалежність України, був уродженець Єлисаветграда Володимир Шульгин (1894-1918).

29.01.1908 (115 РОКІВ ТОМУ)

– В Єлисаветграді вийшов перший номер газети «Новороссийский край» (видавець С. Варун-Секрет, редактор В. Теплов), позапартійний друкований орган правого напрямку. Часопис висвітлював громадсько-політичне й економічне життя, науково-популярну тематику.

30.01.1943 (80 РОКІВ ТОМУ)

– У концтаборі Тернова Балка (поблизу Кіровограда) німці протягом трьох годин розстріляли 120 осіб, з яких 85 були українськими націоналістами.

115 РОКІВ ТОМУ (1908)

– В Єлисаветграді запрацювала міська електростанція, споруджена за проектом інженера Є.Ф. Тамма.

120 РОКІВ ТОМУ (1903)

– Єлисаветградський міський інженер Є.Ф. Тамм (батько лауреата Нобелівської премії Ігоря Тамма) на зібранні земських лікарів Єлисаветградського повіту прочитав доповідь «Об искусственном биологическом способе очистки сточных вод», яку схвалив завідувач Одеської бактеріологічної станції П.М. Діатроптов, визначний учений-гігієніст

ЛЮТИЙ

1928 (95 РОКІВ ТОМУ)

– Президія Зінов'євського окрвиконкому ухвалила рішення порушити перед ВУЦВК питання про перейменування м. Зінов'євська та його округи в м. Дзержинськ та Дзержинський округ. Аналогічне рішення було прийняте повторно у вересні 1928, однак це клопотання не знайшло підтримки в столиці, хоча місцева влада першою в СРСР побажала перейменувати місто на честь «лицаря революції – залізного Фелікса». Лише в 1934 Єлисаветград (Зінов'євськ) нарешті перейменували, але вже на честь С.М. Кірова (Кострикова).

6.02.1873 (150 РОКІВ ТОМУ)

– В м. Олександрії відкрилася громадська жіноча прогімназія.

9.02.1948 (75 РОКІВ ТОМУ)

– Постановою Ради Міністрів УРСР Кіровоградському медичному училищу присвоєно ім'я Є.Й. Мухіна.

14.02.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Найкоротший місяць в історії. Згідно з декретом Ради Народних Комісарів, за 31 січня відразу настало 14 лютого. Місяць лютий був урізаний майже наполовину.

22-28.02.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– На залізничний вокзал Єлисаветграда прибуло декілька ешелонів анархістів під проводом Марусі Никифорової, до яких приєдналися місцеві більшовики. Після того, як анархісти конфіскували кошти, передбачені на заробітну плату робітникам, в Єлисаветграді спалахнуло повстання. Загибло 60 городян, близько 150 було поранено. Ці події змальовано у повісті Ю. Яновського «Байгород».

24.02.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Більшовицький ревком наказав захопити редакцію єлисаветградської газети «Голос Юга», вже набраний номер був знищений

120 РОКІВ ТОМУ (1903)

– Збудовано приміщення для Єлисаветградського ремісничо-грамотного училища на вулиці Вокзальній.

125 РОКІВ ТОМУ (1898)

– У с. Комишуватому (нині в складі смт Компаніївки) місцевий землевласник М.А. Бракер заснував паперову фабрику, яка виготовляла папір з місцевої сировини. На підприємстві працювало понад 80 робітників. Готова продукція відправлялася в Київ, Ростов-на-Дону та інші міста Російської імперії. У 1914 році фабрика виробила 64 227 пудів пакувального паперу.

155 РОКІВ ТОМУ (1868)

– Введено в дію залізницю Балта-Єлисаветград, яка зв'язала наше місто з Одесою.

175 РОКІВ ТОМУ (1848)

– м. Бобринцю надано статус повітового міста, який зберігався за ним до 1865 року. Єлисаветград став центром Південних (Херсонських) військових поселень.

175 РОКІВ ТОМУ (1848)

– Статус містечка отримало поселення Ревуцьке, в якому мешкало 1314 осіб.

140 РОКІВ ТОМУ (1883)

– Містечко Ревуцьке отримало нову назву – Добровеличківка.

160 РОКІВ ТОМУ (1863)

– Статус містечка отримало поселення Мала Виска.

130 РОКІВ ТОМУ (1893)

– Населення м. Гайворона складало 1329 осіб.

105 РОКІВ ТОМУ (1918)

– В Єлисаветграді з метою самооборони від злочинців започатковано створення квартальних комітетів.

БЕРЕЗЕНЬ

6.03.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Центральна Рада ухвалила Закон про територіальний устрій України, який передбачав поділ на землі. Наш край фігурує під № 11 з назвою «Низ (головне місто Єлисавет».

7.03.1923 (100 РОКІВ ТОМУ)

– Згідно з Постановою ВУЦВК «Про адміністративно-територіальний поділ» було ліквідовано повіти і волості. Єлисаветградський повіт реорганізовувався в Єлисаветградську округу, до складу якої увійшло 13 районів

21.03.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Єлисаветград захопили австро-німецькі війська, у складі яких був Легіон Українських Січових Стрільців.

24.03.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– В Олександрію вступили війська кайзерівської Німеччини.

28.03.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Селяни Витязівської, Олександрівської та інших волостей Єлисаветградського повіту повстали проти німецьких окупантів.

29.03.1908 (115 РОКІВ ТОМУ)

– В Єлисаветграді відбувся концерт відомої співачки Вяльцевої.

КВІТЕНЬ

ПОЧАТОК КВІТНЯ 1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Червоний прапор на будівлі Єлисаветградської міської думи на вимогу особливо уповноваженого МВС УНР Базилевського було замінено на український національний – синьо-жовтий.

ПОЧАТОК КВІТНЯ 1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– В Єлисаветграді побачив світ перший номер газети «Новий шлях» – першої в історії міста україномовної газети. Редактор – О. Семененко.

9.04.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Повноваження гласного Єлисаветградської міської думи зняв із себе «артільний батько» Микола Левитський у зв'язку з обранням членом Центральної Ради. На його місце обрано голову єлисаветградської «Просвіти» Василя Нікітіна.

12.04.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Радою Народних Комісарів ухвалено декрет «Про пам'ятники республіки», який називають «Ленінським планом монументальної пропаганди».

12.04.1953 (70 РОКІВ ТОМУ)

– Утворена обласна організація профспілки працівників культури, яка об'єднала (крім культпрацівників) поліграфістів, журналістів, працівників фізкультури і спорту, партійних і комсомольських органів.

14.04.1768 (255 РОКІВ ТОМУ)

– Почалося повстання під проводом Максима Залізняка, яке отримало назву «Коліїщина».

15-28.04.1913 (110 РОКІВ ТОМУ)

– В Єлисаветграді в приміщенні Громадського Зібрання експонувалася Перша міська художня виставка, влаштована місцевим благодійним Товариством поширення грамотності й ремесел.

18.04.1913 (110 РОКІВ ТОМУ)

– У залі Громадського Зібрання відомий російський мистецтвознавець Сергій Глаголь (Голоушев), запрошений з Москви на Першу Єлисаветградську художню виставку, прочитав для місцевих шанувальників мистецтва лекцію «Шукання краси і правди в російському живописі».

29.04.1848 (175 РОКІВ ТОМУ)

– Будівельна комісія (архітектор Шохін) розпочала в Єлисаветграді спорудження міських присутствених місць.

30.04.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Відкрито українську бібліотеку-читальню Єлисаветградської «Просвіти».

30.04.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– В Єлисаветграді відкрито «Спортклуб» з багатьох видів спорту (гімнастики, легкої атлетики, тенісу, футболу, крокету, велосипедного треку, фехтування та ін.). При «Спортклубі» започатковано садок дитячих ігор.

ТРАВЕНЬ

3.05.1833 (190 РОКІВ ТОМУ)

– У с. Розумівці Олександрівського району на місці поховання Героя Вітчизняної війни 1812 р. М.М. Раєвського (1771-1829) закладено церкву в ім'я Воздвиження Хреста Господнього. Спочатку церква являла собою усипальницю-пантеон у вигляді прямокутного однефного храму з порталом у 12 колон. Будівництво було завершено в 1855. У напівпідвальному приміщенні церкви облаштований склеп з чотирма похованнями: генерала від кавалерії М.М. Раєвського і його онука, що

загинув у Сербії, полковника М.М. Раєвського III (1839-1876); молодшої дочки генерала, фрейліни Софії.

17.05.1893 (130 РОКІВ ТОМУ)

– В Єлисаветграді відбулися урочистості з нагоди відкриття місцевого водогону, спорудженого за проектом відомого інженера-технолога М.І. Алтухова. Був влаштований розкішний банкет, який тривав майже 4 години (з 15-ї до 19-ї години!), а потім, «когда гости выходили из клуба, в витрине фотографа Тираспольскаго уже красовался фотографический снимок торжества освящения водопровода».

15.05.1933 (90 РОКІВ ТОМУ)

– Запрацювала Кіровоградська шпигатно-мотузяна фабрика.

ЧЕРВЕНЬ

1.06.1958 (65 РОКІВ ТОМУ)

– У Кіровограді на території першої міської лікарні встановлено бюст видатного російського хірурга Миколи Пирогова.

3-5.06.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Австро-угорськими військами придушено повстання селян у с. Каніж Новомиргородського району.

7.06.1913 (110 РОКІВ ТОМУ)

– В цирку Труці в Єлисаветграді з величезним успіхом виступив знаменитий дресирувальник тварин Володимир Дуров.

11-12.06.1898 (125 РОКІВ ТОМУ)

– Єлисаветград і село Аджамку відвідала Леся Українка, щоб ознайомитися з діяльністю «артільного батька» Миколи Левитського.

17.06.1873 (150 РОКІВ ТОМУ)

– В Єлисаветграді засновано благодійне Товариство поширення грамотності й ремесел, одне з перших в Україні.

18.06.1933 (90 РОКІВ ТОМУ)

– У Кіровограді відбулося урочисте відкриття парку фізкультури й відпочинку ім. В.І. Леніна (Ковалівський парк).

23.06.1948 (75 РОКІВ ТОМУ)

– У Кіровограді створено товариство «Знання» з розповсюдження наукових і політичних знань.

26.06.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Комісаром народної освіти Єлисаветградського повіту призначено Юрія Тобілевича, сина І. Карпенка-Карого.

28.06.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Єлисаветградський купець Ш.А. Державець пожертвував 3 тисячі рублів на заснування в єврейській гімназії, що відкрилася, стипендій імені В.І. Тьомкіна, видатного рабина.

1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– В Єлисаветграді урочисто відзначено 25-річчя від дня смерті композитора П.І. Чайковського за участю його учня Й. Гольденберга та П.Н. Дикової, представниці роду Давидових.

ЛИПЕНЬ

5.07.1923 (100 РОКІВ ТОМУ)

– Утворена Єлисаветградська товарна біржа. Була посередником між торговельними об'єднаннями, реєструвала всі торговельні угоди, регулювала ринкові ціни. Ліквідована у березні 1927.

10.07.1798 (225 РОКІВ ТОМУ)

– Велика пожежа в Єлисаветграді. Згоріли всі будівлі міських присутственных місць та духовного правління з архівами, дві церкви, понад 20 кварталів, 72 заклади торгівлі.

18.07.1863 (160 РОКІВ ТОМУ)

– Таємний указ царського міністра Валуєва цензурі не випускати друком жодної української книжки.

31.07.1843 (180 РОКІВ ТОМУ)

– Пантелеймон Куліш відвідує «українського Вальтера Скотта», польського письменника Міхала Грабовського в його маєтку у смт Олександрівці.

ЛИПЕНЬ-СЕРПЕНЬ 1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– В Єлисаветграді гастролював оперний бас П.І. Цесевич у супроводі співачки А.М. Тихомирової та піаніста Леона Розенбмана.

ЛИПЕНЬ 1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Єлисаветградська спілка споживачів асигнувала 10 тисяч рублів на потреби місцевої «Просвіти» і 5200 рублів на влаштування курсів українознавства.

СЕРПЕНЬ

4.08.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– В Єлисаветграді відкрито єврейський спортивний клуб «Маккабі».

11.08.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– На майданчику біля міського саду відбувся матч між Єлисаветградським футбольним гуртком і командою Українських Січових Стрільців.

13.08.1813 (210 РОКІВ ТОМУ)

– В Єлисаветграді спалахнула епідемія чуми. В її ліквідації безпосередню участь брав знаменитий герцог Дюк де Рішельє, Херсонський військовий губернатор.

26.08.1888 (135 РОКІВ ТОМУ)

– Розпочалися великі військові маневри в районі Єлисаветграда – Аджамки – Нової Праги, на які прибув імператор Олександр III з родиною. Тривали навчання до 1 вересня. На честь цієї події 1893 р. у Новій Празі за проектом архітектора Бернардацці споруджено пам'ятний знак.

– У місті почали влаштовувати дитячі кіносеанси.

29.08.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– На футбольному майданчику біля Міського саду відбувся футбольний матч між Єлисаветградським футбольним гуртком і командою УСС. Як і два попередні матчі, його виграла наша земляки.

ВЕРЕСЕНЬ

1.09.1888 (135 РОКІВ ТОМУ)

– При Чорноліському лісництві в Єлисаветградському повіті (с. Водяне Знам'янського району) засновано лісову школу, яка існує дотепер.

3.08.1848 (175 РОКІВ ТОМУ)

– Закінчилася епідемія холери в Єлисаветграді, яка тривала з 5 червня. Захворіло 1718 осіб, померло 532.

4.09.1868 (155 РОКІВ ТОМУ)

– Відбулося перше засідання Єлисаветградського наукового медичного товариства.

24.09.1908 (115 РОКІВ ТОМУ)

– Єлисаветградська дума затвердила «Условия отпуска электрической энергии городской электростанцией», видані у вигляді брошури місцевим інженером Є.Ф. Таммом.

24.09.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Єлисаветградська міська управа отримала телеграму з Міністерства народної освіти УНР про відкриття у місті Української державної гімназії з проханням надати для неї приміщення Пашутінської школи. Директором гімназії призначено Т. Калениченка.

1883 (140 РОКІВ ТОМУ)

– Єлисаветград відвідала XI виставка ТПХВ, яку оглянуло 1294 мешканців міста. Єлисаветград першим в Україні прийняв цю виставку, потім вона експонувалася в Києві й інших містах. Демонструвалися картини І. Рєпіна, І. Крамського, К. Маковського, В. Полєнова, В. Сурикова, М. Ярошенка, І. Шишкіна та ін.

260 РОКІВ ТОМУ (1763)

– Біля с. Копані Знамянського району розкопано перший в історії скіфський курган кінця VII – початку VI століть до нашої ери, так звану Литу, або Червону могилу. Знайдено меч із золотим окуттям, золоту діадему, 17 масивних золотих прикрас. Ініціатором розкопок був генерал-губернатор Новоросійського краю, генерал-поручик Олексій Петрович Мельгунов (1722-1788). Це дало початок розвитку скіфської археології в Російській імперії. «Мельгуновський скарб» зберігається в Ермітажі (Санкт-Петербург).

ЖОВТЕНЬ

1.10.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– В Єлисаветграді українською мовою вийшов перший номер україномовного тижневика «Наша хата» – видання місцевої кредитної спілки кооператорів.

2.10.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Відкрився зимовий театральний сезон в Єлисаветграді. У театрі Елькінда розпочалися гастролі української трупи під орудою Д. Ніппа, ядро якої склали харківські актори на чолі з Левком Сабініним.

4.10.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Українська державна гімназія в Єлисаветграді, утворена на базі Пашутінської школи в складі трьох молодших класів, оголосила про прийом учнів.

5.10.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Відзначено 40-річчя громадської діяльності «артільного батька» Миколи Левитського. Вітальні телеграми ювіляру, члену Центральної Ради, надіслали українські організації Єлисаветграда та приватні особи.

16.10.1913 (110 РОКІВ ТОМУ)

– У неділю на іподромі Єлисаветградського конярського товариства відбувся матч між командою футбольного гуртка «Ельворті» та командою місцевої чоловічої гімназії. Перемогу з рахунком 4:1 здобули ельвортівці.

16.10.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– В Єлисаветграді влаштовано вшанування композитора П.І. Чайковського (з нагоди 25-річчя від дня смерті). Виконувалася Літургія Св. Іоанна Златоуста. У концерті взяли участь С. Мілеант, Г. Нейгауз, В. Дешевов, голова місцевої організації шанувальників науки і мистецтв С. Комісаржевський та інші особи.

27.10.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– У селі Федорівці Олександрійського повіту відкрито українську державну гімназію у складі трьох молодших класів змішаного типу.

ЖОВТЕНЬ 1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Єлисаветградська «Просвіта» отримала велику кількість українських книг з Києва..

ЛИСТОПАД

2.11.1913 (110 РОКІВ ТОМУ)

– Єлисаветград востаннє відвідала виставка Товариства передвижників із Санкт-Петербурга, яка експонувалася у приміщенні Дворянського Зібрання. За два тижні її відвідало майже 5 тисяч людей. В Єлисаветграді вперше була виставлена картина Іллі Рєпіна «Дуель».

3.11.1913 (110 РОКІВ ТОМУ)

– Засновано Єлисаветградське комерційне товариство взаємного кредиту. Керували ним рада правління та приймальний комітет, які обирались зборами товариства. Скасоване радянською владою,.

4.11.1898 (125 РОКІВ ТОМУ)

– Єлисаветград відвідала XXVI виставка ТПХВ. Експонувалась 181 картина художників А.Васнецова, М.Дубовського, О.Касаткіна, К.Костанді, С.Іванова, В.Єрова, І.Левітана, К.Коріна та ін. Виставку відвідало 1925 осіб.

7.11.1763 (260 РОКІВ ТОМУ)

– У фортеці Св. Єлисавети за розпорядженням головного командира Нової Сербії генерал-полковника Олексія Мельгунова відкрито школу для дітей офіцерів та сиріт обох статей. Наглядачем школи призначено поручика Чорновіла. Для навчання дітей німецькій мові запрошено учителя Івана Федоровича Корнеліуса. Школу відвідувало 90 учнів.

8.11.1893 (130 РОКІВ ТОМУ)

– Єлисаветградська міська дума оголосила подяку лікареві Самуїлу Вайсенбергу за надання безплатної медичної допомоги 5508 хворим під час епідемії холери.

9.11.1913 (110 РОКІВ ТОМУ)

– В Єлисаветградській в'язниці перебувало 820 ув'язнених: 769 чоловіків та 51 жінка.

16.11.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Австро-німецькі війська залишили Єлисаветград.

20.11.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– В Єлисаветград увійшли війська УНР, перебували в місті понад два місяці.

24.11.1763 (260 РОКІВ ТОМУ)

– У фортеці Св. Єлисавети започатковано влаштування Катерининського ярмарку.

24.11.1958 (65 РОКІВ ТОМУ)

– За великі успіхи, досягнуті трудівниками області в збільшенні виробництва зерна, цукрового буряка, м'яса, молока та інших сільськогосподарських продуктів; за продаж державі 46,3 мільйона пудів зерна Президія Верховної Ради СРСР нагородила Кіровоградську область орденом Леніна.

ЛИСТОПАД 1903 (120 РОКІВ ТОМУ)

– Видавець і літератор Володимир Лапідус заснував газету «Елисаветградские новости», яка виходила до лютого 1908 р.

ЛИСТОПАД 1908 (115 РОКІВ ТОМУ)

– Єлисаветградський лікар І.А. Штейн заснував у місті газету «Жизнь Юга». Вийшло декілька номерів, у грудні припинила існування.

ГРУДЕНЬ

1.12.1893 (130 РОКІВ ТОМУ)

– На посаду контролера Єлисаветградського відділення Державного банку Росії прибув до міста Яків Шульгин, визначний український історик, член Старої Київської Громади. Жив із сім'єю в Єлисаветграді до 1899. Тут народився син Володимир, який загинув під Крутами в січні 1918.

1.12.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– В Єлисаветграді вийшов у світ перший номер газети «Друг народа» (орган незалежної соціалістичної думки).

2.12.1908 (115 РОКІВ ТОМУ)

– Через єлисаветградську газету «Голос Юга» відомий єврейський письменник Шолом Алейхем висловив подяку громадянам міста за надання йому під час хвороби допомоги в розмірі 70 руб. 65 коп.

8.12.1943 (80 РОКІВ ТОМУ)

– Вийшов останній номер газети «Кіровоградські вісті». Під трьома назвами («Український голос», «Українські вісті») в окупованому Кіровограді побачило світ 234 номери газети (тираж одного номера коливався від 20 до 35 тисяч примірників).

14.12.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– У приміщенні «Просвіти» відбулося засідання Ради Українського Національного Союзу м. Єлисаветграда.

14.12.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Єлисаветградська газета «Друг народа» публікує інформацію про угоду між німцями та отаманом М. Григор'євим: «Німці тричі прокричали «ура» на честь отамана Петлюри, оголосили про повний нейтралітет, обіцяючи по дорозі додому повідомляти своїх товаришів про суто революційний рух в Україні».

15.12.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Єлисаветградським повітовим комісаром призначено Д. Хорунжого, виконуючим обов'язки коменданта – Я. Яворського.

16.12.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Театральний гурток єлисаветградської «Просвіти» (керівник А. Попсуєв) здійснив постановку п'єси «Суєта» І. Карпенка-Карого.

18.12.1923 (100 РОКІВ ТОМУ)

– Головна Єлисаветградська газета «Красный путь» почала виходити українською мовою під назвою «Червоний шлях». Друкувалась до 1930.

18.12.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– У залі Громадського Зібрання м. Єлисаветграда відбувся благодійний концерт на користь військовополонених за участю оперних артистів М. Щегловитова і Г. Литвинова, піаністки Н. Колосової та віолончеліста Б. Нодельмана.

22.12.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– В Єлисаветграді побачив світ перший номер щотижневого сатиричного журналу «Испанка» на теми місцевого життя.

22.12.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– В Єлисаветграді на кавалерійському плацу відбулися похорони 10 козаків, які загинули у бою з німцями 17 грудня. У них взяли участь Перший і Другий Єлисаветградські Січові полки, кінний дивізіон та Галицький Український Курінь.

24.12.1993 (30 РОКІВ ТОМУ)

– У Кіровограді вийшов перший номер тижневика «Украина-Центр».

25.12.1918 (105 РОКІВ ТОМУ)

– Єлисаветградська газета «Друг народа» публікує біографію В. Винниченка. Місцем його народження названо с. Витязівку Бобринецького району

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

Авдєєв В.М. – 134
Авдієвський А.Т. – 89
Аведикова-Потоцька Є.А. – 46
Адамська К.А. – 142
Алексєєв М.В. – 96
Альберт Р.В. – 105
Ангелуца П.О. – 15
Арсенія Велика
(Данилюк Людмила) — 144

Б

Бабанський І.Т. – 75
Бабенко В.П. – 57
Бабенко О.О. – 136
Бажан Т.О. – 131
Балановська Л.М. – 114
Балога П.І. – 118
Барський М.І. – 25
Безверхий В.В. – 66
Безуля В.І. – 20
Белотьолкіна І.П. – 13
Бирзул В.І. – 117
Біба П.М. – 71
Білаш Г.Д. – 92
Білецька-Бугайова Н.М. – 114
Білопольський М.Г. – 49
Білостоцький Ю.І. – 50
Білоус-Гараскевич М.С. – 111
Білуха М.Т. – 21
Близнець В.С. – 49
Близнін Г.Я. – 113
Блуменфельд Ф.М. – 47
Богдан К.С. – 112
Бойко В.М. – 16
Бойко Р.В. – 91
Бойчук М.К. – 116
Болтенко Ф.Д. – 50
Бобрецький М.В. – 59
Бондар Л.І. – 20
Бондаренко В.М. – 54
Борисов Є.І. – 139
Бренгач О.А. – 55
Бровченко П.Я. – 71
Бродовий В.А. – 125

Бродовий В.В. – 121
Бродський І.М. – 13
Бродський Л.І. – 82
Брунов П.Г. – 56
Будулятьєв А.Б. – 31
Бузанов І.Ф. – 53
Бульдович С.І. – 84
Бучацький Л.П. – 125

В

Васечко А.В. – 26
Василенко Ф.І. – 91
Васильєв В.В. – 126
Васильєв М.К. – 140
Верлоп В.К. – 119
Вишневський А.А. – 73
Вінницький В.П. – 65
Волгін О. – 37
Волков Ю.І. – 37
Волохін О.Й. – 39
Волошинова Т.О. – 23

Г

Галан В.В. – 110
Гашинський В.А. – 131
Гейсман П.О. – 33
Гельфанд В.Н. – 36
Гершаник Р.В. – 32
Гершфельд Г.І. – 131
Гессен Б.М. – 88
Годованець М.П. – 100
Голбштейн М.А. – 137
Гончар О.Т. – 46
Гончаренко С.У. – 67
Гордін Я.М. – 54
Гордова Т.Ф. – 94
Грановський С.А. – 16
Григорук Є.М. – 135
Гупало Д.М. – 38
Гурбанська А.І. – 124

Д

Даценко В.В. – 123
Даценко Л.І. – 24
Дзиговський О.М. – 30
Діордіца С.Г. – 125

Дворський А.М. – 68
Дебогорій-Мокрієвич В.К.
– 56
Дерезовський В.Г. – 76
Добровольський М.М. – 132
Дмитрян А.М. – 138
Долуд А.Д. – 11
Дон Амінадо
(Шполянський П.А) – 55
Дорощ Ю.Я. – 129
Дробницький Г.К. – 28
Дудін С.М. – 90
Дуров В.Л. – 65

Е

Едігей В.Б. – 41
Ерделі К.О. – 32

Є

Євпак М.Ф. – 62
Євтушенко Д.Г. – 86

Ж

Жебровський Б.М. – 104
Жевченко Т.Ю. – 143
Животовська В.Г. – 69
Жолдак О.І. – 44
Жук О.О. – 98
Жуков В.Г. – 58
Журлива Олена
(Котова О.К.) – 73

З

Забіляста Л.Л. – 97
Заболотний О.М. – 110
Завадський М.Р. – 102
Загравенко А.Р. – 48
Задонцев А.І. – 84
Зима Б.М. – 80
Зіноватний В.І. – 126
Золотаревський І.С. – 20
Зубицький В.Д. – 36

І

Іванець В.К. – 66
Іванко А.Б. – 14

Ілючек Ю.С. – 101
Ільїн А.М. – 93
Іскандаров В.Н. – 130
Іщенко О.О. – 95
Іщук-Шульгина Н.Я. – 17

К

Канделакі В.А. – 40
Каневський А.М. – 41
Капелюха С.В. – 45
Карін-Даниленко
(Даниленко) С.Т. – 112
Карпачов Д.В. – 127
Карталиш В.М. – 70
Клочек Г.Д. – 38
Ковалевський Г.П. – 142
Коваленко І.І. – 70
Коваленко М.В. – 141
Ковальов А.О. – 26
Ковальчук М.М. – 103
Коган С.Я. – 96
Кожем'якін С.Д. – 127
Кондратенко-Процун В.Ф.
– 106
Константинов І.В. – 103
Корепанов О.Я. – 85
Корж В.Ф. – 49
Корінь А.М. – 85
Корнєєв О.П. – 100
Косін Ю.О. – 104
Костенко М.Й. – 106
Косюк Ю.А. – 61
Косюра П.С. – 142
Котляров Б.Я. – 120
Кравчук А.Ф. – 37
Красицька К.М. – 91
Красюк І.А. – 78
Крегул М.В. – 111
Кривенко Л.І. – 58
Кримський А.А. – 86
Крисаченко В.С. – 97
Кріпак В.А. – 51
Кропивницька О.М. – 59
Крюкова Н.В. – 121
Кужєєв Павло – 80
Кузьминський А.І. – 81
Кулик Л.О. – 84

Кулик С.К. – 140
Кульчицький М.Л. – 41
Курбатов В.І. – 25
Куценко Л.В. – 31
Куценко П.І. – 78

Л

Лашенко Р.М. – 95
Левицький Ф.В. – 54
Лемберг Г.М. – 83
Лемберг О.Г. – 113
Лисий В.П. – 29
Литвиненко Л.А. – 67
Лишневський О.Л. – 120
Логачевська С.П. – 116
Логвиненко В.А. – 24
Лойтра П.Л. – 101
Луньов В.В. – 68

М

Макаренко А.С. – 39
Маковецька-Трофим-
чук Л.Г. – 123
Малєєв П.Т. – 78
Манько Л.Я. – 40
Маргуліс Ю.А. – 82
Марков І.А. – 62
Маркович Д.В. – 114
Маруніч О.І. – 102
Марченко О.С. – 28
Марчук В.М. – 34
Мар'яненко Іван
(Петлішенко І.О.) – 61
Масенко Т.Г. – 120
Матівос Ю.М. – 50
Махно Є.В. – 34
Махно Н.І. – 115
Махно Ю.І. – 30
Медов Давид – 22
Мейтус Ю.С. – 21
Мельників Р.В. – 83
Михалевич О.І. – 79
Михайлов-Стоян І. К. – 42
Мороз В.Л. – 25
Музика А.С. – 57

Н

Надеждін А.М. – 72
Нейгауз Г.Г. – 44
Нещадим М.І. – 29
Нікітін В.О. – 141
Нікольський Ю.О. – 46
Новицький М.Д. – 22

О

Озеров М.П. – 86
Окіпняк В.Г. – 72
Окснер А.М. – 30
Олесь Олександр
(Кандиба О.І.) – 127
Олінський І.Г. – 13
Осипенко В.І. – 72

П

Падурська Н.І. – 52
Панасюк М.І. – 103
Парастюк В.В. – 135
Пахманов М.С. – 52
Пивовар А.В. – 47
Письменний С.І. – 122
Пихтін В.Я. – 27
Пишчевич С.Г. – 15
Платонов В.П. – 90
Плахотіна М.С. – 93
Плачинда В.П. – 82
Плачинда С.П. – 71
Плотнір Ф.М. – 109
Погребняк І.І. – 98
Пойда В.П. – 128
Пономарчук В.С. – 64
Попов О.В. – 15
Попруженко Г.І. – 138
Петрушевський Д.М. – 98
Похиленко В.Ф. – 87
Пунгіна О.А. – 133
Пустовоїт П.Г. – 47

Р

Рабин П.С. – 102
Равич Л.Й. – 76
Райт-Ковальова Р.Я. – 48
Рибинюк В.О. – 17
Рогожкін В.О. – 19
Розенберг А.Я. – 134

Розенберг М.А. – 123
Роман Співак (Ройзман Р.Б.)
— 144
Романов Ф.А. – 105
Романюк А.І. – 136
Рубан С.І. – 119
Рубець М.І. – 64
Рябков П.З. – 74
Рябченко С.В. – 64

С

Савицький І.І. – 99
Савченко В.З. – 77
Савченко О.В. – 55
Сайнус О.Д. – 79
Семененко О.П. – 99
Сєнчев С.О. – 76
Симчук В.Г. – 34
Синиця Г.І. – 16
Сімчук В.І. – 43
Славинський М.Б. – 43
Смирнов Ю.В. – 74
Смичек І.В. – 124
Смолін М.В. – 132
Смушкова М.А. – 129
Сокур І.Т. – 79
Сологуб (Тетерников) Ф.К.
– 32
Сосюра В.М. – 17
Спринчан Б.П. – 89
Становський О.Л. – 22
Стежка В.А. – 51
Степанок В.І. – 23
Стравінський Ф.Г. – 65
Страт'єв В.П. – 56
Стус В.С. – 18
Суржок М.А. – 133

Т

Табалов А.О. – 18
Танський Д.І. – 112
Тараканов М.М. – 128
Тарковський В.О. – 111
Тереля Йосип – 115
Тиміш Л.П. – 130
Ткаченко Т.О. – 90
Тобілевич М.І. – 132

Товстоніс В.П. (В.Таль) – 42
Томашевський Борис – 126
Точинський А.С. – 85
Тупчієнко В.О. – 94

Ф

Феденко П.В. – 130
Федитник В.В. – 75
Федоровський М.Ф. – 138
Філер З.Ю. – 121
Філіппак А.В. – 118
Филимонов Д.О. – 80
Флоровська К.В. – 33
Флоровський Г.В. – 92
Фойницький О.Ф. – 87
Фурдуй Р.С. – 81

Х

Харитонов Є.О. – 58
Хворост А.В. – 27
Хлистов Ф.М. – 68
Хмура О.О. – 26
Хомчук О.В. – 70
Хруслова Т.М. – 88

Ч

Чебишев В.О. – 60
Чижевська М.Д. – 139
Чижевський І.К. – 109
Чмихаленко В.П. – 24
Чобану С.І. – 134

Ш

Шабаш А.Л. – 143
Шаповалов С.Г. – 57
Шворак М.М. – 88
Шевченко І.А. – 128
Шевченко С.І. – 107
Шишкін В.І. – 39
Шмарко М.П. – 66
Шрайбер Е.Л. – 42
Шуйський М.Г. – 122
Шульга В.А. – 119
Шурапов В.П. – 109
Шустер Є.М. – 38

Щ

Щепкін М.С. – 118

Ю

Юра Г.П. – 18

Я

Яковлев Л.Г. – 44
Янчуков С.М. – 69
Ярроу Пітер – 222
Яр Славутич (Жученко Г.М)
– 19

ЗМІСТ

<i>Пісня «Ой у лузі червона калина»</i>	3
<i>«А ми тую червону калину...»: українські народні пісні на території Єлисаветградщини...</i>	4
<i>Вітання «Слава Україні!» одними з перших почали використовувати наші земляки</i>	9
Пам'ятні дати січня	13
Пам'ятні дати лютого	26
Пам'ятні дати березня	36
Пам'ятні дати квітня	46
Пам'ятні дати травня	54
Пам'ятні дати червня	64
Пам'ятні дати липня	75
Пам'ятні дати серпня	84
Пам'ятні дати вересня	95
Пам'ятні дати жовтня	109
Пам'ятні дати листопада	118
Пам'ятні дати грудня	127
Роки (1818-1948)	138
<i>«Таємниця Кіровограда»: чи зустрічалися у червні 43-го року Молотов з Ріббентропом?</i>	145
<i>Завод «Червона зірка» під час окупації</i>	148
<i>Архітектор-колаборант Андрій Сидоренко: примхливості долі</i>	152
<i>Шість іпостасей Миколи Боська: німецький поліцей, український буржуазний націоналіст, в'язень-смертник, фронтовик-червоноармієць, комуніст, антикомуніст</i>	156
<i>Походження імені та прізвища Босько</i>	175

<i>Правда про Велику Вітчизняну та Другу світові війни: радянські та німецькі герої.....</i>	182
<i>Земляки-герої: ушлавлені й знеславлені</i>	188
<i>Наш земляк Григорій Єлисаветський – той, хто першим відкрив ворота пекла під назвою «Освенцим»</i>	200
<i>Семен Ігнат'єв – найбільш засекречений міністр Держбезпеки СРСР</i>	205
<i>Іван Ганенко: йому було заборонено згадувати</i>	212
<i>Як єлисаветградець став у США співробітником ЦРУ, а його син видатним музикантом та громадським діячем</i>	222
<i>Єлисаветградець Олександр Рохович: український поет-футурист, російський сатирик, один з «батьків» Василя Тьоркіна</i>	227
<i>«Хазяїн Херсонщини» Антон Кочубей: тричі не розстріляний.</i>	233
<i>Події і факти</i>	238
<i>Іменний покажчик.....</i>	250

Літературно-художнє видання

Володимир Миколайович Босько

**ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР КІРОВОГРАДЩИНИ
ЛЮДИ. ПОДІЇ. ФАКТИ.
2023 рік**

**Герої уславлені й знеславлені:
уродженці Кіровоградщини
у радянсько-німецькій (1941-1945)
та російсько-українській (2014-2022) війнах,
таємниці Кіровограда часів окупації**

Головний редактор – *Т.С. Самиляк*
Технічний редактор – *О.М. Корнілов*
Літературний редактор – *В.М. Босько*
Коректор – *Ю.А. Степаненко*
Комп'ютерна верстка – *П.А. Грім*
Обкладинка – *П.А. Грім*

Підп. до друку 01.11.2022. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. др. арк. 17,0.
Замовлення № 271. Наклад 200 прим.

Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс-ЛТД»
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК № 195 від 21.09.2000.
25006, м. Кропивницький, вул. В. Панченка, 29
тел./факс (0522) 32-08-32, 32-17-05,
моб. тел.: (050) 457-24-24 – приймальня,
(068) 3700-470 – роздрібний продаж,
(068) 3700-477 – гуртовий продаж
E-mail: design@imex.kr.ua

